

युवा बुलेटिन - २०६५

युवा जगतको विकास र गतिविधिको बुलेटिन
अङ्क - १२

सल्लाहकार

सुशील घिमिरे

सम्पादक मण्डल

संयोजक :- शान्तिराम शर्मा

सदस्य :- यादव प्रसाद शर्मा

सदस्य :- रूद्रप्रसाद अधिकारी

सदस्य :- राजकुमार श्रेष्ठ

सदस्य-सचिव :- गोकुल बाँस्तोला

YUBA BULLETIN 2012

A bulletin of Youth Development & Activities

No. 12

Advisor

Sushil Ghimire

Editorial Committee

Co-ordinator : Shanti Ram Sharma

Member : Yadav Prasad Sharma

Member : Rudra Parsad Adhikari

Member : Rajkumar Shrestha

Member-Secretary : Gokul Banstola

प्रकाशक

नेपाल सरकार

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

कमलपोखरी, काठमाडौं ।

Puplisher

Government of Nepal

Ministry of Youth & Sport

Kamalpokhari, kathmandu

प्रकाशक

नेपाल सरकार

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

कमलपोखरी, काठमाडौं ।

प्रकाशन वर्ष :- २०६९ असार, अङ्क - १२

सङ्ख्या :- ७०० प्रति

© सर्वाधिकार :- युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

यस बुलेटिनमा समाविष्ट लेख रचनाहरू पूर्णतः लेखकहरूका निजी विचार हुन् । प्रकाशित लेख रचनाहरूले मन्त्रालयको आधिकारिक धारणाको प्रतिनिधित्व गर्दैनन् ।

आवरण पृष्ठ डिजाइन

गणेश बराल

कम्प्युटर टाइपिङ

सुवास चन्द्र कार्की, सुरेश दुवा श्रेष्ठ

मुद्रण :- हिमालय प्रिन्टिङ अफसेट प्रेस प्रा.लि, गढवाघर, भक्तपुर

फोन नं. ६६३४१५९

Email : press_himalaya@yahoo.com

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

(.....शाखा)

कमलपोखरी, काठमाडौं
नेपाल ।
मिति: २०६९।०३।२२

पत्र संख्या : ०६९।०७०
चलानी नं.

शुभकामना

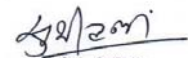
यस मन्त्रालयले विगत वर्षहरूमा भैं मन्त्रालयको नियमित गतिविधि एवं युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी विविध विषयहरू समेटेर युवा बुलेटिनको १२ औं अंक प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुशी लागेको छ । यस प्रकाशनले विशेष गरी युवा तथा खेलकुदका क्षेत्रमा मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरूबाट भए-गरेका क्रियाकलापहरूका साथै विविध सूचनाहरू सरोकारवालाहरू माझ पुऱ्याउन सफल हुनेछ, भन्ने मैले विश्वास लिएको छु ।

सामर्थ्यवान, उद्यमशील, सिर्जनशील तथा वैज्ञानिक एवं सकारात्मक सोच युक्त समृद्ध युवा तयार गरी राष्ट्रको हरेक क्षेत्रमा अर्थपूर्ण योगदान दिन सक्नेगरी युवाहरूलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गराउने दीर्घकालीन सोचका साथ सरकारले राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६ जारी गरेको छ, भने खेलकुदको माध्यमबाट स्वस्थ, तन्दुरुस्त र अनुशासित जनशक्ति तयार गरी त्यस्ता क्षमतावान खेलाडीहरूबाट अन्तर्राष्ट्रिय पदक हासिल गरेर मुलुकको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्नु राष्ट्रिय खेलकुद नीति, २०६७ को दीर्घकालीन सोच रहेको छ ।

नेपाल सरकारबाट आफूलाई तोकिएको कार्यादेश एवं नीतिहरूले मार्गदर्शन गरेबमोजिम मन्त्रालयले आफ्नो सीमित स्रोत साधनका बावजूद पनि मुलुकभरिका युवाहरूको समग्र पक्षको विकासका खातिर विविध क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । आगामी दिनहरूमा ती नीतिले परिकल्पना गरेबमोजिम सवल, सक्षम र सशक्त युवा जनशक्ति निर्माणका लागि नीतिहरूलाई व्यवहारीक रुपबाट कार्यान्वयनमा लैजानुनै आजको प्रमुख आवश्यकता रहेको छ । प्रत्यक्ष रूपमा युवाहरू लाभान्वित हुने गरी मन्त्रालयले विविध प्रकारका युवा लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुका साथसाथै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय युवा संघ संस्थाहरूको सहकार्यलाई पनि अगाडी बढाउँदै लगिरहेको छ । युवा वर्गको समग्र उन्नतीमा नै देशको प्रगती निर्भर भएको हुँदा यस कार्यमा सबै पक्षको सहकार्य र सक्रिय सहयोगको मन्त्रालय सदैव अपेक्षा एवं स्वागत गर्दछ ।

अन्त्यमा, यस युवा बुलेटिनमा प्रकाशित सामाग्रीहरू पाठकहरूका लागि उपयोगी हुने विश्वासका साथ बुलेटिन प्रकाशनसंग सम्वद्ध सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

(सुशील घिमिरे)
सचिव

टेलिफोन: ४४१६७८८ (क.प्र.), ४४१६२३१ (युवा), ४४१६७८९ (आ.प्र.), ४४१६७८३ (योजना), ४४१६१६५ (खेलकुद)

फ्याक्स: ४४१६४८९, ४४१६४५०, ईमेल: info@moys.gov.np, वेबसाइट: www.moys.gov.np

"जनतालाई सम्मान र सेवा: सशासनलाई टेवा"

हामी भनाइ

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय युवा तथा खेलकुदको क्षेत्रमा क्रियाशील रहेको केन्द्रीय Focal निकाय हो । युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन, युवा परिचालन तथा राष्ट्रिय युवा विकास, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी विषयको अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण, युवा जनशक्तिको प्रशिक्षण र तालिम, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा प्रतिनिधित्व र युवा परिचालन सम्बन्धी कार्यादेश यस मन्त्रालयलाई प्राप्त भएको छ ।

युवाशक्ति राष्ट्रको अमूल्य निधि हुनाको साथै यो वर्ग परिवर्तनको वाहक शक्ति, आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक र सांस्कृतिक रूपान्तरणका अग्रदूत तथा परिवर्तनका संवाहक शक्ति पनि हुन् । सार्थक सहभागिता, क्षमता र नेतृत्व विकासको माध्यमबाट युवाहरूलाई राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा समाहित गर्दै समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माण गर्न युवाहरूको भूमिका र उनीहरूमा रहेको अन्तर्निहित क्षमतालाई गुणात्मक बनाउने प्रमुख लक्ष्यका साथ नेपाल सरकारले राष्ट्रिय युवा नीति जारी गरेको छ । सो नीतिले निर्दिष्ट गरेबमोजिम यस मन्त्रालयले युवाहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न प्रकारका क्रियाकलापहरू सम्पादन गर्दै आएको छ ।

यस मन्त्रालयबाट वार्षिक रूपमा सम्पादन भएका गतिविधि/कार्यक्रमहरूका साथसाथै, युवाका भावना, आवाज, अनुभव, युवावर्गको दायित्व, चुनौती, भावी कार्यदिशा, युवासम्बन्धी भएका अध्ययन, अनुसन्धान एवम् खोजमूलक जानकारी, युवाका समस्या र समस्या समाधानका उपायसहित युवाका क्षेत्र समेटिने समसामयिक लेख रचनाहरू समावेश गरी युवा बुलेटिन वार्षिक रूपमा प्रकाशन हुने गर्दछ । यसै श्रृंखलाको एक कडीको रूपमा यस वर्ष पनि युवा बुलेटिनको यो १२ औं अंक प्रकाशन गरेका छौं । यस बुलेटिनमा प्रकाशित भएका विभिन्न रचनाहरू युवाका क्षेत्रमा चासो र सरोकार राख्ने सबैलाई उपयोगी हुनेछ भन्ने हाम्रो अपेक्षा रहेको छ ।

अन्त्यमा, यस बुलेटिनका लागि आफ्नो लेख रचना उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनुहुने सबै महानुभावहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं । साथै, प्रस्तुत रूपमा यस बुलेटिनको मुद्रण गर्ने श्री हिमालयन प्रिन्टिङ अफसेट प्रेस प्रा.लि. लगायत प्रकाशनमा सहयोग गर्नुहुने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं । हामीले प्रस्तुत बुलेटिनलाई त्रुटिरहित बनाउन सतत प्रयास गरेका छौं । सो प्रयासका बाबजुद पनि विषयवस्तु, व्याकरणीय एवं छपाइसम्बन्धी कुनै कार्य कमजोरी भेटिएमा सो औल्याइदिनु भएमा हामी आभारी हुनेछौं । बुलेटिनमा प्रकाशित लेख रचनाहरू सम्बन्धमा आफुलाई लागेका प्रतिक्रिया, सुझावहरू उपलब्ध गराउनु हुन समेत अनुरोध गर्दछौं । रचनात्मक सुझावको मन्त्रालय सदैव स्वागत गर्दछ ।

सम्पादक मण्डल

विषय सूची

विषय	लेखक	पेज नं.
१. देश विकासमा युवाको सहभागिता	वेदराज पराजुली	१
२. देश विकासमा युवा : एक चर्चा	राजकिशोर महतो	५
३. युवा र परिवर्तन	गणेश गुरुङ्ग	९
४. युवा : विगत र भविष्य	सहदेव गौतम	१३
५. उपभोक्ता अधिकार र युवा सक्रियता	प्रसन्नराज अकेला	१६
६. आजका युवा र सकारात्मक प्रवृत्ति	संगिता चापागाँई	२२
७. युवा र रोजगारी समस्या: समाधानका केही प्रस्तावहरू	क्षितिज सुब्बा	२८
८. अन्तरिम संबिधान, अन्तरिम योजना, राष्ट्रिय युवा नीति र सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा युवा	शंकर श्रेष्ठ	३७
९. कार्यक्रमको अनुगमन कसरी ?	माधव प्रसाद भण्डारी	४२
१०. स्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धा एवं विकासमा डोपिङले पारेको संकट	गोविन्दप्रसाद पराजुली	४५
११. बेरुजु	राजकुमार श्रेष्ठ	५०
१२. राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता	रामचन्द्र ठकाल	५८
१३. युवा परिषद्को अवस्था	विष्णुबहादुर घर्ती	६३
१४. विभिन्न आवधिक योजनाहरूमा युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रम	नवराज नेपाल	६६
१५. छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद २०६८ र संरचनागत परिवर्तन	कमल खनाल	७०
१६. आन्तरिक युवा अनुभव आदानप्रदान भ्रमण कार्यक्रम २०६८ को अनुभव	प्रमिला खरेल	७७
१७. नेपाल-चीन युवा आदानप्रदान : एक अनुभव	राजमान श्रेष्ठ	८१
१८. आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ मा युवा मन्त्रालयबाट सञ्चालित युवा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू	रुद्रप्रसाद अधिकारी	८७
१९. युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायको वार्षिक कार्यक्रम तथा प्रगति विवरण	रविप्रसाद दवाडी	९४
२०. Possibilities for Youth in Nepal	Ram Prasad Aganja	१०६
२१. Chinese government's Support on employment and entrepreneurship promotion	Gokul Banstola	११०

२२. Global Youth concerns and keys to quality Youth Development	Ram Bahadur Hamal	११५
२३. A Comparative Study of the Youth Policies in SAARC Countries	Shesh Narayan Paudel	१२०
२४. Resolution of the 9th Asia/Oceania Region Intergovernmental Ministerial Meeting on Anti-Doping in Sport	Surya Pd Sharm	१३०
२५. Internet	Uttam Khatiwada	१३५
२६. युवाशक्ति : राष्ट्रको भविष्य	शिवराम सापकोटा	१४०
२७. हाम्रो नेपाल : राम्रो नेपाल (कविता)	मनोज भिक्षुक	१४७
२८. युवाशक्ति : राष्ट्रको भविष्य	अनिल पौडेल	१४८
२९. हाम्रो नेपाल : राम्रो नेपाल	राजेन्द्र तारकिणी	१५७
३०. राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६		१५८

देश विकासमा युवाको सहभागिता

वेदराज पराजुली

युवा जनशक्ति नै राष्ट्र विकास र निर्माणका मुख्य आधार हुन् । त्यसैले विश्वका सवैजसो राष्ट्रहरूले राष्ट्रिय नीति तर्जुमा गर्दा यही समूहलाई केन्द्रविन्दु बनाउँदछन् । नेपालमा पनि यसका लागि युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले जिम्मेवारी लिई विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेको छ । विशेषतः यस मन्त्रालयले युवाका सवाल तथा उनीहरूका सम्बन्धमा आधारभूत जानकारी राखी युवाहरूका समस्या, चुनौती एवं देश विकासमा उनीहरूको सहभागिता विषयमा कार्य गरिरहेको छ, जसअनुसार युवाहरूलाई उद्यमशील, सिर्जनशील, स्वावलम्बी र उत्तरदायी बनाउन विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू तय गरी कार्यान्वयन भइरहेको अवस्था छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ बमोजिम राष्ट्र निर्माणमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न सरकारले विशेष नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने कुराको दिशाबोध गरेको अवस्थामा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ सार्वजनिक गरेको छ । यस नीतिले निर्दिष्ट गरेबमोजिम राष्ट्रको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा ओगट्ने युवा जनशक्तिलाई प्रभावकारी रूपले परिचालन गर्न सकेको खण्डमा राष्ट्रलाई विकसित मुलुकको दर्जामा पुऱ्याउन धेरै हदसम्म सहज हुनेछ ।

युवाहरूका विद्यमान आवश्यकता,

समस्या एवं चुनौती तथा सवालहरूलाई सर्वाधिक महत्वकासाथ सम्बोधन गर्न राज्यको तर्फबाट समुचित पहल र प्रयत्न हुनुपर्ने कुरा पनि स्पष्ट छ । पाँचौं पञ्चवर्षीय योजनादेखि नै युवाहरूको भूमिकालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास भए तापनि विगतको त्रिवर्षीय अन्तरिम योजनाले युवा सशक्तिकरण, विकास र सहभागिताका लागि पूर्वाधार तयार गर्ने पक्षमा विशेष जोड दिएको थियो । हालको त्रिवर्षीय योजनाले पनि तिनै पूर्वाधारहरूको सुदृढीकरण र विस्तार गर्दै युवालाई नयाँ नेपाल निर्माण प्रक्रियाको मूल प्रवाहमा ल्याउनेतर्फ केन्द्रित रहने दृढता व्यक्त गरेको छ ।

युवा तथा युवा समूहहरूलाई अभिप्रेरित गर्न उनीहरूलाई दिगो विकासको सम्बन्धमा योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने बनाई राष्ट्र निर्माणको महानअभियानमा सक्रिय रूपमा सहभागी हुन विभिन्न क्षेत्रमा आवश्यकता तथा मागमा आधारित साभेदारी कार्यक्रमहरू निर्माण गरी देशका सवै जिल्लाहरूमा कार्यान्वयन भैरहेको छ । यी कार्यक्रमहरू के हुन् ? यी कार्यक्रमहरूमा किन सहभागी हुने ? कुन कार्यक्रमले आफ्नो इच्छा र चाहनाअनुसारका क्षेत्रमा सीप तथा क्षमता विकास गर्न सहयोग गर्दछ ? यी कार्यक्रमहरूमा कसरी सहभागी हुने भन्ने जस्ता सवालहरूमा सम्बन्धित

सरोकारवालाहरूलाई सुसूचित गराउन सकेमा मात्र लक्षित समूहले बढीभन्दा बढी फाइदा लिन सक्छन् र समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने कार्यले केही हदसम्म सार्थकता पाउने आशा गर्न सकिन्छ,

कुनै पनि राज्यको मूल कडीका रूपमा त्यस देशका युवाहरू रहेका हुन्छन् । युवालाई व्याख्या र परिभाषा प्रत्येक राज्यले आ-आफ्नै सन्दर्भ र वास्तविकताको आधारमा गरेका हुन्छन् । राष्ट्रिय युवा नीति (२०६६) अनुसार नेपालले पनि १६ वर्षदेखि ४० वर्षसम्मका नागरिकलाई युवाका रूपमा व्याख्या गरेको छ । यस समूहको जनसंख्या कुल जनसंख्याको ३८.८ प्रतिशत रहेको छ ।

यो ठूलो हिस्सा ओगट्ने जनसंख्याभित्र शिक्षित, अशिक्षित, राजनीतिकर्मी, धनी तथा गरिबका आधारमा समेत विविधता पाइन्छ । यसैगरी युवाको यस जनसंख्यामा क्षेत्रीयता, जातीयता, लैंगिकता, भौगोलिकता र आर्थिक पक्षहरूमा समेत विविधता पाइन्छ । यस्ता विविधतायुक्त अवस्थामा रहेका युवाशक्तिले प्राप्त गर्ने सेवा, सुविधा, अधिकार तथा अवसर पनि फरक-फरक हुन्छन् जसले गर्दा उनीहरूको स्तर तथा क्षमता पनि फरक-फरक हुनु स्वभाविक हुनजान्छ । यसरी असमान अवसरको कारणले युवा तथा जनसमुदायमा नकारात्मक सोच तथा असन्तुष्टी सिर्जना हुने गर्दछ, जसले गर्दा विभिन्न अधिकार तथा अवसरबाट वञ्चित युवा तथा समुदायबाट राम्रो अवसर पाउने युवा तथा समुदायसँग तुलना गरी आफूलाई विभेद गरेको महसुस गर्दछन् र समाजमा अशान्ति र अस्थिर सोचको विकास गरी देशविकासको कामलाई भन्नु

अधोगतिर लैजाने संभावनालाई नकार्न सकिदैन ।

नेपालको उर्वर भूमिलाई बाँझै वा बन्धकी राखी वर्षेनी लाखौं र प्रतिदिन हजारौं युवाहरू विदेशिएका छन् । नेपाली युवाहरू विदेशी भूमिमा न्यून ज्यालामा भएपनि आफ्नो पसिना बगाएका छन् भने यही रेमिटेन्समा राज्यको अर्थतन्त्र पनि भरपरेको छ । विदेश पलायन भई पठाएको रेमिटेन्सले मात्रै राज्यको उच्चतम विकास सम्भव छैन । यसर्थ उत्पादनशील क्षमता र उर्जा बोकेका युवाहरूलाई आफ्नै मुलुकमा रहेका साधन र स्रोतको परिचालनमा संलग्न गराउन सकेको खण्डमा मात्रै राष्ट्रलाई आर्थिक समृद्धिको उच्च विन्दुमा पुऱ्याउन सकिन्छ, जसको नतिजास्वरूप शिक्षा, स्वास्थ्य, विद्युत, बाटो, सिंचाई, संचार लगायत अन्य भौतिक सुविधाहरूको ढोका खुल्न सक्दछ र देश समृद्धितर जान्छ ।

बढ्दो बेरोजगारी र अर्धबेरोजगारी, न्यून कोटाहरूमा तीव्र प्रतिस्पर्धाले युवाहरूमा संवेगात्मक तथा मनोवैज्ञानिक संकटसमेत उत्पन्न भएको छ । फलस्वरूप दिन प्रतिदिन युवाहरूबाट असामाजिक गतिविधि तथा आत्म-हत्याजस्ता व्यवहार प्रदर्शित हुने गर्दछन् । यसका साथै शिक्षा र तालिममा न्यून गुणस्तर, सेवा सुविधामा न्यून पहुँच, कमजोर आवास व्यवस्था, सीमित रोजगारीको अवस्था, अपराध र हिंसामा उच्च दर, सामाजिक सञ्जाल र समुदायबाट बहिस्करणमा परेको अनुभव युवाहरूले गरेका छन्, जुन समाज र व्यक्ति आफैका लागि घातकसिद्ध हुन्छ ।

एकातिर देशमा रहेका स्रोत र साधन

राम्रोसँग परिचालन गर्न नसकेर वा सीपमूलक जनशक्ति नभएर देशले विकासको गति लिन सकेको छैन भने अर्कोतर्फ देशमा भएका युवाहरू आफूसँग सीप, दक्षता नहुँदा तथा उचित परामर्श नपाउँदा बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार भई न्यून ज्यालामा कठिन र जोखिमपूर्ण कार्य गर्न विदेशिएका छन् । केही युवा काम नपाई आफ्नै घरगाउँमा कुलतमा लागी आफूसँग भएको अपार उर्जालाई दुरुपयोग गरी आफू, आफ्नो समाज र राज्यको लागि ठूलो भार बनेका छन् । यसकासाथै श्रमलाई सम्मान र प्रोत्साहन गर्ने हाम्रो सामाजिक परिवेश नहुँदा स्वदेशमा केही गरौं भनेर लागेका युवाहरू पनि दिन प्रतिदिन निरुत्साहित बन्दै गएका छन् । यसरी विभिन्न कारणबाट युवाहरूमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई हटाई सकारात्मक सोच लिई श्रमको सम्मान गर्ने र राष्ट्र निर्माणमा स्वस्फूर्त रूपमा सहभागी बनाउन देशका चेतनशील तथा नेतृत्वदायी भूमिका खेल्ने वर्गहरूले श्रममैत्री वातावरणका लागि इमान्दार प्रयत्नको आवश्यकता देखिन्छ ।

मुलुकभित्रैको उद्यमशीलता र उत्पादन शीलतामा आधारित अर्थतन्त्र मात्रै दिगो हुन्छभन्ने मान्यतालाई जोड दिँदै युवाहरूको सहभागिताका आधारमा साभेदारी, उद्यमशीलता र स्वरोजगारलाई प्राथमिकता दिनु वर्तमान समयको माग हो । यसैको लागि युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले विभिन्न क्षेत्रमा छरिएर रहेका विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग भएका सीप तथा दक्षतालाई समेटी युवाहरूको मनोबल उच्च पार्न युवा साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । यस्ता कार्यक्रमले

देशभित्र छरिएर रहेका विभिन्न संघ संस्थामा आवद्ध सीप तथा दक्षता भएका व्यक्तिहरूको प्रतिभालाई सम्मान गरी उनीहरूको सीप तथा क्षमताको उपयोगको माध्यमबाट सीपविहीन तथा आफूभित्र रहेको अन्तरनिहित क्षमता पहिचान गर्न नसकी गन्तव्यविहीन भएका युवा तथा समुदायको क्षमता र सीप विकासका लागि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछ भन्ने विश्वास लिइएको छ ।

राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ मा समावेश गरिएका कार्यनीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने सवालमा युवा साभेदारी कार्यक्रमलाई एउटा सानो प्रयासको रूपमा अगाडि सारिएको छ । युवा साभेदारी कार्यक्रम भन्नाले कृषि, सीपमूलक तालिम, युवा जागरण, जनचेतना आदि जस्ता १८ वटा विषय क्षेत्रमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको ६० प्रतिशत र साभेदार निकायको ४० प्रतिशत लगानीमा संचालन गरिने कार्यक्रम हो । यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न चाहने संस्थाहरूको आफ्नो सीप र क्षमता भएका क्षेत्रमा स्थानीय तहमा आवश्यकता भएका ठाउँमा नेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको “युवा साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०६८” अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने छ ।

आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ को बजेटमा साभेदारीलाई आर्थिक क्षेत्रको एउटा महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । विविध क्षेत्रमा साभेदारी विकासलाई प्राथमिकतासमेत दिइएको छ । यसर्थ नेपाली युवाहरूको समावेशीकरण र न्यायीक सहभागिता कसरी हुन सक्छ र युवामैत्री कार्यक्रमहरूको विकास कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने

पक्षहरूमा नेपाल सरकार गम्भीर रहेको छ । रोजगारका लागि पलायन हुने अवस्थालाई न्यूनीकरण गरी मातृभूमिको उर्वरा शील माटोमा आफ्नै मेहनत र पसिनाबाट हिरा उत्पादन गरी राष्ट्र निर्माणमा संलग्न हुने वातावरण बनाउन नेपाल सरकारले आवश्यक नीति निर्माण र आवश्यकताअनुसार परिमार्जन गरी साभेदारी कार्यक्रमलाई सरल रूपमा विस्तार गर्न लागिपरेको छ, जसले धेरै युवाहरूलाई परिचालन गरी राज्य विकासको मूलधारमा ल्याउन सहयोग गर्नेछ ।

युवाको आशा र अपेक्षा भनेको नीति जारी हुनु मात्र होइन, बरु उनीहरूको आवश्यकता र समस्याहरू न्यून मात्रामा भए पनि समाधान वा व्यवहारिक सम्बोधन हुनु ठूलो कुरा हो । सबैको चाहना के हुन्छ भने आजकोभन्दा समृद्ध र सम्पन्न भएको अनुभूति गर्न पाउने अभिलाषा हुन्छ । यसर्थ राज्यले उनीहरूको भविष्यप्रति संवेदनशील हुन र विश्वास दिलाउन आवश्यक छ । युवाका लागि संचालन भएका यस्ता कार्यक्रमहरूले युवा अपेक्षा र आवश्यकताअनुरूप कार्यहरू गरेका छन् छैनन् भन्ने कुरा त्यत्तिकै प्रश्नयोग्य छ । यस्ता कार्यक्रमलाई बेला बेलामा समीक्षा र परिमार्जन गरी समय सापेक्ष बनाउन आवश्यक छ ।

युवा साभेदार कार्यक्रमले युवाहरूको सशक्तीकरणका लागि संचालन गरेका कार्यक्रमहरू के

र कुन किसिमले संचालित भइरहेका छन्, तिनीहरूको प्रभाव युवाहरूमा कस्तो परेको छ, कार्यक्रमले खेल्नुपर्ने भूमिका खेलेको र उत्तरदायित्व बहन गरेको छ, छैन, युवाहरूको सशक्तीकरण र स्व-रोजगारका लागि कस्ता किसिमका रणनीति, योजना र कार्यक्रम तय गर्न सके उनीहरूको क्षमता, योग्यता र सीपलाई अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ, भन्ने कुरालाई आधार बनाई संचालित कार्यक्रमहरूको लेखाजोखा तथा समीक्षा गरी वस्तुपरक कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गरेर युवाहरूको सहभागिता बढाउन सकिनेछ ।

युवाहरूका लागि कार्यक्रम संचालन गरी राष्ट्र विकासको मूलधारमा ल्याउनु आफैँमा एउटा चुनौती हो । युवाहरूको चेतनास्तरमा बृद्धि हुनु, नेतृत्व क्षमता बढनु, जीवनउपयोगी सीपको विकास भई व्यवसायिक जीवन शुरु गर्न सहयोग पुऱ्याउनु यसको महत्वपूर्ण उद्देश्य हो । त्यसैले समाजमा अविस्थित विभिन्न जातजाति, भाषाभाषी, धर्मावलम्बी, वर्गहरूबीच सहकार्य भई सामाजिक भावनामा बृद्धि गराई अन्तरसामाजिक र सांस्कृतिक सम्बन्ध मजबुत हुनमा सहयोग पुगनु यसको मर्म हो । युवा साभेदारी कार्यक्रमले समाजमा रहेको अन्धविश्वास, कुप्रथा, कुसंस्कार र असमानता जस्ता कुराहरूलाई न्यूनीकरण गरी समाज निर्माणमा योगदान दिनु यसको मूलभूत सार हो ।

देश विकासमा युवा : एक चर्चा

✍ राजकिशोर महतो

१. पृष्ठभूमि

हरेक देशका नागरिकहरूले आफ्नो मुलुकलाई विश्वको सर्वोत्कृष्ट राष्ट्र बनाउने इच्छा र आकांक्षा राखेर आफ्नो बर्कत र बुताले भ्याएसम्म हरसम्भव प्रयास र प्रयत्न गरिरहेका हुन्छन् । हामी नेपालीले पनि हाम्रो देश नेपाललाई एउटा समुन्नत र समृद्ध राष्ट्र बनाई अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा सम्मानित एवं प्रतिष्ठित स्थान प्राप्त गर्ने सपना साँचेर राखेका छौं । यो सपनालाई यथार्थमा परिणत गर्न इतिहासको विविध कालखण्डमा विविध कार्य प्रणाली अपनाएर देशको समुन्नति र विकासका खातिर विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूको डटेर सामना गर्दै यहाँसम्मको लामो यात्रा तय गरेका छौं । देशले विकास पथमा ठूलो फड्को मार्ने आशा एवं विश्वासकासाथ शुरु भएको हाम्रो यात्रा वर्तमानको यो विन्दुमा आइपुग्दा पनि अपेक्षित गन्तव्यभन्दा धेरै टाढा रहनु परेको तितो यथार्थबाट हामी मर्माहत भएका छौं । वर्तमान विश्वका विकसित एवं शक्तिसम्पन्न राष्ट्रहरू स्वचालित एवं कम्प्युटर चालित यन्त्रबलका माध्यमबाट हामी कहिल्यै पुग्न नसकेका सुदूर आकाशका ग्रह एवं नक्षत्रसम्म सजिलै पुग्न सक्ने अत्यन्तै विकसित अवस्थामा पुगिसकेको परिप्रेक्ष्यमा हामी भने हाम्रा अग्रज एवं पुर्खाहरूले

रचेका गौरवशाली इतिहास र आर्जन गरेका मानसम्मानकै बलबुतामा आफ्नो स्वाभिमानको रक्षा गर्न भएभरका उर्जा खर्चेर अतिशय गौरवानुभूति गर्ने गरेको विडम्बनापूर्ण अवस्थामा छौं ।

२. वर्तमान भू-परिदृश्य

समुन्नत, समृद्ध र आधुनिक नेपाल निर्माण गर्ने परिकल्पनाकासाथ साढे पाँच दशकअघि थालनी भएको योजनाबद्ध विकास प्रयासले यति लामो दुरी पार गर्दा पनि हाम्रो परिकल्पनाले मूर्तता पाउन सकेको छैन । अग्रगमन हाम्रो मुख्य रोजाइमा परे पनि आवश्यक तालमेल मिलाएर हिंडन नसकिएको कारण लगभग यथा स्थितिमै बस्नु परेको छ । विकासले सर्वाधिक प्राथमिकता पाए पनि अविकासको दुश्चक्रबाट मुलुक बाहिर निस्कन सकेको छैन । परनिर्भरता हाम्रो नियति बन्न पुगेको छ । विज्ञान र प्रविधिको चामत्कारिक विकासले भौगोलिक विकटता र सामाजिक, आर्थिक अवसरको न्यून उपलब्धतामा बाँचेका गरिब र निमुखा जनताको जीवनशैलीमा कुनै परिवर्तन ल्याउन सकेको छैन । पाषाणकालिन जीवनशैली अंगीकार गर्न वाध्य हुनुपरेको छ । विभेदकारी राजनीतिक, सामाजिक तथा आर्थिक

व्यवस्थाले निम्त्याएको द्वन्द्वबाट मुलुक पूर्ण रूपले मुक्त हुन सकेको छैन । शान्तिका अग्रदूत भगवान गौतम बुद्धको जन्मथलोको रूपमा विश्व प्रसिद्ध रहेको नेपाल स्वयं अशान्तिको भुमरीमा परेको दुःखदायी अवस्था विद्यमान छ । भ्रष्टाचारमुक्त समाज हाम्रो आदर्श वाक्य बन्ने गरे पनि भ्रष्टाचारको विषवृक्ष सुक्नुको सट्टा मौलाउँदो छ । मुलुकको उक्त परिदृश्यले हरेक राष्ट्रप्रेमी नेपालीलाई चिन्तित र दुःखी बनाएको छ । हामीले जे जस्तो अवस्थाको सामना गर्नु परे पनि हाम्रा भावी सन्ततिले हाम्रो नियति भोग्न नपरोस् भन्ने चिन्ताले हामीलाई देशको अवस्थाप्रति अत्यन्तै गम्भीर तुल्याएको छ । परम्परागत सोच र शैलीलाई त्याग गरी नयाँ ढङ्गले अधि बढ्नु पर्ने आवश्यकताबोध गराएको छ । फुटेर होइन, जुटेर अधि बढ्नुपर्ने भावना जागृत गराएको छ । देश विकासको कार्यलाई केवल कोरा कागजमा सीमित नराखी साँचो अर्थमा देश विकासको अभियानलाई अधि बढाउने दिशामा अग्रसर हुन भक्ककाएको छ ।

३. देश विकासमा युवाको महत्व

उपर्युक्त परिदृश्यलाई मनन् गरी देश विकासको गतिलाई तिव्रता दिनु जरुरी छ । सही अर्थमा देश विकासको अभियानलाई अधि बढाउने हो भने अन्य कुराका अतिरिक्त हामीसँग रहेका युवाशक्तिको समुचित उपयोग गर्नेतर्फ ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्दछ । युवा वर्गको समुचित परिचालन एवं सक्रिय सहभागिताबिना विकासप्रतिको हाम्रो तृष्णा मृगतृष्णा बन्नेछ । मुलुकमा हुने ठूलो सानो जुनसुकै परिवर्तनमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा युवाशक्तिको योगदान रहेको हुन्छ । मुलुकमा देखिएका राजनीतिक,

आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक एवं वातावरणीय विकृति र विसंगति निमित्तयान्न पार्न युवाशक्तिको ठूलो आवश्यकता रहेको छ ।

विकास निर्माणका विभिन्न साधनहरूमध्ये मानव संसाधन एक मात्र जीवन्त साधन हो । मानव संसाधन अन्तर्गत बाल, बृद्ध र युवा सबै वर्गका मानिसहरू पर्दछन् । अन्य वर्गको तुलनामा युवा वर्ग शक्ति र सामर्थ्यको दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छ । हाम्रो देशमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका मानिसहरूलाई युवा मानिएको छ । यो उमेर समूहका मानिसहरूमा ठूलो आत्मबल हुन्छ । यो वर्ग सर्वाधिक उर्जाशील वर्ग हो । परिवर्तनको संवाहकको रूपमा रहेको यो वर्ग देश विकासको मेरुदण्ड हो । युवाशक्ति त्यो मानव क्षेप्यास्त्र हो, जसको अचुक प्रहारबाट अविकासरूपी दानवको वध गर्न सकिन्छ ।

४. युवा सवाल सम्बोधन गर्न भएका प्रयासहरू

देश विकास र निर्माणमा युवाशक्तिको महत्वलाई दृष्टिगत गरी उनीहरूको इच्छा, आकांक्षा र आवश्यकतालाई समुचित रूपमा संबोधन गर्न र उनीहरूको क्षमता विकास गर्न राज्यको तर्फबाट पहल र प्रयत्न भने नभएको होइन । युवा सवाललाई संबोधन गर्न कानूनी, नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गरिएका छन् । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा “देश विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नेछ” भन्ने उल्लेख भएबाट युवाशक्तिलाई महत्वपूर्ण स्थान दिन खोजिएको पुष्टि हुन्छ । त्यस्तै, चालु त्रिवर्षीय योजनामा युवाको उत्थान र विकासमा विशेष जोड दिइएको छ । युवा स्वरोजगार कार्यक्रमद्वारा युवा

बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्ने कोशिश गरिएको छ । युवासँग सम्बन्धित मुद्दाहरूको संबोधन हेतु “राष्ट्रिय युवा नीति २०६६” तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइसकिएको छ । संस्थागत व्यवस्थाको रूपमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको छ । यो मन्त्रालयले सीमित स्रोत र साधनका बावजुद पनि युवा सरोकारका अधिकांश मुद्दालाई विविध कार्यक्रममार्फत सम्बोधन गर्न पर्याप्त पहल र प्रयास गर्दै आएको छ । यस मन्त्रालयले अन्तर्राष्ट्रिय युवा वर्ष मनाउने, आन्तरिक र वाह्य अनुभव आदान-प्रदान गर्ने, युवा सशक्तीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै युवा साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । युवासम्बन्धी महत्वपूर्ण सूचना आदान प्रदान गर्न जिल्लास्तरमा युवा सूचना केन्द्र स्थापना गरिएको छ । यसका अतिरिक्त युवा मामिलासम्बन्धी छाता संगठनको रूपमा रहने गरी राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गर्न आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ ।

५. युवासम्बन्धी समस्याहरू

उपरोक्त प्रयासका बावजुद पनि युवासम्बन्धी देहायअनुसारका समस्याहरू विद्यमान छन्:

- (क) बेरोजगारीको समस्याले गर्दा बर्षेनी ४ लाखको हाराहारीमा युवाहरू विदेशिने गरेका छन् ।
- (ख) Cross Cutting Issue को रूपमा रहेको गरिबीलाई उल्लेख्य रूपमा न्यूनीकरण गर्न सकिएको छैन ।
- (ग) व्याप्त अशिक्षाले गर्दा युवाहरूको ठूलो पङ्क्ति अदक्ष कामदारको रूपमा रहेको छ ।

- (घ) जनशक्तिको माग र युवाहरूलाई दिने शिक्षाबीच सामन्जस्य हुन सकेको छैन ।
- (ङ) युवाहरू सामाजिक विभेदको शिकार पनि हुने गरेका छन् ।
- (च) वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित, मर्यादित र व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन ।
- (छ) युवाहरूको श्रमबाट प्राप्त विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्न सकिएको छैन ।
- (ज) युवाहरू विदेशिने क्रम बढ्दै गएकोले यौनजन्य रोग भित्रिने खतरा पनि बढ्दै गएको छ ।
- (झ) युवामैत्री वातावरणको अभाव रहेको छ ।
- (ञ) युवा स्वास्थ्यको मुद्दालाई यथोचित रूपमा सम्बोधन गर्न सकिएको छैन ।
- (ट) युवाहरूलाई दुर्गम क्षेत्रको व्यवहारिक अनुभव दिलाउन सकिएको छैन ।

६. समस्याको समाधान

युवासम्बन्धी उपरोक्त समस्याहरूको समाधानहेतु देहायबमोजिम उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ:

- (क) रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्ने ।
- (ख) गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।
- (ग) वैदेशिक रोजगारीलाई मर्यादित, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने ।
- (घ) समावेशीकरणको नीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

- (ड) शिक्षाको विकासमा जोड दिने ।
- (च) जनशक्तिको माग र युवाहरूलाई दिने शिक्षाबीच सामन्जस्य स्थापित गर्ने ।
- (छ) प्राप्त विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।
- (ज) यौनजन्य रोगको संक्रमण रोक्ने उपायबारे युवाहरूलाई जानकारीमूलक शिक्षा दिने ।
- (झ) युवामैत्री वातावरण सृजना गर्ने ।
- (ञ) युवाहरूलाई सरल र सुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।
- (ट) युवाहरूलाई High Altitude Training दिनु पर्दछ ।

७. उपसंहारः

विकास निर्माणको कार्य त्यति सहज छैन । देश विकास पहाडको त्यो उच्च टाकुरा हो, जसको सफल

आरोहण गर्न युवा जनशक्तिको महत्तम उपयोग गरिनु पर्दछ । देशको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा (कुल जनसंख्याको ३८.८ प्रतिशत) को रूपमा रहेका युवा जनशक्तिलाई देश विकासको मूलधारमा सामेल नगराई राष्ट्र निर्माणको अभियानले कदापि सार्थकता पाउने छैन । त्यसैले विगतको कमी, कमजोरीबाट पाठ सिक्दै युवाहरूमा आशा, भरोसा, आँट, विश्वास, उत्साह र उमङ्ग भर्दै राष्ट्र विकासको अभियानमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नका लागि उत्प्रेरित गर्न युवा सरोकारका मुद्दाहरूलाई समुचित रूपमा सम्बोधन गरिनु आजको प्रमुख आवश्यकता हो ।

सन्दर्भ सामग्री

१. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३
२. राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६
३. त्रिवर्षीय योजना (२०६६/६७ - २०६९/७०)

युवा र परिवर्तन

✍ गणेश गुरुङ्ग

को हो युवा ? यसको सही परिभाषा के हो ? पहिचान के हो ? यसको आकार, गुण, रङ्ग र गन्ध कस्तो हुन्छ ? के गर्छ युवाले ? यसलाई एउटै शब्दले अर्थ्याउन मुस्किल छ । युवाहरूको गुण अनेक छन्, अनि रङ्ग र गन्ध पनि अनेक । युवाको विशेषतालाई केलाउने हो भने जीवनको सिर्जनशील र उत्पादनशील अवस्था हो युवा, विकास र परिवर्तनको वाहक हो युवा, शक्ति र बुद्धिको एकता हो युवा अनि चेतनाको लहर र संवेगको भेल हो युवा ।

यो संसार परिवर्तनका कैयौं मोडहरू पार गर्दै यस स्थितिमा आइपुगेको हो भन्ने कुरामा दुईमत छैन । परिवर्तनहरू विविध भए तिनका कारक तत्वहरू पनि विविध नै छन् । प्रकृतिमा भएका परिवर्तनहरूका कारक तत्व मानव क्रियाकलाप र प्रकृतिको नै हो भने सामाजिक परिवर्तनका मुख्य कारक तत्वमा मानिसहरूको आफ्नै व्यवहार हो र अझ भनौं युवाहरूकै शक्तिले हो । राष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रमा देखिने राजनैतिक, आर्थिक, पेशागत, साँस्कृतिक, भाषा, भेषभूषा, संगीत र कलामा जे जति परिवर्तनहरू भए, ती सबै युवाहरूको चाहना र अभ्यासमा भए ।

आफ्नै देशमा केही व्यवसाय गर्नभन्दा विदेशमा नोकरी गर्न जान विभिन्न विदेशी भाषा

सिकी दलालहरूलाई मोटो रकम बुझाउन ठूलो संख्यामा युवाहरू लाइन बसेको देखिन्छ । आफ्ना पितापुर्खाले सुम्पेको कला, साँस्कृतिक र संगीतलाई सुरक्षा र सम्बर्धन गरी भावी पिढीलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्ने कर्तव्यलाई चटकै विसैर विदेशी शैलीमा निर्मित डान्स बार र डिस्कोमा भुमिरहेको देखिन्छ । स्वदेशी उत्पादनलाई माया गर्नु र जगेर्ना गर्नु त कता हो कता, विदेशी उत्पादन र ढाँचाका पहिरन लगाउँदा गौरव गर्ने प्रवृत्ति हवातै वढेको देखिन्छ । के यही हो राष्ट्रियता ? शिक्षाले सिकाएको पाठ यही हो त ?

कतिपय युवकहरू युवतीको मुस्कानमा रुमल्लिइरहेका अनि युवतीहरू युवकहरूको प्रतिक्षामा अल्बिइरहेका देखिन्छन् । यसरी इन्द्रिय तृप्तिलाई नै सर्वस्व ठानेर एक आपसमा लिप्त भई जीवनको सिर्जनशील र उत्पादनशील क्षणहरू विताएमा कहिले हो आफ्नो सिर्जना प्रस्तुत गर्ने ? अनि कहिले हो उत्पादन गर्ने ? अनि कहिले हो परिवार र राष्ट्रको अनुहारमा मुस्कान छर्ने ? के ठक्कर खाएपछि मात्र हो होस खुल्ने ? यदि त्यस्तै भयो भने त्यति बेला निकै ढिलो भैसकेको हुनेछ, अमूल्य अवसरहरू गुमिसकेका हुनेछन्, अनि त्यसपछि विषाद वाहेक अरु के हात लाग्ला त ?

राज्यको कमी कमजोरीहरू पत्ता लगाइसकेपछि त्यसलाई सुधारन कम्मर कस्ने हो वा विक्षिप्त भएर जीवन बर्बाद गर्ने हो वा कमजोरीको फाईदा लुट्ने हो वा यी सबै कुराहरूलाई बेवास्ता गरी परदेश पलायन हुने हो भन्ने विषयमामा सही विकल्प छान्न कतिपय युवाहरू दोधारमा भएको देखिनुले उनीहरूको राष्ट्रप्रतिको जिम्मेवारी कस्तो रहेछ भन्ने कुरा छर्लङ्गै हुन्छ। आफूलाई भए त भैगो नि, अरुको के मतलब भन्ने सोचेको हो भने पनि त्योबाट हुने फाइदा क्षणिक मात्र हो। त्यसलाई अहिले नै सुधार नगरिए पछि आफ्नो व्यवहारले आफैँलाई र आफ्ना सन्ततिलाई असर परेपछि भसङ्ग हुनुपर्ने छ र त्यसबेला सुधारन अबेर भैसकेको हुनेछ। जव राष्ट्रका युवाहरूमा जिम्मेवारीबोध रहेन भने त्यसपछिको परिवर्तनले के राष्ट्रको हित गर्ला ? समाज र संस्कृतिको विकास गर्ला ? भावी पिँढीको भविश्य सुरक्षित होला ? कसरी विश्वास गर्ने ?

आफू जिम्मेवारीबाट भाग्ने, दोष अरुमाथि थोपर्ने ? अरुले गरी खाएको डाहा गर्ने, मौका मिले लुटी पनि हाल्ने, अनि आफैँ स्वस्थ समाजको आशा गर्ने ? विकसित राष्ट्रको अगाडि हात फैलाउने, अनि त्यही भिखमा हुँडारहरू भैँ तानातान गरी भगडा गर्ने, अनिफेरि आफैँ शान्त र स्वतन्त्र जीवनको कल्पना गर्ने ? कसले हो गरिदिने ? आफूचाँहि नगर्ने, अनि अरुले गरिदेओस् भन्ने ? के युवाहरूले यस्तो आशा गर्न सुहाउँछ ? कर्तव्य र क्षणिक फाइदाको लागि भ्रष्ट र स्वार्थी व्यक्तिको भजन गाउने, आफ्नो विवेकलाई थन्क्याएर खुराफातीको इशारामा नाँच्ने, आफ्नो सिर्जनशीलतालाई र क्षमतालाई भित्रिभित्रै

कुहाएर अरुको पुच्छर समात्ने प्रवृत्तिले आफ्नो र भावी सन्ततिको भविश्य सुध्रिन्छ ? प्रलय र परिवर्तनको पर्यायवाचीका रूपमा लिइने युवाहरूमा यसरी कर्तव्य र जिम्मेवारीबोध भएन भने कसरी परिवार, समाज र राष्ट्रको उत्थान सम्भव छ ? आफ्नो जिम्मेवारीलाई बेवास्ता गरी भ्रष्ट राजनीतिज्ञ, गैर जिम्मेवार समाज, अस्तव्यस्त र अशान्ति अनि खण्डहर मात्र बाँकी रहेको राष्ट्र नै भावी सन्ततिका लागि उपहार स्वरूप दिने हो ?

पौराणिक कथा र गीताका ज्ञानबाट प्रशिक्षित नेपाली युवा कता अल्झिए ? त्यहाँका उदाहरण र व्यक्तिहरूका व्यवहारलाई मनन् गर्न सकेका भए युवाहरू पक्कै विचलित हुने थिएनन् होला। महाभारतको लडाईँमा अर्जुन र अभिमन्युले पालन गरेको कर्तव्य के नेपाली युवाहरूले पालन गर्न सम्भव छैन ? चाणक्यको राष्ट्रप्रेम र चन्द्रगुप्तको जस्तो साहस कुनै नेपाली युवामा छैन त ? अमेरिकामा जुत्ता सिउनेको छोरो अब्राहम लिंकन पछि राष्ट्रपति बने, बेलायतमा मासु पसलेको छोरो शेक्सपियर रङ्गमञ्चमा डोरी तान्दातान्दै नाटककार बने, के उनीहरू ठूलूला प्रशासक वा धनाढ्य व्यक्तिको सीफारिसमा बनेका थिए त ? पक्कै थिएनन्। यदि थिएनन् भने हामी किन सीफारिसको आशा गर्छौँ त ? के हामी अरुको सहाराबिना केही गर्न नसक्ने गरी अपाङ्ग भयौँ त ? के हाम्रो क्षमता मरिसक्यो त ? हाम्रो रगतको रङ्ग उडिसक्यो ? जोस जाँगर सेलाई सक्यो ?

परिवर्तन त जसरी पनि हुन्छ। हामीले कार्य गरे पनि, नगरे पनि परिवर्तन त हुन्छ। तर परिवर्तन

ढिलो भयो कि चाँडो, अथवा नकारात्मक भयो कि सकारात्मक भन्ने कुरा प्रमुख हुन्छ। हामीले कार्य गरेपछि पनि त्यहाँ परिवर्तन सकारात्मक नै हुन्छ भन्ने छैन। नकारात्मक पनि हुन सक्छ, तर हाम्रो चाहना हो— सकारात्मक नै होस र हाम्रै हितमा होस। गीतामा कृष्णले अर्जुनलाई भन्छन्— कर्म गर, फलको आशा नगर। हाम्रो काम त आफ्नो कर्तव्य पालना गर्ने हो। त्यसको परिणाम हामीले सोचे जस्तो वा हामीले चाहे जस्तो नै हुन्छ भन्ने छैन। देवता र दानवले अमृत निकाल्ने उद्देश्यले समुद्र मन्थन गरे, तर निस्कियो विष। धेरै मेहनतपश्चात् मात्र पछि अमृत निस्किएको थियो भनिन्छ। सुरुको अवस्थामा जब विष निस्किएको थियो, त्यतिवेला नै सम्भौता तोडेर समुद्र मन्थन छाडेका भए पछि अमृत निस्कियो र ? अवश्य निस्कने थिएन। हाम्रो जिन्दगीमा पनि यही सिद्धान्त लागू हुन्छ। सुरुमा हाम्रा प्रयासहरू खेरै जान्छन्, उल्टो पर्न जान्छ, विपत्ति आइलाग्छ, अनि हामी विचलित हुन्छौं र अन्तिम लक्ष्यमा पुग्नु अघिनै त्यसलाई त्यागी दिन्छौं। अनि अर्थ निकाल्छौं— ‘भलो चिताउने त जमानै छैन’ अथवा भन्छौं— ‘गर्न खोज्नेलाई गर्नु दिदैनन्’ अथवा भन्छौं— ‘सरकारले व्यवस्था गरिदिएन’। यस्तै यस्तै केही असफलता र विपत्तिको चोटले दुःखी तुल्याउँछ, केही गर्न उदासिन बनाउँछ, कर्तव्य विमुख गराउँछ र पलायन हुन्छौं। प्रारम्भिक नतिजालाई केलाएर कर्तव्य विमुख हुनु बुद्धिमत्तापूर्ण निर्णय हो वा सयौं विपत्तिहरूको वावजुद पनि आफ्नो कर्तव्यमा अडिग रही कार्य गरिरहनु ?

हामीमध्ये कैयौं युवाहरूले भनेको सुनेको छु— कुनै व्यवसाय गरौं भने पनि देशमा यस्तो

अस्थिरता छ, सधैं चक्काजाम, बन्द र हडतालले गर्दा व्यवस्थापन गर्ने नसकिने, घुस नखुवाई अड्कोफड्कोवाट पार पाईदैन, भनसुन र नेताको सीफारिस नभई काम बन्दैन। आखिर यो अवस्थाको सर्जक को हो त ? हामी युवा नै हौं। अब यो अवस्थालाई सुधार गर्ने कसले हो त ? हामी युवाले नै हो। गाँठी कुरा यही छ। अवस्थाको सिर्जना हामी आफैँ गरिरहेका छौं भने सुधार गर्नु पर्ने कर्तव्य पनि हाम्रो आफ्नै हो। अनि ती सबै कुराहरूलाई विर्सिएर अरुले काम गर्न दिएन भन्ने ? काम गर्ने वातावरण भएन भन्ने ? यसरी पानीमाथिको ओभानो बनेर अरुलाई दोष दिनुभन्दा आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्न कम्मर कस्नुपर्ने होइन र ? देशमा शान्ति कि अशान्ति, कुशासन कि सुशासन, अनि असुरक्षा कि सुरक्षा, कस्तो वातावरण निर्माण गर्ने, त्यो जिम्मेवारी युवाहरूको नै हो, अब भनौं आफ्नै हो। कि अरुको हो ?

कक्षा दशसम्म निःशुल्क शिक्षा लिन पाइन्छ। तबसम्म प्रत्येक व्यक्ति युवा अवस्थामा टेकिसकेको हुन्छ। मनोविज्ञानले भन्छ— चौध वर्षदेखि नै व्यक्तिमा जिम्मेवारीबोध हुन्छ, विश्लेषण गर्न सक्ने क्षमताको विकास हुन्छ। त्यसो त नेपाली युवाहरूमा पनि त विकास भयो होला नि त ? नभएको भए किन भएन ? यदि त्यस्तो क्षमताको विकास भएको छैन भने त्यस्ता व्यक्ति मानसिक रोगी हुन्। के नेपाली युवाहरू रोगी हुन् त ? भएको भए यही हो त जिम्मेवारीबोध ? आमाबाबुले कति कष्ट सहेर जन्म दिनु भो, त्योभन्दा बढी कष्ट सहेर हुर्काउनु भो, अनि पालन पोषण गर्नु भो। राष्ट्रले निःशुल्क शिक्षा दियो। अनि ती

सबै ऋणहरू तिर्नु पर्दैन ? परिवार, अनि समाज र राष्ट्रप्रतिको जिम्मेवारी लिनु पर्दैन ? आमाबुवाले आफ्ना छोराछोरीप्रति गर्व गर्न पाउनु पर्दैन ? कुरीति र कुसँस्कारबाट समाजलाई मुक्त पार्नु पर्दैन ? घुस्याहा र भ्रष्टहरूबाट राष्ट्रलाई मुक्ति दिनु पर्दैन ? यति धेरै ऋणको बोझ बोकेर गैरजिम्मेवार भई पितृलाई जल चढाउँदा के पितृले त्यो जल स्वीकार गर्ला ? त्यो आत्मा र त्यो हात, जसले मानवको हितमा कार्य नगरी क्षणिक व्यक्तिगत स्वार्थको कार्य गर्‍यो, भावी पिँठीको संसारलाई प्रदुषित पाऱ्यो, त्यही आत्मा र त्यही हातले पितृलाई पिण्ड चढाउन संकोच मान्नु पर्दैन ? भोलि मरेर स्वर्गमा पुग्दा पुर्खाको अगाडि कसरी मुख देखाउने ? आफ्नो गैरजिम्मेवारीपनले विग्रिएको समाजमा आफ्ना सन्तानलाई हुर्कन कति मुस्किल पर्ला ? के हामीले कहिल्यै यस्तो विषयमा आफू आफैँभित्र विचार विमर्श गरेका छौँ त ? यदि विचार विमर्श गरेको भए ऋण तिर्न र जिम्मेवारी लिन तत्परता देखायौँ त ?

अशान्तिलाई शान्तिमा परिणत गर्ने, गैर जिम्मेवारलाई जिम्मेवार बनाउने, अविवेकीलाई विवेकी बनाउने, असुरक्षितलाई सुरक्षित बनाउने, असजिलोलाई सजिलो बनाउने, असहायलाई

सहारा दिने, निशपक्ष समाजको स्थापना गर्ने, हिंसा र शोषणबाट समाजलाई मुक्त राख्ने, कमजोर प्रशासनलाई सशक्त बनाउने प्रयास गर्ने हामी युवाहरूको कर्तव्य होईन र ? अभियानमा सफल भइएला या नभइएला, तर आफ्नो कर्तव्य पालन गर्नु नै हाम्रो धर्म हो ।

विगतमा भएका आंशिक कमी कमजोरीहरूलाई विश्लेषण गरी मन अमिलो पारेर विकृतिमा जिन्दगी भुलाउनु पक्कै पनि आफूले आफैँलाई, परिवारलाई र राष्ट्रलाई धोका दिनु हो । यसको अलावा विगतमा भएका गल्तीहरूबाट पाठ सिकेर भावी दिनहरूमा आफ्नो अभियानलाई नयाँ ढङ्गले हाँक्नु सजीव युवाहरूको पहिचान हो । भावी पिँठीलाई सक्षम र आदर्शवान अविभावक बन्नु, अनि उनीहरूलाई हुर्कन हिंसा र शोषणबाट मुक्त स्वस्थ समाज तथा शान्त, समृद्ध र सुशासनयुक्त राष्ट्र उपहार स्वरूप दिन हरदम प्रयासरत रहनु नै आजको युवाको कर्म हो । समाजमा देखिएका व्यवहारहरू विकृत भए परिमार्जन गर्ने र स्वीकृत भए त्यसको विकास र विस्तार गरी यथास्थितिलाई अग्रगामी परिवर्तनको अन्जाम दिनु हामी युवाहरूको दायित्व हो ।

युवा : विगत र भविष्य

✍ सहदेव गौतम

संसारमा जति पनि मानिस यस धर्तीमा जन्म लिन्छन्, ती व्यक्तिहरू आफ्नो सुखद बाल्यकाल र किशोरावस्था पार गरेर युवावस्थामा पुग्छन् । विगतको बाल्यावस्था, अनि भविष्यको बृद्धावस्थालाई सोच्दै अगाडि बढ्ने अवस्था वर्तमान हो । त्यसैले वर्तमानलाई प्रतिनिधित्व गर्ने युवा वर्गले आफूभन्दा अग्रजको अनुभवलाई ग्रहण गर्दै भावी पुस्ताको लागि योजना तयार गर्ने, अनि वर्तमानमा चौतर्फी विकास गर्नेतर्फ लाग्नुपर्दछ । भविष्यको सम्भावना बोकेको, केही गर्ने जोश, जाँगर अनि इच्छाशक्ति भएको शक्ति युवा भएकोले यिनीहरूलाई भविष्यका कर्णधार, देशको खम्बा, आधारस्तम्भ जस्ता उपनामले चिनिन्छन् । कुनै पनि राष्ट्र कति विकसित, सम्पन्न र शक्तिशाली छ भन्ने कुराको मापन गर्ने एक विश्वासिलो र भरपर्दो सूचक त्यस देशका युवाहरूको क्रियाशीलता, लगनशीलता, मेहनत, अनुशासन र उत्पादनशीलतालाई मान्न सकिन्छ तर विडम्बना यदि यस्तो जल्दाबल्दा युवाशक्तिको सही पहिचान हुन सकेन, युवाहरूको क्षमताको सदुपयोग हुन सकेन भने तथा राष्ट्रले युवाको लागि सही कार्यदिशा र नीति तर्जुमा गरी लागु गर्न सकेन भने व्यक्ति, समाज, राष्ट्र अनि विश्वलाई नै दुर्भाग्य हुन सक्छ ।

यसरी सही समयमा सही निर्णय गर्न नसकिएर कैयौं युवाहरू लागु पदार्थ दुर्व्यसन, मद्यपान, धूम्रपान, यौन व्यवसाय आदि जस्ता नकारात्मक र अनैतिक कर्ममा प्रेरित भइरहेको तथ्य हाम्रो देशको अवस्थाबाट पनि विदितै हुन्छ ।

नेपालको परिप्रेक्षमा एउटा विडम्बना के छ भने युवाहरूको क्षमताको सही पहिचान एवं सदुपयोग गर्नुको सट्टा आन्दोलन, बन्द, हडताल जस्ता कुरामा उचालेर नकारात्मक बाटोतिर लाग्न प्रेरित गर्ने, अनि आफ्नो र आफ्नो समूहको स्वार्थ पूर्तिगर्ने काम मात्र नेपाली युवाका नेतृत्वकर्ताले सिकाएका छन् । आज नेपालमा 'विष्णुमतीको मूला' भैं मौलाएको बेरोजगारी समस्याले युवाहरूमा निराशा उत्पन्न हुन थालेको छ । डिग्री अध्ययन गरिसक्दा पनि कुनै इलम भेट्टाउन नसक्दा युवाहरूमा नकारात्मक भावना विकसित भई चोरी, डकैती, लुटपाट जस्ता कुकार्यमा संलग्न हुने भावनाको विकास हुन्छ । एकातर्फ शैक्षिक बेरोजगार बढ्दै छ भने अर्कोतर्फ गुणस्तरीय शिक्षाको स्तर पनि खस्कँदै गएको पाइन्छ । अझ आजभोलिका युवाहरूमा पैसा कमाउने सजिलो बाटो खोज्ने, अनि त्यसको दुरुपयोग गर्ने प्रचलन

धेरै नै बढेको पाइन्छ। बेरोजगारहरूको एउटा जत्था निर्माण गर्‍यो, अनि हरेक ठाउँमा 'डन'को नाममा ठगी गर्ने, कमिशन खाने तथा यसरी प्राप्त भएको धनलाई दुरुपयोग गर्दै समाजमा विकृति फैलाउने जस्ता गतिविधि आजका अधिकांश बेरोजगार युवाहरूको दैनिकी भएको छ। यसो भन्दैमा सबै यस्तै धन्दामा लागेका छन् भन्नेचाँहि पक्कै होइन। केही सीमित युवाहरू उत्पादनमुखी काममा, सरकारी सेवामा लागे तापनि ठूलो हिस्सा भने आफ्नो परिवार धान्नको लागि आफ्नो अमूल्य पसिनाको मूल्य पराई भूमिमा कौडीको मोलमा बेच्नुपर्ने बाध्यतामा छन्। आज देश हाँक्ने राजनीतिक दलमा उस्तै छ, हालत। आफ्नो पार्टीको भ्रातृ संगठनमा युवाहरूको भर्ती गरेर विपक्षी दल वा विचार नमिल्नेसँग जुधाउनु, बफाउनु र काटमार गर्नु, अनि युवावर्गलाई आन्दोलन, बन्द, हडताल जस्ता विकास विरोधी पाठ सिकाउनु देशको ठूलो समस्याको रूपमा उभिएको छ। ठूलो जनआवाज देखाउनु पर्ने ठाउँमा, आफ्नो दलको शक्ति प्रदर्शन गर्नुपर्ने बेला, भैँभगडा गर्नु पर्ने बेला युवाहरूलाई दलहरूले ठूलो संख्यामा परिचालन गर्छन्। नीति निर्माण, राज्य सञ्चालन गर्ने निकायमा भने २-४ टाठाबाठाहरूले स्थान पाउँछन्, तर ती पनि पुरानै शैलीमा अगाडि बढ्छन्। फेरि कुनै दल सत्तामा पुगिहाल्यो भने आफ्नो सत्ता टिकाउन युवाहरूलाई विपक्षी विरुद्ध लाग्न प्रेरित गर्दछन्। अनि केही सीमित युवाहरू हातमा लिइ, तमाम युवाहरूलाई बेरोजगार बनाइ आफ्नो पार्टीको गुणगान गाउन र पार्टीको काममा परिचालन गर्दछन् न कि उद्योगधन्दा सञ्चालन गरी नयाँ रोजगारीको सिर्जना गर्छन्। अझ राजनीतिक दलहरू आफ्नो दलको नीति र

भाषणमा भने युवा क्षमता विकास अनि नेतृत्वको कुरा गर्दछन् तर उनीहरूलाई नेतृत्व हस्तान्तरण गर्ने र विकासको मूलधारमा ल्याउने काम गर्दैनन्। आज विद्यालयमा अध्ययन गर्नुपर्ने युवा जुवा तास खेल्दै, सानै उमेरमा डन बन्ने होडमा समाजको बोझको रूपमा विकसित भइरहेका छन्। स्वदेशमा कमाई गरी देशको सेवा गर्नुपर्ने युवा खाडी मुलुकमा भौँतारिइरहेछन्। पढेलेखेका युवा वर्ग बेरोजगार भई रनभुल्लमा परिरहेका छन्। कोही चोरी, डकैतीमा लागेका छन् भने कतिपय लागु पदार्थको दुर्व्यसनमा फसेका पाइन्छन्। यता देश भ्रष्ट र स्वार्थीहरूको अखडा बन्दै गएको दृष्य डरलाग्दो रूपमा हामी सबैको अगाडि उभिएको छ। समस्याको मात्र कुरा गर्ने हो भने त कति छन् कति ?

माथि उल्लेखित समस्याहरू हुँदाहुँदै पनि देशका युवाहरूले सकारात्मक काम नगरेका भने होइनन्। खासगरी देशमा पर्याप्त उद्योगधन्दा नहुनु क्षमता अनुसारको काम र काम अनुसारको दाम नहुनु, नयाँ रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना नहुनु देशको हालको समस्याको प्रत्यक्ष कारण हुन्। त्यसैगरी राजनीतिक दलहरूले युवाहरूलाई उत्पादनमुखी बनाउने नभई पार्टीको गुणगान गाउने कार्यकर्ता र जनमतको लागि मात्र प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति बढेको छ। देशमा श्रमप्रति आस्था राख्ने परम्पराको निर्माण नभएको कारणले पनि देशले उल्लेखित समस्या भोग्नु परेको हो। एउटा युवा जो मलेसिया लगायतका देशमा जे काम गर्न पनि तयार हुन्छ तर आफ्नै देशमा स्थानीय स्रोत साधनको परिचालन गरी स्वरोजगार बन्न हिचकिचाउँछ। त्यसैले हाम्रो देशमा रोजगारीको

अवसरको कमी मात्र पनि समस्या होइन, श्रमप्रति आस्था राख्ने जनशक्तिको पनि उत्तिकै अभाव रहेको छ। हाम्रो देशमा आइन्स्टाइनको वैज्ञानिक सूत्र विरुद्ध तर्क गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा ख्याति कमाउने युवा पनि छन्, विभिन्न साहसिक र खोजमूलक काम गरी देशको नाम चिनाउने युवाको पनि कुनै कमी छैन। स्वदेशमै पनि विभिन्न स्वरोजगारमूलक, सेवामूलक तथा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा पनि कतिपय युवाहरूको सहभागिता रहेको पाइन्छ। देशका विभिन्न ठाउँमा गाईपालन, तरकारी खेती, जडिबुटी व्यवस्थापन लगायतका अन्य आयमूलक काममा लागेका युवाहरू आफूमात्र आय आर्जनमा लागेनन् कि अरुलाई पनि रोजगारीको व्यवस्था गरिदिएका कतिपय उदाहरण हाम्रा अगाडि छन्। त्यसैले यस्ता क्षमतावान युवाहरूलाई परिचालन गर्दै अन्य युवाहरूलाई पनि आय आर्जनको क्षेत्रमा लाग्न प्रेरित गर्नु पर्दछ।

देशले धान्ने नसक्ने गरी बेरोजगारी समस्या बढिरहेको बेला हामीले सरकार, राजनीतिक दल र अन्य सम्बद्ध पक्षको आलोचना मात्र गरेर समस्याको समाधान हुनेवाला छैन। खासगरी कुनै पनि युवालाई राम्रो बाटोमा लाग्ने अवसर दिनु पर्दछ, अनि उसलाई जिम्मेवार बनाउँदै देशको नेतृत्वमा पुऱ्याउनु पर्दछ।

यसरी कुनै पनि युवालाई राम्रो बाटोमा हिँडाउन नसकेमा वा उसको क्षमता र योग्यतालाई सही बाटोमा लगाउन नसकेमा पनि उसको क्षमताको दुरुपयोग गर्दै आफ्नो स्वार्थ पूर्ति गर्ने, अनि नराम्रो बन्न प्रेरित गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन कसैले पनि गर्नु हुँदैन। नेपाल सरकारले युवासम्बन्धी सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापहरू पनि व्यवस्थित रूपले सञ्चालन गरिनु पर्दछ र लक्षित वर्गमा पुग्ने किसिमका गतिविधि सञ्चालन गरिनु उपयुक्त हुन्छ। विभिन्न मन्त्रालयले युवासम्बन्धी सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत रूपमा र आपसी छलफल एवं समन्वयमा लक्षित वर्गमा पुग्ने गरी सञ्चालन गरिनु पर्दछ। विभिन्न नीति निर्माणको काममा पनि युवाहरूको पहुँच बनाउँदै कार्यान्वयनको पक्ष पनि युवामैत्री हुनु जरुरी छ। क्षमता नभएकाको क्षमता विकास गर्ने र क्षमता भएकालाई क्षमता अनुसारको अवसर प्रदान गर्ने प्रणाली विकास गर्नुपर्छ। अग्रजहरूको अनुभवलाई ग्रहण गर्दै भावी पुस्ताका लागि योजना निर्माण गर्ने वर्तमानको जुभारु प्रतिनिधिको रूपमा विकसित गर्दै नीति निर्माण र कार्यान्वयनको तहमा सामेल गराउनु पर्दछ। भविष्यका कर्णधार अनि देशको खम्बा भनिने युवाहरूलाई।

उपभोक्ता अधिकार र युवा सक्रियता

✍ प्रसन्नराज अकेला

युवाहरूलाई परिवर्तनको वाहक, सृजनाको मुहान, देशका मेरुदण्ड आदि विविध अलंकारबाट पहिचान गराउने गरिन्छ। युवाका सामर्थ्य, आशा र आकांक्षा पनि ठूला हुने हुनाले पनि होला, युवालाई ठूला विषयसँग मात्र जोडेर हेरिन्छ। युवाहरूका दृष्टि पनि सानातिना आम जनजीवनसँग दैनिक सरोकार राख्ने विषयहरूमा कमै मात्र पुगेको पाइन्छ। यस्तै युवाहरूको कम ध्यान पुगेको तर निकै महत्वको विषयमा यस आलेख केन्द्रित रहेको छ।

केही समय अगाडिको कुरा हो। साँझको समय बालाजु चोक स्थित एक पेट्रोल पम्पमा लाइन लागेर रु. ६०० तिरेर मोटरसाइकलमा ५ लिटर पेट्रोल हालें। लोडसेडिङको समय, जेनेरेटरको सीमित उज्यालो, सवारी साधनको लाइन र पम्पको मेशिनबाट केही टाढा भएको कारण पम्प मेशिनको अंकमा हेर्न सम्भव भएन। पम्पबाट बाहिर निस्किएपछि मात्र थाहा भयो, ५ लिटरको पैसा तिरेर हालिएको पेट्रोल मोटरसाइकलमा ३ लिटर पनि रहेनछ। पम्पका कर्मचारीले कम मात्रामा पेट्रोल हालेर ठगी गरेका रहेछन्। म मात्र नभएर अन्य मोटरसाइकलवालाहरू पनि यस्तै गुनासो गरिरहेका

थिए। पेट्रोलियम पदार्थको अभावको समयमा यस्ता समस्याहरू कति आम उपभोक्ताले दैनिक रूपमा व्यहोरिरहेका होलान्। यो एक प्रतिनिधि घटना मात्र हो। यसभन्दा अगाडि पनि यस प्रकारका घटना नभएका भने होइनन्। विशेष गरी अभावको समयमा व्यवसायीहरूले गुणस्तर र मात्रा दुवैमा उपभोक्ता ठग्ने गरेका छन्। केही वर्ष अगाडि पेट्रोलमा मिसावटको कारण सवारी साधनहरूको इन्जिन नै बिग्रिएको समाचार निकै जोडतोडका साथ बाहिर आएको हो तर यसका लागि को जिम्मेवार थिए र त्यस्तो गलत कार्यका लागि के कस्तो कारवाही भयो, आम नेपालीले थाहा पाउन पाएनन्।

पेट्रोलियम पदार्थको अभाव आम नेपाली उपभोक्ताहरूका लागि नौलो विषयको रूपमा रहेको छैन। यसमा पनि विशेष गरी पेट्रोलको लागि टन्टलापुर घाम होस् वा असारको भारी वर्षा, उपभोक्ताहरू घण्टौं लाममा लाग्न बाध्य छन्। पेट्रोलियम पदार्थको लामो लाइन हेर्दा लाग्छ कि सित्तैमा बाँडेको कारणले गर्दा जति सक्थो धेरै प्राप्त गर्ने होडमा मानिसहरू बाँकी सारा काम छोडेर लाइनमा बसेका छन्। तर यथार्थ यस्तो होइन। सरकारले तोकेको मूल्य नगद

नै तत्काल भुक्तानी गरेर पनि उपभोक्ताले आवश्यक मात्रामा पेट्रोलियम पदार्थ प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । नगद तिरेर ५ लिटर पेट्रोल प्राप्त गर्न सकेको दिन निकै ठूलो कार्य सम्पन्न गरेभैं रमाउनु पर्ने अवस्था काठमाडौं वासीको लागि भएको छ । हाम्रो राज्यको प्रभावकारिता मापन गर्न यो एक उदाहारण हुन सक्छ ।

यसरी प्राप्त गरेको पेट्रोलियम पदार्थको गुणस्तर (Quality) एवं सही मात्रा (Quantity) को बारेमा त कुरै नगरे हुने अवस्था छ । नेपाल आयल निगमको लाचारी र अव्यवस्थाको सिकार आम नेपाली भइरहेका छन् । भनिन्छ कि पेट्रोल धनीले उपयोग गर्ने सवारी साधनमा प्रयोग हुने पदार्थ हो । यो भनाई केही हदसम्म सत्य पनि होला । यसो हो भने पनि निर्धारित मूल्य तिरेपछि सो वस्तु सहजै प्राप्त गर्नु उपभोक्ताको अधिकार होईन र ? आफ्ना सारा महत्वपूर्ण कार्यहरू छोडेर दैनिक रूपमा पम्पमा लाइन लागेका सयौं व्यक्तिहरूको खेर गएको समय राज्यकै नोक्सानी होइन र ? यदि त्यो समय अन्य उत्पादनशील कार्यमा लगाउन पाएको भए थोरै भए पनि देशले केही प्राप्त गर्न सक्थ्यो कि !

पेट्रोल प्रयोग हुने साधनमध्ये मोटरसाइकल प्रमुख साधन हो । आजको समयमा मोटरसाइकल विलासिताको वस्तुभन्दा पनि आवश्यकता नै भएको छ । किन उपभोक्ताहरू निजी सवारी साधनतर्फ आकर्षित भएका छन् भनेर हेर्दा महत्वपूर्ण कारणको रूपमा सार्वजनिक यातायातको भरपर्दो व्यवस्था नहुनुलाई लिन सकिन्छ । नेपालको यातायात क्षेत्र निजी क्षेत्रको कब्जामा छ । राज्यले आम नागरिकको

लागि यातायातका साधनहरूको व्यवस्था गरेको छैन । सबै निजी क्षेत्रको भरमा चलेको छ । त्यस कारण त नेपाल आयल निगम आफूले भारतबाट आयात गरेको पेट्रोलियम पदार्थ जस्तो अत्यावश्यक वस्तु ढुवानीमा व्यवसायीको यो वा त्यो नामको आन्दोलनका कारण ढुवानी नभई बजारमा हाहाकार भएको विषयले कसैलाई छुँदैन, कसैलाई दुख्दैन । मारमा पर्ने त केवल उपभोक्ता हुन्छन् ।

हाम्रो कुल निर्यातबाट प्राप्त भएको रकमले पेट्रोलियम पदार्थ मात्र पनि किन्न नपुग्ने अवस्थामा देश पुगिसक्दा पनि भन्सारबाट प्राप्त हुने राजस्वको लोभमा सवारी साधन आयातलाई सरकारले निरुत्साहित गर्न सकेको छैन । बातावरण र स्वास्थ्य दुवै मैत्री साइकल जस्ता साधनको प्रयोग न त हामी जस्ता युवा नै गर्न रुचाउँछौं न त सरकारले नै यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन सकेको छ ।

यस्तै अत्यावश्यक पदार्थ ग्याँसमा हुने ठगीका घटनाहरू मात्र नभई कमसल गुणस्तरको सामानको व्यापार र प्रयोगबाट दुर्घटना भएका खबर समेत बाहिर नआएका होइनन् । सिलिण्डरमा एक कम्पनीको फुट-रिड काटेर अर्को कम्पनीको सिलिण्डरमा जोडेर बजारमा पठाउने गरिएका खबर पनि नौलो रहेन । सिलिण्डरको तौल पूरा नहुनु, भित्र लेदो हुनु जस्ता कुरा त चर्चामा नै नआउने भइसके । केही समय अगाडि सुगम ग्यासको कहानी बाहिर आएको थियो । यसमा पनि दोषी को हो, उपभोक्ता ठगी र गम्भीर लापरवाही गरे वापत निज कम्पनीमाथि के कारवाही भयो ? आम नेपालीले थाहा पाएका छन् त ?

पेट्रोलियम पदार्थमा मात्र नभई उपभोक्ता नठगिएको क्षेत्र पाउन मुस्कल पर्दछ । बजारमा चारैतिरबाट उपभोक्ताहरू लुटिएको अवस्था छ । तर यसबारेमा कसैको पनि ध्यान गएको छैन । सरकारले तोकेको भाडा तिरेर उपभोक्ताहरूले आवश्यक स्थानमा जान आफूलाई मन परेको गाडीमा चढ्न पाउँदैनन् । कथित समिति, संघ ले जुन बस पठाउँछ, त्यसको अवस्था जे जस्तो भए पनि चुपचाप यात्रा गर्नुको विकल्प यात्रुसंग हुँदैन । उदाहरणको लागि काठमाडौंबाट दिपायलसम्मको यात्रा गर्नु छ । यात्राको दुरी निकै लामो छ । समय पनि पर्याप्त लाग्छ । तर आफूले यात्रा गर्ने बस कस्तो प्रकारको छ ?, त्यसको प्राविधिक पक्ष कतिको सबल छ, चालक कतिको दक्ष छ ? लामो यात्रामा २ वटा चालकको व्यवस्था छ, छैन, खाजा नास्ताको लागि कस्तो स्थानमा बस रोक्ने हो ? त्यहाँ पाइने खाना र त्यसको लागि तिर्नुपर्ने मूल्य, बसका कर्मचारीबाट कस्तो प्रकारको व्यवहार हुने हो भन्ने जस्ता बिषयहरू यात्रुलाई केही थाहा हुँदैन । सबै भगवान भरोसामा चलनुपर्ने अवस्था छ । त्यस्तै, समयको त कुनै महत्व नै छैन । कुन समयमा छुट्ने, कुन समयमा पुग्ने, कुन समयमा खाजा वा खाना खाने, कुन होटलमा खाने, त्यो सबै सवारी चालकको हातमा हुन्छ । यात्रुको चाहना र आवश्यकताको कुनै मूल्य नै हुँदैन । रात्रि बसका चालकहरूले आफूलाई मोटो रकम भत्ता र राम्रो स्वागत सत्कार पाइने होटलमा रातको १० बजे खाजा खान र रातको १ बजे खाना खान सवारी साधन रोक्ने गर्दछन् । त्यस्ता स्थानहरूमा पाइने खाजा, खानाको गुणस्तरको त कुरै नगरे हुन्छ । मूल्य भने राम्रै स्टार होटलको सरह हुन्छ । बैतडीदेखि काठमाण्डौसम्मको करिब २६/२७

घण्टाको यात्रामा समेत पैसाको लोभमा केवल १ जना सवारी चालकले मात्र यात्रुवाहक बस चलाउँदा पनि यात्रुले भगनवानको नाम जप्दै यात्रा गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

सिण्डिकेट, समिति, संघ वा आलोपालो जे जस्तो नाम दिए तापनि सिण्डिकेटको मारमा सँधै उपभोक्ताहरू पर्ने गरेकै छन् । कानूनले निषेध गरेको र सर्वोच्च अदालतको आदेश हुँदाहुँदै पनि नेपालको यातायात क्षेत्रबाट सिण्डिकेट हट्न सकेको छैन । हट्न पनि गाह्रो छ, किनकि सरकार चलाउने कुनै न कुनै राजनीतिक दलले नै ती सिण्डिकेटबाट मोटो रकम चन्दा लिइरहेका हुन्छन् । वास्तविक र व्यवहारिक रूपमा सिण्डिकेटबाट मुक्त भई उपभोक्ताहरूले गुणस्तरीय र सुलभ सेवा पाउने दिन कहिले आउने हो ? उपभोक्ताको यस्ता हक अधिकारको बारेमा कसले सोच्ने ? उपभोक्ताहरूमाथि कसरी शोषण भइरहेको छ भन्ने उदाहरणको रूपमा यातायात व्यवसायीहरूका समिति, संघ वा अन्य विभिन्न नामबाट साधारण यात्रुका नाममा जारी हुने टिकटको पछिल्लो भागमा राखिएका केही शर्तहरूलाई पनि लिन सकिन्छ । ती शर्तहरू प्रायः सबै उपभोक्ता हकको विपरित हुन्छन् । जस्तै: कुनै कारणवस, चाहे त्यो जुनसुकै कारण होस, बस वीचबाटोमा रोकिएमा आफ्नो सुरक्षा लगायतका सम्पूर्ण व्यवस्था यात्रु आफैले गर्नुपर्दछ । प्राविधिक समस्यालाई जायज कारण नै मान्नु पर्छ तर अन्य कुनै कारणवस बाटोमा सवारी साधन रोकिएमा यात्रुले नै सबै व्यवस्था गर्नु कतिको जायज हो ? यातायात व्यवसायी वा समितिको काम त अग्रिम रकम लिने र नाफा कमाउने मात्र हो ?

यात्रुप्रति व्यवसायीको कुनै जिम्मेवारी र दायित्व छैन ? काठमाडौं उपत्यकाका ट्याक्सीको कथा बेग्लै छंदैछ। मिटर नबिगारिएका र यात्रुले जान खोजेको स्थानमा सहजै जान मान्ने ट्याक्सी पाउन निकै मुस्किल पर्दछ। केही सामान छुटेको खण्डमा पाउने आशा निकै कम मात्र हुन्छ। यस्ता समस्याहरूका कारण चालकको परिचय खुलेको कार्ड यात्रुले देख्ने गरी राख्नुपर्ने व्यवस्था एक समयमा लागू गरिएको थियो। तर अहिले त्यो कहाँ छ, कसैलाई थाहा छैन।

डाबर रियल जुसको कथा, अन्य विभिन्न पेय पदार्थमा देखिएका/भेटिएका लेउ, जारको पिउने पानीमा पाइने फोहोर, खाने तेलमा मिसावट, दाल, चामल, बेसार, खुर्सानीको धुलो जस्ता दैनिक उपभोग्य वस्तुमा हुने मिसावट आदि विभिन्न कारणबाट उपभोक्ताहरू नठगिएको क्षण नै हुंदैन। दैनिक उपभोग्य सामान मात्र होइन, निर्माण सामग्रीबाट पनि उपभोक्ताहरू त्यत्तिकै ठगिएका छन्। पूरा तौल भएको सिमेन्टको बोरा पाउनु, ट्रिपमा तोकिएको पूरा मात्रामा इन्टा पाउनु, छडमा पूरा तौल पाउनु त असम्भव नै छ। त्यसमाथि पनि गुणस्तरको त कुरै अर्को छ। एक वर्ष जति अगाडि नैकाप क्षेत्रमा घर ढलान गरिएको केही दिनमा ढलानबाट सिमेन्टको धुलो निस्किएको घटना टेलिभिजनबाट पनि सार्वजनिक भएकै हो। मोबाइल फोनको गुणस्तरको अवस्था त सवैलाई जानकारी भएकै विषय हो।

दैनिक उपभोग हुने विभिन्न वस्तु र सेवामा उपभोक्ताहरू नठगिएको क्षेत्र पाउन करिब करिब असम्भव नै छ। तर पनि उपभोक्ताहरू निरीह छन्। जे भएपनि सहन बाध्य छन्। जति मूल्य तोके पनि

चुपचाप तिर्न बाध्य छन्। आयल निगमले आफैले करार गरेर राखेका ट्यांकर व्यवसायीले जस्तो आयल निगमकै निर्णयको विरोधमा ढुवानी नै रोकेर सारा जनतालाई दुःख दिई आन्दोलन गर्न सक्दैनन् उपभोक्ताहरू। यातायात व्यवसायीले जस्तो आफ्नो स्वार्थमा आलिकति धक्का पुग्ने वित्तिकै चक्का जाम गर्न सक्दैनन्। पेट्रोलियम पदार्थमा घाटाको नाममा एकोहोरो उपभोक्ताको थाप्लोमा मात्र पर्ने गरी मनपरी मूल्य बृद्धि हुँदा पनि उपभोक्ताहरू सहेर बस्न बाध्य हुन्छन्। पेट्रोलियम पदार्थमा जति मुल्य बृद्धि हुन्छ, त्यतिनै मात्रामा यातायात व्यवसायीले सवारी साधनको भाडा बढाउँदा पनि चुपचाप तिर्न बाध्य हुन्छन् उपभोक्ताहरू। जबकि समग्र यातायातको भाडामा पेट्रोलियम पदार्थको हिस्सा करिब ४० प्रतिशतको हाराहारीमा मात्र रहेको विभिन्न प्रतिवेदनहरूले औँल्याइसकेका छन्।

विभिन्न रुटमा यात्रुवाहक बस संचालनको क्रममा विभिन्न घटनाहरू बाहिर आएकै हुन्। केही वर्ष पहिले पोखरामा अग्नि यातायातले बस संचालनको लागि भेल्नु परेको अवरोध होस् वा डडेल्धुरामा नयाँ यातायात संस्था दर्ता गरेको नाममा अन्य व्यवसायीहरूले गरेका यातायात बन्द अथवा वेलावेलामा अरनिको यातायातका नाममा छापामा पढ्न पाइएका समाचार हुन्, कुनैलाई पनि उदाहरणको रूपमा लिन सकिन्छ। अहिले पनि जति सजिलै नारायणी नदी पूर्व क्षेत्रमा नयाँ बस सेवा संचालन गर्न सकिन्छ, नारायणी नदी पश्चिममा पनि त्यस्तो अवस्था छ त ? काठमाडौंबाट पूर्व जाने सार्वजनिक यात्रुवाहक बसहरूमा उपभोक्तालाई

छनौटको अवसर केही बढी छ, तर पश्चिमतर्फ ठीक विपरित। यस्तो अवस्थाबाट आखिरमा मारमा पर्ने त उपभोक्ता नै हुन्।

आजको दिनसम्म कुनै पनि यातायात व्यवसायी, समिति, संघ, सिण्डिकेटले एक किलोमिटर मात्र पनि सडक बनाएको सुनिएको छैन। सरकार, स्थानीय निकाय वा आम उपभोक्ताको लगानी र पसिनाले बनेको सडकमा सार्वजनिक सवारी साधन चलाउन जुन सुकै नाममा भए पनि स्थापित व्यवसायीहरूको दादागिरी कहिलेसम्म नेपालीले सहनुपर्ने हो? जुनसुकै पेशा व्यवसाय गर्न पाउने आम नेपालीको अधिकारको रक्षा कसले गरिदिने?

माथि उल्लेख गरिएका जस्ता विषयहरूको थुप्रै फेहरिस्त प्रस्तुत गर्न सकिन्छ तर जे जस्तो भए पनि उपभोक्ताहरूलाई सहनुभन्दा अर्को विकल्प उपलब्ध रहेको भने छैन। उनीहरूको आवाजको सुनिदैन, किनभने उनीहरू संगठित छैनन्। उपभोक्ता अधिकारका लागि खुलेका संघ संस्थाहरूको नाम यदाकदा सुनिए पनि प्रभावकारी भूमिका देखिएको छैन। आम उपभोक्ताहरूको समस्याप्रति राज्यका उच्च पदाधिकारीहरूको ध्यान पुग्दैन। अझ अहिले त यस्ता विषयहरू राज्यको प्राथमिकतामा नै छैनन्, किनकि अहिले त राजनीतिक संक्रमण र संविधान निर्माणको बेला पो हो त। यस्ता सानातिना विषयमा अलमलिनै समय होइन। लाग्दछ, संविधानको निर्माण भई जारी भएका दिनमै यस्ता सबै समस्याहरू आफै आफ समाधान हुन्छन्। त्यसैले त्यो स्वर्णिम दिनको प्रतिक्षा बाहेक नेपाली उपभोक्ता सामु अर्को विकल्प छैन त? सरकार त राष्ट्रिय महत्वका गहन विषयमा

ध्यान मग्न छ। यस्ता समस्याहरूले के देखिन्छ, भने आम नेपालीहरूले भोगिरहेका यस्ता विभिन्न समस्याहरूको सन्दर्भमा राज्यको ध्यान नपुगेको मात्र होइन, राज्य आफ्ना नागरिकका समस्याप्रति पटककै संवेदनशील नरहेको आरोपहरू पनि आइरहेका छन्।

उपभोक्ताहरूको हित संरक्षण गर्ने अभिप्रायले जारी गरिएको उपभोक्ता संरक्षण ऐन २०५४ ले प्रत्येक उपभोक्तालाई जीउ, ज्यान, स्वास्थ्य तथा सम्पत्तिमा हानी पुऱ्याउने उपभोग्य वस्तु तथा सेवाका विक्री वितरणबाट सुरक्षित हुन पाउने अधिकार, अनुचित व्यापारिक कृयाकलापबाट सुरक्षित हुनको निमित्त उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको मूल्य, गुण, परिमाण, शुद्धता, गुणस्तर आदि बारे सूचित हुने अधिकार, यथासम्भव प्रतिस्पर्धात्मक मूल्यमा उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको छनौट गर्न पाउने अवसरमा विश्वस्त हुने अधिकार, उपभोक्ताको हक हित संरक्षणका सम्बन्धमा उपयुक्त निकायबाट सुनुवाई हुन्छ भन्ने कुरामा विश्वस्त हुने अधिकार, अनुचित व्यापारिक कृयाकलापबाट उपभोक्ताहरूमा हुने शोषण तथा मर्काको विरुद्ध सुनुवाई र क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार, र उपभोक्ता शिक्षाको अधिकारहरूको प्रत्याभुति प्रदान गरेको छ भने उपभोक्ता अधिकारहरूको विपरित हुने गरी कार्य गरेमा विभिन्न प्रकारको सजायको समेत व्यवस्था भएको छ। तर व्यवहारमा ती प्रावधानहरू कार्यान्वयन भएको आम नेपालीले महसुस गर्न पाएका छैनन्।

सबै क्षेत्रहरूमा राज्य आफै संलग्न हुनुपर्ने मान्यता पुरानो भइसकेको भनिए तापनि आफ्ना नागरिकको समस्याहरूप्रति आँखा चिम्लनु पक्कै राम्रो

होइन । आफैँ प्रत्यक्ष संलग्न नभएर पनि पर्याप्त र नियमित बजार अनुगमन, छड्के जाँच, उपभोक्ताको उजुरी सुन्ने र गुनासोमाथि कारवाहीको व्यवस्था, भइरहेका ऐन कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन जस्ता क्रियाकलापहरूबाट मात्र पनि नागरिकको राज्यप्रतिको विश्वासमा अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ । सुशासनका ठूला ठूला भाषण र गफ गर्नुभन्दा यस्ता सानातिना विषयहरूबाट पनि त केही गर्न र गरेको विश्वास जगाउन सकिन्छ । सुशासन कायम गर्न कानूनी राज्य त अनिवार्य छँदैछ, राज्यका संयन्त्रप्रति आम नागरिकहरूको विश्वास हुनु पनि जरूरी हुन्छ । राज्यका क्रियाकलाप र प्रयासहरू जन विश्वास आर्जन गर्ने र नागरिकहरूका विभिन्न अधिकारहरूको रक्षा गर्न गराउन सक्षम हुन नसकिरहेको अवस्थामा अब आम उपभोक्ताहरू, विशेष गरी युवा वर्गको सक्रियता र सजगता जरूरी भइसकेको छ । आम नेपालीहरू आफैँ आफ्नो अधिकारको लागि जागृता पर्ने समय भइसकेन र ? एक पटक आफैँले सोच्ने हो कि ! हामी आफैँले हाम्रा लागि आवाज नउठाए हाम्रा लागि बोलिदिने कसले ?

संसारका हरेक परिवर्तनहरूमा युवाहरूको ठूलो हात रहेको हुन्छ । नेपालका सबै महत्वपूर्ण राजनीतिक आन्दोलनहरू पनि युवाको बलमा नै सम्भव भएका हुन् । युवाहरूका आ आफ्ना लक्ष्य, सोच, राजनीतिक आस्था र सक्रियता, दर्शन, धर्म, जात, भाषा, भेष आदि होलान् तर माथि उठाइएका समस्याहरू आम नेपालीका होइनन् र ? राजनीतिक वादविवाद र स्वार्थबाट माथि उठेर यस प्रकारका समस्याहरूमा युवाहरूले चुप लागेर बस्ने समय अब सकिएन र ? सशक्त रूपमा आवाज बुलन्द गर्न आजैबाट शुरुवात गर्न विलम्ब गर्नु हुँदैन ।

युवाहरू भविष्यका कर्णधार मात्र होइनन्, बर्तमानका मेरुदण्ड पनि हुन् । देशमा रहेका कुशासन, कुसंस्कार र कुप्रचलनहरूबाट सबैभन्दा बढी पीडित हुने पनि आजका युवा नै त हुन्, किनकि युवाहरूको सिंगो जीवन नै बाँकी रहेको हुन्छ । हाम्रो देशलाई राम्रो बनाउनु छ भने यो अब युवाहरूका हातबाट मात्र संभव छ । यस कार्यमा जति ढिलाई हुन्छ, त्यति नै बढी मूल्य युवाले नै चुकाउनु पर्दछ । त्यसैले शुरुवात आफैँबाट र आजैबाट गरौं ।

आजका युवा र सकारात्मक प्रवृत्ति

✍ संगिता चापागाई

विषय प्रवेश

युवा शब्द आफैमा गहन महत्व भएको र पर्याप्त संभावना बोकेको शब्द हो । यो शब्दभिन्न धेरै विषयहरू समाहित भएका हुन्छन् । हरेक परिवर्तनमा निर्णायक भूमिका निर्वाह गर्ने युवा वर्गलाई प्रायः हरेक राजनीतिक नेतृत्व एवं समाजका उच्च ओहोदाका व्यक्तिहरूका हरेक सम्बोधनमा पर्याप्त महत्व दिइएको पाइन्छ । त्यसो त विभिन्न अवस्थामा युवाहरूलाई भविष्यका कर्णधार, देशको मेरुदण्ड, शक्तिपुञ्ज आदि विभिन्न विशेषणहरूबाट अलंकारित गरिएको पनि पाइन्छ । सामान्य अर्थमा बाल्यकाल बितेका र बुढेशकाल शुरु नभइसकेको अवस्थालाई युवा मानिन्छ । यस अवस्थामा 'केही गरौं', भन्ने भावना हुने मात्र नभई केही गर्न सक्ने जाँगर र सामर्थ्य पनि रहेको हुन्छ । यसका लागि खाँचो छ त केवल अवसरको । यथार्थमा युवा हुन उमेर होइन, उत्साह, जाँगर, लगाव र क्षमता हुनु उत्तिकै आवश्यक हुन्छ ।

संसारका विभिन्न मुलुकहरूले आफ्नो देशको आवश्यकताअनुसार युवाका सम्बन्धमा उमेरका आ-आफ्नै मापदण्डहरू निर्धारण गरेका हुन्छन् । संयुक्त राष्ट्र संघ ले १५-२४ वर्ष उमेर समूहका महिला, पुरुषलाई युवा मानेको छ । नेपालको राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६ अनुसार 'युवा भन्नाले १६-४० वर्ष उमेर समूहका महिला, पुरुष तथा तेस्रो लिङ्गलाई समेत जनाउनेछ' भनी युवाको परिभाषा गरिएको छ । यस अर्थमा युवा भन्नाले हामी १६-४० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्यालाई मान्न सक्छौं । नेपालको कुल जनसंख्याको करिब ४० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको यस वर्गको सोच, व्यवहार, लगाव र योगदानले देशको कायापलटमा ठूलो भूमिका रहेको हुन्छ ।

प्रवृत्ति (Attitude) के हो ?

सामान्यतया प्रवृत्ति (Attitude) र व्यवहारलाई एकै रूपमा हेरिए तापनि यी दुईको बीचमा केही भिन्नता भने अवश्य छ । प्रवृत्ति वा मनोवृत्ति भनेको व्यक्तिको दृष्टिकोण, सोचाई, गुण वा अवगुण, चरित्र तथा धारणालाई बुझिन्छ । त्यसै गरी हरेक कुरालाई सकारात्मक भई सत्यताको नजरले हेर्ने कुरा सकारात्मक सोच

हो । व्यवहार भनेको कार्य गर्नु वा गरेर देखाउनु, त्याग्न, स्वीकार्नु जस्ता कुराहरू हुन्, जुन गराईवाट प्रस्तुत भएको हुन्छ । प्रवृत्ति व्यक्तिले बोकेको हुन्छ भने व्यवहारले उसको प्रवृत्तिको प्रतिविम्ब गरेको हुन्छ । प्रवृत्तिले व्यक्तिको सैद्धान्तिक पक्षको प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ भने व्यवहारले उसको कार्यान्वयन पक्षको प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । त्यसैले यी दुवै एक अर्काका परिपूरक हुन् । हरेक कुरालाई व्यक्तिहरूले आफ्नो ज्ञानेन्द्रियहरूको माध्यमबाट सुनेर, स्पर्श गरेर, सुँघेर, स्वाद लिएर संसारका विभिन्न विषय वस्तुको अनुभव गर्ने गर्दछन् । यसैबाट उसले धेरै कुराहरू जान्ने र सिक्ने गर्दछ । यिनै कुराहरूको आधारमा मानिसले संसारलाई चिन्ने र उसले आफू को हो र संसारप्रति र अरुप्रति के गर्ने, के नगर्ने, भन्ने मानसिकताको विकास गर्दछ । यही नै मानवको प्रवृत्ति हो । प्रवृत्तिको विकासको साथसाथै उसले त्यसलाई व्यक्त गर्नु वा कार्य क्षेत्रमा उतार्नु नै व्यवहार हो । अतः व्यक्तिको संसारप्रतिको दृष्टिकोण, सोँचाई र गराई नै उसको प्रवृत्ति र व्यवहार हो । प्रवृत्ति र व्यवहार मानवीय प्रक्रियाका दुई स्तम्भहरू हुन् जुन सकारात्मक र नकारात्मक दुवै किसिमका हुन्छन् ।

सुखमय अनुभव, राम्रो व्यवहार र असल प्रभावबाट मानिसको जीवनमा सृजना भएको प्रवृत्ति सकारात्मक प्रवृत्ति हो । सकारात्मक प्रवृत्तिले मनिसको शैक्षिक, बौद्धिक, मानसिक, शारीरिक, नैतिक एवं व्यवहारिक आदि विभिन्न पक्षहरूको विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ भने दुखद वा नमिठो अनुभव, नराम्रो व्यवहार, घृणा आदिको प्रभावबाट मानिसको जीवनमा सृजना भएको प्रवृत्ति नकारात्मक प्रवृत्ति हो । सकारात्मक प्रवृत्तिले ज्ञान, सीप वढाउन र उत्प्रेरणा जगाउन तथा त्यसको विकास गर्नमा मद्दत गर्दछ भने नकारात्मक प्रवृत्तिले कुनै कुराहरू विर्सन, त्याग्न तथा हटाउनमा सहयोग गर्दछ । सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रवृत्ति र व्यवहारलाई बुझ्न तल केही वुँदाहरू छुट्टा छुट्टै उल्लेख गरिएका छन् ।

सकारात्मक प्रवृत्ति र व्यवहार

सकारात्मक प्रवृत्ति	सकारात्मक व्यवहार
सहयोगी भावना तथा परोपकारी	समान व्यवहार, प्रशंसा
परिश्रमी एवं साहसी	सफलता र समस्या समाधान
मृदुभाषी, मिलनसार	आत्मीयता, सबैले मन पराउँने
धैर्यवान	राम्रो काम
निःस्वार्थ भावना, कर्तव्यनिष्ठ	आत्मसन्तुष्टि, सामाजिक प्रतिष्ठा
पूर्वाग्रही नहुने	निष्पक्ष निर्णय
आत्मविश्वासी, इमान्दार आदि ।	सफलता, सरसहयोग, आदि ।

नकारात्मक प्रवृत्ति र व्यवहार

नकारात्मक प्रवृत्ति	नकारात्मक व्यवहार
दुर्व्यसनी	भै-भगडा, पारिवारिक कलह
पूर्वाग्रही	अवरोध, शत्रुता, भेदभाव, अशान्ति
घमण्ड	मित्रतामा कमी, व्यक्तित्व विकासमा बाधा
कुविचार तथा भ्रष्टाचार	सामाजिक अपहेलना, बाधा-विरोध, सामाजिक छविमा आँच, आत्मग्लानि
असहयोगी, स्वार्थी	सहयोग नपाउने, विभेद, एकलोपन
रिसाउने, भगडालु	अपशब्दको प्रयोग, नराम्रो सम्बन्ध, विनास, मित्रतामा कमी
अरुको खुट्टा तान्ने, इर्ष्यालु	रिस, डाह, घमण्ड
भाँड प्रवृत्तिको आदि ।	बाधा विरोध आदि ।

आम नेपाली युवाहरूको प्रवृत्ति

आजको समयमा आम नेपाली युवाहरूको सोच र प्रवृत्ति सकारात्मक रहेको पाइँदैन । नकारात्मक प्रवृत्ति नै बढिरहेको पाइन्छ । नेपालमा केही हुँदैन, देश गरिब छ, राजनीतिक अस्थिरता छ, भ्रष्टाचार बढेको छ, पद्धति (System) ले कुनै काम हुँदैन, सबै कुरामा भनसुन चाहिन्छ आदि आदि नकारात्मकताले भरिएका भनाइहरू जताततै सुन्न, पढन पाइन्छ । देशमा शिक्षा, स्वास्थ्य, उद्यमशीलता र रोजगारी आदि क्षेत्रहरूमा केही हुँदैन । रोजगारीका लागि दैनिक हजारौंको संख्यामा नेपाली युवाहरू विदेशिने गरेको मात्र नभई उच्च शिक्षा हासिलको बहानामा विदेश यात्रामा निस्कने युवाहरूको संख्या पनि कम छैन । अहिलेका युवाहरू रोजगारी वा अध्ययनका लागि, केही अपवादलाई छोडने हो भने, बैदेशिक गन्तव्य नै पहिलो रोजाइ हुने गरेको र यदि कुनै कारणले त्यो प्रयास सफल हुन नसके मात्र स्वदेश अन्तिम विकल्पको रूपमा रहने गरेको यथार्थ हो ।

के नेपालमा सकारात्मक केही भएकै छैन त ?

पक्कै पनि नेपालमा केही नभइरहेको होइन । सकारात्मक कार्यहरू केही न केही भइरहेकै छन्, भलै ती आवश्यक मात्रामा नभइरहेका हुन् । देशका करिब सबै जिल्ला सदरमुकामहरूमा (२/३ जिल्ला बाहेक) मात्र नभई देशका धेरै कुनाकाप्चामा सडक पुगिसकेका छन् । माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत, मेलम्ची खानेपानी, सिक्टा सिंचाइ, काठमाडौं तराई फास्ट ट्रयाक सडक, मध्यपहाडी लोकमार्ग जस्ता केही मात्रामा भए पनि ठुला पूर्वाधारहरू निर्माण भइरहेका छन् । विदेश जाने नेपालीहरूले नेपाल फर्कदा पसिनाको मूल्य मात्र नभएर केही

न केही सीपका साथै स्वदेशमा गरिने श्रमको मूल्यको महत्वबोध गरेर आएका छन् । विदेशी पर्यटक मात्र नभएर आन्तरिक पर्यटकहरूको संख्या पनि बढ्न थालेको छ । नेपालको बैकिङ, संचार र शिक्षा क्षेत्रको विकास उदाहरणीय रूपमा भएको छ । आन्तरिक हवाई सेवाको निकै विस्तार भएको छ । डडेल्धुरामा उत्पादन भएको बीउ बंगलादेश निर्यात हुन थालेको मात्र होइन, नेपालले बनजंगल संरक्षण र नविकरणीय उर्जाको प्रयोग बढाए बापत कार्बन व्यापारमार्फत समेत आम्दानी गर्ने अवस्थामा पुगिसकेको छ । नेपालका धेरै गाँउहरू लघुजलविद्युतको उज्यालोमार्फत झलमल्ल भएका छन् । यी र यस्ता धेरै सकारात्मक कार्यका उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा भनेको आम युवाहरूमा देशमा नै केही हुन्छ र भइरहेको छ, भनी विश्वास दिलाउनु र सकारात्मक सोचको विकास गराउनु नै हो ।

कसरी अभिवृद्धि गर्ने त सकारात्मक दृष्टिकोण ?

सकारात्मक सोच एवं प्रवृत्ति बढाउन तलका केही उपायहरू उपयोगी हुन सक्छन् ।

१. लक्ष्यप्रतिको प्रतिबद्धता

हामी प्रत्येकले आ-आफ्नो जीवनमा सफलता हासिल गर्न चाहन्छौं । तर आफूले केही नगरिकन सफलता हाम्रो अगाडि आउँदैन । त्यसको लागि हामीले आफू के बन्न चाहेको हो, आफ्नो जीवनको लक्ष्य, गन्तव्य के हो, चिन्तन मनन गरी आफ्नो लक्ष्य पहिचान गरी त्यही अनुरूप आफू क्रियाशील भइरहनु अति आवश्यक हुन्छ । आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि हामी हरबखत लागि रहनु पर्छ । लक्ष्यप्रति सचेत भई, प्रतिबद्धताका साथ, योजनाबद्ध रूपले लगनशीलता पूर्वक अगाडि बढ्नुपर्छ । यसका लागि निरन्तर रूपमा कडा मेहनत, धैर्य र सकारात्मक सोच पूर्व शर्तका रूपमा रहेका हुन्छन् ।

२. सकारात्मक पक्षमा जोड र नकारात्मक पक्षको न्यूनीकरण

आम रूपमा आफूसँग भएकोभन्दा पनि नभएको बस्तु, अवस्था, पक्ष आदिको खोजीमा मानिस भौतारिइरहेका हुन्छन् । सकारात्मक पक्षमा जोड दिनका लागि लक्ष्यप्रति सचेत भइसकेपछि त्यसको प्राप्तिको लागि त्यही अनुसारको प्रयासहरू अगाडि बढाउनुपर्छ । नभएकोतिर लाग्नुभन्दा भएकोप्रति जोड दिने र कमजोरी मात्र खोज्नुभन्दा सवल पक्षको खोजी गर्नुपर्छ । के छैन भन्दा के छ भन्नेतिर जोड दिने बानी गर्नुपर्छ । हामीले नकारात्मक पक्षलाईभन्दा सकारात्मक पक्षलाई जोड दिई अगाडि बढ्नुपर्छ ।

३. कार्यको प्राथमिकीकरण र समयमा नै सम्पादन

हामीले गर्नुपर्ने कामहरू धेरै हुन्छन् । ती सबै कामहरू एकैचोटी गर्न हामी सक्षम हुँदैनौं र संभव पनि हुँदैन । त्यसकारण कामको महत्व बुझेर कुन काम बढी जरुरी र महत्वपूर्ण हुन्छ, सो को निर्धारणपछि त्यस कामको

प्राथमिकता तोक्नुपर्दछ । यसो गर्दा महत्वपूर्ण काम समयमा नै गर्न सकिन्छ । समयमा काम पूरा भएमा त्यसको परिणाम पनि सकारात्मक हुन्छ, जसले गर्दा हाम्रो थप कामहरू गर्न प्रेरणा, हौसला र आत्मविश्वासमा अभिवृद्धि हुन्छ । गर्नुपर्ने काम समयमा नै गर्ने बानीले कुनै पनि काममा ढिलासुस्ती गर्ने बानी हट्छ र साथै अरुको मुख ताक्ने र आजको काम भोलि गर्छु भन्ने अल्छी बानी पनि हट्छ । आफ्नो काम आफैले गर्ने, गर्नुपर्ने कामको निर्णय समयमै गरिहाल्ने, निर्णय गरेको काम गरिहाल्ने, एउटा काम पूरा हुनासाथ अर्को नयां प्रयास शुरु गरिहाल्ने बानीको विकास गर्नुपर्छ, जसले गर्दा हामीले एकपछि अर्को सफलता हासिल गर्न सक्नेछौं ।

४. आत्मविश्वास र उच्च मनोबल कायम राख्ने

जन्मजात कोही पनि क्षमताहीन भएर जन्मिदैनन् । प्रत्येक व्यक्तिमा विभिन्न खुबी, दक्षता एवं प्रतिभा लुकेको हुन्छ । फरक यतिमात्र हुन्छ कि कसैले आफ्नो प्रतिभालाई चिन्न सकेको हुन्छ भने कसैले चिन्न सकेको हुँदैन । सबैले म को हुँ, के बन्न चाहेको हो भनी आफूले आफैँलाई केलाएर त्यहीअनुरूप अगाडि बढ्न हामीमा आत्मविश्वास चाहिन्छ । आत्मविश्वासबिना र कमजोर मनोबल राखेर कुनै पनि कार्यमा सफल हुन कठिन हुन्छ । आत्मविश्वासका साथ चालिएको कदमले अन्ततोगत्वा सफलता हाँसिल गरिन्छाड्छ । मैले पनि यो गर्न सकूँला र भन्ने मानसिकता नलिई मैले किन गर्न नसक्ने भन्ने उच्च मनोभावना राख्नुपर्छ, किनभने आत्मविश्वासको कमी भयो भने कुनै पनि काममा सफलताहासिल गर्न सकिन्न । फलस्वरूप हामीमा हीनताबोधको सृजना हुन थाल्दछ, जसले गर्दा हामी असफल हुन सक्छौं । त्यसकारण सफलताको लागि नभई नहुने गुणहरूमध्ये आत्मविश्वास पनि एक प्रमुख हो । आफूमा भएको गुणलाई चिनेर आत्मविश्वासका साथ कार्य सम्पन्न गरिसकेपछि आफूले आफैँलाई सम्मान गर्न सिक्नुपर्दछ, अनि मात्र थप काम गर्न हौसला बढ्दछ ।

५. नकारात्मक प्रभावबाट टाढा रहने

हामीलाई बाहिरबाट विभिन्न प्रकारका प्रभावहरू सदैव आइरहेका हुन्छन् । सकारात्मक प्रभाव पर्दा हामीमा भएको उत्साह र उर्जा थप हुन्छ भने नकारात्मक प्रभाव पर्दा हामी पनि नकारात्मक हुन थाल्छौं । हामीमा कस्तो प्रभाव पर्थ्यो, हाम्रो पाइला पनि सोही अनुरूप चल्दछन् । त्यसकारण हामीमाथि पर्नआउने सकारात्मक प्रभावको हामीले खोजी गर्नुपर्दछ भने नकारात्मक प्रभावबाट टाढै रहनुपर्दछ । हरेक व्यक्तिसंग सकारात्मक र नकारात्मक दुवै पक्षहरू हुन्छन् । त्यसैले हामीले नकारात्मक कुराबाट टाढा रहन कुनै पनि व्यक्तिबाट टाढा रहने होईन, बरु उनीहरूबाट हुने नकारात्मक प्रभावबाट टाढा रहनुपर्छ । यसका लागि व्यक्तिले कहाँबाट सकारात्मक प्रभाव आइरहेको छ, र कहाँबाट नकारात्मक प्रभाव आइरहेको छ, थाहा पाउनु अति जरुरी छ ।

६. कृतज्ञ हुने बानीको विकास गर्ने

हामीसँग अहिले जति छ र जति भएको छ, त्यतिमा संन्तुष्ट हुने, खुशी हुने बानी धेरै जरुरी छ । अहिले भएकोप्रति खुशी हुँदै भइनसकेको र हुन बाँकीका लागि प्रयत्नशील रहनुपर्छ र अहिले जति छ, जति गर्न

सकिएको छ, त्यसप्रति भित्रैबाट कृतज्ञ हुन सिकनुपर्छ । कसैबाट आफ्नो भलाईका लागि वा सफलताका लागि कुनै प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग भएको छ भने उसले गरेका काम वा सहयोगका लागि कृतज्ञ हुने स्वभावले हामीलाई सफल हुनमा ठूलो सहयोग गरेको हुन्छ ।

७. आफूसँग भएको अरुलाई बाँड्ने

आफूसँग भएको अरुलाई दिने र आफूसँग नभएको कुरा अरुबाट लिने स्वभाव मानवका लागि अति आवश्यक एवं स्वभाविक प्रक्रिया हो । आफूसँग भएको अरुलाई दिँदा सन्तुष्टि हुन्छ । यसबाट मित्रता बढ्नुको साथसाथै सहयोग गर्ने प्रणालीको विकास हुन्छ । यस्तो कार्यले लिने र दिने दुवै व्यक्तिहरूलाई खुशी लाग्दछ । किनकि लिने व्यक्तिले केही प्राप्त गरेकोमा रमाउँछ भने दिने व्यक्ति अर्को व्यक्तिको खुशी देखेर मैले केही त गर्न पाएँ भनेर भित्रैबाट सन्तुष्ट हुन्छ ।

८. निरन्तर रूपमा सिक्ने/अध्ययन गर्ने बानीको विकास गर्ने

हामीले नयाँ नयाँ कुराहरू सिक्न, जान्न सदैव प्रयत्नरत रहनु पर्दछ । जसरी शरीरको लागि खाना आवश्यक छ, त्यसै गरी मानव मस्तिष्कको लागि पनि नयाँ नयाँ कुराहरू सिक्न आवश्यक छ । समय समयमा दिमागलाई आराम दिई एकान्तमा बसेर सिकेका कुराहरूको मूल्यांकन गर्ने, चिन्तन मनन गर्ने गर्नुपर्दछ, जसबाट नयाँ विचार र सोचहरू पहिल्याउन मद्दत पुग्छ । शिक्षा वा सिकाइको कहिल्यै अन्त्य हुँदैन । शिक्षा भनेको विद्यालय, क्याम्पसमा सिक्ने विषय मात्र होइन । आफू जहिले पनि नयाँ कुरा सिक्न तत्पर र क्रियाशील भइरहनुपर्दछ ।

९. योग र ध्यान गर्ने

सकारात्मक प्रवृत्ति विकासमा योग र ध्यानको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नियमित योग र ध्यानले व्यक्तिको स्वास्थ्य राम्रो हुने त निर्विवाद कुरा हो । सुस्वास्थ्य र सकारात्मक प्रवृत्तिको बीच सहसम्बन्ध रहेको हुन्छ । योगले आन्तरिक रूपमा व्यक्तिलाई बलियो बनाउँछ । स्वस्थ तन र स्वस्थ मन भएपछि मात्र सफलता हासिल गर्न सकिन्छ । यसका लागि योग र ध्यान अचुक उपाय हो ।

युवा र रोजगारी समस्या: समाधानका केही प्रस्तावहरू

✍️ क्षितिज सुब्बा

परिचय

युवाको परिचय या परिभाषा राजनैतिक सोच र उद्देश्य, सामाजिक अवस्थिति र बुझाइ तथा भौगोलिक फरकपना लगायत विविध आयामको कारणले विविध तरिकाले गरेको पाइन्छ तर यसलाई मुख्यतया उमेरकै कारणले मापन गर्ने विश्वव्यापी प्रचलन छ। सुवेदी (२०६९) का अनुसार संयुक्त राष्ट्र संघ र विश्व बैकले १५-२५ वर्ष तथा विश्व स्वास्थ्य संगठनले १५-३४ वर्ष उमेर समूहलाई युवा भन्ने गर्दछन्। नेपालकै सन्दर्भमा राजनीतिक दलका युवा संगठनहरूमा भने युवा हुन आ-आफ्नै सीमा र उमेर हद तोकिएका छन् तर सामान्यतया वयस्क उर्जाशील मानव समूहलाई नै युवा भनेर बुझ्ने साझा बुझाई रहेको छ। यस हिसावले १५-३५ वर्ष उमेर समूहलाई युवा भन्ने हो भनेपनि नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण (सन् २०१०/११) अनुसार यो नेपालको वर्तमान कुल जनसंख्या २ करोड ६६ लाख ८०९ मध्येमा ८१ लाख ५० हजार उर्जाशील युवाहरू रहेको पाइन्छ, जसको वितरण संख्या शहरमा भन्दा गाउँमा बढी, हिमाल र पहाडभन्दा तराइमा बढी देखिन्छ।

यसरी उर्जाशील युवाको संख्या धेरै रहनु

एउटा देशको लागि पक्कै गर्वको विषय हो। किनभने देश विकास गर्नको लागि सबैभन्दा ठुलो स्रोत भनेकै मानव संसाधन हो, यसमा पनि उर्जाशील युवाशक्ति हो। त्यसपछि मात्र अन्य स्रोत साधन र प्रविधि आउँछन्। तर विडम्बना, हाम्रो देशमा त्यस्तो हुन सकेको छैन। बरु हामीमा त युवा वर्गसंगै जोडिएर आउने रोजगारी अभाव सदैव चुनौतीको पहाड बनेर उभिन्छ। हुन त यो समस्या विश्वव्यापी आर्थिक मन्दी र पूँजीवादी व्यवस्थाको असफलताले निम्तिएको टड्कारो समस्या पनि हो। भट्टराई (२०६९) अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको प्रतिवेदन उद्धृत गर्दै भन्छन् 'अहिले विश्वभर भण्डै २२ करोड ५० लाख बेरोजगार युवाहरूको संख्या पुगेको छ। यसरी रोजगारी संख्याको कटौती र बेरोजगारीको संख्या बढेको छ। नेपालमा त प्रतिवर्ष ४ लाखको हाराहारीमा युवाहरू श्रम बजारमा आउने गरेका छन् (ऐ ऐ)। तर तीमध्ये थोरै मात्र युवा श्रम बजारमा खपत हुन्छन्। धेरै बेरोजगार हुन्छन् र बाध्य हुन्छन् वैदेशिक रोजगारको पेशा रोज्न। शर्मा (२०६८) का अनुसार 'नेपालको वर्तमान शिक्षा प्रणालीका कारण यहाँका शैक्षिक संस्थाहरू बेरोजगार उत्पादन गर्ने कारखानामा परिणत भएका छन्।' मतलब, यहाँको

शिक्षाले सीप सिकाउँदैन, रोजगारीमा लाग्ने वा जान सक्ने दक्षता पनि सिकाउँदैन । कविता घोकाएर, नाटक र उपन्यास रटाएर, सिद्धान्त र गणितका सूत्र कण्ठ गराएर दिएको शिक्षाले गाउँमा बाखा र सहरमा साइकल विरामी हुँदा उपचार गर्नेसम्म सीप दिँदैन । यस्तो शिक्षा प्रणालीमा हुनेखानेले विश्वास र भरोसा राख्न पनि छाडेका छन् । शिक्षा प्रणाली नै बेरोजगार युवाहरूको उत्पादन गर्ने र कागजी प्रमाण पत्र भिडाउने प्रकृत्या मात्र भएपछि रोजगारीको समस्या चर्किएको छ । शिक्षामा व्यवसायिक सीप र ज्ञानको अभाव भएकाले ठूलो संख्यामा विद्यार्थीहरू विदेश पलायन भइरहेका छन् ।

जीविकोपार्जनको पहिलो आधार रोजगारीको न वर्तमान, न भविष्य भएपछि कि बेरोजगार रहनु पर्ने वा श्रमको लागि वा पढ्नको लागि विदेशिनु पर्ने अवस्था छ । अवश्य पनि देशको उर्जाशील युवाशक्तिलाइ विदेश पलायन गराएर कुनै पनि देशले विकासको ढोका खोल्न तथा गौरव र उन नतीको फुल फुलाउन सक्दैन । त के र कुन कारणले युवाशक्तिलाई रोजगारको संभावनातिर राज्यले डोच्याउन सक्दैन ? नेपालमा युवा र रोजगारीबीचको तालमेल कस्तो छ ? रोजगारीको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ? बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्न सम्भावित क्षेत्रहरू के के हुन सक्छन् ? बेरोजगारी र त्यसको समाधान अल्पकालिन वा दीर्घकालीन रूपमा कसरी गर्न सकिन्छ ? त्यसैको सेरोफेरोमा यो लेख केन्द्रित गरेको छु ।

वर्तमानमा युवाशक्ति र रोजगारीमा समस्या : विदेशिनुको कारण

नेपालमा उर्जाशील युवाहरूको ठूलो जमात नै बेरोजगार वा अर्धबेरोजगार रहेको छ । अर्कोतिर हाम्रो शिक्षा प्रणाली, सामाजिक, साँस्कृतिक, परम्परागत संरचना तथा विश्वव्यापी उपभोक्तावादी चिन्तनले मान्छेको आवश्यकता, आकांक्षा र महत्वाकाङ्क्षा पनि बढाएको छ । यस्तो अवस्थामा सानो आयले ठूलो खर्च धान्न नसक्ने अवस्थाको कारण युवा समूहमा त्यस्ता पेशा वा कार्यमा आत्मनिर्भर बन्ने सोचको विकास भएको छैन । नेपालमा वर्षेनी उत्पादन हुने लाखौं युवाशक्ति खपत हुन नसक्दा बेरोजगारीको समस्या एक गम्भीर रूपमा खडा भएको छ । विश्वमा नै रोजगारीको वृद्धिमा समस्या आएकोले अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनले आगामी दशकमा ६० करोड रोजगारीको अवसर सृजना गर्न विश्वका सरकारहरूसँग आग्रह गरेको छ (भट्टराई २०६९) । नेपालमा हालै पनि रोजगारी अभावको ठूलो समस्या छ । यस्तो समस्याको एउटा कारण उत्पादन र सीपमुखी शिक्षा नहुनु पनि हो । त्यसैले शिक्षितहरू नै पनि यहाँ अदक्ष, सीपविहीन बेरोजगार हुन्छन्, जसले गर्दा नेपालमा आफ्ना सन्तानलाई श्रम बजारमा विकाउ बनाउन अनेक हर्कत गरेर पनि विदेश पढाउने जमात बढेको छ । त्यसैको तयारीको लागि अहिले एस. एल. सी. पछि ए-लेभल पढ्ने पढाउनेको लर्को छ । तिनीहरूको चाहना विदेशिनु नै हो । अर्कोतिर ती सब हर्कत गर्न नसक्ने युवाहरू वैदेशिक रोजगारको लागि खाडीका देश र मलेशिया लगायत देशमा जान बाध्य

छन्, जसले सामाजिक संरचना, नीतिनियम, भाषा, संस्कार, वातावरण र हावापानी नमिल्लाले अनेक हण्डर र कष्ट भोग्नु परेको छ । कति त मृत्युवरण गर्न पनि बाध्य छन् । दैनिक जसो २ जनाको लास अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा आउनुले (शर्मा २०६८) यही पुष्टी गर्छ । कति खाली हात जेलनेल पर्दै आउन बाध्य छन् ।

देशमा बेरोजगारीकै समस्याले गर्दा भट्टराई (२०६८) का अनुसार प्रत्येक ४ जनामा एक जना युवा वैदेशिक रोजगार (विशुद्ध श्रमको लागि) रोज्न बाध्य छन् । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (सन् २०११) अनुसार १९ लाख १७ हजार ९०३ जना नेपालीहरू विदेशिएका छन् । तीमध्ये अधिकांश (सवै नै भन्दा पनि हुन्छ) उर्जाशील युवाशक्ति नै छन् । सुवेदी (२०६९) भन्छन् - रोजगारीको लागि विदेशीने संख्या प्रतिवर्ष १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने प्रतिदिन एक हजार ४२ जना नेपाली युवाहरू काम खोज्दै विदेशिन्छन् । यसरी नेपालको वर्तमान अवस्थामा सुब्बा (२०६८) ले भनेजस्तै गाउँहरू युवाविहीन हुन थालेका छन् । गाउँघरको सामाजिक संरचना र आर्थिक सम्बन्ध उत्पादनमुखी, आत्मनिर्भर भन्दा परनिर्भरतातिर बढेको छ । सामाजिक सम्बन्धहरूमा फेरबदल आएको छ । यसरी आफ्नो देशमा विकास निर्माण कार्यमा लगानी गर्नुपर्ने जनशक्ति खाडीका अरबहरू, भारत, मलेशिया लगायतमा अर्काको विकास गर्न न्यून पारिश्रमिकमा जोखिमपूर्ण काम गर्न बाध्य पारिएका छन् । वर्षेनी युवाहरूको ठूलो संख्या बेरोजगारीको समस्याले विदेशिनुले विकास निर्माण सुस्त तथा स्रोत साधनको परिचालन राम्रोसँग हुन

नसक्नु त छँदै छ, जनसंख्याको वृद्धिमा पनि आगामी दिनहरूमा नकारात्मक असरहरू देखिन्छन् ।

युवाहरू यसरी विदेशी भूमिमा जान तिनको रहर अवश्य होइन । मानवलाई सबैभन्दा पहिले चाहिने कुरा भनेको आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्ति नै हो । नेपालको वर्तमान आर्थिक अवस्थाकै कारण ती न्यूनतम आवश्यकता पुरा गर्न सबैलाई धौ धौ छ । त्यसैको कारण वर्षेनी विद्यालय भर्ना भएकामध्ये हजारौं विद्यार्थी विद्यालय छाड्न बाध्य छन् । ठूलो संख्यामा युवाशक्ति देशभित्र पनि न्यून ज्यालामा काम गर्न बाध्य छन् । विद्यालय छाडेर रोजगारमा आएका अदक्ष युवाहरू वास्तवमा किशोर अवस्थामा नै रोजगारीको लागि श्रम बजार आउनु पर्ने बाध्यता छ । रोजगारी दिनको लागि रोजगारी यहाँ पर्याप्त छैन । भएका रोजगारीमा पनि विविध समस्या छन् । के त नेपालमा स्थानीय स्रोतबाटै आर्थिक वृद्धि र रोजगारी सृजना गर्न सकिँदैन त ? रोजगारीको क्षेत्र नै नभएको हो त ? कुन क्षेत्रमा के कारणले रोजगारीको कस्तो समस्याहरू छन् त ? यसमा अवश्य घोट्लिनु पर्छ ।

कृषिप्रधान भनिएको हाम्रो देशमा नै राज्यको कृषिप्रतिको उचित नीति, कार्यक्रम नभइँदैंदा र भएका कार्यक्रमहरू पनि लक्ष्य प्राप्तीका लागि तदारुकताका साथ लागू नगरिँदा उत्पादन र रोजगारमुखी बन्न सकेको छैन । कृषिमा नै लाखौंको संख्यामा रोजगारीको सृजना र आर्थिक वृद्धिको सम्भावना रहेको छ, जहाँ भएका समस्याहरूलाई निराकरण गर्दै दीर्घकालीन योजनाको कार्यान्वयनमा जानुपर्ने हुन्छ । तराई, शहर र बजारछेउमा जग्गा

घडेरीमा प्लटिङ् बढदो छ । वास्तविक किसानसँग जमिन छैन । २०५८ सालको गणनाअनुसार ३३ लाख ६४ हजार १३९ कृषक घरधुरीहरूमा २६ हजार ७०० सँग जग्गा नै नभएको वा घडेरीसम्म मात्र भएको अवस्था थियो । यसले किसानसँग भूमि नै नभएको देखाउँछ, भने खेती नगर्नेको नाममा धेरै जग्गाहरू ओगटिएका छन्, जसले कृषिमा उत्पादकत्व दिँदैन । खनाल (सन् २००९) भन्छ- कृषि सेवामा दिँदै आएको सम्पूर्ण सुविधा खारेज गर्ने तथा वितरणमा सरकार जिम्मेवारीबाट पछि हट्ने नीति जोडतोडका साथ अधि बढाइएको छ । फलतः सीमान्त र साना किसान ऋणको फन्दामा पर्दै कृषकको सर्वहाराकरण प्रकृया तीव्र बनेको छ । जग्गा जमिन भएका किसानहरूमध्ये ७० प्रतिशतसँग १ हेक्टरभन्दा कम जग्गा छ । यस्तो अवस्थामा सरकारी दह्रो प्रतिबद्धताको योजनाबिना र कृषिलाई औद्योगिकीकरणबिना यसले रोजगारी सृजना गर्न सक्दैन ।

कृषिमा प्रविधि, अनुसन्धान, उपकरण, सिँचाइ, भूगोल आदिको समस्याले उत्पादनलाई सीमित पारेको छ भने उत्पादित वस्तुको उचित उपभोक्ता र मूल्य नपाएको अवस्था छ । हालै तेह्रथुम जिल्लाका किसान अदुवा उचित मूल्य नपाई बेचन नसकेर बारीमा नै कुहिन, उम्रिन दिन बाध्य भएका छन् । पाल्पा, दाङ सल्यान लगायत जिल्लाबाट अदुवा निकासीमा विविध समस्याले गत साल ७३ हजार ७०७ टन अदुवा तथा सुठो बेचेकामा अहिले निकासी गर्न नै सकेका छैनन् । अर्कोतिर गत साल ५०/६० रुपैया प्रति किलो बिकेको अदुवा अहिले २० रुपैयामा र रु. २५० प्रति किलोको सुठो रु. १०० मा भरेको छ

(कान्तिपुर २०६९ वैशाख २४) । पूर्वी नेपालको सुन – अलैंचीलाई अपरिचित रोगले ध्वस्त पार्दा समेत कृषि कार्यालयसँग उपचार गर्ने प्रविधि नै छैन । उत्पादित अलैंचीको मूल्य र बजार क्यासिनो वा जुवाको खालजस्तो अनिश्चित भाग्यमा छोड्नु परेको छ । धादिङको धार्केतिर मुस्किलले ३ देखि ५ रुपैया प्रति किलोमा किसानले टमाटर बेच्दा गाडीलाई १ डेढघण्टाजति समय लाग्ने दुरीको फरकमा रहेको काठमाण्डौमा उपभोक्ता २५ देखि ३० रुपैया तिर्न बाध्य हुन्छन् । गोर्खा, स्याङजा, लामजुङ, पर्वततिर रु. १० प्रति किलोका दरले सुन्तला किसानले बेच्दा काठमाण्डौमा रु. ६०/७० उपभोक्ताले तिरिरहेका हुन्छन् । यस्तो निराशाजनक अवस्थामा रहनुजेल कृषिले युवालाई रोजगारी दिन वा कृषिमा आकर्षित गर्न सक्दैन । यसैले युवाहरूको बाध्यता विदेशिनु भएको छ । सुब्बा (२०६८) अनुसार यसरी युवा परदेशिएका कारण श्रमशक्ति नपाएर भएका जमिन पनि बाँभो छाडिएका छन् । सुवेदी (२०६७) का अनुसार ३५ वर्ष अगाडिसम्म खाद्यनमा आत्मनिर्भर नेपालमा अचेल भण्डै ८० प्रतिशत जिल्लाहरू खाद्यन्नमा परनिर्भर छन् । करिब १५ अरबको त नेपालले वर्षेनी मासु मात्र आयत गर्ने गरेको छ । थापा (२०६८) का अनुसार हाल नेपालले वार्षिक रूपमा रु. २ अरबभन्दा बढीको चामल र तरकारी तथा रु ६० करोडभन्दा बढीको फलफुल मात्र आयात गर्छ । नेपालको कृषिमा यस्तो माग र आपूर्तिबीच असमानता छ । कतै किसानले उत्पादनको मूल्य नै नपाउने त कतै विदेशबाट आयात गर्नु पर्ने अवस्था छ । यस अवस्थामा कसैले बर्दियामा अष्ट्रिज पालन गरेको वा चितवनमा गाई पालेको वा काठमाण्डौमा

अर्गानिक खेती गरेको वा नुवाकोट र पोखरामा ट्राउट माछा पालेको १/२ वटा उदाहरण वास्तवमा उदाहरण नभएर अपवाद मात्रै हुन् ।

अर्कोतिर देशमा विभिन्न कारणले लगानीको विश्वासिलो आधार बन्न सकेको छैन । लगानीबिना रोजगारी सृजना हुँदैन भने भएका उद्योगधन्दाहरू पनि बन्द हुँदैजाने वा लगानी पलायन भएको अवस्था छ । सरकारको युवा स्वरोजगार कार्यक्रम युवालाई नै थाहा नभएको कागजी पुलिन्दा मात्र भएको छ । विकासका नाममा लागु गरिएका राष्ट्रिय महत्वका आयोजनाहरू चक्का बिग्रिएका गाडाजस्तो धिमा भइदिँदा विकास, अर्थतन्त्रको वृद्धि तथा रोजगारी सृजना कुनैमा कामयावी देखिएको छैन । नेपाललाई १५ सय किलोमिटर राजमार्ग बनाउन ४० वर्ष लाग्यो । मेलम्ची २० वर्षदेखि गफ गर्ने थलो (केहीलाई दुहुनो गाई) भएको छ । पोखरामा क्षेत्रीय विमानस्थल निर्माण गर्नको लागि जग्गा खरिद गरेर राखेको ३६ वर्ष भयो । काठमाण्डौ तराई फाष्ट ट्रायाक सडकको चर्चा भएको २० वर्ष नाघ्यो (थापा २०६८) । यसरी राज्य पूर्वाधारको विकास निर्माणमा निरीह र सुस्त भइदिँदा रोजगार सृजना हुन सकेको छैन । यसले युवाहरू बेरोजगारीको समस्याले पीडित हुनुपरेको छ । युवाले बेरोजगारीको कारणले आर्थिक, मानसिक, सामाजिक पीडा खेप्दै, बेहोर्दै भौतारिनु परेको छ । देशको स्रोत साधन परिचालन हुन सकेको छैन भने जनशक्ति पलायन हुनुपर्ने विडम्बना छ । नेपालमा कुल श्रमशक्तिको ६६.८ प्रतिशतले हप्तामा ४० घण्टा काम गर्दछन् र अन्य अर्धबेरोजगार छन् । ज्याला रोजगारीमा कुल श्रमशक्तिको १६.९ प्रतिशत

मात्र संलग्न हुनाले ८३.१ प्रतिशत स्वरोजगारीमा रहन बाध्य छन्, जसमा कृषिमा ७४ प्रतिशत, गैर कृषि क्षेत्रमा काम गर्ने २६.१ प्रतिशत मध्ये ८६.४ प्रतिशत अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्न बाध्य छन् (केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग २०६६) । यसले बेरोजगारीको प्रकृति र बेरोजगारीको अवस्थालाई देखाउँछ । कृषिमा संलग्न युवाहरू पनि अर्धरोजगारी मात्रै हो, जुन कठिन तरिकाले निर्वाहमुखी मात्र भएको छ ।

पर्यटन उद्योगको प्रचुर सम्भावना र रोजगारीको अथाह अवसर बोके पनि यसप्रतिको औद्योगिक लगानी र राज्यको नीति तथा योजना व्यवहारिक रूपमा नहुँदा यसले रोजगारीको ढोका खोल्न सकेको छैन । परेका वा पारिएका विकास निर्माणका आयोजनाहरू समानुपातिकभन्दा पनि पहुँचका आधारमा वितरण गरिँदा युवा रोजगारीलाई समतामूलक तरिकाले समेटिएको छैन । सेवा क्षेत्रमा लगानी र विकासको अभाव तथा युवाहरूमाथि राज्यले लगानी र उपयोग गर्ने नीति नभएको कारण श्रम बजारमा आएको युवा प्रर्याप्त सीप, ज्ञान, सूचना, जानकारीको अभावमा संघर्ष गरेर टिक्नु पर्ने वर्तमान अवस्था छ । सरकारी सेवाका सेना, पुलिस, तथा संस्थान र निजामती सेवाका थोरै पदमा उच्च प्रतिस्पर्धा र त्यसमा पनि चलखेल गर्नु पर्ने तथा शैक्षिक योग्यताका कारण सबै युवाले त्यहाँ अवसर पाउने अवस्था रहँदैन । यसरी आफ्नो लागि आफैँले मात्रै सोच्नु पर्ने युवाहरूको वर्तमानमा अन्तिम गन्तव्य वैदेशिक रोजगार भएको छ ।

सामान्यतया वैदेशिक रोजगारीको रूपमा

नलिइएको भारतमा मात्र हजारौं नेपाली युवाहरू कोइलाखानीदेखि लिएर कुल्ली, चौकिदार, भरिया बन्न बाध्य छन् । तर उनीहरूको उचित सुरक्षा, सेवासुविधा तथा सूचना जानकारी आदिको अभावमा विविध समस्याले ग्रसित हुन बाध्य छन् । भारतीय बजारको रोजगारीले पश्चिम नेपालको ग्रामीण बस्तीमा भयावह तरिकाले एड्स रोग फैलिएको छ । त्यसैको कारणले सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन देखिएको छ । यसरी रोजगारीका लागि युवाशक्ति पलायनको कारणले देशभित्रकै स्रोत साधन उपयोग हुन नसक्ने तथा रोजगारीको खोजीमा युवाहरूले सयौं कष्ट र जोखिम खेप्नुपर्ने समस्या छ । त्यसको कारण स्वदेशमा पनि अनेक सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक समस्याहरू भित्रिन्छन् ।

रोजगारीको खोजीमा भौतारिँदै शारीरिक श्रमको लागि विदेशिँदा घरदेखि गाउँ, जिल्ला, केन्द्र सबैमा आफ्नो तयारी तथा पहल आफैँ गर्नुपर्ने हुन्छ । सुवेदी (२०६९) का अनुसार वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने युवाहरू केन्द्रीकृत वा काठमाण्डौ केन्द्रित भर्ना प्रणालीका सिकार भएका छन् । कुनै न कुनै एजेन्टको भरपर्ने पर्ने अवस्था छ । विदेशमा गएर भोग्न पर्ने समस्या, चुनौती तथा सम्भावनाबारेमा अधिकांश युवाहरू अनभिज्ञ हुँदाहुँदै पनि विदेश पुग्छन् । यसरी केन्द्रीकृत व्यवस्थाको कारण पासपोर्ट तथा विदेश जान मेनपावर खोज्न, सिण्डिकेटयुक्त स्वास्थ्य जाँच गराउन, होटल यातायात गर्दागर्दै पैसा र समय खर्च गर्न बाध्य छन् । एकातिर पर्याप्त जानकारीको अभावमा एउटै काम गराउन पनि धेरै समय र खर्च लाग्ने अवस्था छ । विदेश गएकाहरूको

पनि मेनपावर तथा एजेन्टले भुक्त्याइदिनाले काम, दाम, वसाई (सेवासुविधा) सबैमा फरक तथा कसैको त पासपोर्ट नै नक्कली बनाइदिने, भाषाको समस्या आदिले गइसकेपछि पनि धेरै समस्या भोग्नु पर्ने हुन्छ । यसरी रोजगारीको कारणले नेपालीहरू देशदेखि विदेशसम्म हरेक किसिमका चुनौती सामना गरेर जोखिमयुक्त काममा थोरै दाम कमाउनु परेको अवस्था छ । असुरक्षित काम, वातावरण तथा सेवासुविधाका कारण मृत्यु हुनेहरूको संख्या पनि ठूलो छ । अङ्ग भङ्ग, रोगी, विरामी भएर आउनेको त लेखाजोखा नै छैन । कतारमा मात्र, जहाँ तत्कालीन समयमा भण्डै साढे तीन लाख नेपाली कामदार रहेका थिए, त्यहाँ सन् २०१० नोभेम्बरसम्म मृत्यु हुनेको संख्या तलको तालिका नं १ ले देखाउँछ । (भट्टराई २०६७)

कतारमा कामदार मृत्यु संख्या

साल, सन्मा	२००७	२००८	२००९	२०१०
मृतक संख्या	१६२	१७५	२१७	१६९

तालिका नं-१ स्रोत: कान्तिपुर दैनिक, २०६७ ।

यसरी देश निर्माण गर्ने युवाशक्ति विदेश गएर मृत शरीर फिर्नुपर्ने अवस्था छ । त्यस बाहेक रोजगारकै लागि इराक, अफगानिस्थान जस्ता युद्धग्रस्त क्षेत्रमा पनि युवाहरू गएका छन् । केही वर्षअघि इराक रोजगारिको लागि प्रतिवन्धित हुँदाहुँदै पनि ठूलो संख्यामा नेपालीहरू त्यहाँ कार्यरत थिए । कतिपय मुलुकमा नेपाली दूतावास तथा श्रम सहचारीको व्यवस्था तथा द्विपक्षीय श्रम सम्झौता नहुनाले अनेकौं समस्या भोग्नुपर्ने साथै, कार्यस्थलमै मृत्यु हुँदा समेत क्षतिपूर्ति पाउने अवस्था छैन । रोजगारी

अभावका कारण अनिश्चित भविष्य देख्ने युवाहरू पढ्ने बहानामा विदेशिनको लागि अभिमुखीकरणमा लाग्नेहरूको संख्या पनि उत्तिकै छ। नेपालमा स्वदेशी रोजगार प्रतिको भरोसा र विश्वास युवाहरूमा समाप्त हुँदैगएर रोजगारी पाउनु नै विदेशिनु हो भन्ने परम्परा र संस्कारको विकास हुने अवस्था बलियो हुँदैगएको छ। जहाँ सुब्बा (२०६७) ले भनेजस्तै देश विकसित देशलाई श्रमशक्ति उत्पादन गर्ने कारखाना मात्र हुँदैगएको छ। उर्जाशील युवाशक्ति विदेशिएर उत्पादन घटेपछि समाजमा परनिर्भरता बढेर दीर्घकालिन सामाजिक संरचना नै प्रभावित हुँदैजाने पनि निश्चित छ। रोजगारीको एउटा पाटोले पार्न सक्ने अनेकौं पाटाहरूको चुनौतीहरू देशले सामना गर्नुपर्ने हुन्छ।

बेरोजगारीको समस्या समाधानका सम्भावित प्रस्तावहरू

देश विकासको उद्देश्य, उचित कार्ययोजना र समतामूलक सहभागिता र दृढ प्रतिवद्धताका साथ लाग्ने हो भने युवा बेरोजगारी समस्या समाधान मात्र हैन, हजारौं विदेशीलाई नेपालमा रोजगारी दिन सकिन्छ। देशको जनशक्तिलाई वैदेशिक रोजगारीमा पठाएर देश विकासको सपना साँच्चै भनेको चाहि सपनाको खोले विपनाको नुन खोर्सानीसँग खान खोज्नुजस्तै मात्र हो। त्यसैले नेपालीले वैदेशिक रोजगारबाट खर्चो डलर कमाउनुभन्दा देशभित्रै करोडौं कमाउनु सयौं गुणा उत्तम हो तर नेपालमा खर्चो उत्पादन गर्न सकिने स्रोतहरू चाहिँ छन्, जसका लागि विविध क्षेत्रहरूमा व्यापक लगानी बढाउनुपर्छ।

नेपालमा रोजगारको आधार क्षेत्र कृषि तथा पशुपालनलाई उन्नत स्तरमा विकास गर्न सकिन्छ। कृषि तथा पशुपालन आफैँ औद्योगिक क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न लगानी गर्नुपर्छ। नेपालको हिमाली प्रदेशको पूर्वदेखि पश्चिमसम्म नै पशुपालन र जडीबुटीको व्यवसायिक उत्पादन तथा प्रशोधन र बजारको व्यवस्था गर्दा हजारौं, लाखौंको रोजगारी सृजना हुन्छ। पशुपालनको व्यावसायीकरणले वार्षिक १५ अर्ब रुपैयाँभन्दा बढीको मासुको आयात रोकेर विदेशमा मासु लागयत पशुजन्य वस्तु निकासी गर्न सकिन्छ। पहाडी क्षेत्रको पूर्व-पश्चिमसम्मको भागहरूमा फलफुल, तरकारी तथा नगदेबालीहरू – कफी, चिया, अलैंची, अम्लिसो, अदुवा लगायतको व्यवसायिक खेती गर्न सकिन्छ। देशभरी पहाडी गाउँको पुच्छारमा बग्ने ठूला नदीहरूको पानी तानेर सुख्खा डाँडामा सिंचाई गर्ने हो भने नेपालको पहाडी भागलाई उब्रेर बेचन पुग्ने धान पहाडमा नै फलाउन सकिन्छ। साथै अन्य बालीनाली राम्रो मात्रामा उत्पादन गर्न सकिन्छ, जसले युवा रोजगारीको अथाह अवसर देशभित्रै सृजना गर्छ।

नेपालको तराई खण्डलाई सम्पूर्ण रूपमा अन्न उत्पादनमा लगाउने र यो अन्न भण्डारको रूपमा विकास गर्दा कृषिले नै औद्योगिकीकरणको रूप लिन्छ, जसबाट नेपाल खाद्यन्नको संकटबाट मुक्त हुन्छ। कृषि, वन पैदावर, खाद्यन्न बेचेर बहूदो व्यापार घाटा कम गर्न सहयोग गराउने मात्रै हैन, विदेशी मुद्राको संचिती बढाउन सकिन्छ। कृषि क्षेत्रमा यस्तो आमूल औद्योगिक परिवर्तन ल्याउन आवश्यक स्रोत साधनको परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ। कृषिमा विचौलिया

(दलाल) को अन्त्य र उत्पादित कृषिजन्य वस्तुको विक्री नहुने अवस्थामा गतसालको बजार मूल्यमा सरकारले किनिदिने ग्यारेन्टी कानुनी रूपमा नै सुनिश्चित गराएर कृषिमा लगानी सुनिश्चित गराउन सकिन्छ । पशु तथा कृषि बीमा, कृषकको स्वास्थ्य बीमाको व्यवस्था सरकारले गरिदिए युवाहरूले कृषिमा लागेर रोजगार तथा स्वरोजगार सृजना गर्न सक्छन्, जसले कृषिमा लगानी पनि आकर्षित गर्छ । कृषि विकास र व्यवसायीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा, दक्ष जनशक्तिको उत्पादन र खपत दुवैको व्यवस्थापन गर्नु पर्छ । गैरकिसानले सम्पतिको नाममा जग्गा ओगट्ने परम्पराको अन्त्यसँगै वास्तविक व्यवसायिक किसानलाई जग्गाको व्यवस्था गरी कृषिलाई लगानी, उत्पादन र रोजगारीको क्षेत्रको रूपमा विकास गरिनुपर्छ ।

यसका साथै नेपालका सयौं हिमाली भागलाई तथा विविध महत्व राख्ने स्थानलाई पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्ने र त्यसको प्रचार प्रसार र विकास गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनको विकासले रोजगारी आफैँ सृजना गर्छ । नेपालमा रहेका प्रसिद्ध धार्मिक स्थलहरूको विकास र प्रचार प्रसार गरी धार्मिक पर्यटनको विकास गर्नाले रोजगारीको अवसरहरू सृजना गर्न सकिन्छ । नेपालका १०० भन्दा बढी आदिवासी जनजातिको साँस्कृतिक तथा सयौं भाषाको विकास र संरक्षणमा नेपाललाई साँस्कृतिक पर्यटन तथा अध्ययन क्षेत्रमा विकास गरेर पनि पर्यटनको विकास गर्न सकिन्छ । नेपालमा उत्पादित वा उपलब्ध स्रोत साधनको उपयोग गर्ने खालको उद्योगधन्डामा लगानीको वातावरण बनाई हजारौं

रोजगारीहरू सृजना गर्न सकिन्छ । उत्पादनमूलक उद्योगधन्डामा लगानीको अवस्थाले सस्तो श्रम उपलब्ध हुने नेपालमा विदेशी लगानी भित्र्याएर रोजगारीका अवसर खोज्न सकिने अवस्था छ । नेपालका नदीहरूमा बग्दैजाने लाखौं टन बालुवालाई निकालेर ब्लक लगायतका निर्माण समग्री बनाउनाले रोजगारीका अवसर तथा ईँटाको लागि मलिलो जग्गा कटान घटाउँदै दीर्घकालीन पर्यावरणीय समस्या पनि दूर सार्न सकिन्छ । सेवामूलक क्षेत्रहरू – स्वास्थ्य, शिक्षा, संचार, यातायातमा समुचित विकासले रोजगार वा स्वरोजगार सृजना हुन्छ । नेपालको शैक्षिक प्रणाली सुधार गरी भट्टराई (२०६९) ले भने भैँ माध्यमिक तहदेखिनै व्यवसायिक तथा जीवनउपयोगी शिक्षातर्फ जोड दिनुपर्छ । पेशाप्रतिको लगाव र विशिष्टीकरणको लागि पनि सरकारी सेवासुविधा लिनेले निजी क्षेत्रमा जागिर खाने व्यवस्थाको अन्त्य तथा एक परिवार एक रोजगारको व्यवस्था गरिएमा रोजगारीको वितरण तथा दक्षता र अनुभवको विकास हुन जान्छ, जसले रोजगारीको वृद्धि र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक नतिजा दिन्छ ।

ठूला जलविद्युत आयोजना लगायत विकासका पूर्वाधारहरूको तीव्र विकासले पनि रोजगारी सृजनामा तथा अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउँछ । सरकार र सरकारका संयन्त्र, विशेषतः कर्मचारी यन्त्र र राजनीतिक दलले राज्यको युवाशक्तिलाई देशमा नै खपत गर्ने अवस्थाको सृजना गर्नुपर्छ, जसमा उल्लेख गरिएभैँ कृषि, पर्यटन, उत्पादनमूलक (उद्योग धन्डा) तथा सेवामूलक क्षेत्र, जलविद्युत लगायत पूर्वाधारको विकासको प्रकृयाले नै रोजगारी सृजना गर्न सकिन्छ,

जसले दीर्घकालीन रूपमा रोजगारीको सृजना र विकास गर्छ। चीन र भारत जस्तो देशको व्यापारीक हवको रूपमा नेपाललाई विकसित गरे आर्थिक वृद्धि र रोजगारी वृद्धि गर्न सकिने प्रचुर संभावना छ। तर युवालाई विदेशिन नै बाध्य पार्ने बरु अरु नयाँ वैदेशिक श्रम बजार खोज्नतिर मात्रै लाग्ने हो भने नेपालीले सयौं वर्षसम्म यस्तै वैदेशिक रोजगारीको लागि भौँतारिनु पर्ने दुर्दशा बाहेक केही हुदैन। विप्रेषण धेरै भए पनि त्यो अधिकारी (२०६८) ले भनेजस्तै अल्पकालीन मात्रै हो, अर्थात् मानिसको सुन्निएको खुट्टाजस्तै। अब त्यही सुन्निएको खुट्टालाई मोटाएको ठान्ने र गर्व गर्ने हो भने त के भन्न सकिन्छ र? हामी दिगो तरिकाले विकसित हुने रोजगारी सृजना गरी युवालाई देश निर्माणमा लगाउने कि सस्तो ज्यालामा विदेश पठाएर अर्काको देश निर्माण गर्न बाध्य पार्ने, हाम्रै (सरकार तथा कर्मचारीयन्त्र र नीतिनिर्माताको) हातमा छ।

सन्दर्भ सूची

अधिकारी, शिवराज । २०६८ । 'साँच्चै गरिबी घट्यो त।' कान्तिपुर, कार्तिक ।

खनाल, डिल्लिराज । सन् २००९ । अर्थतन्त्रको प्रतिकूल चरित्र, प्रवृत्ति र वैकल्पिक बाटो ।' रातो

भिल्को । १ (२) : ५१-६० ।

थापा, गोविन्दबहादुर । २०६८ । नेपाल किन पछाडि पयो ।' कान्तिपुर, चैत्र ।

भट्टराई, देवेन्द्र । २०६७ । 'जसले क्षतिपूर्ति पाउँदैन ।' कान्तिपुर, कार्तिक ।

भट्टराई, पूर्णचन्द्र । २०६९ । 'रोजगारी सृजना गर्ने सूत्र ।' कान्तिपुर, बैशाख ।

शर्मा, हिमाल । २०६८ । 'शिक्षामा निजीकरणको अन्त्य र राष्ट्रियकरणको सवाल ।' रातो भिल्को, २ (६-७) : ७८-८४ ।

सुब्बा क्षितिज । २०६७ । 'बहूदो विद्यार्थी पलायनको कारण, त्यसको अल्पकालिन र दीर्घकालीन सामाजिक प्रभाव,' ल.शि.स् मा.वि. स्मारिका, १ (१) ।

सुब्बा, क्षितिज । सन् २०६८ । 'हाम्रो गाउँ बने बनाउँ, नबने के बनाउ ।' तान्छोप्पा, १५ (६) : ४ ।

सुवेदी, भलक । २०६७ । 'निर्वाहमुखी अर्थतन्त्रको तस्विर ।' मूल्याङ्कन, २८ (१८३):१२-१८।

सुवेदी, भीमप्रसाद । २०६९ । 'युवा वैदेशिक रोजगार र चुनौती ।' कान्तिपुर, बैशाख ।

सन् २००६, र सन् २०१०/२०११ । तथ्याङ्क शास्त्र, केन्द्रीय विभाग ।

अन्तरिम संविधान, अन्तरिम योजना, राष्ट्रिय युवा नीति र सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा युवा

शंकर श्रेष्ठ

अन्तरिम संविधानमा युवा

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ मा युवाको विषयमा धेरै उल्लेख नभए तापनि मुख्यतः भाग तीनको मौलिक हक अन्तरगत दफा १९ को १ र २ मा युवाका सवालमा केही उल्लेख भएको पाइन्छ।

१. नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को राज्यका नीतिमा, देशको विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नेछ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारी पाउने हक हुने छ।
३. बेरोजगार नागरिकलाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम बेरोजगार भत्ता पाउने हक हुनेछ।

यसरी युवाका विषयमा संविधानमा नै व्यवस्था गरिएको युवाशक्तिलाई पहिचान गरी युवाका क्षेत्रमा के कति कामहरू भए गएको चार वर्षमा भन्नेकुरा जो कोहीलाई अवगत नै छ। यस्तै आम नेपाली नागरिकले रोजगारी पाउनुको साटो यही चार वर्षमा सबैभन्दा धेरै युवाहरू विदेशमा श्रम गर्न गएको कटु यथार्थ हो।

तीन वर्षीय अन्तरिम योजनामा युवा

युवाहरू भविष्यका कर्णधारका साथै वर्तमानका साभेदार हुन् तथा विकास तथा परिवर्तनका संवाहक हुन् भनी तीन वर्षीय अन्तरिम योजनामा स्पष्ट उल्लेख गरिएको थियो। युवाहरूलाई सिर्जनशील, सीपयुक्त, उद्यमी र जिम्मेवार नागरिकहरूको रूपमा विकसित हुने अवसर सिर्जना गरिदिने दायित्व राज्यको हो। विगतमा राज्यका नीति, कानून एवम् कार्यक्रमहरूले युवाहरू र उनीहरूका सरोकारका विषयलाई प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गर्न नसकेको देखिन्छ। परिवर्तनका संवाहक युवाहरूलाई राज्य सञ्चालन प्रकृया तथा विकास कार्यक्रमहरूमा समाहित गर्न नसक्दा मुलुकले उनीहरूको प्रतिभा तथा उर्जाबाट लाभ लिन नसक्ने मात्र होइन, कुलत, हिंसा तथा अस्थिरताको सामनासमेत गर्नुपर्ने हुन्छ भन्ने कुरा इतिहासले प्रष्ट गरेको छ। यिनै तथ्यहरूलाई दृष्टिगत गरी युवाहरूलाई सक्षम र जिम्मेवार बनाउँदै उनीहरूमा विद्यमान उर्जा र क्षमतालाई रचनात्मक ढङ्गले देशको विकासमा लगानी गर्न र राज्यका नीति निर्माणदेखि कार्यक्रम कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन तहसम्म सक्रिय साभेदार बनाउन आवश्यक देखिन्छ भनी तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाले आफ्नो पृष्ठभूमिमा स्पष्ट उल्लेख

गरी कार्ययोजना, रणनीति, रणनीतिक कार्ययोजना र सोही अनुरूप कार्यक्रम बनाएको थियो ।

तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाले युवाको सर्वाङ्गीण विकासलाई मध्यनजर गर्दै आफ्ना नीति, योजना र कार्यक्रम तय गरेको भए तापनि फितलो कार्यान्वयन, कमजोर अनुगमन तथा मूल्यांकन अवस्था र अन्य कारणले अन्तरिम योजनाको अपेक्षित उपलब्धि र परिमाणात्मक लक्ष्यलाई खासै सकारात्मक असर पारेको पाइएन । तीन वर्षीय अन्तरिम योजना अन्तर्गत सरकारले दीर्घकालीन सोचअन्तर्गत राष्ट्रको सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक विकास तथा दिगो शान्ति स्थापनामा युवाहरूको भूमिकालाई जोड दिई राष्ट्र निर्माणमा युवाहरूलाई प्रमुख साभेदार बनाउने सोच राखेको थियो । त्यसै गरी योजनाले आफ्नो तीन वर्षीय उद्देश्यमा, सबै नेपाली युवाहरूलाई आफ्नो क्षमता र प्रतिभाको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्दै राष्ट्रको पुनःनिर्माण र सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमा सक्रिय सहभागी बनाउने भनेको थियो । चारवटा परिमाणात्मक लक्ष्य लिएको उक्त योजनाको परिमाणात्मक लक्ष्यको बुँदा नम्बर एकमै युवाहरूको रोजगारी दर आगामी ३ वर्षमा ३.५ प्रतिशतले बढेको हुनेछ, भन्दै कमश दोस्रो, तेस्रो र चौथो बुँदामा युवाहरूको मानव विकास सूचकांकमा सुधार भएको हुनेछ, राज्यका सबै नीति निर्माणको क्रममा युवाहरूको संलग्नता बढेको हुनेछ, साथै युवाहरूको लागु पदार्थ दुर्व्यसनीमा एक तिहाईले कमी आउने छ भनी स्पष्ट उल्लेख गरेको छ । यद्यपि उल्लेख भएअनुसार ४० प्रतिशत पनि सकारात्मक ढंगले कार्यान्वयन भएको पाइँदैन । युवाको रोजगारी दर ३.५ प्रतिशतले बृद्धि गर्ने भनिएको भए तापनि हाल युवा बेरोजगारहरूको संख्या तुलनात्मक हिसाबले

बृद्धि भइरहेको छ । त्यस्तै युवाहरूको लागु पदार्थ दुर्व्यसनीमा एक तिहाईले कमी आउने छ भनी लक्ष्य राखिएको भए तापनि हाल आएर कुलत, दुर्व्यसनीमा फस्ने युवाहरूको संख्यामा क्रमश बृद्धि भइरहेको छ । त्यस्तै, तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाको अर्को मुख्य प्रतिबद्धताका रूपमा राष्ट्रिय युवा परिषद् गठन गरी युवाका सवालमा प्रभावकारी कार्य गर्ने भनिएको भए तापनि हालसम्म परिषद् गठनको काम हुन नसकेको देखिन्छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने योजना र कार्यक्रमअनुसार कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन एकदमै फितलो भएको तथा प्रभावकारी हुन नसकी परिणाम गौण भएको छ ।

यद्यपि, राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ जारी हुनु, केही युवाहरूलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गरिनु, गैरसरकारी संस्थाहरूसँग युवा साभेदारी कार्यक्रम संचालन गरिनु, नाम मात्रको भए पनि युवा सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने कार्यको थालनी हुनु, युवा अनुभव आदान प्रदान (आन्तरिक, बाह्य) कार्यक्रम संचालन गरिनु, दोस्रो राष्ट्रिय युवा सम्मेलन आयोजना गरिनु, युवाहरूलाई देशको विकास र सामाजिक, आर्थिक रूपान्तरणको प्रकृत्यामा ठोस भूमिका प्रदान गर्न युवा सशक्तीकरण, विकास र सहभागिताका लागि पूर्वाधार तयार गर्ने प्रयास गरिनु, युवा स्वरोजगार कोषको स्थापना हुनु जस्ता कार्यहरू तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाका आंशिक उपलब्धि हुन् ।

राष्ट्रिय युवा नीति २०६६

युवाशक्ति राष्ट्रको अमूल्य सम्पत्ति हो र राज्यको अजस्र स्रोत र परिवर्तनको वाहक शक्ति पनि हो । युवाहरू आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक

र सांस्कृतिक रूपान्तरणका अग्रदूत तथा परिवर्तनका संवाहक शक्ति हुन् । साहस, सिर्जनशीलता, सिक्ने क्षमता एवं उच्च आत्मविश्वासका कारण यो वर्ग राष्ट्रको प्रमुख धरोहरको रूपमा रहेको हुन्छ, जसलाई राष्ट्र निर्माणको प्रमुख स्रोत समेत मानिन्छ । नेपालमा राष्ट्रिय युवा नीतिले तय गरेको युवाको १६-४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या कूल जनसंख्याको ३८.८५% रहेको छ । गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक दुवै दृष्टिले युवा वर्ग राष्ट्रको मेरुदण्ड भएकोले युवाहरूको सर्वाङ्गीण विकास गरी उनीहरूको क्षमतालाई राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा ल्याउनु युवा नीतिले समेत जरूरी ठानेको छ । युवाका क्षेत्रमा काम गर्न १७ वटा कार्यक्षेत्र तय गरी युवाका समस्याहरू पहिचान गरी युवाका क्षेत्रमा काम गर्ने युवा परिषद, युवा बैंक, युवा परामर्श केन्द्र जस्ता निकायको परिकल्पना समेत यस नीतिले गरेको छ तर दुःखको कुरा यस नीति घोषणा गर्ने युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले युवा नीतिलाई युवाका क्षेत्रमा काम गर्ने निकायहरू तथा आम युवाहरूको माझमा युवा नीति बनेको र यसमा यी चिजहरू छन् भनी व्यापकरूपमा भन्न सकिरहेको छैन । युवा नीति लागु गर्ने रणनीति पत्र-समेत बनाउन सकेको छैन । युवाको क्षेत्रमा लगानी बढाउन सकेको छैन ।

युवाहरूमा राष्ट्र, राष्ट्रियता र जनताप्रतिको बफादारी प्रचुर मात्रामा हुन्छ । युवाहरूका आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति, समानता एवं समतामूलक वितरणको सिद्धान्त; संवैधानिक सर्वोच्चता, वैयक्तिक स्वतन्त्रता, विश्वव्यापी मानवाधिकारको सिद्धान्त, लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता; जाति, भाषा र वातावरणीय सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा सह-अस्तित्व जस्ता आधारभूत मूल्य मान्यताहरूको

प्रवर्द्धन गर्ने हेतु युवा नीतिले लिएता पनि २० देखि २९ वर्ष समूहका अधिकांश युवाहरू बेरोजगार रहँदै आएका छन् । प्रति वर्ष झण्डै ४ लाख युवाहरू श्रम बजारका लागि तयार हुन्छन्, तर यसको १० प्रतिशतले मात्र रोजगारी पाएका छन् । २००१ को गणनाअनुसार ७०.१ प्रतिशत युवा मात्र साक्षर छन् । युवाका समस्याहरू दिनानुदिन बढिरहेका छन्, पलायन, कुलत, बेरोजगारी, अशिक्षा, आपराधिक कृत्याकलापमा संलग्नता जस्ता घटना राज्यकै लागि ठूलो चुनौती बनेका छन् । यद्यपि युवाका सवालमा सरकार हुनुपर्ने जति उत्तरदायी हुन सकेको छैन । युवालाई विभिन्न अभीष्ट पूरा गर्न मात्र प्रयोग गरिँदै आइरहेको तथ्य छर्लङ्ग छ । राणा काल, पञ्चायत र राजतन्त्रको विरुद्धमा परिवर्तनका लागि जीवन उत्सर्ग गरी देशलाई अतुलनीय योगदान पुऱ्याएका युवा त्यस बेला जहाँ थिए, आज पनि त्यहीं छन्, किनकि राज्यले युवालाई हेर्ने दृष्टिकोणमा सापेक्षित परिवर्तन गरेको छैन । नीति निर्माण र नेतृत्वमा युवाको उपस्थिति अत्यन्त न्यून देखिन्छ । युवाहरूबीचमै पनि समान बुझाई रहेको पाइँदैन, जसका कारण युवाहरू नै एक अर्कासंग लडिरहेका छन् । परिणामस्वरूप देशका युवाको भविष्य अन्धकारमय हुँदै गइरहेको छ । युवा नीतिले परिकल्पना गरेअनुरूपका कुनै पनि निकाय हालसम्म निर्माण हुन सकेको छैन ।

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा युवा

सहस्राब्दी विकास लक्ष्य विश्वका १४७ राष्ट्रहरूले हस्ताक्षर गरेको एक अन्तर्राष्ट्रिय घोषणा हो । जुन देशले अन्तर्राष्ट्रिय नियम, कानून तथा घोषणाहरूमा हस्ताक्षर गर्दछन्, उनीहरूका लागि उक्त घोषणाहरू कानून बराबर लागु हुन्छन् । यसर्थ नेपाल पनि

यस सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्र हो । सहस्राब्दी विकास लक्ष्यले १५ वर्ष (सन् २००१ देखि २०१५) सम्ममा विश्वलाई कहाँ पुर्याउने र विश्वमा देखिएका मुख्य समस्यालाई कसरी समाधान गर्ने वा नागरिकको नैसर्गिक अधिकारलाई कसरी स्थापित गर्ने भन्ने दिशामा केन्द्रित रहेको छ । सहस्राब्दी विकास लक्ष्यका आठवटा ध्येयमा, गरिबी र भोकमरीलाई न्यूनीकरण गर्ने, प्राथमिक शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्ने, महिला सशक्तीकरण र लैंगिक समानता स्थापित गर्ने, बाल मृत्युदर घटाउने, मातृ स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने, एच. आइ. भि. एड्स, मलेरिया तथा अन्य रोगसँग लड्ने क्षमता विकास गर्ने, दिगो वातावरणको सुनिश्चित गर्ने र विकासका लागि विश्वव्यापी साभेदार विकास गर्ने जस्ता उद्देश्य उल्लेख गरी अठार वटा लक्ष्य लिएको छ, जहाँ विभिन्न सवाललाई जोडदारका साथ उठाइएको छ तर यहाँ मुख्यतः सहस्राब्दी विकास लक्ष्यले युवाका सवालमा उठाएका विषयको उजागर गरिएको छ । सहस्राब्दी विकास लक्ष्यलाई आधार मानेर सरकारी, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले विकास लक्ष्यले लिएको उद्देश्य हासिल गर्न नीतिगत र योजनामा पनि समावेश गरी काम गरेको देखिन्छ । यद्यपि सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको समय अब मात्र केही वर्ष मात्र बाँकी छ । यसको मतलब, उद्देश्यअनुरूप अधिकांश काम भइसकेर अब केही प्रतिशत मात्र बाँकी हुनु पर्ने देखिन्छ । तर निर्धारित समय तालिका अनुसार कार्य सम्पादन भएको पाईँदैन, जसले अबको केही वर्षलाई अहिल्यै प्रस्ट देखाइसकेको छ, अब कति काम होला भनेर ।

के छ त सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा युवाका सवालबारे ?

ध्येय - १

१. सरकारले युवाहरूलाई परियोजना कार्यान्वयन, गरिबी न्यूनीकरण तथा योजना र रणनीति निर्माणमा समावेश गर्नुपर्ने छ ।
२. विकास-नीति ग्रामीण क्षेत्रका युवाहरू केन्द्रित हुनुपर्दछ ।
३. स्थानीय निकाय र निजी क्षेत्रले युवालाई विकासमा साथ लिएर जानुपर्दछ ।

ध्येय - २ (लक्ष्य -३)

१. सरकारले युवाहरूलाई विश्वविद्यालय र विद्यालयमा सहभागिताका लागि प्रोत्साहित गर्ने प्रकृतिका संयन्त्र विकास गर्नुपर्ने छ ।
२. युवाहरूलाई उनीहरूका पाठ्यक्रम विकासमा योगदान दिने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ ।

ध्येय - ३ (लक्ष्य -४)

१. युवती र महिलाहरूलाई लक्ष्य गरी युवा संस्थाहरूलाई अनौपचारिक शिक्षासम्बद्ध कृयाकलाप गर्नको लागि आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराएर प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ ।
२. महिला युवाहरूलाई उनीहरूका सवालमा समुदाय र परिवारस्तरमा उठाउन उनीहरूलाई नै प्रोत्साहित र सहभागी गराउनुपर्दछ ।

ध्येय - ४ (लक्ष्य -५)

१. किशोर किशोरीहरूका लागि क्लिनिकहरू खोली यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यमा संलग्न हुन प्रोत्साहन दिने ।

२. समुदायमा आधारित स्वास्थ्य र परिवार नियोजन जस्ता कार्यमा बेरोजगार युवाहरूलाई संलग्न गराउने ।

३. विभिन्न प्रकृतिका खोपहरू संचालन गर्ने राष्ट्रिय अभियानमा युवाहरूलाई समावेश गर्ने ।

ध्येय - ५ (लक्ष्य -६)

१. विशेषतः ग्रामीण भेगमा प्रजनन तथा यौन स्वास्थ्यको जनचेतनाका लागि युवाहरूलाई परिचालन गर्ने ।

२. उमेर नपुग्दै विवाह र बच्चा जन्माउनाको नकारात्मक असरका बारेमा जनचेतना जगाउन युवा परिचालन गर्ने ।

ध्येय - ६ (लक्ष्य -७,८)

१. युवाहरूलाई एच.आई. भि. एड्ससम्बन्धी शिक्षा दिनु आवश्यक छ ।

२. एच. आई. भि. एड्ससम्बन्धी राष्ट्रिय योजना तथा रणनीतिहरू बनाउने कार्यमा युवाहरूलाई संलग्न गराउने ।

३. एच. आई. भि. सम्बन्धी नीति र कार्यक्रमहरू विकास, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न संक्रमित युवाहरूको पहिचान गर्ने ।

ध्येय - ७ (लक्ष्य -९,१०,११)

१. वातावरणसम्बन्धी कृयाकलापहरूमा सहभागी गराउन र योगदान पुऱ्याउन युवाहरूलाई अवसर दिने । जस्तै: गोष्ठी, सम्मेलन र बैठक ।

२. दिगो वातावरण नीति तथा कार्यक्रम निर्माण गर्दा युवाको सहभागितामा विकास गर्ने ।

३. स्वच्छ पानी र नवीकरणीय उर्जाका

कृयाकलापहरूमा युवालाई सहभागी गराउने ।

ध्येय - ८ (लक्ष्य -१२-१८)

१. अन्तर्राष्ट्रिय युवा संजालहरूमा युवाहरूको पहुँच पुऱ्याउने ।

२. सरकारले सूचना, संचार र प्रविधिको पूर्वाधार विकासमा युवामैत्री लगानी गरी युवाको सहभागितामा सूचना, संचार र प्रविधि सम्बन्धित व्यवसाय गर्ने ।

३. अन्तर्राष्ट्रिय कृयाकलापमा युवाको सहभागितालाई प्रोत्साहित गरी आर्थिक सहयोग गर्ने ।

यतिका धेरै कुरा उल्लेख गरिए तापनि नेपाली युवाका लागि न त नेपाल सरकारले नै यो लक्ष्य अनुरुपका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्‍यो, न त दातृ निकायहरूले नै । ६० को दशकमा गैरसरकारी युवा संघ संस्थाहरू खोल्ने बाढी आएता पनि युवाको क्षेत्रमा बजेट तथा कार्यक्रमहरू कम भएका कारण न त उनीहरूले प्रभावकारी काम नै गर्न सके, न त उनीहरू आफैँले स्रोत पहिचान गरी परिचालन नै गर्न सके । यद्यपि केही बर्ष यता युवा संघ संस्थाहरूले संजालहरू निर्माण गरी केही काम गर्न खोजेका प्रशस्त उदाहरणहरू बनेका छन् । युवा गैरसरकारी संस्था महासंघ नेपाल जस्ता निकायको निर्माणले युवाका नीतिगत सवाल र सहभागिताको कुराहरूमा छलफल तथा बहस सुरु भएका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले पनि केही युवाका क्षेत्रमा कामहरू सुरु गरेका छन् । युवा उत्तरदायी बजेटको कुरा सुरु भएको छ । साथै युवाहरूमा केही गर्नुपर्छ भन्ने भवनाको विस्तारै विकास हुँदै गएको छ । यो सकारात्मक परिवर्तन हो । यसले युवाको क्षेत्रमा आशा जगाएको छ ।

धन्यवाद !

कार्यक्रमको अनुगमन कसरी ?

✍ माधवप्रसाद भण्डारी

अनुगमन (Monitoring), निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण (Inspection and Supervision) र मूल्याङ्कन (Evaluation) शब्दलाई एउटै प्रकृयाको छुट्टाछुट्टै नामको रूपमा हेर्ने प्रचलन छ। वास्तवमा यी भिन्नाभिन्नै तत्वहरू हुन्। प्रशासनिक, शैक्षिक, आर्थिक, भौतिक तथा मानवीय आधारमा वस्तुनिष्ठ ढङ्गबाट यथार्थपरक अध्ययन गरी संचालित कार्यक्रमको उद्देश्य अनुरूपका क्रियाकलापहरूको आवश्यकताअनुसार सकारात्मक परिवर्तन, सुधार, विकास तथा पृष्ठपोषणका लागि दिइने निर्देशन, सल्लाह र सुझावलाई अनुगमन भनिन्छ। त्यसै गरी कुनै पनि कार्यको स्थिति, परिवेश, अवस्था र त्यसको प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्नु, जाँचबुझ गर्नु निरीक्षण हो भने कार्यक्रमको गहन अध्ययन, अवलोकन र त्यसको समाधान एवं सुधार गर्नु सुपरिवेक्षण हो। मूल्याङ्कनले कार्यक्रमको परिमाणात्मक लेखाजोखा एवं गुणको मूल्य निर्धारण गर्दछ, यसले कार्यक्रम कति हदसम्म सफल भयो भनी जाच्ने काम गर्दछ र कार्य सम्पादनको समीक्षा गर्दछ।

के भयो ? किन भयो ? कसरी भयो ? भन्ने विषयहरूको जवाफ खोज्ने काम अनुगमनले गर्छ। अनुगमनको मूलभूत उद्देश्य भनेको कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा देखापरेका कमी, कमजोरी तथा समस्याहरू पत्ता लगाउनु, कार्यक्रमको दिगोपनमा मद्दत पुऱ्याउने तत्वहरू पहिल्याउनु, प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति तथा निर्देशनको सम्बन्धमा सुझाव पेश गर्नु र कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आउने अवसरहरू र प्रमुख पक्षहरूको किटान गर्नु हो। योजनाअनुसार कार्य भइरहेको छ छैन भन्ने कुरामा सही ढङ्गले सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन गर्नु, त्यसलाई विश्लेषण गर्नु र विश्लेषक तथा योजनाकारसम्म वास्तविक सूचना पुऱ्याउनु अनुगमन हो। संचालित कार्यक्रमको सुदृढीकरण एवं संशोधन गर्नमा र प्रभावकारी अध्ययनका लागि अनुगमन विशेष महत्वको हुन आउँछ।

कार्यक्रमको अनुगमन ३ तहमा हुने गर्दछ।

1. Input monitoring

2. Process monitoring

3. Output monitoring

सर्वप्रथम कार्यक्रमका लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधारहरू पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध गराइएको छ कि छैन; कार्यक्रम कसरी संचालन भैरहेको छ; कार्यक्रमका आवश्यक प्रक्रिया पूरा भएका छन् कि छैनन्, हेर्नुपर्छ। त्यसै गरी कार्यक्रम सम्पन्न हुँदा अपेक्षित लक्ष्य के कति पूरा भयो, के कस्तो परिवर्तन आयो, त्यसको आधारमा कार्यक्रमको प्रभावकारिता निर्धारण गर्न सकिन्छ।

कार्यक्रमको प्रभावकारिता अनुगमन :

कार्यक्रमको अवस्था तथा प्रभावकारिताको अध्ययन गरी त्यसका सबल तथा दुर्बल पक्षहरूको मूल्याङ्कन गरी कार्यक्रममा आवश्यक सुधार ल्याउन गरिने प्राविधिक सेवा नै अनुगमन हो।

यस अन्तर्गत कार्यक्रमको समग्र पक्षको अनुगमन हुने गर्दछ :

- क) प्रशासनिक पक्षको अनुगमन
- ख) शैक्षिक पक्षको अनुगमन
- ग) भौतिक पक्षको अनुगमन
- घ) मानवीय पक्षको अनुगमन
- ड). व्यवस्थापकीय पक्षको अनुगमन

अनुगमन सूचक (Indicator): कार्यक्रमको चुस्तता र प्रभावकारितालाई प्रतिबिम्बित गर्ने खालको तत्वलाई सूचक भनिन्छ। कार्यक्रमको उद्देश्य पूरा भयो भएन भन्ने कुरा सहज किसिमले थाहा पाउन सकिन्छ। कुन कुन कुरा पूरा भएमा त्यसको उद्देश्य पूरा भएको र नभएको भनी केलाउन सकिन्छ। ती बूँदाहरू नै सूचक हुन्। सूचक मापन योग्य हुनुपर्छ, तथ्याङ्कीय रूपमा मान्य एवं विश्वसनीय हुनुपर्छ।

अनुगमन योजना :

जुनसुकै कार्यक्रम योजनाबद्ध एवं व्यवस्थित किसिमले गरिनुपर्छ। अनुगमन गरिने कृयाकलापलाई अनुगमन पूर्व, अनुगमनका क्रममा र अनुगमन पश्चात् गरी ३ तहमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ :-

अनुगमन पूर्व	अनुगमनका बेला	अनुगमन पश्चात
<ul style="list-style-type: none"> उद्देश्यको निर्धारण तथा अनुगमन गर्ने स्थान र समय निश्चित गर्ने आवश्यकताअनुसार सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिलाई पूर्व सूचना गर्ने आवश्यक पत्र, सामग्री फारम/प्रश्नावली संकलन गर्ने कार्यक्रम बारे आवश्यक जानकारी प्राप्त गर्ने अनुगमन गर्नुपर्ने संस्था वा कार्यक्रमबारे उपलब्ध जानकारीको अध्ययन गरेर मुख्य कुरा डायरीमा टिपोट गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> सम्पर्क परिचयात्मक कार्यक्रम आवश्यक जानकारी, सूचनाको आदान प्रदान स्थलगत, भौतिक, मानवीय, प्रशासनिक, शैक्षिक पक्षको अवलोकन गर्ने व्यक्तिगत वा सामूहिक अन्तर्वार्ता लिने, बैठक बस्ने, फारम एवं प्रश्नावली भर्ने, भराउने अवलोकन तथा अन्य प्रक्रियाबाट उपलब्ध सूचनाको सत्यता जाँच गर्ने प्रतिक्रिया, राय, सुझाव लिने स्थलगत जानकारीको संक्षेपमा सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराएर धन्यवाद दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> उत्प्रेरणात्मक र प्रोत्साहनात्मक टिप्पणी र सुझाव टिप्पणी र सुझाव उपयोगको अवलोकन व्यवस्था थप जानकारीको टिपोट आवश्यकता अनुसार व्यक्तिगत र समूहगत रूपमा पृष्ठपोषण दिने सम्बन्धित निकायमा प्रतिवेदनको प्रस्तुति गर्ने ।

अनुगमनका लागि सूचक निर्माणपछि ती सूचकको आधारमा अनुगमनका लागि सूचना संकलन गर्ने साधनको निर्माण गर्नुपर्छ । अनुगमनका साधन भन्नाले भइरहेका कार्यक्रमहरूको प्रगतिको लागि सूचना संकलन गर्न प्रयोग गरिने साधन भन्ने बुझिन्छ । यस्ता साधनहरूमा प्रश्नावली, रुजूसूची, अवलोकन तालिका, अन्तर्वार्ता निर्देशिका, दैनिकी आदि हुन् । अनुगमनको गुणस्तरीयता एवं प्रभावकारिता धेरै हदसम्म अनुगमनका साधनमा भर पर्दछ । सम्बन्धित क्षेत्रको अनुगमन गरी दिइएका सुझाव र गरिएका टिप्पणीको पुनः दोस्रो पटक पनि उही व्यक्तिबाट अनुगमन गर्ने गरेमा अनुगमन कार्यको प्रभावकारिता एवं औचित्य पुष्टि हुन आउँछ । अनुगमनबाट आउने आँकडा तथा जानकारी गणनात्मक (Quantative) तथा गुणात्मक (Qualitative) दुवै खालका हुन्छन् । अनुगमनबाट प्राप्त आँकडा वा जानकारीलाई संख्यात्मक रूपमा राखेर विश्लेषण र गुण तथा कारण पत्ता लगाएर विश्लेषण गरिन्छ । अनुगमनको अन्तिम निष्कर्षमा पुग्नुभन्दा पहिले स्रोत र विधिबाट पुष्ट्याई गर्नुपर्ने हुन्छ । अन्त्यमा, समालोचनात्मक टिप्पणीसहित अनुगमन प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायमा पेश गर्नुपर्छ । अनुगमन कार्यबाट योजनाकारलाई कार्यक्रमको सकारात्मक र सुधारात्मक पक्ष केलाई आवश्यकताअनुसार अनुगमन नीतिमा परिमार्जन गर्न सघाउँछ । अनुगमन नै कार्यक्रम सफलता र असफलताको कडी हो ।

स्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धा एवं विकासमा डोपिङले पारेको संकट

✍ गोविन्दप्रसाद पराजुली

पृष्ठभूमि

साधारणतया प्रतिस्पर्धात्मक खेलकुद दुई पक्षबीच खेलिन्छ। खेल प्रतिस्पर्धामा एक खेलाडीले अर्को खेलाडी तथा एक पक्षको खेलाडीले अर्को पक्षका खेलाडीको भावनालाई कदर गर्ने गरिन्छ। यसको फलस्वरूप खेलाडीमा खेल प्रदर्शनको स्तर उच्च भई उनीहरूलाई आत्मसन्तुष्टि समेत प्राप्त हुने गर्दछ। खेलकुदमा अनुशासनको त्यत्तिकै महत्वपूर्ण स्थान हुन्छ तथापि कतिपय खेलाडीहरू अनुशासनको दायरामा नरहेको कुरा समय-समयमा चर्चा परिचर्चा भइरहन्छ। अस्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धाले खेलाडीको स्वास्थ्य तथा खेल प्रदर्शनस्तरमा दीर्घकालसम्म असर पार्दछ, खेलप्रतिको जनविश्वासलाई स्खलित गर्दछ। यस अर्थमा डोपिङ कार्य स्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धाको मर्म विपरित कार्य हो। खेलाडीले आफ्नो खेल क्षमतामा अप्राकृतिक तवरले बृद्धि गरी खेलकुद प्रतियोगितामा नाजायज रूपले सफलता हासिल गर्न खेलकुद प्रतियोगितापूर्व निषेधित पदार्थको सेवन गर्नुलाई डोपिङ भनिन्छ। राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सञ्चालन गरिने खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा डोपिङलाई निषेध गर्न संस्थागत तथा कानूनी प्रावधानहरूको व्यवस्था गरिएको भए तापनि ती प्रावधानहरूलाई चुनौती दिदै खेलकुदमा यसको बढ्दो प्रयोगले समग्र खेलकुद क्षेत्र

संकटमय भएको छ। यसर्थ स्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धा र विकासको प्रमुख बाधकको रूपमा रहेको डोपिङ कार्यलाई अपेक्षित रूपमा न्यूनीकरण/निवारण गर्नु आजको प्रमुख चुनौती हो।

डोपिङ के हो ?

"Doping is fundamentally contrary to the spirit of sports".

खेलाडीले आफ्नो खेल क्षमता एवं स्तरलाई अप्राकृतिक वा कृत्रिम तरिकाले बृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ विभिन्न प्रकारका निषेधित रसायन, लागू औषध, हर्मोन, रक्तकण आदिको प्रयोग गर्नुलाई डोपिङ भनिन्छ। अर्थात् राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा खेलाडीले गलत तरिकाबाट सफलता प्राप्त गर्ने अभिप्रायले प्रतियोगितापूर्व निषेधित पदार्थको सेवन गर्नुलाई डोपिङ भनिन्छ। खेलाडीले अप्राकृतिक तवरले आफ्नो खेल क्षमतामा बृद्धि गर्न विभिन्न पदार्थ तथा जंगली च्याउ समेत प्रयोग गर्ने गरेको कुरा ओलम्पिक खेलको इतिहासमा उल्लेख गरेको पाइन्छ।

उन्नाइसौं शताब्दीदेखि खेलकुदलाई समाजको अभिन्न अंग एवं यसमा प्राप्त सफलतालाई ठूलो प्रतिष्ठाको रूपमा हेर्न थालियो। विकसित राष्ट्रहरूले

खेलकुदको विकासमा विशेष प्राथमिकताका साथ लगानी गर्न थाले । खेलकुद क्षेत्रको सफलतामार्फत आफूलाई विश्व मानचित्रमा परिचित गराउने होडबाजी खासगरी विकसित राष्ट्रहरूबीच चलन थाल्यो । राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सञ्चालन गरिने खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा खेलाडीको प्राप्त सफलतालाई महत्वपूर्ण सामाजिक मर्यादा एवं राष्ट्रको इज्जत-प्रतिष्ठाका रूपमा लिन थालियो । खेलकुद प्रतियोगितामा सहभागी हुनुअगाडि विभिन्न प्रकारका लागू पदार्थहरूको प्रयोग गर्ने विकृतिको शुरुवात भनै तीव्र रूपले बृद्धि हुन थाल्यो । परिणामस्वरूप स्वस्थ खेल प्रतिस्पर्धा एवं यसको विकासमा डोपिङले नकारात्मक असर पार्दै गयो ।

डोपिङले खेलाडीहरूमा क्षणिक रूपमा भएपनि सहनशील क्षमता बृद्धि गराउने, नथाकी निरन्तररूपमा समान गतिमा दौडन, खेल्न सक्ने तुल्याउने, मांशपेशीको बलमा बृद्धि गराउने हुँदा उनीहरूको खेल क्षमता अकस्मात उच्च हुन पुग्छ । त्यस्तै डोपिङले शारीरिक तौल घटाई स्फूर्ति पैदा गर्ने हुनाले खेल दक्षतामा तत्काल बृद्धि हुन पुग्दछ । उपर्युक्त कारणहरूले गर्दा डोपिङ गर्ने खेलाडीले खेलकुद प्रतियोगितामा सजिलै सफलता प्राप्त गर्न सक्षम हुन्छन् । यस्तो सफलतालाई सुनिश्चित गर्न खेलाडीहरू पटक-पटक डोपिङ गर्दछन् र डोपिङबाट उत्पन्न हुन सक्ने गम्भीर स्वास्थ्य समस्यालाई समेत आत्मसात गर्न उद्धत हुन्छन् । डोपिङ विरुद्धको कानूनी खिलापमा उत्रिन्छन ।

डोपिङलाई अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा सर्वथा निषेध गरिएको भए तापनि उक्त निषेधित कार्य प्रभावकारी हुन नसक्दा विभिन्न समयमा विभिन्न खेलाडीहरूले डोपिङ गरेको उदाहरणहरू प्रशस्त पाउन

सकिन्छ । सन् १९७६ को मन्ट्रियल ओलम्पिकभन्दा अगाडि Drug Doping मा सीमित रहेको खेलकुद क्षेत्रले मन्ट्रियल ओलम्पिक पछि Blood Doping को समेत चुनौती सामना गर्नु पर्यो । शरीरमा कुनै कारणले रगत न्यून हुन गई रक्त कमीको अवस्थाबाट बच्न त्यस्तो व्यक्तिलाई समान रक्त समूहको अन्य व्यक्तिबाट रगत लिने प्रचलनका विरुद्ध खेलाडीहरूले आफ्नो खेल क्षमतामा अप्राकृतिक तवरले कम समयमै बृद्धि गर्न यस्तो घातक कार्य थाले । खेलकुद प्रतियोगिता शुरु हुनुभन्दा २-३ महिना अगाडि आफ्नो रगत भिकेर ब्लड बैंकमा राखी त्यही रगत वा समान रक्त समूहका अन्य व्यक्तिको रगत खेलकुद प्रतियोगिता शुरु हुनुभन्दा ठिक २-३ दिन अगाडि आफ्नो शरीरमा राखेर Red Blood Cells को अधिक मात्रा शरीरमा जम्मा गरी खेलकुद क्षमतामा क्षणिक समयमै अधिक बृद्धि गराई खेलकुदमा जसरी भए पनि मेडल प्राप्त गर्ने र यस्तो अप्राकृतिक तवरबाट प्राप्त सफलताको ढोडलाई प्रचारबाजी गरेर खेलकुद जगतमा आफूलाई जबरजस्ती अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान गराउने जस्तो घृणित, अमानवीय कार्यले स्वस्थ, प्रतिस्पर्धायुक्त खेलकुदको आदर्शलाई धरापमा पार्ने कार्य हुँदै आइरहेको छ । ब्लड डोपिङ खेलाडी स्वयंका लागि प्राण घातक कार्य भएको र यो कार्य स्वस्थ खेलकुद प्रतिस्पर्धाको सख्त विरुद्ध भएकोले अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिले खेलकुदमा ब्लड डोपिङलाई समेत निषेध गर्‍यो ।

अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिले खेलकुदमा डोपिङलाई निषेध गरेको छ । यसरी निषेध गरिएका औषधी एवम् रसायनहरूमा Stimulants, Narcotic, Analgesics, Anabolic Steroids, Beta Blockers, Diuretics, Peptide Hormones and Analogues

प्रमुख मानिन्छन् । त्यस्तै उक्त कमिटिले सन् १९८९ मा Human Growth Hormone, Human Chorionic Gonadotrophin, Adrinocorticotropin Hormone जस्ता खेल खेल बढी आत्मविश्वास बढाउने, मनोबैज्ञानिक बल प्रदान गर्ने मानव हर्मोनहरूको प्रयोगमा समेत प्रतिबन्ध लगाएको छ ।

खेलकुदमा डोपिङसम्बन्धी प्रमुख घटनाक्रमहरूलाई केलाउँदा सन् १९६० को रोम ओलम्पिकमा डेनमार्कका साईक्लिङ खेलाडी James को खेल प्रतिस्पर्धाकै समयमा मृत्यु भएको थियो । उनको मृत्युको कारण भासोडाईलेटर नामक लागू औषधीको सेबनबाट भएको आशंका गरिएको थियो । सन् १९८८ को सोल ओलम्पिकमा जोन्सन नामक खेलाडीले स्टेरोइड प्रयोग गरेको खुलासा भएपछि उनको तत्काल पदक खोसिएको थियो । त्यस्तै फुटबलको जादुगर भनेर चिनिने डिएगो म्याराडोनाले सन् १९९१ मा कोकनको प्रयोग गरी पक्राउमा परेका थिए भने सन् १९९४ मा अमेरिकामा भएको विश्वकप फुटबलको समयमा नाड्रोलन प्रयोग गरेका कारण उनलाई तत्काल फुटबल खेल प्रतिबन्ध लगाईएको थियो । त्यस्तै ट्याककी रानी भनेर चिनिने मारियन जोन्स डोपिङमा परेपछि सन् २००० को सिड्नी ओलम्पिकमा उनले प्राप्त गरेका ३ वटा स्वर्ण पदक फिर्ता गर्नु परेको र ६ महिना जेल सजाय समेत काट्नु परेको थियो ।

डोपिङ गर्ने प्रवृत्ति एशियन, साग जस्ता क्षेत्रीय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा समेत गर्ने गरिएको पाइन्छ । सन् २००६ को दोहा एशियाडमा ३ रजत पदक विजेता चीनका क्वेड कुनेडलाई स्टेरोइड प्रयोग गरेकोले खेलकुद प्रतियोगितामा भाग लिन आजीवन प्रतिबन्ध गरिएको थियो । डोपिङ मामलामा नेपाल पनि अछुतो भने रहन सकेन । दशौं सागमा नेपालको

तर्फबाट एथ्लेटिक्स प्रतियोगितामा प्रतिस्पर्धा गरी २ स्वर्ण पदक दिलाएका राजेन्द्र भण्डारी डोपिङमा परेपछि उनले प्राप्त गरेका ती दुवै पदक गुमाउनु परेको थियो ।

डोपिङ प्रतिरोधक प्रयासहरू अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक खेलकुद, विश्वकप फुटबल जस्ता मेगा इभेन्टहरूदेखि एशियाली तथा दक्षिण एशियाली जस्ता क्षेत्रीय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा समेत गरिएको पाइन्छ । डोपिङ परीक्षण संयन्त्र एवम् प्रविधिलाई चुनौती दिँदै कतिपय खेलाडीहरूले डोपिङ गरेको रहस्य सन् २००८ को बेइजिङ ओलम्पिकमा समेत उद्घाटन गरिएको थियो । खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा डोपिङलाई निषेध गर्न जतिसुकै सुधारिएको परीक्षण पद्धतिको विकास गरिए पनि केही खेलाडीहरू पदक जित्नका लागि डोपिङको खतरा मोल्न तयार हुने गरेका कारणहरूले गर्दा डोपिङ प्रतिरोधक प्रयासहरू चुनौतीपूर्ण बनिरहेका छन् । आफ्नो स्वास्थ्यको समेत कुनै पर्वाह नगरी नयाँ नयाँ प्रकृतिका पदार्थहरूको अप्राकृतिक तरिकाले डोपिङ गर्ने प्रवृत्तिले चाहेर पनि खेलकुद क्षेत्र स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको रूपमा विकसित हुन सकेको पाइदैन ।

डोपिङ विरुद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

खेल क्षेत्रमा व्याप्त विकृति, विसंगति, अस्वस्थ प्रतिस्पर्धाको अन्त्य गरी यस क्षेत्रलाई स्वस्थ, स्वच्छ, अनुशासित एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउन र खेलकुदमा डोपिङलाई निषेध गर्न अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिले सन् १९६५ मा Drugs Offence Law पास गरेको पाइन्छ । यसरी जारी गरिएका कानूनी प्रावधानअनुरूप सन् १९६८ को मेक्सिको ओलम्पिकदेखि खेलाडिहरूले लागू औषध प्रयोग गरे

नगरेको परीक्षण गर्न थालिएको हो । यस परीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिले एक चिकित्सा आयोगको गठन गर्‍यो । उक्त आयोगले खेलकुदमा लागू औषधी सेवन विरुद्ध विभिन्न नियम/कानूनहरू बनायो र कार्यान्वयनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिका सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरूलाई सूचित समेत गर्‍यो । सन् १९९९ को नोभेम्बरमा डोपिङ मुक्त संस्कृतिलाई प्रोत्साहन एवं सम्मान गर्ने दृष्टिकोणले सरकार र खेलकुदको संयुक्त अग्रसरतामा विश्व डोपिङ विरुद्ध संस्था (World Anti Doping Agency-WADA) सञ्चालनमा ल्याइयो । वर्तमान अवस्थामा WADA ले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा शिक्षा, सचेतना, अनुसन्धान र नेतृत्वदायी भूमिकाद्वारा डोपिङ विरुद्ध सहकार्य एवं प्रचार प्रसार गर्ने कार्य गरिरहेको छ । त्यस्तै, विश्व डोपिङ विरुद्ध आचारसंहितालाई सन् २००३ मा भएको डोपिङ विरुद्धको विश्व सम्मेलनले सर्वसम्मत रूपमा पारित गर्‍यो । सबै ३५ वटा ओलम्पिक International Federations, सबै National Olympic Committees सबै National Para-Olympic Committees, International Olympic Committee, International Para-Olympics र अरु धेरै खेलकुदसम्बन्धी संस्थाहरूले सन् २००४ मा एथेन्समा आयोजित ओलम्पिकपूर्व नै यस आचारसंहिताहरूलाई अपनाई लागू गरेको पाइन्छ ।

राष्ट्रिय प्रयासहरू :-

खेलकुदमा डोपिङको प्रयोग एक जघन्य अपराध तथा अमानवीय कार्य भएकोले यस विरुद्धको कानूनी प्रावधानहरूलाई आत्मसात गर्न सम्बन्धित राष्ट्रका सरकार तथा खेलकुदसम्बन्धी निकायहरूले

आफ्नो खेलकुद नीति तथा कार्यक्रमहरूमा डोपिङ विरुद्धका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नु पर्दछ । साथै डोपिङ गर्ने खेलाडीलाई निरुत्साहित गर्नु पर्दछ ।

नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटिको सदस्य राष्ट्रको हैसियतले देशमा स्वस्थ तथा स्वच्छ खेलकुदको विकास गर्न र खेलकुद क्षेत्रमा जघन्य अपराधको रूपमा मानिएको डोपिङ विरुद्ध विश्वव्यापीरूपमा ऐक्यबद्धता जनाउन प्रतिबद्ध रहेको छ । यसलाई व्यवहारमा आत्मसात गर्न नेपालको व्यवस्थापिका-संसदले डोपिङ विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिलाई २०६६ माघ ७ गते अनुमोदन गरेको छ । त्यस्तै नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६७/०५/३१ को निर्णयबाट राष्ट्रिय खेलकुद नीति, २०६७ जारी गरिएको छ । प्रस्तुत नीतिको प्रमुख कार्यनीति (२२) (ज) मा “अन्तर्राष्ट्रिय अभिसन्धिअनुसार खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधिहरूबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने र यसको दुरुपयोगलाई नियन्त्रण गर्न यथेष्ट प्रबन्ध मिलाउने” भन्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

यसरी डोपिङ विरुद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा यस्ता संस्थागत तथा कानूनी व्यवस्था गरिए तापनि त्यसलाई चुनौती दिदै खेलकुदमा यसको बढ्दो प्रयोगले समग्र खेलकुद क्षेत्र संकटग्रस्त भएको छ । नयाँ-नयाँ विधि र तरिकाले अनपेक्षित एवम् अकल्पनीय पदार्थहरूको प्रयोग गरी खेल क्षमतामा वृद्धि ल्याउने खेलाडीहरूको अमानवीय तथा घृणित कार्यले खेल क्षेत्रलाई थप अन्योलग्रस्त बनाएको छ । खेलकुदमा डोपिङ निषेध गर्ने संस्था र कानूनी एवम् प्राविधिक प्रावधान तथा तिनको प्रभावकारीतामा समेत प्रश्न चिन्ह खडा गरेको छ । यसर्थ खेलकुदमा डोपिङको प्रयोगलाई निरुत्साहित

गर्न अन्तर्राष्ट्रिय ओलम्पिक कमिटी र वर्ल्ड एन्टी डोपिङ एजेन्सीको निर्देशन एवम् डोपिङ विरुद्धका विद्यमान कानूनी प्रावधानहरूलाई सम्बन्धित राष्ट्रका सरकार र खेलकुद कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकारी निकाय, खेलकुद संघ, शैक्षिक संस्था, गैरसरकारी संस्था, खेलाडी, खेल पदाधिकारी, व्यवस्थापक आदि सम्पूर्ण पक्षले पालना र आत्मसात गर्नु नितान्त आवश्यक छ ।

त्यस्तै राष्ट्रियस्तरमा डोपिङ विरुद्धका प्रावधानहरूलाई व्यवहारिक रूपले कार्यान्वयन गर्नका लागि नेपाल सरकार, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आईरहेको छ । यस मन्त्रालयले आ.व. २०६७/०६८ देखि आफ्नो वार्षिक कार्यक्रममा डोपिङ विरुद्धका कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गर्दै आईरहेको छ । मन्त्रालयले डोपिङ विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिलाई पालनाका लागि खेलकुदमा डोपिङ विरुद्धको कार्ययोजना निर्माण गरेर डाक्टर, सञ्चारकर्मी, शिक्षक, विद्यार्थी, खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, व्यवस्थापक लगायत अन्य पेशागत व्यवसायी, सर्वसाधारणलाई लक्षित गरी खेलकुदमा डोपिङ विरुद्ध सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आईरहेको छ । त्यस्तै मन्त्रालयले खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधी सेवन विरुद्धको अभिसन्धि पालनाका लागि नेपालको तर्फबाट सदस्यता शुल्क बुझाउने कार्य समेत गरेको छ । यस्तो क्रियाकलापहरूको सञ्चालनबाट स्वस्थ एवं प्रतिस्पर्धी खेलकुदको विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

उपसंहार

डोपिङ कुनै एक देश र क्षेत्र विशेषको

समस्या नभएर समग्र विश्वको समस्या भएकोले खेलकुदमा डोपिङको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्न डोपिङ विरुद्धका विद्यमान राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीतिगत तथा कानूनी प्रावधानहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यसका लागि सम्बन्धित राष्ट्रका सरकार तथा खेलकुद कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकारी निकाय, खेलकुद संघ, शैक्षिक संस्था, गैरसरकारी संस्था, क्लब, खेलाडी, खेल पदाधिकारी, व्यवस्थापक आदि सम्पूर्ण पक्षले डोपिङ विरुद्धका नीति एवं कानूनहरूलाई प्रभावकारी ढंगले पालना र आत्मसात गर्नुपर्दछ । यसो गरेमा मात्र डोपिङले खेलकुदमा पारेको संकटलाई अपेक्षित रूपमा न्यूनीकरण/निवारण गरी खेलकुदलाई स्वस्थ, स्वच्छ, मर्यादित, प्रतिस्पर्धी बनाउन र स्वस्थ खेलकुदको प्रतिस्पर्धा तथा विकास गर्न सकिने छ ।

सन्दर्भ सामग्री:

१. शेरचन, लोकेन्द्र (२०५४) । स्पोर्ट्स साइन्स । रत्न पुस्तक भण्डार: काठमाण्डौ ।
२. नेपाल सरकार, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय (२०६७) । राष्ट्रिय खेलकुद नीति । सोही मन्त्रालय कमलपोखरी, काठमाण्डौ ।
३. युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय । खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधी सेवन विरुद्धको विषयमा जानकारी पुस्तिका । सोही मन्त्रालय कमलपोखरी, काठमाण्डौ ।
४. World Anti Doping Agency. 2003. *World Anti Doping Code, 2003.*

http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/code_v3.pdf-26-06-2012

बेरुजु

✍ राजकुमार श्रेष्ठ

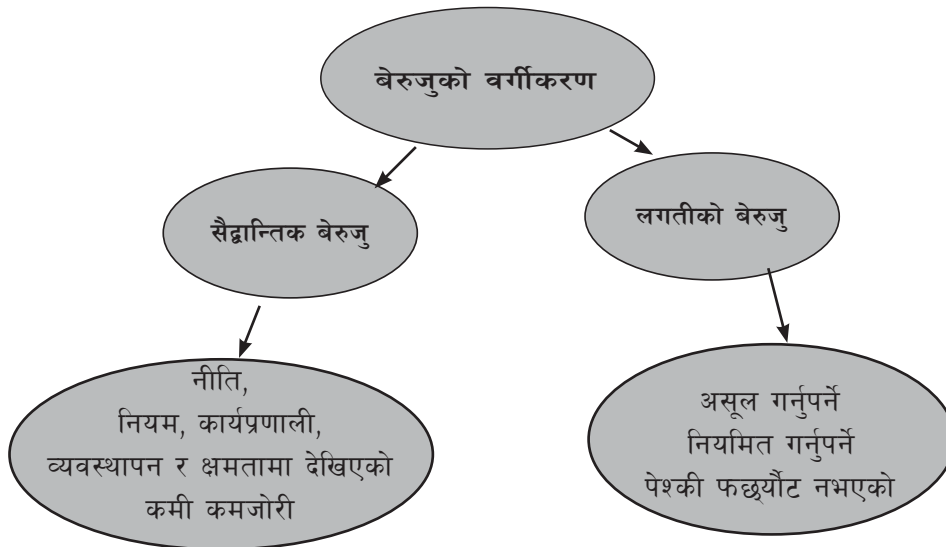
सामान्य अर्थमा बेरुजु भन्नाले रुजु हुन नसकेको आर्थिक कारोवारको रकम कलमलाई जनाउँछ। बेरुजु शब्द धेरै अगाडिदेखि उठ्दै आए तापनि स्पष्ट ऐन नियमको व्यवस्था भएको थिएन। सर्वप्रथम बेरुजुको परिभाषा सरकारी रकम असूल फछ्यौट नियमहरू २०२७ मा भएको पाइन्छ। यस नियमको परिभाषाअनुसार बेरुजु भन्नाले आन्तरिक लेखापरीक्षण वा अन्तिम लेखा परीक्षणबाट देखिएको वा ठहरिएको कुनै सरकारी आर्थिक कारोवारको अनियमित रकमलाई सम्झनुपर्छ भनी उल्लेख भएको पाइन्छ।

आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ ले बेरुजु भन्नाले “प्रचलित कानून बमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने रीत नपुऱ्याई कारोवार गरेको वा राख्नुपर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमनासिव तरिकाले आर्थिक कारोवार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औँल्याइएको वा ठहराएको कारोवारलाई सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ। तसर्थ, कुनै सार्वजनिक निकायले कुनै आ.व.मा गरेको आर्थिक कारोवारको विषयमा

निकायको उद्देश्य तथा कार्यक्रमअनुसार प्रचलित ऐन नियम बमोजिम कारोवार नगरेको, राख्नुपर्ने लेखा नराखेको वा अनियमित तरिकाले आर्थिक कारोवार गरेको भनी आ.ले.प. तथा अन्तिम लेखापरीक्षणबाट औँल्याएको कैफियतलाई बेरुजु भनिन्छ।

कुनै पनि आर्थिक कारोवारको सम्बन्धमा लेखापरीक्षकले भौचिड गर्दा, गणितीय पक्ष जाँच गर्दा र नियमितताको परिक्षण गर्दा औँल्याएको त्रुटिलाई बेरुजु भनिन्छ।

लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुहरू म.ले.प. कार्यालयबाट प्राप्त प्रमाणको आधारमा श्रेस्ता परीक्षण गरी देखिएका बेरुजु हटाउने, भविष्यमा त्यस्ता गल्तीहरू दोहोरिन नदिने र भविष्यको लागि मार्ग दर्शकको रूपमा सुझाव दिने कार्य बेरुजु फछ्यौट हो।

महालेखापरीक्षकको कार्यालयले सवैले बुझ्न सक्ने गरी सैद्धान्तिक र लगती गरी बेरुजुको वर्गीकरण गरेको छ । लगती बेरुजुलाई निम्न ९ क्षेत्रमा वर्गीकरण गरेको छ ।

१. **सैद्धान्तिक बेरुजु :**

संगठनको व्यवस्थापन नीति र कार्य प्रणाली सम्वन्धमा भए गरेका कार्यको सुधारका उपाय, सुझाव र सल्लाह दिई उल्लेख गरेको व्यहोरा यसमा पर्दछन् ।

२. **हिनामिना र मस्यौट :**

रकम मस्यौट गरेको, नगदीमा वा जिन्सी सामान हिनामिना गरेको, अंक र अक्षर केरमेट गरी वही भुक्तानी गरेको वा घटी असूल गरेको, वील भरपाई सच्याई वही भुक्तानी लिएको जस्ता कारोवारहरू यसमा पर्दछन् ।

३. **हानी नोक्सानी पारेको :**

१. समयमा निर्णय नगरको वा प्रक्रियागत

ढिलाईको कारणले भएको हानि नोक्सानी

२. लापरवाहीको कारणले भएको हानि नोक्सानी

३. त्रुटिपूर्ण निर्णयको कारणले भएको हानी नोक्सानी ।

४. गर्नुपर्ने काम छुटाएको, गर्नु नपर्ने काम गराएको ।

५. आवश्यकता पहिचान नै नगरी बढी सामान खरिद गरी मौज्जातमा राखेको जस्ता कुराहरू यसमा पर्दछन् ।

४. **अन्य असूल गर्नुपर्ने :**

१. प्रचलित कानून बमोजिम लिनुपर्ने भन्दा घटी राजस्व असूल गरेको ।

२. असूल गरेको रकम संचित कोष वा सम्वन्धित कोषमा दाखिला नगरेको ।

३. प्रचलित कानून वा सम्भौताअनुसार लिनुपर्ने क्षतिपूर्ति, हर्जाना वा जरिवाना,

- शुल्क वा सुद नलिएको आदि ।
४. असूल गरेको रकम आम्दानी नबाँधेको ।
 ५. कानून बमोजिम लिनुपर्ने जरिवाना शुल्क वा थप दस्तुर नलिएको ।
५. अनियमित भएको :
१. प्रचलित ऐन नियमले निर्धारित अधिकार वा सीमा नाघी खर्च गरेको ।
 २. कानून बमोजिम रीत नपुऱ्याइकन गरेको ।
 ३. मितव्ययिताको नीति अवलम्बन नगरेको ।
 ४. विनियोजन रकम अन्यत्र खर्च गरेको ।
 ५. सुम्पिएको अख्तियारीभिन्न रही कारोवार नगरेको ।
६. प्रमाण कागजात पेश नभएको :
१. आर्थिक कारोवार गर्दा राख्नुपर्ने निर्णय, ठेक्कापट्टाको कागजात, बिल, भरपाई र कारोवारलाई पुष्ट्याई गर्न आवश्यक पर्ने प्रमाण कागजातहरू पेश नभएको ।
 २. आर्थिक कारोवारको लेखा आंशिक रूपमा पेश भएको वा केही कारोवारको लेखा नै पेश नभएको ।
 ३. मौज्जात प्रमाणित गर्ने बैंक विवरण पेश नभएको ।
 ४. फ्रिज प्रमाण पेश नभएको ।
 ५. गत वर्षको भुक्तानी दिन बाँकीको प्रमाणित अभिलेख नभएको आदि बेरुजुहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् ।
७. जिम्मेवारी नसारेको :
१. आगामी वर्षमा जिम्मेवारी सार्नुपर्ने नगदी जिन्सीको जिम्मेवारी नसारेको ।
 २. राजस्वको वक्यौता तथा लगत साल वसाली रूपमा जिम्मेवारी सार्नु पर्नेमा नसारेको ।
 ३. घटी रूपमा जिम्मेवारी सारेको आदि हुन् ।
८. सोधभर्ना नलिएको :
१. विनियोजन वा धरौटीबाट सापटी लिई खर्च गरेकोमा सोधभर्ना लिई सम्बन्धित खानामा आम्दानी नबाँधेको ।
 २. जिन्सी सापटी दिएकोमा नलिएको ।
 ३. वैदेशिक स्रोतबाट भएको खर्च समयमा सोधभर्ना नलिएको आदि बेरुजुहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् ।
९. पेशकी फछ्यौट नगरेको :
१. यसमा कर्मचारी पेशकी र अन्य पेशकी पर्दछन् । कर्मचारी, अन्य पदाधिकारी र संस्था वा व्यक्ति विशेषलाई दिएको पेशकी आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म फछ्यौट नभएको बेरुजुहरू यस अन्तर्गत अन्तर्गत पर्दछन् ।
- ऐतिहासिक पृष्ठभूमि
- १४ वर्ष वनवास गएका रामले भाइ भरतसँग खर्चको हिसाव किताव बुझाउन आदेश दिएका थिए ।
 - महाभारतमा युधिष्ठिरले भाइ नहकुललाई सेनाको खर्च राख्न अह्नाएका थिए ।

- कौटिल्यको अर्थशास्त्रमा पनि देशको हिसाव किताव राख्ने व्यवस्था उल्लेख छ ।
- मल्लकालदेखि सरकारी हिसाव जाँच्ने काम मल्ल राजाहरू आफ्नो इष्ट देवी कुमारीको कसम खाएर धर्मको आडमा वर्षेनी दाम काम गर्नेले फरफारक लिनुपर्ने परम्परा चलाएको पाइन्छ ।
- पृथ्विनारायण शाहले वि.सं. १८२६ मा सरकारी स्तरमा कुमारी चोक अड्डाको नामबाट हनुमान ढोकाभित्र रहेको कुमारी चोक मन्दिर परिसरको कुमारी चोकमा सरकारी आम्दानी खर्चको हिसाव जाँच अड्डा स्थापना गरी त्यस अड्डाको नाम कुमारी चोक अड्डा गरियो । यसरी सरकारी आम्दानी खर्चको हिसाव जाँच्ने अड्डा वि.सं. १८२६ मा भएको पाइन्छ ।
- वि.सं. १८२६ देखि १९०३ सम्म कुमारी चोक अड्डाको प्रमुखको रूपमा श्री ५ बाट नियुक्ति गर्ने परम्परा भएकोले यस अवधिमा लेखापरीक्षणलाई स्वतन्त्र बनाइएको थियो ।
- वि.सं. १९०३ देखि २००७ सालसम्म राणा प्रधानमन्त्रीले राज्य संचालन गरेकोले कुमारी चोक अड्डाको प्रमुखमा राणा प्रधानमन्त्रीबाट नियुक्ति हुने हुनाले निज प्रधानमन्त्रीप्रति उत्तरदायी हुनुपर्ने हुँदा स्वतन्त्र कुमारी चोक अड्डालाई कार्यकारी निकायको रूपमा परिणत गरियो ।
- प्रधानमन्त्री अन्तर्गत रहेका कुमारी चोक अड्डा त्यस समयमा ज्यादै शक्तिशाली र अधिकार सम्पन्न थियो । यसले हिसाव प्रमाण नबुझाउने, रकम हिनामिना गर्नेको घरखेत जफत गर्ने एवं निजको सात पुस्तासम्मको सन्तानलाई दण्ड सजाय तोक्ने अधिकार समेत प्रयोग गर्न सक्थ्यो ।
- देशमा प्रजातन्त्र आएपश्चात् वि.सं. २००८ सालमा महालेखापाल कार्यालयको स्थापना गरी कुमारी चोक अड्डालाई यस अन्तर्गत रहने गरी अधिकारमा कटौती गरियो तापनि यसले लेखापरीक्षणको काम भने गरि नै रह्यो ।
- नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५ ले महालेखापरीक्षकको व्यवस्था गरी सम्बैधानिक अंगको रूपमा मान्यता दिई सरकारको लेखाको अन्तिम लेखापरीक्षण गर्ने जिम्मा दिइयो भने २०१६ साल आषाढ १५ गते संविधान बमोजिम प्रथम महालेखापरीक्षकको नियुक्तिसंगै महालेखापरीक्षकको विभागको स्थापना भयो ।
- महालेखापरीक्षकको विभागको स्थापना वि.सं. २०१६ असार १५ गते भए तापनि लेखापरीक्षणको काम भने आ.व. ०१८/०१९ देखि लेखापरीक्षण ऐन, २०१८ आएपछि मात्र बाग्मती अंचलबाट सुरु गरी आ.व. २०२०/०२१ भित्र अधिराज्य भरका सबै सरकारी कार्यालयहरूको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य वैधानिक रूपमा थालनी गरियो ।
- वि.सं. २००७ सालमा प्रजातन्त्रको स्थापना र २००८ माघ २१ गते बजेटको प्रादूर्भाव भए तापनि महालेखापरीक्षको कार्यालय स्थापना हुनुभन्दा अगाडिको अवस्थासम्म पहिलाकै प्रशासनिक ढाँचाअनुरूप सम्पूर्ण सरकारी कार्यालयहरूको आम्दानी तथा खर्चको

परीक्षण गर्ने गर्दथ्यो ।

- नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को भाग १२ धारा १२२, १२३ र १२४ मा महालेखापरीक्षकको कार्यालयको व्यवस्था गरेको छ ।

नेपालको सन्दर्भमा

- २०४६ सालको जनआन्दोलनपश्चात् प्रतिनिधिसभा, सार्वजनिक लेखा समितिले महालेखापरीक्षकका प्रतिवेदनमाथि छलफल गर्ने कार्यलाई गंभीरताका साथ अगाडि बढायो ।
- सार्वजनिक लेखा समितिले उपसमिति बनाई महालेखापरीक्षकको २०३९ देखिका वार्षिक प्रतिवेदनहरू माथिको छलफलको शुरुवात गर्‍यो ।
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५, नियमावली, २०६४ मा बेरुजु असूल फछ्यौटसम्बन्धी कानूनी व्यवस्था रहेको छ ।
- निजामती सेवा नियमावली २०५० को सातौं संशोधनले नेतृत्व सम्बन्धी मूल्यांकनको व्यवस्थामा बेरुजु फछ्यौटको प्रगति र वार्षिक प्रतिवेदनको बेरुजुसम्बन्धी सुधारलाई आधार लिएको छ ।
- बेरुजु फछ्यौटको लक्ष्य तोक्ने कार्य वि.सं. २०४८ देखि न्यूनतम ७% बाट शुरु भएर विगत ३ वर्षदेखि न्यूनतम २८% निर्धारण गरिएको छ ।
- बेरुजु फछ्यौटको लागि बेरुजु फछ्यौट मुल्यांकन र अनुगमन समिति, बेरुजु फछ्यौट समिति, महालेखापरीक्षकको विभाग, केन्द्रीय

तहसिल कार्यालय, मन्त्रालयका सचिव, सबै संवैधानिक निकायका प्रशासकीय प्रमुखहरू र कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको संस्थागत व्यवस्था रहेको छ ।

- बढीभन्दा बढी बेरुजु फछ्यौट र सम्परीक्षण सम्बन्धमा थप कस्तो उपाय सोच्न सकिन्छ भन्नेबारे सम्बन्धित पदाधिकारी तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयका पदाधिकारीबीच अन्तरक्रिया थालनी वि.सं. २०६० देखि शुरु भएको हो ।
- समिति, परिषद्, बोर्ड तथा अन्य स्वायत्त संस्थातर्फ बेरुजु फछ्यौटको लागि सामान्य निर्देशिका तयार गरी अनिवार्य फछ्यौट गर्नुपर्ने लक्ष्य तोकिएको छ ।
- बेरुजु फछ्यौटमा पुरस्कार तथा सजयको व्यवस्था रहेको छ ।
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ मा लेखापरीक्षणमा औल्याइएको बेरुजु सम्बन्धमा प्रमाण पेश गरी वा नियमित गरी गराई वा असूल उपर गरी फछ्यौट गर्ने दायित्व जिम्मेवार व्यक्तिको हुने व्यवस्था छ ।
- बेरुजु फछ्यौट गरे नगरेको सम्बन्धमा रेखदेख गरी प्रचलित कानून वमोजिम फछ्यौट गर्न लगाउने दायित्व लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हुने व्यवस्था छ ।
- बेरुजुको सूचना प्राप्त गरेको ३५ दिनभित्र र म्याद थप मागेको भए थप म्यादभित्र सम्बन्धित कार्यालयले बेरुजु फछ्यौट गरी सम्परीक्षण गराउनु पर्ने, नगराएमा म.ले.प.ले लेखा उत्तरदायी अधिकृतलाई जानकारी दिने व्यवस्था रहेको छ ।

- बेरुजु सम्परीक्षणको लागि मन्त्रालय/विभाग/निकाय एवं कार्यालयहरूबाट असूल असूल उपर गरी वा प्रमाण वा कागजात पेश गरी मन्त्री परिषद्को मिति २०५९।१।२२ र मिति २०६२।५।१९ को निर्णयको आधारमा एवं आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ र आ.का. नियमावली, २०६४ अनुसार लेखा उत्तरदायी अधिकारीबाट नियमित गरि गराई तथा सार्वजनिक लेखा समितिको निर्देशनको निर्णयको आधारमा समेत बेरुजु फछ्यौटका प्रमाण कागजात सम्परीक्षण गर्ने गरिएको छ।
 - नियमले तोकेको म्यादभित्रै सम्पूर्ण बेरुजु फछ्यौट गरी सम्परीक्षण गराउनु पर्ने, म्याद गुज्रेपछि बाँकी रहेको बेरुजुमध्ये असूल गर्नु पर्ने ठहरिएका बेरुजु नियमित कार्यविधिबाट असूल हुन नसकेमा त्यस्तो लगत लेखा उत्तरदायी अधिकारीले तोकिए बमोजिम केन्द्रीय तहसिल कार्यालयमा आमदानी बाँध्न लगाई लगत कट्टी गर्न लगाई सम्परीक्षणको निमित्त पठाउनु पर्छ।
 - हिनामिना, मस्यौट र असूल उपर गर्नुपर्ने ठहरिएको बेरुजु बाहेक सामान्य नियमित प्रक्रियाबाट फछ्यौट तथा सम्परीक्षण हुन नसकेको बेरुजुहरू सम्बन्धित निकाय/मन्त्रालयको सीफारिस र औचित्यको आधारमा बेरुजु फछ्यौट समितिबाट सम्परीक्षण गर्न सक्ने व्यवस्था छ।
- बेरुजु फछ्यौटमा मुख्य भूमिका हुने निकायहरू**
१. बेरुजु फछ्यौट मूल्यांकन र अनुगमन समिति : बेरुजु र बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी कार्यको लेखाजोखा एवं मूल्यांकन गर्ने।
 २. बेरुजु फछ्यौट समिति : मस्यौट, हिनामिना र असूल उपर गर्नुपर्ने ठहरिएका बेरुजु बाहेक सामान्य नियमित प्रक्रियाबाट फछ्यौट तथा सम्परीक्षण हुन नसकेका बेरुजु नियमित वा मिन्हा गरी लगत कट्टा गर्ने।
 ३. महालेखापरीक्षकको विभाग : नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यको आधारमा लेखापरीक्षण गरी बेरुजु फछ्यौट र सम्परीक्षण गर्ने।
 ४. मन्त्रालयका सचिव एवं संवैधानिक निकायका प्रमुखहरू : बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी प्रस्तावमा औचित्य हेरी उपयुक्त पुस्त्याई र प्रमाणका आधारमा नियमित, मिन्हा गर्ने।
 ५. केन्द्रीय तहसिल कार्यालय : बेरुजुलाई लगत कसी सरकारी रकम असूल उपर गर्ने।
 ६. कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय : आर्थिक अनुशासन तथा नियमितता कायम गरी बेरुजु हटाउन वा घटाउन सहयोग गर्ने।
 ७. सार्वजनिक लेखा समिति : महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमाथि छलफल गरी गलत, अनियमित निर्णय एवं काम कारवाहीको जाँच एवं मूल्यांकन गरी समुचित टिप्पणी र सीफारिस गर्ने।

८. **संसद** : ऐन, नियम तथा नीति निर्देशन जारी गर्ने ।
९. **अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग** : भ्रष्टाचार/मस्यौट, हिनामिना नियन्त्रण गरी आर्थिक शुद्धता कायम गर्ने ।
१०. **सरकारी कार्यालयहरू/खर्च गर्ने निकाय** : प्रमाण पेश गरी वा नियमित गराई वा असूल उपर गरी बेरुजु फछ्यौट एवं बेरुजु सम्परीक्षण गर्ने गराउने ।
११. **नागरिक** : सचेत गराउने, बेरुजुको औचित्य माग गर्ने, सा.ले.प.मा सहभागी हुने ।
१२. **Donors**: योजना, परियोजना, कार्यक्रमको Audited, Unaudited आर्थिक विवरण जाँच एवं मूल्यांकन गर्ने ।

बेरुजु समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरू :

२००७ सालभन्दा अगाडि बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी स्पष्ट अवस्था नभए पनि प्रजातन्त्रको उदय भएपश्चात् मुलुकको प्रशासनिक संयन्त्रलाई प्रजातान्त्रिक मूल्य र मान्यता अनुकूल बनाउनको लागि प्रशासन यन्त्रको संस्थागत विकासको प्रयास हुँदै आएको पाइन्छ, तर पनि मुलुकको आर्थिक प्रशासनको क्षेत्रमा प्रजातान्त्रिक मूल्य र मान्यताअनुरूपको भएको छैन ।

आर्थिक प्रशासन स्वच्छ, चुस्त र पारदर्शी बनाउन पर्याप्त ऐन कानून र नियमहरू जारी हुँदाहुँदै पनि बेरुजु आउने क्रम तीव्र हुँदैगएको छ । यसरी बेरुजु रकम बढ्दै जानु राष्ट्रिय चिन्ताको विषय हो ।

आर्थिक अनुशासनहीनताको पराकाष्ठा हो ।

- महालेखापरीक्षकको कार्यालय २०१६ सालमा स्थापना भए तापनि २०१८ सालमा मात्र लेखापरीक्षण ऐन बन्यो ।
- जनशक्तिको अभावको कारण आ.व. २०२४।२५ सम्मको बक्यौता श्रेस्ताको लेखापरीक्षण गर्न २०२५ सालमा लेखापरीक्षण आयोग बनेको देखिन्छ । यो नै बेरुजु फछ्यौट सम्बन्धमा भएको पहिलो प्रयास हो ।
- आ.व. ०२९।३० सम्मको बेरुजु फछ्यौट गर्ने गराउने उद्देश्यले वि.स. २०३२ सालमा बेरुजु फछ्यौट समितिको गठन भयो ।
- वि.स. ०४८ सालमा बेरुजु फछ्यौटको ताकेता गर्न र बेरुजु फछ्यौटको कार्य प्रगतिको लागि मूल्यांकन र अनुगमन समितिको गठन भयो ।
- वि.सं. ०५३ सालमा आ.व. ०५०।०५१ सम्मको बेरुजु फछ्यौटको लागि र मिन्हा गर्न बेरुजु फछ्यौट विशेष समिति गठन भयो ।
- बेरुजु फछ्यौटसम्बन्धी कार्य गर्न नेपाल सरकार मन्त्री परिषद्को मिति ०५९।९।२२ को निर्णयले सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिवलाई तथा संबैधानिक अंगको हकमा प्रशासकीय प्रमुखलाई जिम्मेवारी दिएको थियो ।
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ र आ.प. सम्बन्धी नियमावली ०५६ मा भएको व्यवस्थाअनुसार प्रकृया पूरा गरी बेरुजु फछ्यौट हुने काम भइरहेको छ ।
- महालेखापरीक्षकको कार्यालयले बेरुजु फछ्यौट गर्न सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले स्थलगत रूपमा लेखापरीक्षण संचालन गर्दै आएको छ ।

लेखापरीक्षणको समयमा बेरुजु फछ्यौट गर्न सक्ने गरी कर्मचारीलाई अधिकार प्रत्यायोन गरेको छ, जसले पुराना बेरुजुहरू पनि स्थलगत रूपमा सम्परीक्षण गरी फछ्यौट गर्ने व्यवस्थाले बेरुजु कम गर्न सहयोग पुगेको छ ।

- आर्थिक कार्यविधि नियमावली ०६४ को नियम १४० बमोजिम लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफैले नियमित गर्न सक्ने वा सम्बन्धित व्यक्ति, कर्मचारीहरूसँग वुझी नियमित गर्न मिल्ने बेरुजु नियमित गर्ने वा सरकारी हानी नोक्सानी नभएको, तर कानूनको सामान्य रीतसम्म नपुगेको बेरुजु लेखा उत्तरदायी अधिकृतले नियमित प्रकृयाबाट फछ्यौट हुने अवस्था रहेको थियो ।

अन्त्यमा :

सार्वजनिक प्रशासनमा आर्थिक प्रशासनको भूमिका ज्यादै महत्वपूर्ण हुन्छ । यही आर्थिक प्रशासनको माध्यमबाट राज्यले आफ्नो कार्य अगाडि बढाउँछ । आर्थिक प्रशासन बेगरको सार्वजनिक प्रशासनको अर्थ रहँदैन । आर्थिक प्रशासन निश्चित ऐन, नियम र कार्य विधिबाट संचालित भएको हुन्छ । ऐन नियमको अनुशरण नगरी, रीत नपुऱ्याई गरिएको खर्च बेरुजु हुन्छ । नेपालको वर्तमान अवस्थामा सरकारी कार्यालयहरूको बेरुजुको अंक बढ्दै गइरहेको देखिन्छ । बेरुजुको तुलनामा बेरुजु फछ्यौटको स्थिति सन्तोषजनक रहेको पाइँदैन । आर्थिक कारोवारमा

आर्थिक अनुशासनहीनता बढ्दै गएको र त्यसलाई आर्थिक अनुशासन कायम राख्न महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्दै आएको छ तर उक्त प्रतिवेदनमा भएका सुझावहरूलाई सम्बन्धित निकायले ध्यान दिन सकेको छैन ।

सरकारी खर्च गर्ने सवै निकायहरूले प्रचलित ऐन कानूनहरूको अक्षरशः पालना गरी औँल्याइएका बेरुजु रकम समयमै फछ्यौट गर्ने कार्यमा तदारुकता देखाई आर्थिक अनुशासनलाई आत्मसात गरी बेरुजु आउने कारण एवं सोको समस्याहरूलाई पहिचान गरी माथि उल्लेखित बेरुजु फछ्यौटका समस्या समाधानका उपायहरूलाई अवलम्बन तथा आत्मसात गर्न सकेमा आगामी दिनमा अवश्य नै बेरुजु रकममा कमी आउनेमा दुई मत छैन भन्ने आत्मसात गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- नेपालको अन्तरिम संविधान, ०६३
- लेखापरीक्षण ऐन, ०४८
- आर्थिक कार्यविधि ऐन, ०५५
- आर्थिक कार्यविधि नियमावली, ०५५
- महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनहरू
- नेपालमा आर्थिक प्रशासनको अवधारणा र अनुभूति, मोहन चापागाईं

राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता

✍ रामचन्द्र ढकाल

युवा र खेलकुद क्षेत्रको विकास र विस्तारको लागि विभागीय मन्त्रालयको रूपमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापना वि.स.२०६५ भाद्र १५ गते भएको हो। देशमा खेलकुदका राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताका लागि खेलाडीहरूको छनौट समेतको कार्य गर्न मन्त्रालय अन्तर्गत राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र परिषद्मा आवद्ध विभिन्न खेलका राष्ट्रिय संघहरू क्रियाशील छन्। मन्त्रालयले खेलकुदसम्बन्धी नीति निर्माण, कार्यक्रम तर्जुमा, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नुका साथै केही कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गर्दछ। सो मध्येको एक हो राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता।

राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता प्रत्येक जिल्लामा प्रत्येक वर्ष सञ्चालन गरिने (एथ्लेटिक्स र भलिबल) अन्तर विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता हो। तत्कालीन शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयबाट “बीरेन्द्र रनिङ सिल्ड” प्रतियोगिताको नामबाट सञ्चालित हुँदै आएको अन्तरविद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता राजनीतिक परिवर्तनसँगै विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताको नामबाट सञ्चालन हुँदै आएको थियो। जन आन्दोलन -२ बाट प्राप्त राजनीतिक परिवर्तनको अनुभूति खेलकुद प्रतियोगिताको क्षेत्रमा

पनि गर्न आवश्यक भएकोले साविक “बीरेन्द्र रनिङ सिल्ड” र “विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता” को नाम राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिताको नामाकरण गरी प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न बाञ्छनीय देखिएको भन्दै नेपाल सरकारको मिति २०६५ पौष ९ को निर्णयअनुसार उक्त प्रतियोगितालाई राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता नामाकरण गरियो। साथै नेपाल सरकारकै मिति २०६५ माघ २ गतेको निर्णयअनुसार उक्त प्रतियोगिताको सञ्चालनको जिम्मा जिल्ला खेलकुद विकास समितिलाई दिइयो भने प्रतियोगिता सञ्चालन एवं व्यवस्थापन गर्न समन्वय र सल्लाहकारीको भूमिका निर्वाह गर्ने जिम्मेवारी प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्यक्षतामा स्थानीय विकास अधिकारी र जिल्ला शिक्षा अधिकारी समेत रहेको समितिलाई दिइयो।

प्रतियोगितालाई व्यवस्थित तथा सहज रूपमा सञ्चालन गर्ने अभिप्रायले नेपाल सरकारले गरेको निर्णयहरूलाई समावेश गरी युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका २०६७ जारी गर्‍यो। यस निर्देशिकाले राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिताका सम्बन्धमा गरेको मुख्य मुख्य

व्यवस्थाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

- ❖ राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिताको स्पष्ट परिभाषा गरेको ।
- ❖ प्रतियोगिताको सञ्चालनमा समन्वय र सहयोग गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्यक्षतामा ५ सदस्यीय जिल्ला सल्लाहकार समितिको व्यवस्था गरेको ।
- ❖ प्रतियोगितामा सहभागी हुने खेलाडीहरूको **criteria** तोकेको ।
- ❖ प्रतियोगितामा संलग्न गरिने खेलका इभेन्ट निर्धारण गरेको ।
- ❖ प्रतियोगितामा विजयी खेलाडीहरूलाई नै अन्तरजिल्ला क्षेत्रव्यापी भलिबल र एथ्लेटिक्स प्रतियोगितामा सहभागी गराउनु पर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको ।
- ❖ प्रतियोगितामा विजयी विद्यालयलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरेको ।
- ❖ प्रतियोगिता सञ्चालनको लागि समय सीमा तोकिएको ।
- ❖ एउटै विद्यालयले लगातार तीन पटकसम्म सिल्ड जितेमा सो सिल्ड सोही विद्यालयले सदाका लागि राख्न पाउने व्यवस्था गरेको ।
- ❖ प्रतियोगितामा मूल्याङ्कनका आधारहरू निर्दिष्ट गरिएको ।

राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका २०६७ को कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आइपरेका समस्याहरूको समाधान गर्नुका साथै निर्देशिकामा गरिएको

व्यवस्थालाई केही सहज र सरल पार्न हाल यसलाई खारेज गरी “राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका २०६८” कार्यान्वयनमा आएको छ । यसले गरेको मुख्य मुख्य संशोधनका व्यवस्थाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

- ❖ राष्ट्रिय खेलकुद नीतिको सन्दर्भलाई प्रस्तावनामा थप गरी संशोधन गरिएको ।
- ❖ प्रत्येक जिल्लामा प्रत्येक वर्ष सञ्चालन हुने अन्तर विद्यालय खेलकुद (भलिबल र एथ्लेटिक्स) प्रतियोगितालाई मात्र राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता भन्ने गरिएकोमा अबदेखि यो प्रतियोगितालाई जिल्लामा हुनेलाई जिल्लास्तरीय, क्षेत्रमा हुनेलाई क्षेत्रस्तरीय र केन्द्रमा हुनेलाई केन्द्रस्तरीय राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता नामाकरण गरियो । यसअघि क्षेत्रमा हुनेलाई अन्तर जिल्ला क्षेत्रव्यापी (भलिबल र एथ्लेटिक्स) प्रतियोगिता र केन्द्रमा हुनेलाई अन्तर क्षेत्र राष्ट्रव्यापी (भलिबल र एथ्लेटिक्स) प्रतियोगिता भन्ने गरिन्थ्यो ।
- ❖ विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले कक्षा ११ र १२ लाई विद्यालय संरचनाभित्र ल्याएको हुनाले माध्यमिक तहको कक्षा १० सम्म नियमित रूपमा अध्ययन गरेको विद्यार्थीले मात्र प्रतियोगितामा भाग लिन पाउने व्यवस्थालाई बढाई कक्षा १२ सम्म पुऱ्याइएको ।
- ❖ जिल्ला सल्लाहकार समितिमा जिल्लाका सेना, प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीका प्रमुखहरूलाई

थप गरिएको ।

- ❖ प्रतियोगिता सञ्चालनको लागि समय सीमा घटाइएको, पहिले बैशाख मसान्त भएकोमा अबदेखि चैत्र मसान्तभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था राखिएको ।
- ❖ विजयी विद्यालयलाई प्रदान गरिने पुरस्कारको राशी बढाइएको, प्रथम, द्वितीय र तृतीय हुनेलाई क्रमशः ७ हजार, ५ हजार र ३ हजार रुपैयाँ भएकोमा उक्त पुरस्कार राशी क्रमशः १० हजार, ७ हजार र ५

हजार रुपैयाँ पुऱ्याइएको ।

- ❖ मन्त्रालयले आयोजकलाई प्रदान गर्ने रकम खर्च गर्ने आधार निर्माण गरिएको ।
- ❖ प्रतियोगितामा मूल्याङ्कनका आधारहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता बमोजिम अभ्र वैज्ञानिक बनाउन प्रयास गरिएको आदि रहेका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ बाट शुरु भएको यो प्रतियोगिताको विगत तीन वर्षको प्रगतिलाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगिता सञ्चालन नगरेका जिल्लाहरू

विकास क्षेत्र	आ.ब.०६५/६६	आ.ब.०६६/६७	आ.ब.०६७/६८
पूर्वाञ्चल	तेह्रथुम, ताप्लेजुङ, पाँचथर, संखुवासभा, भोजपुर र खोटाङ	भोजपुर, तेह्रथुम, संखुवासभा, ओखलढुङ्गा र खोटाङ	सोलुखुम्बु र खोटाङ
मध्यमाञ्चल	मकवानपुर, रसुवा, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, सर्लाही, रौतहट, सिन्धुली, धनुषा र बारा	मकवानपुर, रसुवा, धादिङ, सिन्धुलीपाल्चोक, दोलखा र रामेछाप,	काठमाडौं, ललितपुर, रसुवा, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, दोलखा र रामेछाप,
पश्चिमाञ्चल	स्याङ्जा, बाग्लुङ, पर्वत, गुल्मी, म्याग्दी, गोरखा, पाल्पा र मुस्ताङ	बाग्लुङ, म्याग्दी, गोरखा, अर्घाखाँची र मुस्ताङ	बाग्लुङ, म्याग्दी, गोरखा, गुल्मी र मुस्ताङ
मध्यपश्चिमाञ्चल	जाजरकोट र हुम्ला	हुम्ला, मुगु र डोल्पा	रोल्पा, दैलेख, हुम्ला, डोल्पा र बझाङ
सुदुरपश्चिमाञ्चल	बाजुरा		
जम्मा	२६ जिल्ला	१९ जिल्ला	१९ जिल्ला

श्रोत : खेलकुद शाखाको अभिलेख

विद्यालय तहबाटै प्रतिभावान खेलाडीहरूको पहिचान र छनौट गरी राष्ट्रिय खेलाडी बनाउन सहयोग पुर्याउने यस प्रतियोगिता सबै जिल्लामा सञ्चालन हुन नसक्नुको पछाडि विविध समस्याहरू छन् । जसमध्ये देहायका समस्याहरूलाई मुख्य रूपमा लिन सकिन्छ ।

- ❖ मन्त्रालयबाट विनियोजित रकम प्रतियोगिता सञ्चालनको लागि पर्याप्त नहुँदा पनि स्थानीय तहमा श्रोत संकलनमा उदासीनता देखिनु,
- ❖ जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा राजनीतिक नियुक्ति गर्ने प्रावधानले गर्दा देशमा सरकारको परिवर्तनसँगै समितिमा पनि परिवर्तन हुने हुँदा स्थिर प्रकृतिको समिति नहुनु ।
- ❖ जिल्ला खेलकुद विकास समिति प्रतियोगिताको आयोजक हुने, तर समितिमा कार्यरत कर्मचारीहरू राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्बाट नियुक्त हुने व्यवस्थाले गर्दा जिल्लामा कर्मचारीको पद रिक्त हुँदा पनि मन्त्रालयले परिषद्लाई अनुरोध गर्ने बाहेक अन्य कार्य गर्न नसक्नु ।
- ❖ जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा कार्यरत कर्मचारीहरू लगायत समग्र रूपमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्ले यस प्रतियोगितालाई अपनत्व ग्रहण गर्न नसक्नु ।
- ❖ प्रतियोगितामा विद्यालयका विद्यार्थीहरू सहभागी हुने, तर आयोजकले जिल्ला शिक्षा कार्यालयसँग प्रभावकारी समन्वय गर्न नसक्नु ।

❖ सबै जिल्लाहरूमा पर्याप्त मात्रामा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न सक्ने प्राविधिक जनशक्ति नहुनु आदि रहेका छन् ।
प्रतियोगिता सञ्चालनमा रहेका समस्याहरूको समाधानका लागि देहाय बमोजिम गर्नु उपयुक्त हुन सक्दछ ।

- ❖ मन्त्रालयबाट विनियोजित रकम न्यून मात्रामा रहेको हुँदा थप बजेटको व्यवस्था मन्त्रालयले गर्नुपर्ने ।
- ❖ स्थानीय तहमा श्रोत संकलन लगायत समन्वय र व्यवस्थापनको लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्यक्षतामा रहेको जिल्ला सल्लाहकार समितिलाई बढी जिम्मेवार बनाउने र जिल्ला उद्योग बाणिज्य संघको अध्यक्षलाई उक्त समितिमा राख्ने व्यवस्था गर्ने ।
- ❖ जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा राजनीतिक नियुक्ति गर्ने प्रावधानको अन्त्य गर्दै खेलकुदलाई बुझेको योग्य व्यक्तिलाई कम्तिमा ४ वर्षका लागि नियुक्ति दिने र कार्य गर्न असक्षम समितिलाई विघटनको व्यवस्था अब बन्नलागेको खेलकुद विकास ऐनमा राख्नुपर्ने ।
- ❖ प्रत्येक जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा कम्तिमा राष्ट्रपति रनिङ्ग सिल्ड प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न सक्ने प्राविधिक सहित प्रशासनिक कर्मचारीहरूको व्यवस्था राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्ले गर्ने । साथै कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादन मुल्याङ्कनको केही अंश प्रतियोगिताको सञ्चालन सम्बन्धमा राख्नुपर्ने ।

- ❖ जिल्ला खेलकुद विकास समिति लगायत समग्र रूपमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषदले यस प्रतियोगितालाई राष्ट्रिय प्रतिष्ठाको विषयका रूपमा लिनुपर्ने ।
- ❖ प्रतियोगितामा विद्यालयका विद्यार्थीहरू सहभागिता हुने हुँदा आयोजकले जिल्ला शिक्षा कार्यालयसँग प्रभावकारी समन्वय गर्नुपर्ने । साथै शिक्षा नियमावलीमा भएको विद्यालयको बर्गीकरणको हालको व्यवस्थामा संशोधन गरी राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड प्रतियोगितामा सहभागिता बापत कम्तिमा ५ अंकको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- ❖ सबै जिल्लाहरूमा पर्याप्त मात्रामा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न सक्ने प्राविधिक जनशक्तिका लागि मन्त्रालयले परिषदसँग समन्वय गरी हाल सञ्चालन गर्ने गरेको विद्यालय खेलकुद शिक्षक तालिमलाई वृहत रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
- ❖ प्रतियोगितालाई सफलता पूर्वक सम्पन्न गर्ने जिल्ला खेलकुद विकास समिति र नगर्ने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबीच सकारात्मक विभेदको नीति लिई प्रतियोगितामा संलग्न माध्यमिक विद्यालयहरू र जिल्लामा सञ्चालित माध्यमिक विद्यालयहरूको अनुपात निकाली उच्च अनुपात हुने कम्तिमा १० जिल्ला खेलकुद विकास समितिलाई (प्रत्येक विकास क्षेत्रबाट कम्तिमा एकवटा पर्ने गरी) पुरस्कारको व्यवस्था हालको निर्देशिकामा थप गर्नुपर्ने आदि रहेका छन् ।

माथि उल्लेखित समस्याहरूका बावजुद पनि जुन किसिमको प्रगति हासिलभएको छ, त्यसलाई महत्वपूर्ण उपलब्धि मानी शत प्रतिशत नतिजा निकाल्नेतर्फ मन्त्रालय उद्धत हुनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । विगत लगातार तीन आर्थिक वर्षसम्म पनि प्रतियोगिता सम्पन्न गर्न नसकेका रसुवा, धादिङ, गोरखा, खोटाङ, सिन्धुपाल्चोक, म्याग्दी, मुस्ताङ, हुम्ला र बाग्लुङ जिल्ला खेलकुद विकास समितिमध्ये रसुवा, धादिङ, गोरखा र बाग्लुङले यस आर्थिक वर्षको मंसिर महिनाभित्र सम्पन्न गरिसकेका छन् । आर्थिक वर्ष ०६५/६६, ०६६/६७ र ०६७/६८ मा क्रमशः ४९, ५६ र ५६ जिल्ला खेलकुद विकास समितिले सम्पन्न गरेका यो प्रतियोगिता यस आर्थिक वर्षमा कम्तिमा ७० जिल्लाले सम्पन्न गर्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

धन्यवाद !

सन्दर्भ सामग्री :

- नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्का विभिन्न मितिका निर्णयहरू
- युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय, खेलकुद शाखाको अभिलेखहरू
- राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका २०६७
- राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड तथा विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका २०६८

युवा परिषदको अवस्था

✍ विष्णुबहादुर घर्ती

युवाको सम्बन्धमा विश्वका विभिन्न देशहरूले आ-आफ्नै किसिमले परिभाषा गरेका छन् । नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ मा युवाको सम्बन्धमा कुनै पनि शब्दको उल्लेख भएको पाइँदैन । उक्त संविधानमा कुनै उल्लेख नभए तापनि नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३५ को उपधारा (२०) मा राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत देशको विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने विषय उल्लेख भएकोले नेपाल सरकारले राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ को तर्जुमा गरिसकेको छ । नेपालको सन्दर्भमा १६ वर्षदेखि ४० वर्षसम्मका व्यक्तिलाई युवाको रूपमा राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ ले परिभाषित गरेको छ । साथै युवाहरूलाई पनि प्राथमिकताको समूह र विशेष प्राथमिकताको समूह भनी विभाजन गरिएको छ । विशेष प्राथमिकताको समूह अन्तर्गत द्वन्द पीडित, जोखिममा परेका युवा, अपाङ्गता भएका युवा र सीमान्तकृत अल्पसंख्यक समुदायका युवालाई समेटिएको छ । नेपालको कुल जनसंख्याको करिब ३९ प्रतिशत जनसंख्या युवाहरूले ओगटेका छन् । युवाहरूमा उच्च आत्मविश्वास, साहस, सिर्जनशीलता तथा सिक्ने क्षमता प्रवल रहेको हुनाले र युवाहरू

आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक परिवर्तनका बाहक शक्ति भएकोले युवाहरूलाई राज्यले सही रूपमा सदुपयोग गरेर राष्ट्र निर्माणको गतिलाई तिब्रता प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

देशभित्र पर्याप्त उद्योगधन्दा, कलकारखाना, भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन नसक्दा पर्याप्त रोजगारी एवं अवसरको सृजना नभएकोले नेपाली युवाहरू आफ्नो सबैभन्दा महत्वपूर्ण उमेरमा वैदेशिक रोजगारीलाई उत्तम विकल्पको रूपमा अपनाउन बाध्य रहेका छन् । नेपालमा युवाहरूले उच्च शिक्षा हासिल गरी स्वदेशमै रोजगारी पाउन मुश्किल रहेको र नेपालमा भन्दा विदेशमा भौतिक स्रोत साधनले सम्पन्न कलेजहरू र रोजगारीको पर्याप्त अवसर रहेकोले युवा प्रतिभाको पलायन भइरहेको अवस्था छ । विभिन्न क्षेत्रका प्रतिभावान युवाहरूलाई देशभित्रै वृत्तिविकासका अवसरहरूको सृजना गरी प्रतिभा पलायन हुनबाट जोगाउने वातावरण राज्यले सृजना गर्नुपर्ने देखिन्छ । किनकि, नेपालका युवाहरूले विदेशमा गएर कडा मेहनत र परिश्रम गरेर उच्चस्तरको रोजगारी पाउन पनि अत्यन्तै मुस्किल छ ।

नेपालमा लागु औषधको ओसारपसारमा समेत केही युवाहरूको प्रयोग भइरहेकोले होनहार युवाहरू गलत बाटोमा हिँडिरहेको पाइन्छ । साथै केही युवाहरू लागु औषध (गांजा, चरेस, अफिम, खैरो हेरोईन, सेतो हेरोईन) आदिको कुलतमा फसेर आफ्नो भविष्यलाई अन्धकारमा धकेलिरहेका छन् । त्यसै गरी कतिपय युवाहरू जुवा, तास, जाँड, रक्सीको कुलतमा फसिरहेका छन् त कतिपय युवाहरू संगठित अपराधमा समेत संलग्न रहेका छन् भने कतिपय युवाहरू कृषि, पशुपालन, उद्योग व्यवसाय आदिमा सक्रिय रहेर आफ्नै मातृभूमिमा श्रम गरेर धन आर्जन गरी उदाहरणीय कामसमेत गरिरहेका छन् । यसरी विविध क्षेत्रहरूलाई समेटने गरी युवाहरूको उपस्थिति रहेको पाइन्छ । ती सबै युवाहरूको मागलाई उचित व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकारले राष्ट्रिय युवा नीतिको कार्यान्वयनका लागि एउटा छुट्टै ऐनको व्यवस्था गरी कार्यकारी राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गर्ने परिकल्पना गरेको छ । सो परिकल्पना बमोजिम मन्त्रालयले यसको मस्यौदासमेत तयार गरिसकेको छ ।

राष्ट्रिय युवा परिषद् एक स्वायत्त संस्था रहने, यसको आफ्नो छुट्टै छाप रहने, यसले व्यक्तिसरह चल, अचल सम्पत्ति खरिद बिक्री गर्न सक्ने, यसको आफ्नो एउटा छुट्टै कोष रहने जसमा नेपाल सरकारको अनुदान लगायतको रकम रहने, केन्द्रमा राष्ट्रिय युवा परिषद् रहने र त्यसको अध्यक्षता युवा तथा खेलकुद मन्त्री वा राज्यमन्त्रीले गर्ने, यस परिषद्मा विभिन्न युवाहरूको प्रतिनिधित्व गराइने तथा देशका ७५ वटै जिल्लामा युवाहरूको प्रतिनिधित्व गराई जिल्ला युवा समितिको व्यवस्था गर्ने गरी राष्ट्रिय युवा परिषद्को

मस्यौदा विधेयक तयार भएको छ ।

राष्ट्रिय युवा परिषदले युवाको हक, हितको संरक्षण र सम्बर्द्धनसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने, युवामा ज्ञान, सीप र वृत्तिविकास गरी युवालाई सशक्तीकरणगराउने, बेरोजगार युवालाई रोजगारी प्रदान गर्न आवश्यक तालिम र कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने वा गराउने, विशेष समुदायको युवालाई लक्षित गरी उनीहरूको हक-हितको संरक्षण, उत्थान र विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने वा गराउने, युवालाई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्ने, युवालाई आवश्यकतानुसार नीति निर्माणदेखि कार्यान्वयन तहसम्म संलग्न गराई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समावेश गराउने, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक र साँस्कृतिक विषयमा युवाहरूको चेतना अभिवृद्धि गर्ने, विज्ञान, कला, साहित्य, संगीत, अभिनय, खेलकुद जस्ता सिर्जनशील क्षेत्रमा संलग्न युवालाई प्रोत्साहन र सम्मान गर्ने, युवाको विकास र उत्थानको लागि आवश्यक अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउने, युवा वर्गमा विद्यमान वर्गीय, लैङ्गिक, जातीय, क्षेत्रीय क्षेत्रीय र भाषिक विभेदको अन्त्य गर्न आवश्यक कार्य गर्ने, युवामा अन्तरनिहित क्षमताको विकास गरी राष्ट्र हितको कार्यमा संलग्न गराउने, युवामा श्रमप्रतिको सम्मानको भावना जागृत गराई उद्यमशीलताको विकास गर्ने, युवासम्बन्धी विभिन्न निकायद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमको समन्वय गर्ने, युवाको हक, हितको संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि स्वदेशी र विदेशी संघ वा संस्थाबाट आवश्यक साधन र श्रोत जुटाउने, युवासँग सम्बन्धित विदेशी संघ वा संस्थासँग सम्पर्क राखी आपसी सहयोग आदान

प्रदान गर्ने, युवासम्बन्धी संघ वा संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने वा गराउने, परिषद् र सो अन्तर्गतका निकायबाट भए गरेका काम कारवाहीको मूल्याङ्कन गर्ने, परिषद्को वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गर्ने लगायतका काम, कर्तव्य र अधिकारहरूको व्यवस्था उक्त मस्यौदामा गरिएको छ ।

उपरोक्त मस्यौदा तयारीको क्रममा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले विभिन्न प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरेको छ । सर्वप्रथम मन्त्रालयले सरोकारवाला युवाहरूसँग अन्तरक्रिया/गोष्ठी, छलफल गऱ्यो । त्यसपछि प्राप्त सुझावहरूलाई समेटेर उक्त मस्यौदालाई कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा सहमतिको लागि पठाइएकोमा उक्त मस्यौदामा कानून तथा न्याय मन्त्रालयको सहमति प्राप्त भएपछि मन्त्रपरिषद्बाट उक्त विधेयक तर्जुमाको लागि सैद्धान्तिक सहमति लिन प्रस्ताव पठाईएकोमा मन्त्रपरिषद्बाट सहमति प्राप्त भइसकेको छ । प्रस्तुत विधेयकको मस्यौदामा आर्थिक व्ययभारको विषयसमेत समावेस भएकोले सो सम्बन्धमा मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयको सहमति समेत प्राप्त गरिसकेको छ ।

उपर्युक्त प्रक्रिया पूरा भैसकेपछि उक्त विधेयकको मस्यौदालाई कानून तर्जुमा गर्न पुनः कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा पठाइएकोमा कानून तथा न्याय मन्त्रालयले सामान्य परिमार्जन गरी सो मस्यौदामा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको प्रतिक्रिया

माग गरेको थियो । उक्त परिमार्जित विषयहरूमा मन्त्रालयमा छलफल गरी पुनः कानून तथा न्याय मन्त्रालयमा विधेयकको मस्यौदा पठाएपछि कानून तथा न्याय मन्त्रालयले कानून तर्जुमा गरी युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयमा पठाएको र उक्त विधेयकको मस्यौदा व्यवस्थापिका-संसदमा पेश गर्न मन्त्रालयले नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषद्मा प्रस्ताव पठाएको छ । हाल उक्त विधेयकको मस्यौदा मन्त्रपरिषद्को विधेयक समितिमा छलफलको क्रममा रहेको छ । उक्त विधेयक समितिमा छलफल भई पारित भएमा अब उक्त विधेयक व्यवस्थापिकामा दर्ता हुने र संसदको आफ्नो आन्तरिक प्रक्रिया पूरा भई संसदबाट पास भई प्रमाणीकरण भएपछि राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐनको रूपमा लागु भई विधिवत रूपमा राष्ट्रिय युवा परिषद्को स्थापना हुने अवस्थामा रहेको छ । आशा गरौं, राष्ट्रिय युवा परिषद्को विधेयक व्यवस्थापिका संसदबाट छिट्टै पास भई कार्यान्वयनमा आउनेछ र राष्ट्रिय युवा परिषद्ले समग्र युवाहरूको चाहनालाई समेट्नको लागि रोजगारी, हक, हितको संरक्षण, उनीहरूमा नीहित क्षमताको विकास लगायतका महत्वपूर्ण विषयमा यसले अग्रणीको भूमिका खेल्नेछ ।

सन्दर्भ सामग्री

१. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७
२. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३
३. राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६

विभिन्न आवधिक योजनाहरूमा युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रम

✍ नवराज नेपाल

प्राणी जगतको जीवनको आधार नै खेलकुद हो । प्राणीले जानेर वा नजानेर, बुझेर वा नबुझेर गर्भावस्थादेखि नमरुन्जेलसम्म कुनै न कुनै तवरबाट खेल खेलिरहेका हुन्छन् । माछाका भुराहरू जन्मेदेखि पानीमा सलवलाउँदै खेल्छन् र पछि बाढी र छालमा जोगिन पनि सक्षम हुन्छन् । पंक्षीहरू जन्मेदेखि पखेटा फट्फटाउँदै पछि विशाल गगनमा उड्न सक्ने हुन्छन् । मृगका बच्चाहरू जन्मेदेखि उफ्रँदै, खेल्दै पछिगएर भीर र पहरामा कुद्न सक्ने हुन्छन् । त्यस्तै, मानिसहरू जन्मेदेखि हात गोडा चलाउँदै, अनि विस्तारै वामे सँदै, टुकुटुकु हिँड्दै पछि हिँड्न, दौडिन र उफ्न सक्ने हुन्छन् । तसर्थ खेलकुद मानव जीवनको पूर्वाधार र जीवन लक्ष्यको प्रेरणाको स्रोत पनि हो ।

खेलकुद शब्दले अंग्रेजीका दुई शब्दहरू स्पोर्ट्स (sports) र गेम्स (games) लाई बुझाउँछ । साधारणतया sports र games एउटै जस्तो देखिए पनि यी दुई शब्दको अर्थ पृथक पाइन्छ । sports शब्दले व्यक्तिगत खेललाई बुझाउँदछ, जसमा खेलाडीहरूले आफ्नै कला कौशलता देखाउँदछन् । जस्तै एथ्लेटिक्स, स्वीमिङ, जिम्नास्टिक आदि । त्यस्तै, games भन्नाले सामूहिक क्रियाकलापलाई बुझाउँछ,

जसमा समय परिस्थितिअनुसार रणनीतिक तवरबाट शारीरिक चाल तथा ताल परिवर्तन गरी खेल प्रदर्शन गरिन्छ । जस्तै फुटबल, भलिबल, बास्केटबल इत्यादि ।

नेपाली शब्द खेलकुदले शारीरिक विकास, मानसिक सन्तुष्टि एवं मनोरञ्जनका साथै शरीरलाई फुर्तिलो, लचिलो, र बलियो बनाउने शारीरिक क्रियाकलापलाई बुझाउँछ, जुन व्यक्तिगत तथा सामूहिक क्रियाकलापको एकीकृत रूप हो, त्यो चाहे घरभित्र खेलियोस् वा घरबाहिर नै किन नखेलियोस् ।

खेलकुदका फाइदाहरू :

- शारीरिक विकासका लागि ।
- मानसिक तथा बौद्धिक विकासका लागि ।
- स्वस्थ, तन्दुरुस्त जीवनयापन गर्नका लागि ।
- फुर्सदको समयलाई सदुपयोग गरेर मनोरञ्जन लिन ।
- प्रतिस्पर्धामा हुन सक्ने हार-जीतलाई स्वीकार गर्न सक्ने Sportsmanship Spirit को विकास गर्न ।

- जाति, धर्म, वर्ण आदिको भेदभाव नराखी खेलाडीमा विश्व भातृत्वको भावनाको विकास गर्न ।
- नियम पालन गर्नुपर्ने बाध्यताबाट स्व:अनुशासनको विकास गर्न ।
- खेलकुदको माध्यमबाट व्यक्ति एवं राष्ट्रको अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा ख्याति कमाउन ।
- विभिन्न पदक तथा पुरस्कार लिने अवसर प्राप्त गर्न ।
- व्यवसायिक क्षमताको विकास गरी रोजगारीको अवसर प्राप्त गर्न ।
- स्वस्थ, सबल र सुयोग्य नागरिक निर्माणका लागि खेलकुदको क्षेत्रमा लगानी बढाइनु ।
- SAG, Asian, Olympic र World Cup जस्ता खेलकुदको आयोजना गरी अन्तर्राष्ट्रिय भाइचाराको विकास हुनु, आदि ।

(स्रोत : खेलकुदसम्बन्धी पुस्तकहरू)

विभिन्न योजनाहरूमा युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी कार्य :

दशौं योजना (२०५९-२०६४) मा युवा तथा खेलकुदका परिमाणत्मक लक्ष्यहरू:

खेलकुदको महत्त्व :

- आदिम मानव समाजमा मानिसहरू जंगली जीवन विताउँथे, जीवननिर्वाह र सुरक्षाका लागि भाला फ्याक्ने, रुख चढ्ने, पौडिने, दौडिने आदि क्रियाकलाप गर्थे ।
- जीवननिर्वाह र आत्मरक्षाका अतिरिक्त मनोरञ्जनका लागि विभिन्न धार्मिक चाडपर्व, जात्रा, नाटक तथा महोत्सव हुन थाले जस्तै : मछिन्द्रनाथको जात्रा, घोडेजात्रा, साढे जुधार्ई, बटाइ जुधार्ई, कुस्ती आदि ।
- खेलकुद शिक्षाको अभिन्न अंगका रूपमा रहनु ।
- खेलकुदका माध्यमबाट राष्ट्रका लागि स्वस्थ, अनुशासित एवं कर्तव्यनिष्ठ नागरिक तयार पार्नु ।
- खेलकुदप्रति मान्छेहरूको आस्था दिन प्रतिदिन बढ्दै जानु ।
- प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा १ जना शिक्षकलाई खेलकुदसम्बन्धी तालिम दिने ।
- ३ हजार स्वयंसेवी परिचालन गर्ने ।
- ७५ वटा युवा तथा खेलकुद विकास केन्द्र स्थापना गर्ने ।

तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (०६४/०६५-०६६/०६७) मा युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी दृष्टिकोण, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, नीति तथा कार्यनीति, कार्यक्रम र बजेट :

दीर्घकालीन दृष्टिकोण : खेलकुद तथा युवा परिचालनमार्फत देशको सामाजिक एकीकरणका लागि आवश्यक सक्षम र अनुशासित युवाशक्ति तयार पार्नु ।

युवा तथा खेलकुदतर्फ लक्ष्य :

- सामुदायिक विकासमा ५,००० युवा परिचालन ।

- युवा सशक्तीकरण एवं सामाजिक विकासमा ६,००० जना युवालाई सहभागी गराउने ।
- सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा १,००० जना खेलकुद शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।

रणनीतिहरू :

- शिक्षित युवाहरूलाई स्वयंसेवकको माध्यमबाट देश विकासका लागि परिचालन गर्ने ।
- विद्यालय तहदेखि नै युवा तथा खेलकुद विकास सम्बन्धी कार्यक्रम समायोजन गर्दै लैजाने ।

नीति तथा कार्यनीति :

- युवा संसद, युवा अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम ।
- युवा तथा बालबालिकालाई राष्ट्रिय नीति नियम बनाउने प्रकृत्यामा अर्थपूर्ण रूपमा सहभागी गराउन राष्ट्रिय संयन्त्र तयार गर्ने ।
- बालबालिका तथा युवा क्लबमार्फत उनीहरूलाई संगठित गरी शैक्षिक प्रकृत्याहरूमा उनीहरूको सहभागिता बढाउने । विद्यालय छाड्न बाध्य युवालाई वैकल्पिक शिक्षा मार्फत शिक्षा दिने ।
- अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पदक पाउने खेलाडीलाई पुरस्कार र रोजगारीको व्यवस्था गर्ने ।

खेलकुद विकास कार्यक्रम :

खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापलाई विद्यालयदेखि उच्च शिक्षासम्मका कार्यक्रमसंग आवद्ध गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसम्मका प्रतिस्पर्धी खेलाडी उत्पादन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । प्रत्येक

माध्यमिक विद्यालयमा एक एक खेलकुद शिक्षक व्यवस्था गरिने छ । खेलकुदलाई व्यवसायमूलक बनाउन क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै खेलाडीहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि पुरस्कारहरूको समेत व्यवस्था गरिने छ । यसअन्तर्गत निम्नअनुसारको कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन् ।

- महिला, दलित, पिछडिएका वर्ग, जाति, जनजाति, मधेशी, द्वन्द्व प्रभावित तथा विस्थापित समूहबाट सामुदायिक विद्यालयहरूमा १,००० जना खेलकुद शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।
- खेल पर्यटनलाई प्रवर्द्धन गर्नेखालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- खेलाडीहरूको क्षमता विकास तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

युवा विकास तथा स्काउटिङ्ग कार्यक्रम :

परिवर्तित सन्दर्भमा समयसापेक्ष युवा विकास नीति ल्याई सामाजिक रुपान्तरणका लागि युवा वर्गलाई देशको सामाजिक विकासमा सक्रिय सहभागी गराई उनीहरूको जीवनस्तर माथि उठाउन युवा अडिटीङ्ग, युवा संसद, युवा अनुभव आदान प्रदान तथा स्वयंसेवक परिचालन जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । यसका साथै यसअन्तर्गत निम्न अनुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

- ५,००० जना युवाहरूका लागि युवा सशक्तीकरणकार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- महिला, दलित, अपाङ्ग, पिछडिएका वर्ग, जनजाति, मधेशी, द्वन्द्व प्रभावित तथा विस्थापित १,००० जना युवाहरूलाई

- सामाजिक विकास निर्माण कार्यमा लगाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- युवा अडिटिड कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
 - युवा संसद, युवा अनुभव आदान प्रदान र सामुदायिक विकासमा ५,००० युवा स्वयंसेवक परिचालन गर्ने ।
 - स्काउटिडलाई विद्यालय शिक्षादेखि नै आवद्ध गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

अनुमानित बजेट व्यवस्था :

तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाका लागि कुल अनुमानित बजेट २०६३/०६४ को स्थीर मूल्यमा निम्नअनुसार रहेको छ ।

- खेलकुद विकास कार्यक्रम रु. ४ करोड
- युवा विकास तथा स्काउटिड कार्यक्रम रु. ४.९८ करोड

(स्रोत : शैक्षिक विकासका विविध पक्षहरू) बैकुण्ठप्रसाद अर्याल, यादवचन्द्र निरौला, सीताराम कोइराला

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयअन्तर्गत आ.व. २०६८/०६९ को वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार १५० जनालाई विद्यालय शिक्षक खेलकुद तालिम सञ्चालन गर्नु पर्ने कार्यक्रम रहेको हुँदा तपसिलका जिल्लाहरूमा तपसिलअनुसार कोटा निर्धारण गरी क्षेत्रीय खेलकुद विकास समितिमार्फत तालिम सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ ।

विद्यालय खेलकुद शिक्षक तालिम २०६८/६९

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	कोटा	बजेट	तालिम अवधि	कैफियत
१	पूर्वाञ्चल	३२	३,०१,७५०	७ दिन	
२	मध्यमाञ्चल	३८	३,४९,८००	"	
३	पश्चिमाञ्चल	३२	३,०२,६००	"	
४	मध्यपश्चिमाञ्चल	३०	३,११,०५०	"	
५	सुदूर पश्चिमाञ्चल	१८	१,७४,८००	"	
६	प्याकेज निर्माण (मन्त्रालयबाट)	—	६०,०००	"	
जम्मा		१५०	१५,००,०००		

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद २०६८ र संरचनागत परिवर्तन

✍ कमल खनाल

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद २०६८ फागुन १४-२१ सुदूरपश्चिमाञ्चलमा सम्पन्न भयो तर विगतमा भएका राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताभन्दा छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता संरचनागत रूपमा नै फरक किसिमले सम्पन्न भयो। संरचनागत रूपमा नै फरक किसिमले गरिएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :-

पहिलो

भौतिक पूर्वाधार नभएको अवस्थामा भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न गरेर खेल संचालन गर्नुपर्ने थियो, त्यो पनि तोकिएको समयमा। तीन सिफ्टमा काम लगाएर भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने काम भयो। निर्माण सम्पन्न गर्ने काममा भन्दापनि नेपाल सरकारद्वारा तोकिएको समय र मितिमा छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद सम्पन्न गर्नु चुनौतीपूर्ण थियो भने अर्कोतर्फ राष्ट्र प्रमुखद्वारा गरिने उद्घाटन कार्यक्रम तय गर्न अझ बढी चुनौती थियो। भौतिक पूर्वाधार सम्पन्न नभइसकेको अवस्थामा पनि राष्ट्र प्रमुख उद्घाटन कार्यक्रममा सहभागी भई छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुदको उद्घाटन गर्नुले खेल र खेलाडीहरूप्रति

राष्ट्र प्रमुखद्वारा देखाइएको सदाशयतालाई सम्मानका रूपमा लिइएको छ। यस किसिमको असहज परिस्थितिमा पनि सहज किसिमले सम्पन्न हुनु व्यवस्थापकीय कौशलता नै हो।

दोश्रो

विगतमा गरिएका खेलाडी छनौटको प्रकृयालाई परिवर्तन गरी जिल्लास्तरदेखि नै खेलाडी दर्ता फारम भराई कुन खेलमा कति संख्यामा खेलाडी दर्ता भए, त्यसको रेकर्डका आधारमा जिल्ला प्रतियोगिता गराई क्षेत्रीय प्रतियोगिताका लागि खेलाडी छनौट गरिएको थियो। पछत्तरवटै जिल्ला खेलकुद विकास समितिहरूमाफत खेलाडी दर्ता फारम भराइएको थियो। विगतमा त्यस्तो थिएन। केही जिल्ला, खेल र खेलाडीहरूले मात्र प्रतियोगितामा सहभागी हुन पाउँथे। जिल्लाहरूमा कुनै खेलको पनि प्रतियोगिता हुँदैनथियो। प्रतियोगिता नहुने अवस्थामा राष्ट्रिय प्रतियोगितामा खेलाडी र खेलको संख्या कम हुनु अस्वाभाविक थिएन। जिल्ला प्रतियोगिता नभइकनै राष्ट्रिय प्रतियोगितामा खेलाडी सहभागी हुनु खेलाडीहरूलाई खेलको अवसरबाट

बञ्चित गराउनु थियो । त्यति बेला त्यही भयो । खेलाडीहरूको खेल खेल्न पाउने अधिकारलाई समेत बेवास्ता गर्दै बिनाप्रतिस्पर्धा खेलाडीहरूको सहभागिता र कम खेलाडीहरूको सहभागिताले खेलको उद्देश्य पूरा गर्न सकेको थिएन, जुन कुरा छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताले पूरा गरेको थियो । खेलाडी दर्ता प्रक्यामा देखिएको उत्साह, प्रतियोगितामार्फत खेलाडी छनौट हुने विधिले नव प्रतिभाहरूलाई बाटो खुलेको, मेहनत गर्ने बानी र जित्नुपर्छ भन्ने प्रेरणा प्राप्त हुनुले पनि खेलाडी दर्ता प्रक्यालाई संरचनागत परिवर्तनका रूपमा लिइएको छ ।

तेश्रो

प्राथमिकताका आधारमा थप विभागीय टीमका रूपमा विश्वविद्यालय खेलकुद संघ, नेपाललाई सहभागी गराउनु, कलेज र विश्वविद्यालयस्तरमा रहेका खेलाडीहरूलाई समेत खेलको अवसरबाट बञ्चित नगराई सहभागिताको अवसर दिनुले आगामी राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताबाट कुनै पनि खेलका खेलाडीहरू खेलबाट बञ्चित हुन नपरोस् भन्ने धारणाले र राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितालाई बृहत स्वरूप प्रदान गरिएको थियो । यसै सन्दर्भमा विश्वविद्यालय खेलकुद संघ नेपाल विभागीय टीमका रूपमा छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा सहभागी गराइको थियो ।

चौथो

जिल्लास्तरमा गरिने छनौट प्रतियोगितामा खेल र खेलाडीहरूको सहभागिता र खेल प्रतियोगिताको स्तरलाई बृहत स्वरूप दिन खेल महोत्सवहरूलाई पनि

प्राथमिकतामा राखिएको थियो । जुन जुन जिल्ला खेलकुद विकास समितिहरूले जिल्ला प्रतियोगितालाई महोत्सवको स्वरूपमा छनौट प्रतियोगिता आयोजना गर्छन्, ती जिल्लाहरूलाई थप रकम उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत गरिएको थियो । यसले गर्दा महोत्सवमार्फत जिल्ला छनौट प्रतियोगिताहरू भव्यरूपमा र उल्लासमय वातावरणमा सम्पन्न भएका थिए । त्यसैले छनौट प्रतियोगिताको विधि र प्रक्यामा पनि संरचनागत परिवर्तन गरिएको थियो ।

पाचौँ

राष्ट्रिय खेलकुद परिषद, छैटौँ कार्यकारी समितिले विगतमा भएका खेल सामग्री खरिदको विधिलाई परिवर्तन गरी विभिन्न जिल्लादेखि राष्ट्रिय प्रतियोगितासम्म आवश्यक पर्ने खेल सामग्रीको खरिद सम्बन्धमा जिल्लामा जिल्ला खेलकुद विकास समितिलाई, क्षेत्रमा क्षेत्रीय खेलकुद विकास समितिलाई र राष्ट्रिय प्रतियोगिताका लागि सम्बन्धित राष्ट्रिय संघहरूलाई खेल सामग्री खरिद गर्न बजेट दिइएको थियो । विगतमा एउटा समिति बनाएर समितिमार्फत खेल सामग्री खरिद गरी उपलब्ध गराउने गरिन्थ्यो । विगत राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताभन्दा अहिलेको राष्ट्रिय प्रतियोगितामा खेल सामग्री खरिदमा पनि फरक विधि र प्रक्या अपनाइएको थियो ।

छैटौँ

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताबाट विगतमा कायम गरिएको पदक वितरण प्रणालीलाई समेत संशोधन गरी व्यवस्थित गरिएको थियो ।

क्षेत्रीय प्रतियोगिता र राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी भई जित्ने खेलाडीहरूलाई पदक दिइने व्यवस्था मिलाइएको थियो । क्षेत्रीयस्तरमा दिइने पदक क्षेत्रीय खेलकुद विकास समितिमार्फत नै तयार गरिएको थियो र राष्ट्रियस्तरमा दिइने पदक केन्द्रद्वारा नै तयार गरिएको थियो । विगतमा राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी भएका खेलका खेलाडीहरूले पदक प्राप्त गरे पनि क्षेत्रीय प्रतियोगितामा सहभागी नहुने र सोभैं राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी हुने खेलहरूको पदकहरूलाई पदक तालिकामा गणना गरिएको थिएन । यस पटक त्यो परम्परालाई हटाई सबै खेलका पदकहरू क्षेत्रगत आधारमा गणना गरिएको थियो ।

सातौं

आर्थिक पारदर्शिता अपनाउने सन्दर्भमा आर्थिक कार्यविधि तयार गरी कार्यविधिमा नै खेलाडी, प्रशिक्षक, रेफ्री, जज, व्यवस्थापक, अफिसियल र अन्य कर्मचारीहरूले छैटौं राष्ट्रिय खेलकुदमा काम गरेबापत पाउने रकम आर्थिक कार्यविधिमा नै तोकिएको, खेलाडीहरूले पाउने रकमका सन्दर्भमा सार्वजनिक सूचनामार्फत जानकारी गराइएको थियो । यसरी कसले कति रकम पाउने भन्नेबारेमा विगतमा स्पष्ट थिएन । आवश्यकताअनुसार निर्णय गर्दै, दिइने प्रचलनलाई यसपटक कार्यविधिनै तयारी गरी कार्यविधिमा उल्लेख गरेको रकम नै पाउने स्पष्ट व्यवस्था गरिएको थियो । साथै मन्त्रीपरिषदद्वारा स्वीकृत भएको मापदण्ड (नर्म्स) का आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था समेत मिलाइएकोले विगतको आर्थिक

वितरणको पद्धतिलाई संरचनागत रूपमा नै परिवर्तन गरिएको थियो ।

आठौं

सूचनाको हकबाट कोही पनि बञ्चित नहोउन् भन्ने उद्देश्यले छैटौं राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताका लागि गरिने तयारी र निर्णयहरूलाई पत्रकार भेटघाट कार्यक्रम राखेर सार्वजनिक गर्ने काम गरियो । कार्यकारी समितिले के कस्तो निर्णयहरू र के के निर्णयहरू गरेको छ भन्नेबारेमा पनि खुलस्त जानकारी गराउनुले पनि सूचनाको हकलाई कुण्ठित गर्ने काम भएन । पारदर्शिताको उदाहरण नै प्रस्तुत गरियो ।

नवौं

छैटौं राष्ट्रिय खेलकुद संचालन निर्देशिका २०६८ तयार गरी सोही आधारमा, खेल तालिका, खेलका नियम, खेल इभेन्ट, खेलमा व्यवस्थापक, प्रशिक्षक र अफिसियलको व्यवस्था समेतलाई निर्देशिकामा नै समेटि छैटौं राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताको तयारी र चरणबद्ध प्रतियोगिताहरू गर्ने काम गरियो । यसले गर्दा टीममा कति जना प्रशिक्षक समावेश गराउने, टीम व्यवस्थापकमा को जाने, अफिसियल कसलाई पठाउने भन्नेबारेमा अन्याूल र दुविधा रहेन । विगतमा निर्देशिका तयार नगरिएको र तत्कालका लागि नियम बनाई त्यसैका आधारमा रकम वितरण गर्ने गरिएको थियो । त्यसैले विगतमा भन्दा यस पटक व्यवस्थित किसिमले छैटौं राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता तयारी र संचालन

गरिएको थियो । समग्रमा छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद भव्य समारोहका बीच सम्पन्न भयो । कमी कमजोरी भए होलान्, विकास निर्माणका कार्यहरू पनि भएका छन् । खेलकुदको विशाल संरचना (Structure) ले सुदूरपश्चिमको विकासमा ठूलो परिवर्तन ल्याएको छ । व्यापारीहरूमा उत्साह जगाएको छ । साथै सुदूरपश्चिमलाई चिनाउने काम भएको छ । यस कारण पनि सुदूरपश्चिमले गर्व गरेको छ । गर्व गर्नुपर्ने कारण केवल भौतिक पूर्वाधार निर्माण भएर मात्र होईन कि सुदूरपश्चिम क्षेत्रबाट सहभागी खेलका खेलाडीहरूले गरेको प्रदर्शन, प्राप्त उपलब्धिहरू पनि हो । यसरी छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा विभिन्न क्षेत्र र विभागीय टीमहरूले प्राप्त गरेको स्थान, खेलाडी संख्या, प्राप्त पदकका विवरणहरू देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा सहभागी टीमहरू

क्षेत्र	५
विभाग	४
जम्मा	९ टीम

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा विभिन्न क्षेत्र र विभागबाट सहभागी खेल र खेलाडीहरूको संख्या

१	<u>पूर्वाञ्चल</u>	
	सहभागी खेल	३०
	महिला	२०१
	पुरुष	२९५
	जम्मा खेलाडी संख्या	४९६

२	<u>मध्यमाञ्चल</u>	
	सहभागी खेल	३२
	महिला	२०८
	पुरुष	३८६
	जम्मा खेलाडी संख्या	५९४
३	<u>पश्चिमाञ्चल</u>	
	सहभागी खेल	३२
	महिला	१७८
	पुरुष	३०२
	जम्मा खेलाडी संख्या	४८०
४	<u>मध्यपश्चिमाञ्चल</u>	
	सहभागी खेल	२८
	महिला	१७२
	पुरुष	२५३
	जम्मा खेलाडी संख्या	४२५
५	<u>सुदूरपश्चिमाञ्चल</u>	
	सहभागी खेल	२८
	महिला	१४७
	पुरुष	२६७
	जम्मा खेलाडी संख्या	४१४
६	<u>विश्वविद्यालय</u>	
	सहभागी खेल	३
	महिला	१२
	पुरुष	४४
	जम्मा खेलाडी संख्या	५६
७	<u>सशस्त्र प्रहरी बल</u>	
	सहभागी खेल	१६
	महिला	९३
	पुरुष	१५०
	जम्मा खेलाडी संख्या	२४३

क्र.स.	नेपाल प्रहरी		विभागीय टीमबाट		विभिन्न क्षेत्रबाट	
			महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
	सहभागी खेल	१५				
	महिला	९९				
	पुरुष	१४५				
	जम्मा खेलाडी संख्या	२४४				
९	<u>पि.एल.ए. स्पोर्ट्स क्वल</u>		जम्मा खेलाडी संख्या		३१३१	
	सहभागी खेल	१५	जम्मा पुरुष खेलाडी		१९५२	
	महिला	६९	जम्मा महिला खेलाडी		११७९	
	पुरुष	११०	छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता			
	जम्मा खेलाडी संख्या	१७९	२०६८ संचालन गर्न विभिन्न खेलका आवश्यक			
			निर्णायकहरूको संख्या देहायअनुसार रहेको थियो ।			

विभिन्न क्षेत्र र विभागीय टीमहरूबाट सहभागी भएका खेलाडीहरूमध्ये महिलाको संख्या र पुरुषहरूको संख्या देहायबमोजिम रहेको थियो ।

- राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय निर्णायक संख्या : ९१५
- स्थानीय निर्णायकको संख्या : ४२६
- जम्मा निर्णायक संख्या : १३४१

पदक तालिका

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा देहायका क्षेत्र र विभागीय टीमहरूले प्राप्त पदक तालिका निम्नानुसार रहेको छ ।

पदक तालिका

क्र.स.	क्षेत्र	स्वर्ण	रतज	कांस्य	कुल	कैफियत
१	पूर्वाञ्चल	११	२७	८७	१२५	
२	मध्यमाञ्चल	१२९	८५	९०	३०४	
३	पश्चिमाञ्चल	२७	५२	६५	१४४	
४	मध्यपश्चिमाञ्चल	१०	१९	६१	९०	
५	सुदूरपश्चिमाञ्चल	२३	२५	५२	१००	
६	नेपाल प्रहरी	५४	४३	३४	१३१	
७	सशस्त्र प्रहरी	४६	४२	४६	१३४	

८	पिएलए	१८	१७	२५	६०	
९	विश्वविद्यालय	३	९	६	१८	
	कुल	३२१	३१९	४६६	११०६	

छैटौ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता २०६८ मा समावेश गरिएका खेलहरूको संख्या ३२ रहेको थियो भने ती खेलहरू कुन कुन ठाउँमा गरिएका थिए, सो को विवरण यस प्रकार छ ।

क्र.स.	खेलको नाम	खेल भएको स्थान	कैफियत
१	फुटबल पुरुष	कैलाली, धनगढी	
२	एथलेटिक्स	कैलाली, धनगढी	
३	ब्याडमिन्टन	कैलाली, धनगढी	
४	भलिबल महिला	कैलाली, धनगढी	
५	बक्सिङ	कैलाली, धनगढी	
६	बास्केटबल	कैलाली, धनगढी	
७	कराँते	कैलाली, धनगढी	
८	कवड्डी महिला	कैलाली, धनगढी	
९	जिम्याष्टिक	कैलाली, धनगढी	
१०	जुडो	कैलाली, धनगढी	
११	ह्याण्डबल	कैलाली, धनगढी	
१२	सफ्ट टेनिस	कैलाली, धनगढी	
१३	तेक्वान्दो युनियन	कैलाली, धनगढी	
१४	आई.टि.एफ. तेक्वान्दो	कैलाली, टिकापुर	
१५	फुलकन्ट्याक्ट कराते	कैलाली, टिकापुर	

क्र.स.	खेलको नाम	खेल भएको स्थान	कैफियत
१	फुटबल महिला	कञ्चनपुर	
२	भलिबल पुरुष	कञ्चनपुर	
३	भारोत्तोलन	कञ्चनपुर	
४	टेबुल टेनिस	कञ्चनपुर	
५	तेक्वान्दो	कञ्चनपुर	
६	कवड्डी पुरुष	कञ्चनपुर	
७	क्रिकेट	कञ्चनपुर	
८	उसु	कञ्चनपुर	
९	शारीरिक सुगठन	कञ्चनपुर	
१०	हक्की	कञ्चनपुर	
११	चेस	कञ्चनपुर	
१२	आर्चरी	कञ्चनपुर	

क्र.स.	खेलको नाम	खेल भएको स्थान	कैफियत
१	साईक्लिङ्ग	काभ्रे	
२	विलियर्ड तथा स्नुकर	काठमाण्डौ	
३	लन टेनिस	ललितपुर	
४	सुटिङ्ग	ललितपुर	
५	स्क्वास	ललितपुर	
६	गल्फ	कास्की (पोखरा)	
७	पौडी	पर्सा (बीरगञ्ज)	

अन्तमा :

छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता २०६८ भौतिक पूर्वाधार निर्माणका हिसावले, खेलाडीहरूको सहभागिताको हिसावले सफल भए तापनि एउटा महत्वपूर्ण विभाग नेपाली सेनाले सहभागिता नजनाएर बृहत खेलकुदमा सेनाका खेलाडीहरू प्रतिस्पर्धाबाट बञ्चित हुनुले छैटौँ खेलकुदको सफलतामा धक्का पुगेको महसुस गरिएको छ ।

आन्तरिक युवा अनुभव आदानप्रदान भ्रमण कार्यक्रम २०६८ को अनुभव

✍ प्रमिला खरेल

कार्यक्रमको पृष्ठभूमि

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको राष्ट्रिय युवा परिचालन कार्यक्रम अन्तर्गत आन्तरिक अनुभव आदानप्रदान भ्रमण कार्यक्रम पहिलो पटक २०६५/०६६ मा प्यूठान सहित २ जिल्लाका विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराई देशको आन्तरिक पर्यटकीय तथा प्रसिद्ध धार्मिक स्थलहरूको अवलोकन भ्रमणबाट सुरुवात भएको थियो । दोस्रो कार्यक्रम २०६६/०६७ मा तेह्रथुम, महोत्तरी, कञ्चनपुर र अर्घाखाँची गरी ४ जिल्लाका विद्यार्थीहरू सहभागी गराई विभिन्न जिल्लाका प्रमुख सहरहरू र पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको अवलोकन भ्रमण गराई एकापसमा अनुभवहरू साटासाट भएको थियो । त्यसै गरी, तेस्रो पटक पनि उक्त कार्यक्रमले निरन्तरता पाएर २०६७/०६८ मा बाँके, नवलपरासी, रसुवा र तनहुँ जिल्ला गरी जम्मा ४ जिल्लाका करिब ४० जना सहभागीहरूलाई दुईवटा समूहमा विभाजन गरी मकवानपुरको हेटौडा, चितवनको देवघाट, पाल्पा, स्याङ्जाको मिर्मी, पोखरा, गोरखा, मनकामना, काभ्रेको धुलिखेल, काठमाडौँ, भक्तपुर र ललितपुर जिल्लाका प्रसिद्ध स्थलहरूको अवलोकन भ्रमण सम्पन्न भएको थियो । यस आ.व. ०६८/६९ मा पनि युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने क्रममा मन्त्रालयको निर्णयानुसार रुकुम, लमजुङ, सिन्धुली र

उदयपुर जिल्लाका १०+२ तहमा अध्ययनरत जेहेन्दार, दलित, जनजाति, महिला आदि मध्येबाट ५/५ जना छनौट गरी, एक एक जना युवा सूचना केन्द्रका प्रमुखलाई संयोजकका रूपमा कार्यक्रममा सहभागी हुनका लागि नामावली पठाउन सम्बन्धित जिल्ला खेलकुद समितिहरू एवं जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई अनुरोध गरिएको थियो । सोअनुसार जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूबाट जिल्ला खेलकुद समितिहरूमार्फत प्राप्त नामावली अनुसारका सहभागीहरू सामेल हुने गरी कार्यक्रम तय गरी सम्बन्धित जिल्ला खेलकुद विकास समितिको कार्यालयमा जानकारी गराइयो । जिल्ला शिक्षा कार्यालय एवं जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट सहभागी विद्यार्थीहरू एवं एक एक जना संयोजकको नाम प्राप्त भएको थियो । मन्त्रालयको तर्फबाट प्रस्तुत कार्यक्रम सम्पन्न गर्नको लागि म लगायत शाखा अधिकृत श्री गोकुल बाँस्तोलालाई खटाइएको थियो ।

युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम २०६८ चितवनको नारायणगढबाट शुरुवात गरी मकवानपुरको हेटौडा, धनुषाको जनकपुर, उदयपुरको गाइघाट, सुनसरीको तरहरा, चतरा, धरान, धनकुटाको भेडेटार, मोरङको विराटनगर, भ्पापाको दमक, विर्तामोड, काकडभिद्रा, इलामको फिक्कल, इलाम आदि स्थानहरूको भ्रमणपछि

नारायणगढबाटै अन्त्य गर्ने निर्णयानुसार रुकुम र लमजुङ जिल्लाका सहभागीहरूलाई चितवनको नारायणगढसम्म आउनको लागि अनुरोध गरिएको थियो भने सिन्धुलीका सहभागीहरूलाई महोत्तरीको बर्दिबास र उदयपुरका सहभागीहरूलाई सिराहाको लाहानसम्म आउन अनुरोध गरिएको थियो । सो बमोजिम नै सबै टीमका सहभागीहरू पूर्व निर्धारित स्थानमा नै जम्मा भई संयुक्त टीमको रूपमा २०६८ चैत्र २० गतेबाट कार्यक्रम शुरु गरी २०६८ चैत्र २६ गते सम्पन्न गर्ने कार्यक्रम रहेको थियो ।

अवलोकन भ्रमण गरिएका प्रमुख स्थानहरू

युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम २०६८ चैत्र २० गतेदेखि चितवनको नारायणगढबाट शुरु भई हेटौडा, जनकपुर, लाहान, गाईघाट, इटहरी, इनरुवा, विराटनगर, दमक, विर्तामोड, काकडभिट्टा, इलाम, तरहरा, धरान, भेडेटार, चतरा आदि स्थानको भ्रमणपश्चात् कार्यक्रमको बारेमा उदयपुरको गाइघाटमा समीक्षा गरी सिन्धुलीका सहभागीहरूलाई महोत्तरीको बर्दिबासबाट र बाँकी सहभागीहरूलाई नारायणगढबाट विदा गरी कार्यक्रमको समापन गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको बारेमा सहभागीहरूको प्रतिक्रिया

यस कार्यक्रममा सहभागी प्रायः सबै जनाको यस किसिमको भ्रमण पहिलो रहेछ । केही सहभागीहरू भने प्रायः सबै जसो स्थानहरूमा गइसक्नुभएको रहेछ । विद्यार्थीहरू र अन्य सहभागीहरूकै पनि यस प्रकारको यो पहिलो अनुभव रहेको कारण उनीहरू जिज्ञासु र उत्सुक भई कार्यक्रममा सहभागी भएका थिए । साथै, यस्तो अवसर जुटाइदिएको कारण मन्त्रालयप्रति आभारी पनि रहेका थिए । टोलीमा सहभागी रहेका युवा सूचना केन्द्रका कर्मचारीहरू निकै सहयोगी र मिलनसार भएको पाइयो ।

कार्यक्रमको सम्बन्धमा विद्यार्थीहरूको पृष्ठपोषण लिनको लागि एक फाराममा प्रश्नावली तयार गरी सहभागीहरूलाई भर्न लगाइएको थियो । अधिकांश विद्यार्थीहरूले कार्यक्रमबाट उपलब्धि हासिल भएको बताएका थिए ।

कार्यक्रमको सकारात्मक पक्ष

यस कार्यक्रमको सकारात्मक पक्ष वा उपलब्धिको रूपमा विद्यार्थीहरूको अनुभव र ज्ञान बढ्नुलाई नै लिन सकिन्छ । ४ जिल्लाका करिब २० जना विद्यार्थीहरूले आ-आफ्नो अनुभव साटासाट गरेका मात्र नभई, एक अर्काबीच परिचय गर्न तथा एक अर्काको भाषिक, सामाजिक एवं कतिपय साँस्कृतिक पक्षमा ज्ञान र अनुभव बढाउन सक्षम भएका थिए । टोलीमा अलग-अलग जिल्लाका विद्यार्थीहरूका बीच एक अर्काको भाषा बोल्न प्रयास गर्ने, एक अर्काको साँस्कृतिक विषयहरूमा जानकारी लिने समेत गरिरहेको पाइन्थ्यो । नाम, ठेगाना र सम्पर्क टेलिफोन नम्बरहरूको आदानप्रदान पनि भएको थियो ।

खालि भ्रमणमात्र नगरेर भ्रमण गरिएका हरेक स्थानका महत्वपूर्ण विशेषताहरूको बारेमा जानकारी भएका सम्भव भएसम्म सम्बन्धित स्थलका आधिकारिक प्रतिनिधि वा सहभागीहरूमध्येबाट जानकारी दिने कार्य गरिएको र यसलाई विद्यार्थीहरूले रुचाएको पनि पाइयो । विद्यार्थीहरूलाई हरेक स्थलका महत्वपूर्ण तथ्यहरूको टिपोट गर्न लगाइएको थियो । यसका साथै सहभागीहरूले आ-आफ्नो विद्यालयमा गएर आफूले संगालेका अनुभवको बारेमा प्रतिवेदन दिनका लागि समेत अनुरोध गरिएको थियो । विद्यालयमा एक औपचारिक कार्यक्रमकै आयोजना गरी संगालेका अनुभवका बारेमा प्रस्तुत गर्न सकेमा अरुलाई पनि प्रेरणा हुने थियो । यसै सन्दर्भमा

विद्यार्थीहरूले आफ्ना सहपाठी एवं समुदायमा आफूले हासिल गरेका अनुभवहरू औपचारिक एवं अनौपचारिक रूपबाट आदानप्रदान गर्नुपर्ने कार्यको महत्वलाई समेत विर्सन मिल्दैन। एउटै कार्यक्रमबाट एकै पटकमा यतिका स्थानहरूको भ्रमण र अनुभव आदानप्रदान हुनुलाई सवै सहभागीहरूले निकै राम्रो अवसरको रूपमा लिएको पाइयो।

सहभागीहरूको नेपाल सरकार, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयप्रतिको धारणामा कार्यक्रममा सहभागितापश्चात सकारात्मक परिवर्तन आएको महसुस पनि गरियो। सरकारी संयन्त्रहरू हाम्रा लागि उपयोगी निकाय हुन् भन्नेमा विश्वस्त तुल्याउन सकिएमा आम जनताहरूको सरकारप्रतिको विश्वास बढ्न जान्छ। यस मानेमा यो कार्यक्रम सहयोगी भएको छ। यसलाई पनि अर्को उपलब्धिको रूपमा लिन सकिन्छ। इलाममा देखिएको भू उपयोगको अवस्था, भेडेटारको सुरम्यतालाई सहभागीहरूले विशेष मन पराएको पाइएको थियो।

कार्यक्रमको सम्बन्धमा अनुभव गरिएका केही विषयहरू

भावी कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउन केही विषयहरूमा ध्यान दिनु आवश्यक भएको अनुभव गर्दै निम्न पक्षहरूमा केही परिमार्जन गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ।

१. यस प्रकारको कार्यक्रम संचालनका लागि सहभागीहरूको छनौट गर्दा समयमा नै विचार पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ। विद्यार्थीहरूमा एकरूपता भएमा सुनमा सुगन्ध हुने थियो। विशेष गरी विद्यार्थीहरूको छनौट गर्दा उमेर, अध्ययनको विषय, जिज्ञासु, उत्सुक, अनुशासित, नयाँ नयाँ स्थलको भ्रमणमा रुचि राख्ने र सकारात्मक सोच भएका विद्यार्थीहरूमध्येबाट छनौट गरी एकरूपता (Uniformity) कायम हुन सकेमा

कार्यक्रम अझ फलदायी हुने आशा गर्न सकिन्छ।

२. कार्यक्रममा सहभागी हुने विद्यालयको छनौट गर्दा सहरी क्षेत्रका भन्दा पनि ग्रामीण क्षेत्रका सरकारी वा सामुदायिक विद्यालयहरूबाट मात्र लिनु उपयुक्त हुन सक्छ। सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले केही न केही अवसर पाउने वा पाइसकेको संभावना बढी हुन्छ।
३. भ्रमण गर्ने स्थानहरू पनि परिवर्तन गर्नुपर्ने देखिन्छ। संभव भएसम्म पूर्वका सहभागीहरू छुन् भन्ने पश्चिमतर्फ र पश्चिमका सहभागीहरूलाई पूर्वतर्फका केही मात्र भए पनि स्थलहरूमा भ्रमण गराउँदा अझै बढी प्रभावकारी हुन्थ्यो कि ! पूर्व र पश्चिमका सवैलाई समेटि एउटै टोली बनाउनुको सट्टामा फरक फरक टोली बनाई कार्यक्रममा सहभागी गराउँदा अझै राम्रो हुने आशा गर्न सकिन्छ।
४. कार्यक्रमको लागि विनियोजन भएको बजेट अपुग रहेको अनुभव भयो। कार्यक्रममा सहभागी हुन आँउदा विद्यार्थीहरूले आफ्नो घरबाट हिँडेको दिनदेखिकै नियमानुसारको दैनिक तथा भ्रमण खर्च माग गरेका थिए। हाम्रो कार्यक्रममा निर्णयानुसारको रकम मात्र उपलब्ध गराउन सकियो। साथै सहभागीहरूलाई उनीहरूको घरदेखि मन्त्रालयले बोलाएको स्थलसम्मको आतेजाते बस भाडा समेत माग भएअनुसार उपलब्ध गराउन सकिएन। टाढाबाट सहभागी हुन आएका सहभागीहरूले केही असन्तोष गरेको पनि देखियो। यसको साथै कर्मचारीहरू र विद्यार्थीहरूलाई एकै दरमा सुविधा उपलब्ध गराइएकोमा कर्मचारीहरू

पनि खुशी नभएको अवस्था थियो । आगामी वर्ष संचालन हुने कार्यक्रमहरूमा बजेट विनियोजन गर्दा नियमानुसार पाउने रकम उपलब्ध गराउन पुग्ने गरी रकमको व्यवस्था र सोही बमोजिमको निर्णय हुनु आवश्यक देखिन्छ । सहभागीहरूले मन्त्रालयको नाम र लोगो भएको केही न केही सामग्रीको समेत अपेक्षा गरेको पाइयो ।

४. यसका साथै हरेक दिनको अवलोकनपछि हरेक सहभागीले अनिवार्य रूपमा एक प्रतिवेदन तयार गर्ने र सो प्रतिवेदन मन्त्रालय साथै सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालय र आ-आफ्नो विद्यालयहरूमा पनि बुझाउने व्यवस्थालाई लागु गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसले गर्दा विद्यार्थीहरूमा प्रतिवेदन लेखन सीपको विकास हुनुका साथै मन्त्रालयलाई पृष्ठपोषण पनि प्राप्त हुन्छ । यस कार्यलाई केही हदसम्म भए पनि अवलम्बन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
५. यस प्रकारको कार्यक्रममा एक दिनको कार्यक्रम कुनै एक औद्योगिक क्षेत्रको भ्रमण कार्यक्रम राख्नु पनि उपयुक्त हुन सक्छ, जसबाट विद्यार्थीहरूमा उद्यमशीलताको विकासमा थोरै भए पनि सहयोग पुग्न सकोस् ।

निष्कर्ष

युवा तथा खेलकुदका क्षेत्रमा कार्य गर्नका लागि स्थापना भएको यस मन्त्रालयले विगत वर्षहरूबाट युवाका क्षेत्रमा शुरु गरेको यस कार्यक्रमलाई उपयोगी मान्न सकिन्छ । यस कार्यक्रममा धार्मिक महत्वका स्थानहरूका रूपमा जनकपुर क्षेत्र, सप्तरीको छिन्नमस्ता मन्दिर, सुनसरीको चतरा क्षेत्र, बुढासुब्बा, पिण्डेश्वर धाम, पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूमा भेडेटार, इलाम, आर्थिक महत्वको रूपमा सुनसरी, मोरङको औद्योगिक करिडोर, ज्ञानवर्द्धक एवं शैक्षिक स्थलहरूमा तरहरा कृषि केन्द्र, इलामको चिया बगान र कारखाना आदि स्थानहरूको अवलोकन भ्रमण गराइएको थियो । यसरी ग्रामीण तथा सहरी भेगका विद्यार्थीहरूलाई एकै ठाउँमा भेला गराई सरहका विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको भ्रमण अवलोकन गराई विभिन्न व्यक्तिहरूसँग गरिएको छलफल तथा अन्तरक्रिया र अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमबाट सहभागीहरूको ज्ञान र सूचनामा वृद्धि तथा बोल्ने सीपको विकास हुने हुँदा यस कार्यक्रमको विशेष महत्व रहेको देखिन्छ । कार्यक्रम अवधिभर सम्पूर्ण सहभागी विद्यार्थीहरूलाई सक्रिय बनाउने उद्देश्यले अवलोकन भ्रमणको वारेमा प्रत्येक दिन छोटो टिपोट गर्न लगाइएको थियो, जसले गर्दा उनीहरूको लेखन शैलीको विकास भएको अनुभव गरियो ।

नेपाल-चीन युवा आदानप्रदान : एक अनुभव

✍ राजमान श्रेष्ठ

नेपाल सरकार र चिनियाँ सरकारबीच भएको द्विपक्षीय संभौता बमोजिम सन् २०१० देखि नेपालबाट ३० जना युवाहरूले गरेको चीनको भ्रमणबाट युवा अनुभव आदानप्रदान सुरु भएको थियो । सन् २०११ मा २० जनाको चिनियाँ टोलीले नेपालको भ्रमण गरेकोमा चीनका प्रधानमन्त्री वेन जिआ वाओको नेपाल भ्रमणको क्रममा सन् २०१२ को लागि १०० जना पुऱ्याउने सहमति भएअनुसार १०० जना नेपाली युवाहरूलाई मे १३, २०१२ देखि मे २०, २०१२ सम्म चीनको भ्रमण गर्ने अवसर प्राप्त भयो । मा. कमला रोकाले नेतृत्व गर्नुभएको उक्त भ्रमणमा ३ वटा टोली 'ए', 'बी' र 'सी'मा विभाजित गरिएको थियो । भ्रमणलाई सहज र व्यवस्थित गर्न उक्त टोलीहरूको नेतृत्व क्रमशः श्री कोषराज पनेरु, श्री रविप्रसाद दवाडी र वद्विनाथ कोइरालाले गर्नुभएको थियो । ड्रयागन एयर-के.ए.१९१ को उडानबाट भएको यात्रा हडकडमा पुगेपछि भने उक्त टोली ३ वटा उडानबाट बेइजिङ पुगेको थियो । बेइजिङ विमानस्थलमा हामीलाई अल चाइना यूथ फेडरेशन का प्रमुख Sali सहितको टोलीले स्वागत गरी बस्नको लागि व्यवस्था गरिएको बेइजिङ रेलवे स्टेशन नजिकै अवस्थित हुनान होटलमा लगिएको

थियो ।

मित्रराष्ट्र चीनको विभिन्न स्थानको अवलोकन भ्रमण गर्नुका साथै विभिन्न किसिमको अनुभव आदानप्रदान गर्ने र दुई देशबीच रहेको सम्बन्धलाई अभि प्रगाढ बनाउने उद्देश्यका साथ सुरु भएको उक्त कार्यक्रमका ३ टोलीका लागि भ्रमण अवधिभर ३ वटा बस, १ वटा कार र १ वटा स्कर्टिड कारको व्यवस्था गरिएको थियो । चीन स्थित नेपाली राजदूतावासले आयोजना गरेको अनौपचारिक स्वागत कार्यक्रममा सरिक गराउन व्यवस्थित तरिकाले पुऱ्याइएको थियो । दूतावासमा नेपाली राजदूत डा. महेश्वरमान मास्केले नेपाली टोलीलाई स्वागत गर्दै नेपाली युवाहरूले चीनको विकास हेर्ने मौका पाएको, चीनले दुई अंकको दरले आर्थिक वृद्धि गरेको भए तापनि उच्च जनसंख्याका कारण प्रतिव्यक्ति आयको आधारमा विश्व सूचिमा ९४ औं स्थानमा पर्ने भएकोले चीनले आफ्नो राष्ट्रलाई विकासशील राष्ट्रका रूपमा रहेको भन्दै नेपाली टोलीको भ्रमण सुखद, आनन्ददायी र फलदायी होस् भन्दै शुभकामना व्यक्त गर्नुभएको थियो । तत्पश्चात नेपाली टोलीका प्रमुख मा.कमला रोकाले राजदूतावासले स्वागत कार्यक्रम

राखेकोमा राजदूत लगायत सम्पूर्ण राजदूतावासका कर्मचारीहरुप्रति व्यक्तिगत तथा सम्पूर्ण टोलीको तर्फबाट धन्यवाद व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

अवलोकन भ्रमणको कार्यक्रमअनुसार निम्न स्थानहरुको भ्रमण गराइएको थियो ।

अध्यक्ष माओ स्मारक हल Chairman Mao Memorial Hall - तियानमेन स्क्वायर मा अवस्थित माओ स्मारक हल मा राखिएको माओको मृत शरीरमा श्रद्धाञ्जली दियो । नेपाली टोलीको लागि माओको श्रद्धाञ्जलीको लागि छुट्टै व्यवस्था भएकोले सजिलैसँग कार्यक्रम समाप्त भयो । हजारौं मानिसहरु माओप्रति श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्न हातमा फुलका गुच्छा लिएर लाइनबद्ध थिए । सो देखा त्यहाँका जनता माओप्रति निकै श्रद्धा राख्दा रहेछन् भन्ने अनुभूति भयो ।

फरबिडेन सिटी प्यालेस म्यूजियम Forbidden City Palace Museum - ७२,००० हेक्टर जमिनमा फैलिएको १० वटा दरबार रहेको फरबिडेन सिटी प्यालेस म्यूजियमको अवलोकन गर्ने कार्यक्रमअनुसार उक्त क्षेत्रको भ्रमण गरियो, जुन १० लाख कामदारले १४ वर्ष लगाएर बनाएका रहेछन् । त्यहाँ फोहोर मैलाको व्यवस्थापन अनुकरणीय थियो भने भवनमा काठको बढी प्रयोगले गर्दा सम्भावित आगलागी नियन्त्रणको लागि ठूला ठूला ट्याङ्की राखिएका थिए ।

बेइजिङ पोलिटेक्निक कलेज Beijing Polytechnic College - अवलोकनका क्रममा हामीलाई बेइजिङ पोलिटेक्निक कलेजमा लगियो, जहाँ Art Engineering, Cloth Design, Medicine आदिको

पढाई हुने गर्दछ । हामीले Engineering तर्फ Automotive Commerce Training Center को अवलोकन गर्नुभयो, जहाँ १ लि. पेट्रोलबाट ७०० कि.मी.सम्म गुड्न सक्ने साइकलको परीक्षण उत्पादन हुन लागेको जानकारी भयो । हामीलाई त्यहाँ प्रदर्शनी हेर्ने अवसर प्राप्त भयो । साथै कार उत्पादन प्रक्रियामा रोबोटले काम गर्ने तौर तरिकाको प्रत्यक्ष अवलोकन गरियो । पोलिटेक्निक का प्रमुखले हामीलाई भव्य स्वागत गर्दै भ्रमण गराउनु भएको थियो । त्यसपछि अल चाइना यूथ फेडरेशनद्वारा आयोजित स्वागत कार्यक्रमका लागि Marriott Hotel मा लगियो, जहाँ उक्त फेडरेशनका उपाध्यक्षले नेपाली टोलीको स्वागत गर्नुभएको थियो । स्वागत मन्तव्यका क्रममा उपाध्यक्षले १०० जना नेपाली युवाहरु सम्मिलित नेपाली प्रतिनिधि मण्डललाई स्वागत गर्न पाउँदा आफू खुशी रहेको, नेपाल र चीनबीच सदियौं देखिको सम्बन्ध रहेको भन्दै भृकुटीको विवाह सडकघड गोम्पोसँग हुनु र अरनिकोले चीनमा विभिन्न कलाकृती बनाउनु यसको उदाहरण भएको विचार राख्नुभयो । नेपाली टोलीका प्रमुख मा.कमला रोकाले नेपालले एक चीन नीति लिएको र यसका पक्षमा नेपालको अडिग समर्थन रहेको भन्दै अधिल्ला वर्षहरुमा ३० जनाको टोलीले मात्र अनुभव आदानप्रदानका लागि भ्रमण गर्ने गरेकोमा यस वर्ष चीन सरकारले १०० जनालाई भ्रमण गर्ने अवसर दिएकोमा धन्यवाद दिँदै नेपाली टोलीको भ्रमण निकै फलदायी हुने कुरामा विश्वस्त रहेको मन्तव्य दिनुभयो । सो अवसरपछि आयोजित Banquet Party मा चीनका कलाकारहरुले Party अवधिभर चीनको कला प्रदर्शन गर्नुका साथै “रेशम फिरिरी” बोलको चर्चित नेपाली गीत गाए

भने नेपाली टोलीका सदस्यहरूले उक्त गीतमा भुमेर नाचेका थिए । सो अवसरमा केही नेपाली टोलीका सदस्यहरूले नेपाली गीत पनि गाएका थिए ।

नेशनल म्यूजियम National Museum - कार्यक्रमअनुसार हामीलाई नेशनल म्यूजियममा लगियो, जहाँ हामीलाई त्यहाँकोबारेमा कर्मचारीहरूले जानकारी दिनुभएको थियो । म्यूजियममा इतिहासका विभिन्न युद्धको भल्को दिने खालको कला, संस्कृति, भौगोलिक अवस्थिति, विभिन्न ऐतिहासिक व्यक्तिका तस्वर, सालिकहरूका साथै ब्रम्हाण्डको भल्को आउने डिजिटल प्रविधिको प्रदर्शन सहितको Globe राखिएको थियो ।

ग्रेट वाल Great Wall - हामीलाई मानव निर्मित विश्वकै सात आश्चर्यमध्येको एक ग्रेट वालतर्फ लगियो । समय व्यवस्थापनमा सम्भौता नगर्ने चिनियाँ टोलीले ग्रेट वालको अवलोकन गर्न २ घण्टाको समय दिएको थियो । पहाडी भूबनोट भएको त्यस क्षेत्रमा तत्कालिन चुङ चुचुहानद्वारा सन् १३६८ को समयमा हुङ्गाद्वारा निर्मित ४,००० कि.मी. लामो पर्खालको निर्माण पत्याउनै गाढो हुने खालको थियो ।

चाओयाङ थिएटर एक्रोब्याटिक वर्ल्ड Chaoyang Theater Aerobic World- हामीलाई एक्रोब्याटिक प्रदर्शनका लागि चाओयाङ थिएटर एक्रोब्याटिक वर्ल्ड मा लगियो । त्यहाँ कलाकारहरूले एक साइकलमा १२ जनासम्म कलाकार चढी विभिन्न कलाप्रदर्शन गर्नुका साथै टोपीको प्रदर्शन र टूलो Pigeon Box मा ७ वटा मोटर साइकल चलाउने जस्ता आश्चर्यपार्ने खालका जोखिमपूर्ण Stunt का

साथै अन्य थुप्रै Stunt प्रदर्शन गरेका थिए ।

बेइजिङमा अवस्थित विभिन्न स्थानको भ्रमण समाप्तिसँगै हामीलाई उडानबाट चेङ्दु लगियो । त्यहाँ हामीलाई चेङ्दु शाखाले आयोजना गरेको Welcome Party का लागि Banquet लगियो, जहाँ अल चाइना यूथ फेडरेशन, चेङ्दु शाखाका उपाध्यक्षले स्वागत गर्नुभयो भने Party अवधिभर चिनियाँ कलाकारहरूले विभिन्न कला प्रस्तुत गरेका थिए । सो पार्टीपश्चात Chengdu Kuan Zhai Lane (Local Street) को भ्रमण गर्न पायौं । उक्त Street को आकर्षण भनेको त्यहाँका मानिसहरु दिनभर काम गरेपश्चात समूह समूहमा जम्मा भएर साँझ सडक चोकमा साङ्गीतिक नृत्य गरेर मनोरञ्ज लिँदा रहेछन् । दिनभर काम, वेलुका मनोरञ्जन, कुनै किसिमको वैरभाव छैन । हाम्रा टोलीका सदस्यहरु पछि उक्त नाच कार्यक्रममा सहभागी भई धितमर्ने गरी नाचेका थिए । त्यहाँ कुनै किसिमको वैरभाव थिएन, सबैजना मस्त थिए ।

चाङहोङ कर्पोरेशन Changhong Corporation - चिल्ला बाटामा करिब ११० कि.मी. प्रतिघण्टाको दरले गुडेको हाम्रो ३ वटा बस, कार र स्कर्टीङ्ग गाडी करिब २.३० घण्टाको यात्रापश्चात चाङहोङ कर्पोरेशन पुग्यो । टेलिभिजनको पर्दा निर्माण गर्ने उक्त कर्पोरेशन विश्वको तेस्रो ठूलो टेलिभिजन पर्दा निर्माण कम्पनी रहेको जानकारी पायौं । कर्पोरेशनकै गाउन र जुत्ता लगाएर अवलोकन गर्नुपर्ने उक्त कर्पोरेशनमा रोबोटले कार्य गरेको समेत देख्न पाइयो । सबै सहभागीहरूले त्यहाँ प्रदर्शनमा रहेको 3D

Technology तथा Glasses Free 3D Technology बाट निर्मित टेलिभिजन पर्दाहरु अभिरुचिका साथ अवलोकन गरेका थियौं ।

मियानयाङ सिटी Mianyang City - हामी Beichuan County को मियानयाङ सिटीतर्फ लाग्यौं । उक्त सिटीमा सन् २००८ मे १२ मा दिनको २:२८ बजे ८ रेक्टर स्केलको भूकम्प गएको थियो । करिव २२,००० जनसंख्या रहेको सो सहरमा १७,००० जनाको मृत्यु भएको दुखद् जानकारीले हामीलाई केही छिन स्तब्ध बनायो । भूकम्प गएको ३६ दिनपछि एउटा सुडगुरलाई जीवितै उद्धार गरिएको आश्चर्यजनक जानकारी पनि प्राप्त भयो । उद्धार गरेपछि त्यहाँका जीवित व्यक्तिहरुलाई नजिकैको अर्को स्थानमा पुर्नस्थापना गरी भूकम्पबाट क्षत विक्षत भौतिक संरचनालाई जस्ताको तस्तै अवस्थामा प्राकृतिक संग्रहालयको रूपमा संरक्षण गरेर राखेको पाइयो ।

चाइनिज हट पट रेष्टुराँ Chinese Hot Pot Restaurant - चाइनिज हट पटको आफ्नै खालको विशेषता रहेछ । भोजन गर्ने टेबुलमा नै तातो भाँडो राखिएको हुने, आफ्नो स्वाद अनुसार पिरो र नपिरो कस्तो खाने हो, सो अनुसारको तातो भाँडोमा खानेकुरा राख्ने र पाकेपछि आफैँले भिकेर खाने चलन हुँदो रहेछ । सो अवधिभर स्थानीय कलाकारहरुद्वारा प्रदर्शन गरिएको सांस्कृतिक कलाको आनन्दसँगै हट पटको स्वाद लियौं ।

चेङ्दु जायन्ट पाण्डा बेस Chengdu Giant Panda Base - चेङ्दुबाट करिव १ घण्टाको बस यात्राको दुरीमा रहेको चेङ्दु जायन्ट पाण्डा बेस हेर्न गयौं ।

त्यहाँ श्याम-स्वेत पाण्डा र रातो पाण्डा राखिएका रहेछन् । चिनियाँ भाषामा Moingma (Cat+Bear) भनिने यी पाण्डाहरुले पहिला बाँस मात्र खान्थे भने समयको परिवर्तन सँगै अहिले मासु र बाँस खाने गर्दारहेछन् । २४ घण्टामा करिव १६ घण्टा सुत्ने यी पाण्डाहरुले दिनको ४० के.जी सम्म खाने गर्दारहेछन् । Sleeping, eating and pumping यिनीहरुको दिनचर्या नै रहेछ । २४° सेल्सियसभन्दा बढी तापक्रम भएपछि वातानुकुलित घरमा गएर बस्ने यी पाण्डाहरुलाई सो क्षेत्रमा वातानुकुलित घर बनाइएका रहेछन् ।

चेङ्दु यूथ प्यालेस Chengdu Youth Palace - चेङ्दु यूथ प्यालेसमा बच्चाहरुलाई सिनेमा देखाउने, कुलत तथा दुर्व्यसनमा फसेका, एड्स लागेकालाई पुनर्स्थापना गर्ने, बच्चाहरुलाई ट्राफिक नियम सिकाउने, बच्चाहरु प्राकृतिक विपत्तिबाट कसरी बच्ने भन्ने कुरा सिकाउने कोठाहरुका साथै बच्चाहरु खेल मिल्ने गरी विभिन्न कोठाहरु बनाइएका रहेछन् ।

सिचुवाँ यूनिभर्सिटी Sichuan University - सिचुवाँ यूनिभर्सिटी स्थापनाको ११६ वर्ष पुगेको रहेछ । नेपालका १०२ विद्यार्थी चिकित्साशास्त्र, सूचना प्रविधि तथा इन्जिनियरिङ पढ्न गएका रहेछन् । नेपाली टोलीका सदस्यहरुलाई त्यहाँ अध्ययनरत चिनियाँ विद्यार्थीहरुले स्वागत गरेका थिए भने सो विश्वविद्यालयको वारेमा त्यहाँका उपाध्यक्षले जानकारी दिनुभएको थियो ।

हामीले युवा आदानप्रदान कार्यक्रम अन्तर्गत जनवादी गणतन्त्र चीनको भ्रमण गर्दा प्राप्त गरेका अनुभव र अनुभूतिहरु निम्नानुसार छन् ।

- चीनको विकास, इतिहासलाई नजिकैबाट बुझ्ने, अवलोकन गर्ने र चिनियाँ युवाहरू लगायत विभिन्न विशिष्ट महानुभावहरूसँग भेटघाट गर्ने सुअवसर प्राप्त भयो ।
- चीनमा देखेका, अनुभूति गरेका विषयलाई नेपालको विकास र नेपाली युवाले आफ्नो कार्य क्षेत्रमा प्रयोग गर्ने अवसर प्राप्त भएको ।
- पूर्वाधारको विकास, अनुशासित, मेहेनती, अभिवादन गर्ने शैली, सरसफाईप्रति अति नै सचेत, जताततै हरियाली, सडकको दुवैतिर फुलैफुलको बगैँचा र विरुवा देख्दा गरे के हुँदैन रहेछ भन्ने अनुभूति भयो ।
- बेइजिङको उन्नतिमा Sprit-Patriotism, Innovation, Inclusive Virtue को महत्वपूर्ण योगदान रहेको पायौं ।
- देश विकासका लागि राष्ट्रियता, इमान्दारिता, अनुशासन, कडा परिश्रम, अठोट, समयको पालना, जिम्मेवारी, लगनशीलता, आत्मविश्वास र सधैं हंसमुख भई कार्य गर्नुपर्ने पाठ यस कार्यक्रमले सिकाएको छ । तर यी कुरा व्यवहारमा कति लागु गर्न सकिन्छ, युवा आफैँले मनन गर्नुपर्छ ।
- चिनियाँ सरकारले युवाहरूका लागि विभिन्न किसिमका तालिम दिने, अनुशासन सिकाउने र बढी परिश्रम गरेर जीवनयापन गर्न सिकाउने आदि पक्ष राम्रो लाग्यो । महिला र पुरुषको भेदभाव नगरेको, महिलाहरू पनि हरेक कार्यमा अग्रपंक्तिमा रहेका, शिक्षामा समान अवसर प्रदान गरेको पाईयो ।
- वातावरण सरसफाई गर्नको लागि गरेका पहलमा हरेक पार्क, सडक, बजार आदि स्थलमा Dustbin को प्रयोग गरिएको र उक्त Dustbin मा एकातिर Re-Cycle हुने वस्तु, अर्कोतिर Waste Paper र अर्कोतिर अर्को Wastage वस्तु राख्ने व्यवस्था राम्रो लाग्यो ।
- चीनका युवाहरूको सद्भाव, शिष्ट व्यवहार, सहयोगी भावना, परिश्रम, इमान्दारीता, आफ्नो कर्तव्य पालनमा पूर्ण रूपले अनुशासित भै खटिने आदि पक्ष राम्रो लाग्यो ।
- बेइजिङमा पेट्रोलबाट चल्ने मोटरसाइकल ४,५ वटा मात्रै देखिएका र प्राय ईलेक्ट्रिकल स्कुटर तथा कारहरूमात्रै रहेको पाईयो ।
- बजार, Shopping Mall तथा सडकहरूमा बच्चाहरू अत्यन्तै कम देखिए ।
- चेङ्दुमा सधैं तुवाँलो लागी कुनै पनि ऋतुमा सफा मौसम नहुने भए तापनि हाम्रो टोली पुगेको दिन भने सूर्य उदाएको थियो ।
- सडकहरू सफा तथा फराकिला रहेका, सडकपेटीहरू पनि उत्तिकै सफा रहनुका साथै सडकको दुवैतर्फ राम्रा, राम्रा फुल र बगैँचाले सजिएको र हरियाली रहेको पाईयो ।

- १ लि. पेट्रोलबाट ७०० कि.मी. गुड्ने मोटरसाईकल उत्पादन गर्न लागेको पाईयो ।
- चिनियाँ साम्राज्य Qin Shi Huang ले २२०-२०६ इ.पू.मा निर्माण गरेको र पछि चीनको मीड वंशको पालामा मर्मत सम्भार गरिएको करिव ८,८५१.८ कि.मी. लामो चन्द्रमाबाट समेत देखिने भनिएको विश्वकै मानवनिर्मित ७ आश्चर्यमध्येको एक ठूलो पर्खाल तथा (सन् १४०६ देखि १४२० सम्म) करिव १४ वर्षमा १० लाखभन्दा बढी कामदारहरु लगाएर निर्माण गरिएको करिव ७२,००० हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको फरबिडेन सिटी प्यालेस म्यूजियम हेर्दा चिनियाँ नागरिकहरुमा परिश्रम, लगनशीलता र कर्मशीलता पुस्तौँदेखि हस्तान्तरण हुँदैआएको अनुभूति भयो ।
- करिव ७०,००० मानिसको ज्यान जाने गरी सन् २००८ मा चिनको सिचुवाँ प्रान्तमा गएको ८ रेक्टर स्केलको भूकम्पबाट क्षत विक्षत Beichuan County लाई भग्नावशेष अवस्थामा प्राकृतिक संग्रहालयमा रुपान्तरण गरी अविस्मरणीय तुल्याउने चिनियाँ सरकार तथा नागरिकहरुको सकारात्मक धारण अनुकरण योग्य भएको महसुस गर्‍यो ।
- उच्च जनसंख्याको भारलाई नै आफ्नो प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा रुपान्तरण गरी युवा परिचालन तथा महिला सशक्तिकरणको माध्यमबाट प्रतिस्पर्धात्मक लाभ लिई छोटो समयमानै विश्वकै दोस्रो ठूलो अर्थतन्त्र निर्माण गर्न सक्ने चिनियाँ रणनीति बास्तवमै अनुकरणीय, चमत्कारी तथा सकारात्मक धारणाको अनुपम नमुनाको रुपमा मनन गर्न सकिन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ मा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयबाट सञ्चालित युवासम्बन्धी कार्यक्रमहरू

✍ रुद्रप्रसाद अधिकारी

देशको विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नेछ, भन्ने नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को राज्यका नीतिहरूमा उल्लेख भएपश्चात् वि.सं. २०६५ मा युवासम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन समेतको कार्य प्रभावकारी रूपमा गर्नका लागि नेपाल सरकारले युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो । यसको स्थापना पश्चात् सरोकारवाला युवाहरूको संलग्नतामा युवा नीति २०६६ तयार भइसकेको र सोही नीतिमा उल्लेखित १७ वटा प्रमुख कार्यनीतिहरूलाई आधार बनाई कार्यक्रमहरू तयार एवम् कार्यान्वयन भईरहेका छन् । राष्ट्रपति डा. रामवरण यादवद्वारा प्रस्तुत आ.व. २०६८/०६९ को नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा युवा विकासका सम्बन्धमा निम्नानुसार उल्लेख भएको पाइन्छ :

- युवाशक्तिको सिर्जनात्मक विकासका लागि राष्ट्रिय युवा नीतिअनुरूप युवा सशक्तीकरणकार्य योजना अधि वढाइनेछ, भने युवा स्वरोजगार कार्यक्रमलाई व्यापकता दिइनेछ । विकास निर्माणका

कार्यमा युवाहरूलाई राष्ट्रव्यापी रूपमा परिचालन गरिनेछ ।

- युवालक्षित कार्यक्रमहरूलाई गाउँ गाउँसम्म पुऱ्याइनुका साथै विश्वव्यापी सूचनामा युवाको पहुँच बढाउन युवा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण गरिनेछ । राष्ट्रिय विकास स्वयंसेवक कार्यक्रम, युवा प्रशिक्षार्थी कार्यक्रम, युवा स्वरोजगार कार्यक्रम एवं युवासम्बन्धी अन्य कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत गरी प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

यसै गरी आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ को बजेट वक्तव्यमा युवा परिचालन र खेलकुद विकास अन्तर्गत निम्नानुसार उल्लेख भएको छ :

- राष्ट्र निर्माणमा युवाहरूको क्षमता र सिर्जनशीलताको उपयोग गर्न राष्ट्रिय युवा नीतिको कार्यान्वयन गरिनेछ । राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गरिनेछ । विकास, निर्माण, उच्चमशीलताको विकास, जनचेतना अभिवृद्धि र सामाजिक कुरीति विरुद्धको

अभियानमा व्यापक रूपमा युवा परिचालन गरिनेछ । साथै, युवावर्गलाई लागु औषध र यौन विकृति विरुद्ध लड्न प्रोत्साहित गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

प्रस्तुत नीति तथा कार्यक्रमहरूका आधारमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमअनुसार आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ मा सञ्चालन भएका युवा परिचालन कार्यक्रम तथा युवा सशक्तीकरणतथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गतका युवासंग सम्बन्धित प्रमुख क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन अवस्थालाई यस लेखमा छोटकरीमा निम्नानुसार प्रस्तुत गर्ने जमर्को गरिएको छ ।

१. युवा परिषद् विधेयक तयारी :

स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमअनुसार राष्ट्रिय युवा परिषद् स्थापना र सञ्चालन गर्ने उद्देश्य राखिएकोमा सो का लागि कानूनी आधार तयार गर्न युवा परिषद् ऐनको जरुरी हुने हुनाले सरोकारवाला युवाहरूसँग अन्तरक्रिया, छलफल र गोष्ठी पश्चात युवा परिषद् विधेयकको मस्यौदा तयार गरी सम्बन्धित निकायहरू कानून मन्त्रालय तथा अर्थ मन्त्रालयको सुझाव एवम् सहमति प्राप्त गरेर व्यवस्थापिका संसदमा पेश गर्न मन्त्रीपरिषद्मा प्रस्ताव पेश भैसकेको अवस्था छ । मन्त्रीपरिषद्बाट आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरेर व्यवस्थापिका संसदबाट विधेयक स्वीकृत भई ऐनको रूपमा आएपछि उक्त ऐनमा व्यवस्था भएअनुसार राष्ट्रिय युवा परिषद्को स्थापना गर्न सहज हुने र उक्त परिषद्को स्थापनाबाट युवालक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी राष्ट्रिय युवा नीति २०६६ ले राखेका

उद्देश्यहरू पूरा गर्न सहज हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।

२. युवा साभेदारी कार्यक्रम :

केन्द्र तहमा मन्त्रालयको युवा कार्यक्रम शाखाबाट सञ्चालित युवा साभेदारी कार्यक्रम अन्तर्गत प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता भई स्थापना भएका युवा सहभागितामा सञ्चालित वा युवालक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग युवा साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०६८ ले तोकेका १८ वटा क्षेत्रहरूमा प्रस्ताव पेश गर्न गोरखापत्र दैनिकमा सूचना प्रकाशन भएकोमा कार्यविधिमा उल्लेखित प्रक्रियाअनुसार मूल्याङ्कनको कार्य गरेर सबै क्षेत्रलाई समेट्ने गरी ७५ वटै जिल्लाका लागि १९० वटा संस्थाहरू छनौट भई उक्त संस्थाहरूसँग सम्झौता गरिएको थियो । सम्झौता गर्दा स्वीकृत प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नका लागि कुल लागतको ६० % मन्त्रालयको तर्फबाट र ४०% सम्बन्धित साभेदार संस्थाको तर्फबाट रकम व्यहोर्ने गरी मन्त्रालयको तर्फबाट व्यहोरिने रकमको ५०% रकम शुरुमै निकास गरिएको थियो । संस्थाको कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने क्रममा मन्त्रालयको तर्फबाट आ.ब. २०६८/०६९ मा अधिकतम रु. १,६०,०००।- र न्यूनतम रु. ९०,०००।- उपलब्ध गराउने गरी सम्झौता सम्पन्न गरिएको थियो ।

यसै गरी स्थानीय तहमा प्रत्येक जिल्लामा कार्यविधिले तोकेका १८ मध्ये कुनै ६ वटा क्षेत्रमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न छनौट भएका प्रत्येक संस्थालाई रु.६०,०००।- दिने गरी ७५ वटै जिल्लामा जिल्ला

विकास समितिहरूलाई रकम उपलब्ध गराईएकोमा जिल्लाहरूमा प्रस्ताव आह्वान गरी सूचना प्रकाशन भएका, प्रस्ताव स्वीकृत गरी संस्था छनौट भएका र सम्भौता सम्पन्न भएका विवरणहरू जिल्लाहरूबाट प्राप्त भैरहेका छन् । जिल्ला विकास समितिको सभापति वा सभापतिको काम गर्न तोकिएको व्यक्तिको अध्यक्षता र जिल्ला खेलकुद विकास समितिको कार्यालय प्रमुख सदस्य सचिव रहने ७ सदस्यीय समितिले स्थानीय साभेदारी कार्यक्रमको प्रस्तावहरू छनौट गर्ने व्यवस्था कार्यविधिमा रहेकोमा स्थानीय तहमा जिल्ला विकास समिति तथा जिल्ला खेलकुद विकास समितिबीच समन्वय गरेर अघि बढ्न कठिनाई भइरहेका जानकारीहरू केही जिल्लाहरूबाट प्राप्त भएका छन् ।

३. युवा सूचना केन्द्रहरूको सञ्चालन :

विगतवर्षहरूमा प्रत्येक जिल्लामा स्थापना गरिसकिएका युवा सूचना केन्द्रहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक जिल्लाहरूलाई प्रशासनिक खर्च (मसलन्दसमेत) वापत रु. २,०००/-, पत्रपत्रिका (गोरखापत्र खरिद गरी सुरक्षित राख्न) वापत रु. २,०००/-, टेलिफोन महसुलवापत रु. ५,०००/-, विविध खर्च (स्थानीय युवा साभेदारी कार्यक्रमको सूचना प्रकाशन, प्रस्ताव छनौट, बैठक लगायतका खर्च) का लागि ४,०००/- तथा निरीक्षण, अनुगमन/मूल्याङ्कन (जिविसले गर्ने स्थानीय युवा साभेदारी कार्यक्रमको अनुगमन समेत) वापत रु. १२,०००/- गरी जम्मा रु. २५,०००/- का दरले यस वर्ष रकम निकास गरिएको छ । अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि जिल्ला खेलकुद विकास समितिका

कर्मचारीहरूबाट नै सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरिएको जिल्लास्थित युवा सूचना केन्द्रहरूमा आवश्यक कर्मचारी, भौतिक पूर्वाधार र कतिपय स्थानहरूमा कार्यालय राख्ने स्थान जस्ता आधारभूत व्यवस्था समेतकै अभाव हुन गई उद्देश्य अनुरूप सञ्चालन गर्न नसकिरहेको अवस्था विद्यमान छ ।

४. अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस :

समस्त युवा वर्गमा सचेतनाको अभिवृद्धि गर्ने तथा जागरण ल्याउने मुख्य उद्देश्यका साथ १२ अगष्ट २०११ तदनुसार २०६८ श्रावण २७ का दिन मन्त्रालयको आयोजनामा राजनीतिक दलसम्बद्ध युवा सङ्गठनहरू, राष्ट्रिय युवा संस्था महासंघ नेपाल, नेपाल युवा संस्था सञ्जाल, गैरसरकारी संस्था महासंघ, नेपाल स्काउट, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् लगायत सम्बद्ध संस्थाहरूको सहकार्य र सहयोगमा अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस २०६८ मनाइयो । "Youth should be given a chance to take an active part in the decision making of Local, National and Global levels" भन्ने मूल नाराका साथ मनाइएको सो दिवसमा सरोकारवालाहरूसँग छलफल, खेलकुद मन्त्री र मन्त्रालयका सचिवबाट गोरखापत्र राष्ट्रिय दैनिकमा शुभकामना सन्देश, प्लेकार्डसहित शान्तिवाटिका रत्नपार्कदेखि वागवजार-पुतलीसडक-पद्मोदयमोड हुँदै राष्ट्रिय सभागृहसम्म युवा च्याली, मन्त्रालयका सचिवज्यूको सभापतित्व एवम् मन्त्रीज्यूको प्रमुख आतिथ्यतामा औपचारिक कार्यक्रम सञ्चालन जस्ता क्रियाकलापहरू सम्पन्न गरिएका थिए ।

५. युवा अनुभव आदान प्रदान :

विभिन्न क्षेत्र/पक्षका युवाहरूलाई सहभागी गराई पूर्व युवा तथा खेलकुद मन्त्री एवम् तत्कालीन व्यवस्थापिका-संसदका माननीय सदस्य श्री कमला रोक्काको नेतृत्वमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयका पदाधिकारीहरू समेत सम्मिलित १०० सदस्यीय युवा प्रतिनिधि मण्डलले May 13, 2012 देखि May 20, 2012 सम्म तदनुसार २०६९ वैशाख ३१ देखि २०६९ जेष्ठ ७ सम्म जनवादी गणतन्त्र चीनको सप्ताहव्यापी भ्रमण सम्पन्न गर्‍यो। भ्रमणका क्रममा मित्रराष्ट्र चीनको राजधानी बेइजिङ र छेन्दु शहरहरूमा अवस्थित Chairman Mao Memorial Hall, Forbidden City Palace, Beijing Polytechnic College, National Museum, Great Wall of China, Chengdu Giant Panda Base, Chengdu Youth Palace जस्ता महत्वपूर्ण स्थानहरूको अध्ययन अवलोकन गरी स्थानीय युवाहरूसँग छलफल र अन्तरक्रियासमेत गरिएको थियो। All China Youth Federation को व्यवस्थापनमा भएको यस अध्ययन भ्रमण कार्यक्रमको अवसरमा नेपाली युवा समूहहरूले चीनको इतिहास, हाल हासिल गरिएका विकास, चीनी नयाँ जनतामा रहेको अनुशासन मेहनत र विनम्रता, भौतिक पूर्वाधारमा गरेको विकास र वातावरण सन्तुलनमा गरिएको प्रगति, विश्वको सबैभन्दा वढी जनसंख्या भएर पनि यसको व्यवस्थापनमा देखिएको कुशलतालाई नजिकबाट बुझ्ने, अनुभूति गर्ने, अवलोकन गर्ने मौका प्राप्त भएको भन्ने जानकारी

भ्रमणपश्चात मन्त्रालयमा पेश भएका प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको पाईएको छ।

आन्तरिक युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमतर्फ उदयपुर, सिन्धुली, लमजुङ्ग र रुकुम ४ जिल्लाबाट उच्च माध्यमिक तह (१०+२ कक्षा) मा अध्ययनरत जेहेन्दार, दलित, जनजाति, महिलाहरूमध्येबाट ५/५ जनाका दरले छात्रछात्राहरू, सोही जिल्लाहरूका युवा सूचना केन्द्रका प्रमुखहरू तथा मन्त्रालयका अधिकृतहरू गरी जम्मा २५ जनाको टोलीले मध्यमाञ्चल तथा पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रका केही प्रमुख स्थानहरूको भ्रमण गरेको थियो। मिति २०६८ चैत्र २० बाट शुरु भई २०६८ चैत्र २६ सम्म गरिएको यस भ्रमणको क्रममा युवाहरूको समूहले हेटौडा, जनकपुर, लहान, गाईघाट, इटहरी, इनरुवा, विराटनगर, दमक, विर्तामोड, काँकडभिट्टा, इलाम, तरहरा, धरान, भेडेटार, चतरा लगायतका स्थानहरूमा पुगी त्यहाँका भौगोलिक अवस्थिति, पर्यटकीय स्थलहरू, धार्मिक एवं सांस्कृतिक पहिचानका क्षेत्रहरू, स्थानीय रहनसहन र भेषभुषाका बारेमामा अवलोकन गरी प्रत्यक्षरूपमा जानकारी हासिल गरेका थिए। भ्रमणको अन्तिम स्थल उदयपुरको गाईघाटमा समग्र कार्यक्रमको बारेमा समीक्षा गरिएको, उक्त कार्यक्रमबाट युवाहरूमा युवालक्षित कार्यक्रमहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्ने, साथै उनीहरूमा नेतृत्व क्षमतामा समेत अभिवृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ।

६. युवा सम्पर्क विन्दुको कार्यशाला :

युवासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेका युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय समेत विभिन्न १५ वटा मन्त्रालयहरू, राष्ट्रिय योजना

आयोग र मन्त्रीपरिषद् तथा प्रधानमन्त्रीको कार्यालय समेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी १७ वटा सरकारी निकायहरूका युवा सम्पर्क विन्दुहरूको कार्यशाला चालु आर्थिक वर्ष ०६८/०६९ मा २ पटक सम्पन्न गरियो । पहिलो कार्यशालामा गत आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो निकायबाट युवाहरूलाई लक्षित गरी के कस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए, सोको विवरण सङ्कलन तथा प्रस्तुतीकरण गराइएको थियो भने दोस्रो कार्यशालामा आगामी आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो निकायबाट युवाहरूलाई लक्षित गरी के कस्ता कार्यक्रमहरू समावेश गर्न सकिन्छ भनेर छलफल गराइएको थियो । युवा सम्पर्क विन्दुको रूपमा सम्बन्धित निकायहरूमध्ये कुनैले शाखा अधिकृत तहका र कुनै निकायले उपसचिव तहका कर्मचारीहरूलाई तोकेका छन् ।

७. युवा प्रतिभा सम्मान तथा सहयोग कार्यक्रम :

राष्ट्रका प्रतिभावान युवा र युवा हक, हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा विकासको क्षेत्रमा सक्रिय युवा संस्था वा समूहहरूलाई अभिप्रेरित गर्न, उनीहरूमा रहेको प्रतिभा एवं सिर्जनशीलताको कदर गर्दै युवाहरूमा सकारात्मक सोच एवं रचनात्मक क्षमताको विकास गर्न प्रत्येक वर्ष “राष्ट्रिय युवा प्रतिभा सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गरिएको छ । यसलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि मन्त्रालयले राष्ट्रिय युवा प्रतिभा सम्मान कार्यविधि २०६८” तयार गरी लागु गरेको छ । तोकिएका क्षेत्रहरूमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने ३ जनासम्म युवा, युवा समूह वा युवा संघसंस्थालाई सम्मानपत्र सहित नगद रु. १ लाख पुरस्कार प्रदान गरिने यस कार्यक्रमका लागि मन्त्रालयका सचिवको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय राष्ट्रिय युवा प्रतिभा सम्मान छनौट समिति रहेकोमा

चालु आ.व.मा यस समितिको बैठक ३ पटक बसी संकलन भएका निवेदन तथा विवरणहरूको आधारमा ३ युवा/युवा समूहलाई पुरस्कृत गर्नका लागि छनौट गर्न मन्त्रालय समक्ष सीफारिश गरिसकेको छ ।

८. युवा साहित्य प्रतियोगिता

१६ देखि ४० वर्ष उमेरभित्रका सम्पूर्ण इच्छुक नेपाली युवाहरूका लागि २०६८।१२।२३ को गोरखापत्र दैनिकमा ३० दिनको म्याद दिई सूचना प्रकाशन गरिएको युवा साहित्य प्रतियोगिता अन्तर्गत निबन्ध तथा कविता विधामा रचनाहरू आह्वान गरिएको थियो । “युवा शक्ति राष्ट्रको भविष्य” शीर्षकको निबन्धका लागि २८ वटा तथा “हाम्रो नेपाल : राम्रो नेपाल” शीर्षकको कविताका लागि ५४ वटा रचनाहरू प्राप्त भएकोमा विशेषज्ञहरूको समूहबाट मूल्याङ्कन गराउँदा तपसिलअनुसारका लेख/रचनाहरू उत्कृष्ट भई पुरस्कृत गर्नका लागि छनौट भएका छन् :

नतिजा	निबन्धतर्फ		कवितातर्फ	
	उमेर	नाम, थर, ठेगाना	उमेर	नाम, थर, ठेगाना
प्रथम	३०	शिवराम सापकोटा, बालकोट-२, भक्तपुर	२५	मनोजभिक्षुक, पथरैया-४, कैलाली
द्वितीय	२४	अनिल पौडेल, टाँडी-८, मोरङ	२२	राजेन्द्र तारकिणी, न्वादेउ-६, बैतडी
तृतीय	१७	निरञ्जन पौडेल, कुश्मा बजार, पर्वत	२३	जीवन खत्री, माकादुम-५, रामेछाप
सान्त्वना	२७	मुकुन्द भुसाल, मोतिपुर-५, कपिलवस्तु	२७	हेमप्रभास अधिकारी, कटुन्जे-९, धादिङ
सान्त्वना	३५	जमुना अधिकारी, चन्द्रेश्वर-९, लमजुङ	३०	नवीन मनोहर, वेताली-८, रामेछाप

प्रथम, द्वितीय, तृतीय र सान्त्वना स्थान हासिल गर्ने व्यक्तिहरूलाई २०६९ आषाढ २८ गते बिहीबार क्रमशः जनही रु.२०,०००/-, रु.१५,०००/-, रु.१०,०००/- र रु.५,०००/- नगद पुरस्कारसहित ताम्रपत्रद्वारा सम्मान गर्ने कार्यक्रम तय गरिएको र युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको सभाकक्षमा उक्त कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानका कुलपति श्री बैरागी काइँला (तिलबिक्रम नेम्बाङ्ग) लाई आमन्त्रण गरिएको छ ।

९. युवा पुस्ता सञ्चार कार्यक्रम

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय र रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति (रेडियो नेपाल) बीच २०६८ कार्तिक १ मा द्विपक्षीय सम्झौता सम्पन्न भई २०६८ कार्तिक १५ देखि २०६९ वैशाख मसान्तको अवधिभित्र “अवका युवा पुस्ता सञ्चार” नामक २८ वटा कार्यक्रमहरू प्रसारण गरिएका थिए । हरेक मंगलबार बिहान ८:१५ देखि ८:३५ सम्म प्रति कार्यक्रम २० मिनेट अवधिका दरले प्रसारण गरिएका कार्यक्रमहरू कार्यक्रमको रूपरेखा, कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारणका लागि समय सापेक्ष विषयहरू चयन र कार्यक्रमको प्रभावकारिताका लागि अनुगमन गर्न प्रत्येक २ महिनामा मन्त्रालयका सहसचिवको संयोजकत्वमा रेडियो प्रसार सेवा विकास समिति र युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयका सम्बन्धित पदाधिकारीहरू सम्मिलित अनुगमन समितिको बैठक समेत बसेको थियो । कार्यक्रममा मन्त्रालयका युवालक्षित प्रमुख गतिविधिहरू, युवासँग सम्बन्धित विभिन्न क्रियाकलापहरू, युवाहरूका सफलताका कथाहरू तथा युवासँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरूमा सम्बन्धित

क्षेत्रका व्यक्तिहरूसँग गरिएका कुराकानीहरू प्रस्तुत गरिएका थिए ।

१०. अध्ययन अनुसन्धान तथा परामर्श

युवा सूचना केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी अध्ययन : युवा सूचना केन्द्रहरूको हालको अवस्था, क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने पक्षहरू, युवा सूचना केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धिमा देखिएका चुनौतीहरू, युवा सूचना केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न चाल्नुपर्ने कदमहरू पहिचान गरी मन्त्रालय समक्ष सुझाव/सीफारिशहरू पेश गर्ने गरी क्लिन डेभलपमेन्ट कन्सल्ट प्रा.लि. बबरमहल, काठमाडौंसँग सम्झौता भएकोमा उक्त संस्थाले मुस्ताङ्ग, कास्की, काठमाडौं, भक्तपुर, ललितपुर, सुर्खेत, सिरहा र कैलाली गरी ८ जिल्लाहरूमा गई तयार गरेको प्रारम्भिक प्रतिवेदन मन्त्रालय समक्ष पेश भैसकेको छ ।

युवा उत्तरदायी बजेट तालिम म्यानुअल निर्माण : सरकारी निकायहरूको बजेट निर्माण देखि नै युवा उत्तरदायी कार्यक्रमहरूसमेत संलग्न गराउने कार्यको प्रयासस्वरूप सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई युवा उत्तरदायी बजेटको अवधारण, यसको विश्लेषणका साधनहरू, यसको अनुगमनसमेतलाई समावेश गरेर युवा उत्तरदायी बजेट तालिम म्यानुअल तयार गर्नेगरी कम्युनिकेशन एण्ड म्यानेजमेन्ट इन्स्टिच्यूट प्रा.लि. (कोम्याट) महाराजगंज, काठमाडौंसँग सम्झौता सम्पन्न भएअनुसार उक्त संस्थाबाट तालिम म्यानुअलको प्रारम्भिक खाका निर्माण भई मन्त्रालयमा पेश भैसकेको छ ।

युवा साभेदारी कार्यक्रमको भिडियो चलचित्र/डकुमेन्ट्री निर्माण: मन्त्रालयबाट सञ्चालित युवा साभेदारी कार्यक्रमहरूको बारेमा सम्बन्धित स्थलमा गई सरोकारवालाहरूसँग छलफल/अन्तरक्रिया समेत गरी कम्तीमा ३० मिनेटको भिडियो डकुमेन्ट्री बनाउनका लागि लिब्जु फिल्मस् प्रा.लि. न्यूप्लाजा पुतलीसडकसँग सम्झौता सम्पन्न भएकोमा उक्त संस्थाले डडेलधुरा, सुर्खेत, नवलपरासी, मोरङ र दोलखा गरी ५ जिल्लाहरूमा गई कार्यक्रमका बारेमा तयार गरेको डकुमेन्ट्रीको प्रारम्भिक प्रस्तुतीकरण समेत गरिसकेको छ ।

युवा साभेदारी कार्यक्रमको स्वतन्त्र मूल्याङ्कन कार्य : मन्त्रालयबाट सञ्चालित युवा साभेदारी कार्यक्रमहरूको स्थलगत अध्ययन अवलोकन गरी कार्यक्रमबाट अपेक्षित प्रतिफल हालको अवस्थाकाबारेमा कार्यक्रममा संलग्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल/अन्तरक्रिया गरी यस सम्बन्धमा ठोस राय सुझाव दिनका लागि शैक्षिक अनुसन्धान तथा सामाजिक विकास केन्द्र, कुलेश्वर, काठमाडौंसँग सम्झौता भई कार्य भइरहेको छ । उक्त संस्थाले सबै भौगोलिक क्षेत्र एवम् कार्यक्रम सञ्चालन भएका सबै विषय क्षेत्रहरू समेट्ने गरी विभिन्न १८ जिल्लाहरूमा गई कार्यक्रममा संलग्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल/अन्तरक्रिया गरी तयार गरेको प्रारम्भिक प्रतिवेदन मन्त्रालयमा प्रस्तुतीकरण गरिसकेको छ ।

युवा मन्त्रालयबाट युवा नीतिले तय गरेका लक्ष्य, उद्देश्य तथा कार्यनीतिअनुसारका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नेगरी प्रयास भएका प्रशस्त उदाहरणहरू प्रस्तुत क्रियाकलापहरूबाट देखिन्छन् । युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय कार्यक्षेत्रको दृष्टिले व्यापक र सम्भावनाका दृष्टिले बृहत् भए तापनि हाल भएको संरचना, स्रोत, साधन र प्रदान गरिएको महत्वका दृष्टिले सोअनुसार हुन सकेको छैन । पछिल्ला समयमा आएर युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले युवासँग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघ संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्दै युवालक्षित कार्यक्रमहरूलाई अझ व्यापक र प्रभावकारी बनाउनेतर्फ पहल शुरु गरिसकेको छ । युवासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू हालको अवस्थामा अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग लगायत झण्डै २० वटा सरकारी निकायहरूबाट आ-आफ्ना ढंगले सञ्चालन भइरहेको अवस्था छ । विभिन्न संघ संस्थाहरूमार्फत सञ्चालन भइरहेका युवालक्षित कार्यक्रमहरूको संख्या पनि कम छैन । उक्त सबै निकाय र संघ संस्थाहरूमार्फत सञ्चालन भइरहेका कार्यक्रमहरूलाई समन्वयात्मक ढंगले अघि बढाई तिनीहरूलाई बढीभन्दा बढी युवालक्षित तथा युवामैत्री बनाउन मन्त्रालयले थप प्रयास गर्नु पनि उत्तिकै आवश्यक छ तर पनि कुनै कार्यक्रम वा क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु वा हुनुभन्दा पनि त्यस कार्यक्रम वा क्रियाकलापले लक्षित समूहलाई पुग्ने फाइदा वा पार्ने प्रभाव बढी महत्वपूर्ण हुनेहुँदा यसतर्फ ध्यान दिँदै अघि बढ्नु अझ आवश्यक देखिन्छ ।

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायको वार्षिक कार्यक्रम तथा प्रगति विवरण

✍ रविप्रसाद दवाडी

पृष्ठभूमि :

युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरू संचालन गर्नका लागि युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापनामा भएको हो । युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी विविध विषयको अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण तथा प्रशिक्षण आदि कार्यहरू यस मन्त्रालयले गर्दै आएको छ । युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धको विकास एवं ती कार्यक्रमहरूमा आफ्नो सक्रिय सहभागिता समेत यस मन्त्रालयले जनाउँदै आएको छ । यस मन्त्रालय अन्तर्गत नेपाल स्काउट र राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् कार्यरत रहेका छन् । ती निकायहरूसंगको सहयोग तथा समन्वयमा मन्त्रालयले खेलकुद तथा स्काउट सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको सञ्चालनबाट देशमा योग्य, अनुशासित, प्रशिक्षित एवम् प्रतिस्पर्धी युवाहरू तयार पारी राष्ट्र निर्माणमा थप योगदान पुऱ्याउन यो मन्त्रालय क्रियाशील रहेको छ । देशमा विद्यमान रहेका युवा शक्तिलाई समुचित परिचालन तथा खेलकुद क्षेत्रको विकासबाट देशको आर्थिक, सामाजिक एवं राजनैतिक पक्षमा समेत विकास गरी राष्ट्रको समग्र उद्देश्य प्राप्तितर्फ मन्त्रालय र यसका कार्यहरू परिष्कृत रहेका छन् । देशमा भइरहेको परिवर्तनलाई आत्मसात गर्दै विगतका कार्यक्रमहरूलाई पनि निरन्तरता दिँदै समयसापेक्ष नयाँ कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी मन्त्रालयले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ ।

मन्त्रालय तथा अन्तर्गत निकायबाट आ.व.२०६७/६८ र २०६८/६९ मा संचालन भएका कार्यक्रमहरूको विवरण देहाय वमोजिम रहेका छन् –

१) राष्ट्रिय युवा परिचालन कार्यक्रम

राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६ ले तय गरेका १८ विषय क्षेत्रहरूमा कार्यक्रम संचालन गर्नका लागि ७५ जिल्लाका १९० वटा संस्थाहरू छनौट गरी कार्य संचालन गर्ने सम्झौता भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । स्था(

नीय युवा साभेदारी कार्यक्रमअन्तर्गत ७५ वटा जिल्ला विकास समितिको कार्यालयमार्फत प्रति कार्यक्रमका लागि रु ६० हजारका दरले प्रदान गर्ने गरी युवा नीतिले तय गरेका विषयहरूमध्ये ६ वटा विषय क्षेत्रहरूमा कार्यक्रम संचालित छन्। युवा सूचना केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, अनुसन्धान, कार्ययोजना निर्माण, युवा परिषद् विधेयक परिमार्जन, युवाको क्षेत्रमा कार्यरत अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय संस्थाहरू तथा युवा अवस्थाको **Profile** तयारीसम्बन्धी कार्यक्रमको परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने कार्यक्रम यस आ.व.मा तय भएका छन्। निर्धारित कार्यहरू लक्ष्यअनुसार भइरहेका र परामर्श सेवा लिनका लागि मौजुदा सूचीमा सूचीकृत भएका संस्थाहरूबाट आर्थिक र प्राविधिक प्रस्ताव माग गरी छनौटको प्रक्रिया पूरा भई सम्झौताको प्रक्रियामा रहेको छ। आन्तरिक तथा द्विपक्षीय सम्झौताअनुसारको युवा अनुभव आदानप्रदानको कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। युवा परिषद् स्थापना गर्ने कार्यलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ। युवाहरूलाई विभिन्न प्रकारका उपयोगी सूचनाहरू उपलब्ध गराउने अभिप्रायले ७५ वटा जिल्लाहरूमा युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ।

राष्ट्रिय युवा परिचालन कार्यक्रम अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको गत र यस आ.व.को जेठ महिनासम्मको लक्ष्य तथा प्रगति विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ –

क) युवा परिचालनसम्बन्धी कार्यक्रमहरू

क्र सं	क्रियाकलाप	आ.व. २०६७/६८		आ.व. २०६८/६९		कैफियत
		वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	वार्षिक लक्ष्य	जेठ महिना सम्मको प्रगति	
१	राष्ट्रिय युवा परिषद् स्थापना र संचालन	१ वटा	–	१ वटा	–	म.प. को विधेयक समितिमा विधेयक छलफलमा रहेको।
२	युवा साभेदारी कार्यक्रम (युवा नीतिले तय गरेका १८ क्षेत्रमा सञ्चालन गर्ने)					
	क) केन्द्र (संख्या)	१५०	१४९	१५०	१९०	१९० संस्थासंग कार्यक्रम संचालनका लागि संझौता भई कार्य संचालन भइरहेको।
	ख) जिल्ला (संख्या)	४५०	४५०	७५		७५ वटा जिविसहरूमार्फत कार्यक्रम संचालन गर्नका लागि रकम निकास गरिएको र विभिन्न संस्थाहरूसंग संझौता भई कार्य संचालनमा रहेको।

३	युवा सूचना केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, अनुसन्धान तथा कार्ययोजना निर्माण र युवा परिषद् विधेयक परिमार्जनसमेत	-	-	५ जिल्ला		क्षमता अभिवृद्धिका लागि परामर्श सेवा लिई कार्य संचालन भैरहेको ।
४	युवाका क्षेत्रमा कार्यरत अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय संस्थाहरू तथा युवाअवस्थाको Profile तयारीसम्बन्धी कार्यक्रम	-	-	१ पटक	-	परामर्श सेवा लिनका लागि सूचना प्रकाशित गर्दा योग्य परामर्शदाता उपलब्ध हुन नसकेको ।
५	अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	
६	द्विपक्षीय सम्झौता अन्तर्गत सञ्चालन हुने युवा अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रमहरू/महोत्सवमा सहभागिता	३५ जना	३० जना	१०० जना	९९ जना	९९ जना युवाहरू वैशाख ३१ देखि जेठ ७ सम्म चीन भ्रमणमा सहभागी भएका ।
	क) आन्तरिक युवा आदानप्रदान कार्यक्रम	४० जना	४० जना	२६ जना	२५ जना	
७	युवा सम्पर्क विन्दुहरूको कार्यशाला गोष्ठी	-	-	२ पटक	२ पटक	
८	युवा सूचना केन्द्रहरू	३५ जिल्ला	३५ जिल्ला	७५ जिल्ला	७५ जिल्ला	
९	युवा बुलेटिन/मन्त्रालयको गतिविधि प्रकाशन	१ पटक	१ पटक	१ पटक		आ.व. को अन्तिममा प्रकाशन हुने

ख) युवा सशक्तीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी

कार्यक्रमहरू

१	राजनीतिक युवा संगठनहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	-	-	५ क्षेत्र		कार्यक्रम संचालनका वारेमा बैठक भई रहेको ।
२	वेरोजगार युवाहरूलाई सीपमूलक तालिम	-	-	१००० जना		

३	युवा प्रतिभा सम्मान तथा सहयोग कार्यक्रम	-	-	१ पटक		कार्यक्रम सम्पन्न हुने क्रममा रहेको ।
४	युवा पुस्ता सञ्चार कार्यक्रम	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	
५	युवा साहित्य प्रतियोगिता	१ पटक	१ पटक	१ पटक		कार्यक्रम अन्तिम चरणमा पुगेको
६	युवा उत्तरदायी बजेटको खाका निर्माण	१ पटक	१ पटक	१ पटक		परामर्श सेवाबाट कार्य भैरहेको ।
७	मन्त्रालयको O&M सर्भे कार्यक्रम	-	-	१ पटक		कार्यक्रम संचालन भैरहेको ।
८	युवा विद्यार्थी राष्ट्रिय सम्मेलन कार्यक्रम	५ पटक	५ पटक	-	-	आ.व. २०६८/६९ मा कार्यक्रम नरहेको
९	युवा जागरण अभियान टि.भी. प्रसारण	१ पटक	१ पटक	-	-	" "
१०	साभेदारी कार्यक्रमको प्रभाव मूल्यांकन	१ पटक	१ पटक	-	-	" "
११	युवा सम्मिलित श्रोत पहिचान समिति निर्माण	१ पटक	१ पटक	-	-	" "
१२	राष्ट्रिय युवा कार्यनीति निर्माण	१ पटक	१ पटक	-	-	" "

स्रोत : युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

२) खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलापसम्बन्धी कार्यक्रमहरू

विद्यालयस्तरदेखि नै योग्य खेलाडीहरू तयार गर्ने उद्देश्यले जिल्ला, क्षेत्र र केन्द्रस्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग सिल्ड प्रतियोगिता (एथलेटिक्स र भलिबल) तथा मा.वि.स्तरीय छात्र/छात्रा फुटबल र क्रिकेट प्रतियोगिताहरू संचालन हुँदै आएका छन् । यी प्रतियोगिताहरूको संचालनमा टेवा पुऱ्याउन विद्यालयमा कार्यरत खेलकुद शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने र खेल सामग्री उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरूलाई खेलप्रति आकर्षित गरी उनीहरूलाई स्वस्थ बनाउने अभिप्रायले पारा ओलम्पिक र स्पेशल खेलकुद प्रतियोगिता संचालन हुँदै आएको छ । खेलकुदको क्षेत्रमा विशेष प्रतिभा भएका खेलाडीहरूलाई सम्मान गरिँदै आएको छ । UNESCO को सहयोगबाट खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधि सेवन विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम संचालनमा ल्याइएको छ ।

यस क्रियाकलापअन्तर्गत गत र यस आ.व.को जेठ महिनासम्मको लक्ष्य तथा प्रगति विवरण निम्न

तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ -

क्र.सं.	क्रियाकलाप	आ.व. ०६७/०६८		आ.व. ०६८/०६९		कैफियत
		वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	वार्षिक लक्ष्य	जेठ महिना सम्मको प्रगति	
१	विद्यालय खेलकुद विकास कार्यक्रम/प्रतियोगिता (छात्र/छात्रा)					
१.१	अन्तरविद्यालय जिल्लाव्यापी					
१.१.१	राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड (एथलेटिक्स र भलिबल)	७५ जिल्ला	५६ जिल्ला	७५ जिल्ला	६४ जिल्ला	
१.२	अन्तर जिल्ला क्षेत्रव्यापी कार्यक्रम/प्रतियोगिता					
१.२.१	भलिबल (छात्र/छात्रा)	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	
१.२.२	एथलेटिक्स (छात्र/छात्रा)	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	
१.३	अन्तर क्षेत्र राष्ट्रव्यापी कार्यक्रम/प्रतियोगिता					
१.३.१	भलिबल (छात्र/छात्रा)	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	
१.३.२	एथलेटिक्स (छात्र/छात्रा)	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	
२	खेलकुद विकास कार्यक्रम/प्रतियोगिता					
२.१	मा.वि. स्तरीय छात्र/छात्रा फुटवल प्रतियोगिता	२ पटक	२ पटक	२ पटक		कार्यक्रम संचालन भइरहेको ।
२.२	मा.वि. स्तरीय छात्र/छात्रा क्रिकेट प्रतियोगिता	२ पटक	२ पटक	२ पटक		"
२.३	छात्रा भलिबल प्रतियोगिता, पोखरा	-	-	१ पटक	१ पटक	

२.४	विद्यालय खेलकुद शिक्षक तालिम तथा खेल सामग्री सहयोग	१५०	१२९	१५० जना		५ विकास क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन हुने तय भई पोखरामा २९ जनालाई तालिम प्रदान गरिएको ।
२.५	पारा खेलकुद सहयोग कार्यक्रम (पारा ओलम्पिक, नेत्रहीन क्रिकेट, बहिरा क्रिकेट र अपांग फुटबलसमेत)	१ केन्द्र	१ केन्द्र	१ केन्द्र		कार्यक्रम शुरु भई सकेको, प्रगति आउन बाँकी रहेको ।
२.६	स्पेशल ओलम्पिक कार्यक्रम	१ केन्द्र	१ केन्द्र	१ केन्द्र		"
३	खेलकुद विकास तथा तालिम कार्यक्रम					
३.१	खेलकुदसम्बन्धी राष्ट्रिय प्रतिभा सम्मान	१ केन्द्र	-	१ केन्द्र		कार्यक्रम अन्तिम चरणमा पुगेको ।
३.२	मन्त्रालयबाट अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदमा अध्ययन एवम् सहभागिता	१ केन्द्र	१ केन्द्र	१ केन्द्र		कार्यक्रम संचालन हुने क्रममा रहेको ।
३.३	खेलकुद ऐन, नियम संशोधन तथा कार्ययोजना निर्माण	१ केन्द्र	१ केन्द्र	१ केन्द्र		समिति गठन भई कार्यरत रहेको ।
३.४	खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधि सेवन विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम	१ केन्द्र	१ केन्द्र	१ केन्द्र		आवश्यक सूचना, शैक्षिक र सञ्चार सामाग्रीहरू छपाइ भएको ।
३.५	नेपाल स्काउटको दोश्रो राष्ट्रिय ज्याम्बोरीका लागि भौतिक पूर्वाधारको तयारी	-	-	१ केन्द्र		भौतिक पूर्वाधार तयारी सम्बन्धी कार्य भैरहेको ।
३.६	नेपाल स्काउट (अनुदान निकास)	३ पटक	३ पटक	३ पटक	१ पटक	

स्रोत : युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

३) राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् अन्तर्गतको कार्यक्रमहरू :

विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरू संचालनका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा मर्मत संभारको कार्य राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्बाट हुँदै आएको छ । यस परिषद्ले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताहरूको सञ्चालन तथा खेलाडीहरूलाई प्रशिक्षण प्रदान गरी उक्त खेलमा सहभागी गराउँदै आएको छ । खेलाडीहरूको हितका लागि बीमा, आजीवन भत्ता प्रदान गर्ने जस्ता महत्वपूर्ण कार्यहरू संचालन गरेको छ ।

यस अन्तर्गत गत र यस आ.व.को जेठ महिनासम्ममा भएका क्रियाकलापहरूको लक्ष्य तथा प्रगति विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ -

क्र.सं.	क्रियाकलाप	आ.व. ०६७/०६८		आ.व. ०६८/०६९		कैफियत
		वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	वार्षिक लक्ष्य	जेठ महिना सम्मको प्रगति	
१	छैठौँ राष्ट्रिय वृहत खेलकुद प्रतियोगिता	८००० जना	-	८००० जना	८००० जना	
२	१६ औँ एशियाली खेलकुद तयारी तथा सहभागिता	१४१ जना	१५९ जना	-	-	गत आ.व.मा खेल संपन्न भएको ।
३	खेलकुद प्रतिष्ठान संचालन	५० जना	५० जना	१२० जना	४९ जना	
४	भिजन २०२० को कार्यक्रम संचालन					
	क) हिमाल, पहाड, तराई खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	३ पटक	-	-	-	यस आ.व.मा कार्यक्रम नरहेको
	ख) उत्कृष्ट खेलाडी विशेष प्रशिक्षण	६० जना	६० जना	-	-	"

५	खेलकुद चिकित्सा तथा अनुसन्धान केन्द्र संचालन	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	
६	खेलकुद गतिविधि प्रचार, प्रसार र प्रकाशन	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	
७	तालिम, सेमिनार, गोष्ठी र टिम आदान प्रदान	३० जना	७ जना	२० जना	१६ जना	
८	खेलाडी आजीवन भत्ता	२ जना	२ जना	२ जना	२ जना	
९	खेलाडी दुर्घटना विमा	१० जना	-	-	-	
१०	प्रशिक्षक परिचालन तथा अनुगमन	७० जना	१ जना	१५० जना	१५० जना	
११	लिग फुटबल प्रतियोगिता	१ पटक	१ पटक	-	-	संघद्वारा कार्यक्रम संचालन गरिने
१२	खेलकुद दिवस आयोजना	१ पटक	१ पटक	१ पटक		कार्यक्रम हुने क्रममा रहेको ।
१३	राष्ट्रिय संघहरूद्वारा गरिने अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सहभागिता र राष्ट्रिय स्तरका प्रतियोगिता संचालन	८६ वटा	३८ वटा	-	-	यस आ.व. मा कार्यक्रम नरहेको
१४	क्षेत्रमा खेलकुद गतिविधि संचालन	५ पटक	५ पटक	५ क्षेत्र	५ क्षेत्र	
१५	जिल्लामा खेलकुद गतिविधि संचालन	७५ जिल्ला	७५ जिल्ला	७५ जिल्ला	७५ जिल्ला	
१६	खेलाडी पुरस्कार	१० जना	१० जना	-	-	यस आ.व. मा कार्यक्रम नरहेको
१७	विशेष खेलकुद प्रतियोगिता	१ पटक	१ पटक	-	-	"

१८	अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सहभागिता र प्रतियोगिता संचालन	५० जना	९ जना	-	-	"
१९	१२औं दक्षिण एशियाली खेलकुद तयारी कार्यक्रम	-	-	५०० जना	६१ जना	
२०	खेलाडी उपचार तथा आकस्मिक दुर्घटना सहयोग	-	-	१० जना	५ जना	
२१	राष्ट्रिय संघहरूलाई खेलकुद गतिविधि संचालन	-	-	६४ वटा	६४ वटा	
२२	AFC च्यालेन्ज कप फुटबल प्रतियोगिता संचालन	-	-	१ पटक	१ पटक	
२३	खेलकुद कलेज स्थापनासम्बन्धी प्रारम्भिक कार्यक्रम	-	-	१ वटा	१ वटा	
२४	आदिवासी परम्परागत खेलकुद आयोजना	-	-	१ पटक	१ पटक	
२५	धनगढीमा रंगशाला निर्माण चालु राख्ने	१ वटा	निर्माणाधीन	१ वटा	निर्माणाधीन	
२६	सुनसरीमा रंगशाला निर्माण	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	
२७	नेपालगञ्जमा पौडी पोखरी निर्माण	१ वटा	१ वटा	१ वटा	निर्माणाधीन	
२८	कैलालीमा कवर्ड हल निर्माण	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	
२९	जुम्लामा कवर्ड हल निर्माण चालु	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	
३०	खेलकुद पूर्वाधारको स्थलगत अध्ययन	३ पटक	३ पटक	-	-	
३१	खेलकुद पूर्वाधार निर्माण	१८ वटा	१८ वटा	७८ वटा	७४ वटा	
३२	खेलकुद पूर्वाधारको मर्मत सम्भार	१४ वटा	१२ वटा	१२ वटा	११ वटा	
३३	मूलपानीमा क्रिकेट स्टेडियम निर्माण	१ वटा	१ वटा	१ वटा	निर्माणाधीन	
३४	भैरहवामा क्रिकेट रंगशाला निर्माण	१ वटा	१ वटा	१ वटा	निर्माणाधीन	
३५	चितवनमा रंगशाला निर्माण	१ वटा	-	१ वटा		
३६	इटहरी रंगशाला निर्माण	-	-	१ वटा	१ वटा	

३७	६ वटा नयाँ आयोजनाहरूको निर्माण शुरु	-	-	६ वटा	२ वटा	
३८	सिरहा कवर्डहल निर्माण तथा मर्मत	-	-	१ वटा	१ वटा	
३९	विदेशी फुटबल प्रशिक्षक पारिश्रमिक	-	-	१ पटक	१ पटक	
४०	खेलकुद पत्रकार अक्षयकोष	-	-	१ वटा		
४१	खेलाडी अक्षयकोष सुदृढीकरण	-	-	१ पटक	-	कार्यक्रम संचालन हुने क्रममा रहेको

स्रोत : राष्ट्रिय खेलकुद परिषद

कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट परेको प्रभाव :

क) राष्ट्रिय युवा परिचालन कार्यक्रम

- १) केन्द्र तथा स्थानीयस्तरमा संचालित युवा साभेदारी कार्यक्रमले युवाहरूको क्षमता अभिवृद्धिमा सघाउ पुऱ्याएको ।
- २) जिल्ला जिल्लामा स्थापित युवा सूचना केन्द्रमार्फत युवा उपयोगी सूचनाहरू प्रवाह भई रहेको र भावी दिनमा यस्ता केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दैजाने जाने कार्यक्रम रहेको हुँदा यस्ता केन्द्रहरूको उपयोग युवाहरूले गर्न सक्ने ।
- ३) विभिन्न क्रियाकलापको माध्यमबाट राष्ट्रिय रूपमा ख्यातिप्राप्त गर्न सफल भएका युवाहरूलाई सम्मान गरिदै आएको हुँदा यसबाट अन्य युवाहरूमा पनि सकारात्मक भावनाको विकास भएको ।
- ४) आन्तरिक तथा वाह्य युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमबाट युवाहरूलाई अन्य क्षेत्र तथा देशको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, साँस्कृतिक, भौगोलिक आदि अवस्थाका बारेमा पनि जानकारी प्राप्त हुनेहुँदा यस्तो ज्ञान र अनुभव आफ्नो क्षेत्र तथा देशको विकासमा उपयोग गर्न सकिने ।
- ५) संचार माध्यमबाट प्रसारण गरिने युवा पुस्ता संचार कार्यक्रमले युवाहरूसँग सम्वन्धित विभिन्न गतिविधिका बारेमा प्रकाश पार्ने भएको हुँदा यस्तो कार्यक्रमप्रति युवाहरू आकर्षित भई रहेका ।

ख) खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप

- १) विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयस्तरदेखि नै खेलकुदप्रति अभिरुची जगाई अनुसाशित, स्वस्थ र सक्षम खेलाडी सृजना गर्ने कार्यमा राष्ट्रपति रनिङ सिल्ड (एथलेटिक्स र भलिबल) तथा विद्यालयस्तरीय क्रिकेट तथा फुटबल प्रतियोगिताले सघाउ पुऱ्याएको ।
- २) विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयस्तरदेखि नै खेलकुदप्रति अभिरुची जगाई खेलकुद कार्यक्रममा सहभागी गराउन आवश्यक प्रशिक्षण प्रदान गर्नुपर्ने भएको हुँदा विद्यालयमा कार्यरत खेलकुद शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने कार्य सान्दर्भिक रहेको ।
- ३) फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरूका लागि संचालित पारा र स्पेशल खेलकुद कार्यक्रमले त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई खेलकुदप्रति आकर्षित गराउनुका साथै राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने सामाजिक दायित्व पूरा गर्नमा सघाउ पुऱ्याएको ।
- ४) खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधि सेवनविरुद्धको सचेतना कार्यक्रमले खेलाडीहरूलाई प्रतिबन्धित औषधि धका वारेमा जानकारी प्रदान गर्नुका साथै प्रतिबन्धित औषधि सेवनप्रति निरुत्साहित पारेको ।
- ५) नेपाल स्काउटलाई वार्षिक रूपमा प्रदान गरिदै आएको अनुदान रकमले स्काउट सम्बन्धी क्रियाकलापहरू संचालन गर्न सहयोग पुऱ्याएको ।

ग) राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् अन्तर्गतका क्रियाकलाप

- १) खेलकुद भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा सुधारबाट गुणस्तरीय खेलकुद क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सहज भएको ।
- २) छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता सफलतापूर्वक सञ्चालन भई सम्पन्न भएको ।
- ३) AFC Challenge Cup Football प्रतियोगिता सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको ।
- ४) खेलाडीहरूको मनोबल बृद्धि गर्न आजीवन भत्ताले सहयोग पुऱ्याएको ।
- ५) राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा प्रथम स्थान हासिल गर्ने खेलाडीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा सहभागी हुने व्यवस्थाले खेलाडीहरूमा उत्साह थपिएको ।

प्रमुख चुनौती र समस्याहरू

चुनौतीहरू :

- खेलकुदको लागि आवश्यक भौतिक संरचना निर्माण र मर्मत कार्यका लागि पर्याप्त रकम विनियोजन गर्न नसक्नु,
- गाउँस्तरसम्म खेलकुदको पहुँचलाई विस्तार गर्न नसक्नु,

- खेलकुद क्षेत्रलाई राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त गर्न नसक्नु,
- खेल तथा खेलाडीहरूलाई व्यावसायीकरण गर्न नसक्नु,
- युवासँग सम्वन्धित विभिन्न कार्यक्रमहरू अन्य मन्त्रालयहरूबाट पनि सञ्चालन भईरहेको हुँदा सो सम्वन्धी अभिलेख तथा कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा तयार पार्न नसक्नु,
- सीमित स्रोत, साधनको कारणले राष्ट्रिय युवा नीतिले तय गरेबमोजिमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कठिनाई हुनु,
- युवा कार्यक्रमले युवासँग सम्वन्धित सबै क्षेत्र तथा विभिन्न जात, जातिका युवाहरूलाई समेटन नसक्नु,
- युवा कार्यक्रमको वारेमा सरोकारवालाहरू समक्ष वकालत गर्न नसक्नु ।

प्रमुख समस्याहरू :

- स्थानीयस्तरमा युवासम्वन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संरचनाको अभाव,
- युवा परिषद् गठन हुन समय लागिरहेको,
- नेपाल ओलम्पिक कमिटीमा श्रृजना भएको विवाद समाधान हुन नसकेको कारणले खेलकुदको क्षेत्रमा अपेक्षित परिणाम आउन नसकेको,
- अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताहरूमा हुने सहभागिता परिमाणमुखी हुन नसकेको,
- स्थानीयस्तरमा खेलकुद विकासका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा सुधार गर्नका लागि रकम न्यून रूपमा विनियोजन हुने गरेकोले सो कार्यहरू प्रभावकारी रूपमा संचालन हुन नसकेको ।

निष्कर्ष :

तर्जुमा भएका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सकारात्मक नतिजाहरू निकाल्न थालेको पाइन्छ । स्थापना कालको छोटो समयमै संचालित विभिन्न क्रियाकलापहरू जस्तै: युवा साभेदारी कार्यक्रम, युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम, युवा सूचना केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धि, युवा प्रतिभा सम्मान, राष्ट्रपति रनिङ्ग सिल्ड खेलकुद प्रतियोगिता, माध्यमिक विद्यालयस्तरीय छात्र/छात्रा फुटबल तथा क्रिकेट प्रतियोगिता, छैटौँ राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता, अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिताको सफल आयोजना जस्ता कार्यक्रमहरू प्रभावकारी देखिएका छन् । संचालित क्रियाकलापहरूको प्रगति प्रतिशत पनि सन्तोषजनकनै रहेको हुँदा कार्यान्वयनको क्रममा देखा पर्ने चुनौतीहरूलाई सफलतापूर्वक सामना गरी युवा तथा खेलकुदको क्षेत्रमा संचालित राम्रा क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिई थप नयाँ कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा लैजान्नु बुद्धिमत्तापूर्ण हुने देखिएको छ ।

Possibilities for Youth in Nepal

✍ Ram Prasad Aganja

Nepal is the country in the lap of Himalaya with the nature gifted panorama. Climatic diversity enhances the glory of the country with its potentiality on various products. More or less lack of political stability and commitment, the country suffered different problems in last 2 decades that decrease the productivity of the country through manpower crossing aboard and decrease in innovative and productive work by youth of Nepal. Youth; the leader of the innovation, are the path leader that derives the country to the success reflecting the prosperity, harmony and peace in state. Unfortunately most of youth are heading the third countries in seek of better opportunities. And we are feeling proud of remittance? The open secret of our nation is that every individual are spending/investing more than lakhs in the process of flying aboard. It's the time to wake up and lead the nation. Dear friends let spend our effort in own land. We do not require a big amount to initiate our small modern agricultural business.

Youth are the power of the nation. Desire and

enthusiasm lead the youth to become a boss of own self. Most of the young people are frustrated not because of lack of knowledge or their calibers but because of the political instability and government investment in job oriented sectors. Back to 2 decades, Nepal has suffered a lot; now it's the period to join the hand on hand in sake of country. Today we have wonderful areas to spend with in small budget. Here we are talking about agricultural commercialization through low budget. Its require endeavor from all side. The partner of this dream is government, highly expert researcher and farmers. The utmost requirement is the government interest to invest in middle level research arena. Again it is better to open the field to private sector that requires government initiative. There are emerging field in agriculture and our farmer should be in touch and the competitive world require their first way out. Here are few sectors discussed for as applicable field that low budget can change drastically in the field of modern agricultural.

Mushroom culture

The flourishing area of commercial agricultural sector is mushroom culture and it requires a little precaution and lay man can do the job. Again a little budget is enough to start the business. Pleurotus and Agaricus are the two wide-

Fig. *Ganoderma lucidum*

ly commercialized species of mushroom. Now it's time to think of high valued mushroom that can be exported like Cordyceps, Ganoderma, Morchella, Claviceps, Cantharella, Boletus and others.

Ganoderma lucidum is a white rot basidiomycetous fungus. It grows on decaying wood logs and tree stumps and cosmopolitan in distribution. Ganoderma /Red mushroom are the highly priced and valued medicinal mushroom that is cultivable in the temperate climate region of Nepal. It is highly therapeutic valued mushroom known for centuries as Miraculous King of Herbs. It contains nearly 400 different bioactive compounds with 5 highly therapeutic bioactive compounds that help to correct cell imbalance, detoxify the body and strengthen

natural immune system. This mushroom has been used for various illnesses like migraine, headache, hypertension, arthritis, asthma, gastritis, nephritis, leucopenia, lupus erythematosus, dysmenorrhoea, cardiovascular problems and cancer including leukaemia. This mushroom is highly valued and respected from ancient period in China and Japan giving it different names like Soup of the Emperor with a Thousand Mistresses, Herbs of Spiritual Potency, The Elixir of Immortality and Reishi, the name adapted from an ancient Goddess of Health, Life and Eternal Youth. It is documented that Ganoderma helps to improve anxiety, high blood pressure, insomnia, asthma, bronchitis and hepatitis. This magic mushroom's water extract polysaccharide has found to have antitumor activities. The regular consumption strengthen the body health assure longevity and keep away from a lot of illness.

The mass cultivation of Ganoderma has been done on wood logs and in sawdust containing pots. The only requirement is government initiation for its spawn preparation and search for international market as small farmer can hardly do it. Government investment in research lab establishment and increasing motivation in youth to step towards in new agricultural practice is demanding.

Stevia cultivation

Stevia is a wonderful herb bearing leaves of very refreshing sweet taste growing in tropi-

cal and subtropical region. Stevia is commonly known as sweetleaf or sugarleaf or Madhu pa-tra in Sanskrit. Stevia is gaining the popularity because of its sweetness and remarkable health promoting qualities. The sweetness of Stevia leaves is due to the complex molecules called steviol glycosides like stevioside and rebaudioside contained in it. Steviol glycosides is a white and fine powder possessing high sweet-

Fig. Stevia rebaudiana plant

ness and low calorie that leads its wide application in food, confectionery, beverage, salted food, pharmaceuticals, brewing and others.

Stevia rebaudiana leaf extract (steviol glycoside) is 250-300 times sweeter than sucrose. This is the best alternative for diabetic patients as it contains low carbohydrate and negligible effect on blood sugar. People suffering from diabetes, obesity, hypertension, hyperlipemia and tooth decay can have stevia as the best option in their diet. Japan is consuming huge amount of Stevia in its sweetener market where as China is the leading Stevia producer.

Although few countries has banned Stevia in past but recently they accepted steviol glycosides as a food additive (European Union permitted in 2nd December 2011). The beneficiary effect of the Stevia compound has been strengthen by the its anti-hyperglycemic, anti-hypertensive, anti-inflammatory, anti-tumor, anti-diarrheal, diuretic and immunomodulatory actions as reviewed by Chatsudthipong V. and Muanprasat C. in 2009.

As Stevia grows from semiarid habitats to grassland and mountain terrain it best suit to climate of Nepal. The plant requires cloning for better and fast reproduction although it germinates through seeds but in very little in number. Tissue culture lab is the utmost requirement for its commercial production and government needs investment on such lab so that farmer can get plantlets in subsidized price. Market is everywhere from confectionery industries, food industries to local coffee shop where one can use its dry leaf power in place of sugar. Currently few private firms are working on plantlet production but lacks publicity.

Garden strawberry cultivation

Strawberry is worldwide cultivated berry as one the most economically important fresh and processed fruits, consumed for both its pleasant flavor and its nutrient. It is very easily to grow and more than 4 million tons are produced each year. The berry is widely accepted for its char-

acteristic aroma, bright red color juicy texture and sweetness. Hardly Nepalese has thought of its commercial production. It is very good option for the small scale agricultural business as it requires no specific skill and not necessary to depend on advance technology for the mass production of plantlets. The cultivation seem very simple and its market is also everywhere; the reason for its future popularity.

Garden strawberry is highly economically profitable modern agricultural cash crop prac-

Fig. Strawberry cultivation

ticed in developed countries like USA, Turkey, South Korea and others. Modern techniques like plasticulture method, Hydroponic cultivation method are popular method for the strawberry cultivation. The expansion of plantlets does not require seed or tissue culture as they can be propagated from runners (stolons). The soil texture and its climatic condition also favor the commercial production of strawberry in Nepal. Certain places like Kakani are now

famous for commercial production of strawberry.

Strawberry are consumed fresh or frozen and preserved, dried and used in prepared food such as cereal bars. They are consumed with dairy products such as in strawberry-flavored milk, ice cream, milkshakes, smoothies and yogurts. It is popular as dessert with cream.

Even animal husbandry is one of the best options for the high income generation. Local people are relying on local cattle for milk production. The substitution by high milk producing breed like Jersey, Holstein and others can drastically change the milk production and country could self depend for milk. Similarly swine is also the best alternative as they produce high number of piglets in single breed. They are used for meat production and they grow faster and good for high meat production.

A lot of new approach are emerging in the field of agriculture that simple knowledge can change the economic growth of individuals along with nation. For this national investment is required and there is standby of qualified biotechnologist in own country that can implement the policy of the nation. The only thing is the investment with future prospective and keeping in mind the desire of the country at the utmost priority.

Chinese Government's Support on youth Employment and Entrepreneurship Promotion

 Gokul Banstola

Youth are the power of the nation. They have been defined as creative, energetic, innovative, intelligent as well as competent force. Unemployment is the common problem of Youth all over the world especially for developing countries. Most of the Nepalese young people are also frustrated because of lack of employment opportunities.

Entrepreneurship is the source of employment, base for development, and the means of enriching the people. The economic growth theory and practice indicate that entrepreneurship is an important source of economic growth. It is clear that we should implement the strategy of job enlargement. Through entrepreneurship development

Promoting youth business initiation and building an entrepreneurship society are helpful for the young people to play their main roles, and to guide the young people with a positive attitude towards employment problem. In recent years, it is obvious that the youth has become the main labor force.

Starting Business is the best solution of unemployment

According to the Chinese 11th Five Year Plan, there were about 600,000 new labors in the cities and towns, most of whom were undergraduate students and surplus rural labors. Statistics shows that 10% of economic growth created 310,000 job opportunities. Compared to the 600,000 new labors, the contradiction still existed although economic growth was kept at 10%. Meanwhile, another statistics indicate that establishment of a new business by one person can provide 5 job opportunities. It is thus clear that we should encourage and support youth entrepreneurship and establish new businesses by improving the youth's quality and capacity rather than simply develop new job positions.

Promoting youth business initiation and building an entrepreneurship society is helpful for the cultivation of a group of young talents that know how to run the business, management and innovation, to enhance the potential economic and social development.

Young people have a good tradition of entrepreneurship. And the entrepreneurship and accumulation by the old generations have become the powerful support for the rapid development of China's reform and opening up. At present, we need more young people to innovate, and make more breakthroughs. To improve this ability, more training, practice and accumulation are needed. And for entrepreneur and starting up business, it is one kind of this practice.

A youth entrepreneurship is a process with passion, knowledge, success and failure, experience and lessons. The success rate of the first business is not high generally. But few people give up the second business as well. The purpose of promoting youth entrepreneurship and build an entrepreneurship society is to cultivate a group of young aggressive talents with passion and action.

Entrepreneurship is a kind of capability.

Global Entrepreneurship Monitor China shows that Chinese entrepreneurship capability is weak. There is a high rate of business shut down within 12 months in China, ranking the first place among the contrasting countries. But the rate of skilled and experienced entrepreneurship ranks the penultimate. Meanwhile, pursuing traditional value orientation of stable, elegance and guaranteed job has reduced the youth's entrepreneurship passion. There are some inevitable difficulties when the young people are running their

businesses, while the government doesn't offer enough assistance at present, e.g. the blocked financing channel, which is one of the toughest problem in China. We launched an investigation of Quanzhou youth entrepreneurship, which indicates that 52.8% of first business capital is total from family savings, 43.9% are partially from kins. In recent year, the government has made favorable policies for the youth business, but they are not well implemented. 66.7% of the youth don't know the policies, 77.6% don't really benefit from it.

Entrepreneurship needs guidance.

Tsinghua Chinese Entrepreneurship Research Center and CCTV jointly issue the "Investigation Report of Successful Entrepreneurship for Ordinary Chinese 2008-2009" shows that capital is the first common problem for starting up business. Welfare Fund can guide the investment. Supporting entrepreneurship is well done in Taiwan. From 1968, regulations for entrepreneurship were issued to foster the development of starting business activities. The entrepreneurship for IT industry has forwarded IT industrial capital of about 1.5 trillion new Taiwan yuan, which assist more than 300 IT companies to list on the stock market. About 100 billion yuan of special budget bill was put into use in the youth entrepreneurship in 4 year after 2009. For the promotion of youth entrepreneurship, we have the following advice:

1. Establish an efficient system. The

government should set up a department or coordinative system to guide the youth entrepreneurship. Cities are the base for modern economic and social development, and is also the base for youth entrepreneurship. Cities with good conditions can set up Youth Entrepreneurship Pilots to try new ways.

2. Improve education. Education is an important way of cultivating business consciousness and enhancing business ability. Statistics from the Ministry of Education shows that under-graduate students that started up their own business only took up 0.4% of all under-graduate students. For our province, in 2006 the number of start up business students was only 2115, took up only 2.3% of all. The situation analysis of business start-up for Chinese Youth Group shows that 59.4% of the youth thought that training was necessary before starting up business, 51% of the youth thought that training is helpful. 58.4% were eager to accept business skill training. We also suggest business start up education should be included in the advanced education to help the students make a good plan for their own career. We suggest government should also fund and set up the entrepreneur training system.

3. Improve the relevant policies. We suggest the government department undertake some investigation and research to improve the business start-up policies in terms of taxation, small loan, social security subsidy, business office, administration service etc. so as to

build a good business environment and reduce business risk for the young people.

Chinese government's policies and achievements of youth business initiation

The Chinese government's endeavor to help the young people get employed is principally implemented by the Communist Youth League of China. The government and the Youth League are employing the six following approaches to assist the young people in their business initiation.

1. Youth Business China (YBC) as the medium

1.1 What is Youth Business China (YBC)

Youth Business China (abbreviated by YBC) is an educational public welfare project aimed at supporting young people to initiation and mobilize the various circles of the society with the industrial and commercial cycle in particular, to provide the young people with tutoring, capital, technology, and network support for their successful entrepreneurship. YBC program was initiated with the sponsorship of the China Communist Youth League, All-China Youth Federation, Ministry of Labor and Social Security, National Statistical Bureau, China Federation of Industry and Commerce, Wales international business leaders BBS and the British embassy in Beijing in December 2003,

YBC is implemented by the China Youth &

Children Foundation for Social Education.

By using the tried model from Youth Business International and marshalling resources from all social sectors of China, especially the business community, YBC provides business mentoring, seed money, skills training and network support to young entrepreneurs, thus helps them succeed in business start-ups.

The national and provincial YBC offices are mobilizing resources from all sectors of society, especially from the business community, to facilitate the young people who aspire to create their business with mentor services, non-profit loans and other assistance. The potential young entrepreneurs will be assimilated to the business circles and move towards successful and responsible business people.

As a non-profit programme with a think-tank function, YBC has been pursuing its goal to "promote entrepreneurship, enhance employability, create job opportunities, revitalize the economy, implement social responsibility and promote social harmony". YBC inspires the potential of youth and encourages them to take action.

In 2005, YBC was accredited as the best practice program by the UN Secretary General's Youth Employment Network Office China.

1.2 What Kind of People does YBC Help?

- Young people from 18 years to 35 years old.
- The unemployed, half-employed or people waiting for employment.
- With good business ideas and a passion of entrepreneurship.
- Lack Business experiences.
- Without initial funding.

1.3 What YBC Offers to Young People of Entrepreneurship?

- Entrepreneurship training.
- Business imitation training course with free of cost.
- 30-50 thousand loan for initial funding without interest to youth.
- Provide one to one entrepreneurship tutoring.
- Guidance for young people to enter the industrial and business community.
- Carve-out training free of charge Professional Committee Support.

1.4 Specific Achievements of YBC

- Establish 49 branch offices throughout China.
- Assist 3220 youth business initiators in providing their startup capital or tutorship.
- Drive more than 90,000 people to get employment.

- Consulting and training for over 1 million person/times.

2. Microcredit or tax allowance

In light of the young entrepreneurs' predicament of startup financing, low-interest or interest-free loans between 500 thousand and 100 thousand RMB, or tax allowances for the first couple years will be granted to the young entrepreneurs whose new projects have market potentials, after assessment by the postal savings banks, rural credit agencies, etc.

3. Internship in Young Entrepreneur's Job Camps

The Youth League or the universities will ask the enterprises that have strong social accountabilities to offer regular internship openings to the young people who aspire to create their own business, whereby the potential entrepreneurs are expected to practice their knowledge and muster management expertise in this way.

4. Introduction of Business Initiation Mentors

The Youth League and the YBC will invite a group of enthusiastic government officials, entrepreneurs and industry experts to help the young entrepreneurs by means of training, consultation, instruction and

business diagnosis. They will act as the young entrepreneurs' business and technical advisers, as well as their friends and mentors.

5. Workshops and forums

The YBC will regularly organize lectures, workshops, STSB (Smart Technology for Smarter Business) trainings, MBA courses and other events on business initiation to inspire, encourage and empower the young entrepreneurs.

6. Encouragement and acclamation

The Youth League will set up successful examples of the young people who aspire to start business, especially those who have already achieved success. Media coverage may also be included to this end.

Unemployment is also the most serious problems of Nepali youth. Chinese experience and practice should be beneficial for us. We shall start to address the problems of youth and employment by encouraging, supporting and guiding individuals; creating job opportunity by various ways.

References:

Training Materials and classroom lectures of "Seminar on Youth Business Initiation for Developing Countries" 23 June to 12 July 2012 Fuzhou, China.

Global Youth concerns and keys to quality Youth Development

✍ **Ram Bahadur Hamal,**

Executive Summary

The recent globalized world shrieked geographically has several Youth concerns. Most of the Youth concerns are related to environmental status, erosion of National Identity, Vicious cycle of poverty, shifting economic crisis, educational disparity and barriers, obesity with materialism, acute violence in schools and colleges, growing of too fast a too slow, use of drugs and alcohol and single parents households. These hazards may be solved with keys to quality Youth Development.

1. Single Parent Households

The problems, Since the 1950s, the number of single parent homes has consistently increased to the point of catastrophe. Today, 14 million single parents are responsible for 28 million children. Raising a child is difficult enough in a two parent home, especially in tough economic conditions. The situation is even direr when there is only one parent. Economically, a single parent is likely to bring less income home. This equates to fewer opportunities for such vital necessities as education. trying to make ends meet also takes

the time that is spent away from children who need a parent's guarding in effluence. Absent a parent's diligent guidance, children become subject o higher dropout rates, higher risk of dangerous sexual behaviors and pregnancies, higher chances of drug and alcohol abuse- etc. It truly takes a village to raise a child.

2. Drug/Alcohol abuse

There was a time in cinematic history where virtually every actor/actress was portrayed on screen with a cigarette in hand. Smoking, it was implied, was cool. As a result everyone was doing it, including kids. well, as awareness to

the danger of smoking increased, "cool" images of smoking disappeared. Unfortunately, The same can't be said about drugs and alcohol. These vices are staples in everyday media. Simply, drinking and using drugs is shown as being cool. The numbers bear the tale 21% of high school seniors say they get high and 41% of the same group report drinking alcohol. Our kids are literally moving around in an intoxicated daze. Immature behavior is then amplified due to being under the influence. Drunk driving, Poor grades and attendance anti-miracle violent behavior and the list goes on.

3. Growing up too Fast and too slow

There was a time when kids enjoyed being kids. Today, even at the earliest of ages, children are partaking in armatures activities with serious consequences. Similar to what we see the alcohol and drugs, sex is a very popular and portrayed subject matter. The movies, TV, the internet essentially everywhere a kid turns lie or with sex the egregious being the secret lives of an Nepali Teenager and Teen Mom, to name two music is a culprit as well songs have always had sexual innuendos, but at least "back in the day" You had to be old enough to understand them . Today it's all about " How low can you go" and "baby let me sex you up" kids are having sex as early as 10 and 11 with teen Pregnancies increasingly on the rise. The concept of childhood is literally being wiped

out.

4. Violence in schools and colleges

A child's education is the foundation from which he or she will be enabled to go forth out into the world and build a life. Schools play a major role in this endeavor, and therefore it is reasonable to expect that these places where they can be safe havens for the children while they are preparing for adulthood . Unfortunately, this is not always the case. In many instances, especially in low income, urban setting, schools can be a war zone. we are not talking about minor bullying, but rather serious violence. consider that in the last decade 284 kids were murdered due to school violence- these were shooting, stabbing, fighting and suicides. Growing up is tough enough without having to be worried about being killed while going to math .

5. Materialism

We live in a society that promotes materialism and so we perpetuate this particular malady by instilling bad habits into our children. we teach our children that the measure of success and happiness in life is how much stuff you have. kids naturally want things – especially if their friends have something similar. Unfortunately there seems to be little restraint on accompanying guidance as we go about this. Essentially, we provide our kids with whatever they want that is within our financial

ability to do so. The concept of "earning" what you get or the idea that something "you don't need" seem to have been lost and discarded. Is there really any wonder why the average adult is \$15000 in debt at any given time ? we have a mentality of getting what we want and when we want it that has been ingrained in us since childhood. The unfortunate result is that there are devastating consequences for such continued behavior later in life.

6. Obesity

Our kids are fat and getting fatter. Recent numbers show that 20% of American children are obese. Not chubby- OBESE video games, TV, The internet and fast food are partly to blame. Kids are spending more time sitting in front of a TV/ Computer screen than running around outside. This sedentary lifestyle has consequences. Socially, It's no secret that overweight kids are going to be subject to ridicule from their peers it's said, but nevertheless true . This can result in such issues as low self-esteem, depression etc. Then there are the health concerns. High blood pressure, diabetes and other maladies that is associated with obesity, Psychologically and physically, obesity is an issue that can be resolved with a simple increase in activity and awareness.

7. Education disparity

Education is important few people would dispute this well regarded fact . A good

education (in comparison with a bad one) will invoice a child with an increased chance of taking advantage of opportunities to be successful in life . Unfortunately, some people have it better than other. This is not an issue of just one school being better than another school. Rather we are talking about whole classes of American children being denied a proper education that will prepare them to complete in job marked with their peers and have the same access to the American dream. Disparity in educational quality is delineated by race and financial status . If you live in a poor neighborhood or are a minority there is a good chance that the schools you attend are lacking many necessities while Asians and whites enjoy high graduating rates, African, Asian, American and Latinos continue to lag behind. Not surprisingly, Because job opportunities are lessen for dropouts, These two groups have the highest incarceration rates.

8. Shifting Economy

Advanced countries used to sustain itself with making its own products through manufacturing and then turning around and self products. The economy is shifting to more of a service industry versus a manufacturing industry. In order to cut costs and keep product prices down companies are forced to outsource manufacturing to other countries. Other countries can produce products at much lower labor costs. some companies have even begun

to outsource call center jobs to keep labor cost down. Not only is America now having lower paying services jobs than the average blue color job with a sustainable income but our economy is not a global economy. For example, what happens in Japan or Iraq drastically after prices for our stock exchanges gas on and many other products what exactly does this mean for our Youth? The Youth cannot graduate or even dropout of school without going through the pains of a low income job. The jobs offered with no experience pay very little with very little room for pay increase. In fact, The competition to get a promotion can be fierce, In the past your high school senior could graduate and go work at local factory for the rest of his or her life and make a good living . They would not necessarily need to have a college education to survive. In fact Youth today will graduate from college with multiple degrees and still cannot find work that is enough to sustain a decent lifestyle.

9. Poverty

The federal poverty level is \$22,050 for a family of four . This equates to 21% of all children (15 million children are considered in poverty. Just to cover basic expense for a family of four members, you would need to have salary more enough. This means that nearly 50% of our children are living in poverty. Half of these kids receive no government assistance because their parents earned more than \$22,050 that

year. According to National Center for children in Poverty (NCCP), That poverty is the single greatest threat to children's well being . Poverty impedes learning and contributes to social and behavioral problems. And guess what? There is no income to counteract these problems. Mommy cannot afford a tutor or Daddy cannot afford a counselor and so on huge opportunity for society to stop being material and turn poverty wouldn't be such an issues ... most children will all have the same things-things .. instead of what they want This would decrease violence in schools because fewer kids would be teased.

10. Erosion Of National Pride/Identity

If every year the Olympic were held, this probably wouldn't be a problem. This list is indicative of the fact that America (like any nation) has problems. The issue at hand is collective through amongst the people affected about how to deal with them. Unfortunately most folks tend to focus on their self and not the whole. we see these problems as affecting "them" and not "me/us" when we hear that America's children are the fattest among Western nations, this doesn't sting. when we learn that America's children lay educationally behind other industrialized nations, we don't cringe. There is very little sense of collective identity of People, as Americans . This is a result of our children not being properly educated and guided . There was a time when

every child would be going to school every day by standing and reciting the pledge of Allegiance. These practices are long gone and so our sense of common destiny. With so many diverse nationalities, races and ethnic groups that comprise every nation, The one common bond we all have with one another is that we are first a citizen of Mother land and then others..

keys to Quality Youth Development

Gisela Konopka (1973) and Karen Pittman (1991) identified critical elements essential to the healthy development of young people . Youth and adults will benefit from experiences providing some or all of these elements.

1. Youth Feel Physically and Emotionally Safe

2. Youth Experience Belonging And Ownership
3. Youth Develop Self-Worth
4. Youth Discover Self
5. Youth Develop Quality Relationships with Peers and Adults
6. Youth Discuss Conflicting Values and Form Their Own
7. Youth Feel the pride and Accountability that Comes with Mastery
8. Youth Expand Their Capacity to Enjoy Life and Know that Success Is possible

A Comparative Study of the Youth Policies in SAARC Countries

✍ Shesh Narayan Paudel

The Background

Youths are the future hope of the nation as well as the partners of the present. They are the most energetic and productive segment of the total population in any country. Youths are the agent of development and change. The history shows that the States' failure to timely address concerns and needs of the youths deprives the nation from taking advantage of their talents and energy which results a serious setback in the development process. Apathy of any state to address the concerns related to youth may also lead a country to violent activities, instability and conflicts. Therefore, a country needs to formulate the national policies and programs to ensure that the youths are provided with opportunities to grow, develop and prosper as fully engaged, responsive and productive citizens.

The present article has endeavored to study, compare and analyze the policies, programs

and priorities undertaken for development and mobilization of the youth population in eight SAARC countries namely: India, Bhutan, Bangladesh, Pakistan, Sri-Lanka, Afghanistan, Maldives and Nepal. Focus is mainly laid on institutional arrangements, policies, programs and special provisions made for the overall development of youth population in SAARC countries.

India

In India, a Department of Sports was set up in 1982 at the time of organizing 9th

Asian Games in New Delhi. Its name was

changed to the Department of Youth affairs & Sports during celebration of the International Youth Year, 1985. It was later upgraded into the Ministry of Youth and Sports on 27th May, 2000 with responsibilities to work for the youth and sports affairs. There are two departments under the Ministry: The Department of Youth Affairs and the Department of Sports.

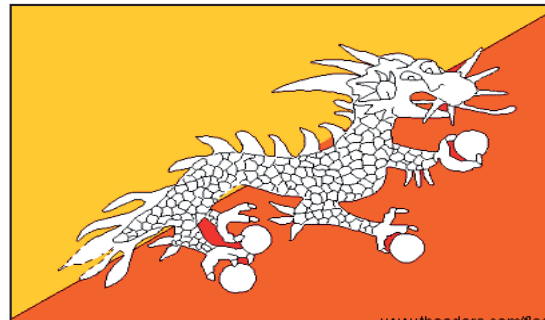
The Government of India formulated the first National Youth Policy in 1998. Later it was replaced by National Youth Policy 2003. The National Youth Policy document of 2003 covers the age group of 13-35 as youth population whereas the draft National Youth Policy 2012, which is yet to be endorsed, aims to cover the age-bracket of 16-30 years as youth population. The objectives of the current National Youth Policy in India is “to strengthen the culture of patriotism among young people and help them to become responsible citizens of the country who care for their families and communities where they live”. The Youth, i.e. those falling within the age group of 15-35 years constitutes nearly 40% of the total population of India.

The Department of Youth pursues the twin objectives of personality building and nation building, i.e. developing the personality of youth and involving them in

various nation-building activities. As the youth affair is a cross-cutting issue among other Ministries and Departments, like Education, Employment & Training, Health and Family Welfare, the role of the Ministry of Youth Affairs & Sports is acting as a facilitator and catalytic agent.

Bhutan

Recognizing the significance of youth in the development of the nation, the Royal Government of Bhutan has made substantial investments in youth development.

Significant among them have been the establishment of the Department of Youth and Sports (DYS) under the Ministry of Education. However, there is not a separate Ministry to look after the youth issues.

The Government has formulated the National Youth Policy, 2010. The Youth Policy regards the age group of 13-24 as youth population. This age bracket is consistent with the official definition of

the youth. This age group encompasses that period of life when the greatest change takes place and young people are confronted with innumerable challenges as they move from dependence to independence. It is also a period characterized by youthful vigor, enthusiasm, ambitions and building relationships. Major goal of the national youth policy has been to develop qualities of citizenship, pride in national identity, foster unity, practice a culture of non violence, and build a strong sense of social justice and dedication to national and community service amongst all sections of the youth.

The Policy has identified the following prioritized target groups:

- Out of school youth
- Under-employed and unemployed young people
- Young people engaging in risky sexual behavior
- Young people using drugs and alcohol
- Youth with disabilities
- Orphans
- Young Monks/Nuns
- Domestic workers
- Girls working in *drayangs*
- Uneducated young women in urban areas

Bangladesh

In Bangladesh, the Ministry of Youth and Sports was established in 1984. Prior to this, the Ministry of Labor and

Manpower was responsible to look at the matters related to youth affairs. Since its establishment, the Ministry of Youth and Sports has been dispensing its services for the development of the youth section of the population in the country. It looks after all the matters related to youth, their welfare, training and prospects.

The government of Bangladesh has formulated the National Youth Policy 2003, according to which all Bangladeshi citizens aging 18-35 years are treated as youth. A Department of Youth Development (DYD) under the Ministry of Youth and Sports is set up so as to focus on youth affairs. The Department has the vision to facilitate the unemployed youth for gain-

ful and self-employment activities, providing vocational and skill development training and micro-credit support and to involve the youth in the mainstream of national development process. The department has been given the responsibility of transferring the disorganized and unproductive youths into an organized, disciplined and productive workforce.

Pakistan

In Pakistan, Youth Affairs Division was established on June 12, 1989. As an

economy measure, it was merged with Ministry of Women Development on October 09, 1993. It was again made a separate Division on August 18, 1996 and was again merged with Ministry of Culture on November 19, 1996 as a Wing. The Government again raised the status of the Youth Affairs Wing to a full-fledged Ministry on 18-11-2005 under the charge

of Federal Minister and Minister of State (MOS) for Youth Affairs. This is one of the Key Ministries of the Federal Government of Pakistan.

The Federal cabinet of Pakistan in January 2009 approved the National Youth Policy which mandates the Youth Ministry to facilitate the stake holders on all aspects of youth related activities. The Youth Policy defines 'Youth' as a period of the age group of 15-29 years during which a person prepares himself/herself to be an active and fully responsible member of the society. It is a period of transformation from family dependent childhood to independent adulthood and integration in the society as a responsible citizen. This age group is consistent with the definition of youth taken by the Commonwealth countries.

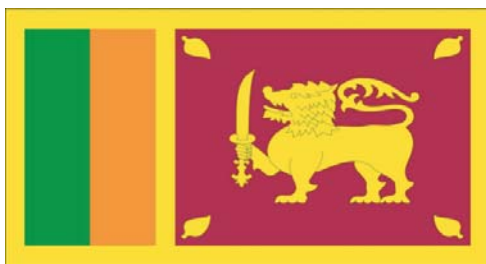
Another achievement made for the development of youths is the provision of **A National Youth Council** of Pakistan (NYCP). The 23 member council is set up under the chairmanship of the Prime Minister. The council, a platform of the Pakistani youth organizations, was born in 2000 and gathers several organizations of different spheres of influence (Culture, Environment, Political, Labor Unions, and Religious Confessions). The main objec-

tives of the NYCP are to constitute a space of dialogue between the organizations, to reflect over the Pakistani youth expectations and to contribute towards the development of youth associative life, and to be recognized by the Government as a partner in youth-related matters.

The Ministry has also formulated a **plan of action** to pay specific attention to youth development by enhancing and augmenting existing program, capacity building and increased financing in consonance with the National Youth Policy. A number of Ministries, Provincial Departments, organizations, NGOs, various International Donors, UN agencies, philanthropists, corporate bodies and CBOs are engaged in various disciplines envisaged in the plan of action.

Sri-Lanka

In Sri-Lanka, the Ministry of Youth Af-

fairs and Skills Development is set up to deal with the issues related to youths.

The structure of the Ministry is quite huge which consists of the following seven divisions, besides other several institutes:

- Administration division
- Vocational Training Division
- Planning Division
- Youth Development Division
- Finance Division
- Infrastructure Development Division
- Internal Audit Division
- Small Enterprises Development Division.

The Ministry is responsible for formulating the national policies and implement youth development program to develop youths as future leaders by providing necessary vocational and technical training, developing their entrepreneurial and leadership skills, and enhancing their socio-cultural activities. The Ministry has 18 Institutes under its purview. Sri Lanka aims that it can achieve the dream of being “Miracle of Asia” through the development of young human resource. Sri Lankan youth generation forms about 25% of Sri Lanka’s total population, numbering about 5.2 million.

The Ministry has undertaken the vision to prepare globally employable empowered Youth. Its mission is to make available the effective policy environment and institutional framework enabling the youth to acquire necessary skills, knowledge and attitudes to become productive citizens. Likewise, the objectives of the Ministry are to conduct program to build up a youthful community inspired by humanitarian and patriotic attitudes, well mannered with dignified personality and leadership skills. The Ministry has carried out the targeted programs to develop creativity, aesthetic and sports skills as well as skills in organization of youth and exchange of experiences.

Afghanistan

Young people constitute the major component of Afghanistan's demography. In

2007, nearly half of Afghanistan's population was under the age of 16 and 68% of the population was below 25 years of age.

The **Afghan Ministry of Information and Culture** is the Afghan Government Ministry in charge of Culture, Tourism, Publishing Affairs and Youth Affairs. The Ministry is made responsible to help young people participate in developmental process. It aims to tap the constructive and creative

energies of country's youth population by developing activities for youth and involving them in various nation-building activities. As most issues concerning young people fall within the remit of other ministries and departments, including Education, Higher Education and Public Health, the role of the Ministry of Information and Culture is to act as a facilitator and catalytic agent. The Ministry also incorporates an Office of the Deputy Minister for Youth Affairs which is committed to helping young people's overall development.

Maldives

In Maldives, the Ministry of Human Resources, Youth and Sports deal with the youth related issues. The Ministry is chiefly responsible for:

- policy and law regarding work and

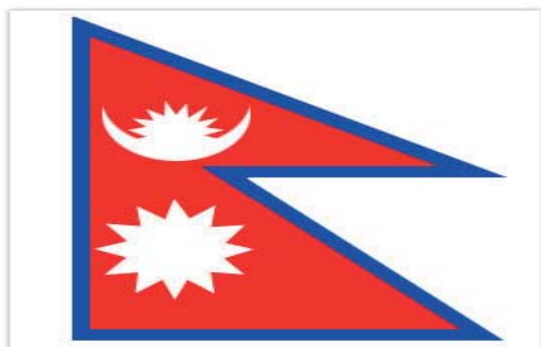

employment, and vocational training and career development,

- all activities relating to young people
- the development of sports and sporting involvement, particularly for young people

Nepal

For the first time in the history of Nepal, the Ministry of Youth, Sports and Culture was established on 22/09/1995. On 18/04/2000, the Ministry of Youth, Sports and Culture

was again merged into Ministry of Education, renaming it as the Ministry of Education and Sports. It was criticized from all quarters that in the absence of the separate Ministry to deal with the youth related matters, the specific issues of youths were not given due attention. After the political change of April 2006, the Government of Nepal re-established the Ministry of Youth and Sports on 31/08/2008. The structure of the Ministry is relatively small. It does not have any departments yet. The Ministry coordinates and facilitates the activities of National Sports Council and Nepal Scout.

As directed by the Interim Constitution of Nepal, 2007 to pursue a special policy to mobilize the youth human resources in the development of the country, a National Youth Policy was formulated in 2010. The policy considers the "Youths" as the women, men and third gender of 16-40 age group people. In Nepal the Youth population ranging the age between 16 to 40 years of age accounts for 38.8 percent of total population.

The policy has made several sub-categories of the youths considering their special needs. Major sub-categories include: priority group, special priority group, conflict affected youths, vulnerable youth, youths with disability and youths of marginalized

minority groups.

In Nepal, the major problems of the youth have been employment and underemployment. Foreign employment where the youth heavily participate is not properly managed and made safe. Likewise, proper management of remittance has not been made. Due to the mismatch between the market demand for competent human resources and the education provided to the youth, maximum number of the youth has become unemployed.

It has become a challenge to address the diversity among the youth in terms of age-group, region, caste and gender. The rehabilitation, reconciliation, education and livelihood support for the conflict affected youth and children also remain as challenge. Coordination between different government agencies, political parties, donor agencies, NGOs and other agencies which implement programs targeted to youth has also been a challenge.

It is necessary to make the required arrangements to enable youths actively participate in the social and economic transformation of the nation. This is possible by providing opportunities to all Nepali youths to develop their potentials and talents. For this to

happen, an independent, autonomous and competent National Youth Council needs to be formed to play the role of umbrella agency related with the youth affairs at the central level. This council will be mainly responsible to implement national youth policy in consultation with the stakeholders and regulate works related to youth as well as evaluate and coordinate the agencies working in the youth sector.

Conclusion

The language of the National Youth Policy 2010 of Nepal bears several political characteristics. The policy is more politically inclined and to some extent, it looks like an election manifesto of the political parties. In its sub-heading 'Need of the Youth Policy', it mentions that "The youths have rendered an outstanding contribution to every political change, founding of democracy and other social movements in Nepal. The peaceful popular movements, decade-long armed conflict, Madhesh movement, Tharuhat 2 movement as well as movements for identity and recognition which took place in the past have raised a demand to specially address the existing situation of the youths. The need of a policy on youths has, therefore, increased".

We can assume that Youth Policy of Nepal is encouraging Nepalese youths to engage more in political affairs and movements rather than directing them to be creative, skillful, hardworking and disciplined. Unfortunately, the bitter fact is that politics in Nepal is not imitation worthy for majority Nepalese youths. A large chunk of Nepalese young generation who believe in honesty, integrity, discipline and diligence have severely disliked the politics and the activities of the political parties. We can hardly find the Nepalese youths who aspire to be a politician in the future; rather they claim that the political instability caused by the irresponsible activities of political parties has hindered the opportunities of youths to prosper in the country. Hence, the existing youth policy is unlikely to win the confidence of the Nepalese youths that the policy will do something good for the development of youths.

The National Youth Policy 2010 of Bhutan is heavily skewed to developing loyalty and faith towards the Bhutanese Monarch and his regime in Bhutanese youths. The very first paragraph of the policy begins with the statement made by His Majesty, the King, Jigme Khesar Namgyal Wangchuck “*I have always believed that a nation’s future is mirrored in the quality of*

her youth and that it is the government’s sacred duty to provide a good education and a conducive environment for young people to become strong, capable leaders for the future”. However, the youth policy of Bhutan is very comprehensive and meticulously prepared. Bhutan has been successful to develop and utilize its youth population by implementing the youth policy.

Similarly, the youth policies and programs in Sri-Lanka are inclined to develop unflinching faith and support to the existing government and its initiations. The Mahinda Chintana- a philosophy and a future plan of the president Mahinda Rajapaksa to make Sri-Lanka a prosperous country in Asia- is advocated in each and every policies and programs brought for youths. However, Sri-Lanka has given specific attention to produce skilled labor force required for the opportunities gained from the international labor market and for the development needs of the country. Adequate provisions are made to impart advanced vocational training of high quality.

Finally, the youth policies and programs of India, Pakistan, Bangladesh, Maldives and Afghanistan are more or less similar in the sense that they are relatively apolitical in

nature. They emphasize more on developing self-reliance, diligence, skills, duties, responsibilities, sense of patriotism and so on in the youth populations. Therefore, all SAARC counties are required to give more priority to economic agendas over political ones for the overall development of youth populations in South Asia.

References:

The National Youth Policy. 2010. The Government of Nepal, Ministry of Youth and Sports

<http://www.gnhc.gov.bt/wp-content/uploads/2011/05/youth-policy.pdf>, accessed on 21/06/2012

[http://yas.nic.in/index1.](http://yas.nic.in/index1.asp?langid=1&linkid=47)

[asp?langid=1&linkid=47](http://yas.nic.in/index1.asp?langid=1&linkid=47) accessed on 21/06/2012

<http://www.dyd.gov.bd/govt%20office.php>, accessed on 21/06/2012

<http://www.moysports.gov.bd/> accessed on 21/06/2012

<http://www.moysports.gov.bd> accessed on 21/06/2012

<http://www.moya.gov.pk> accessed on 21/06/2012

<http://www.youthskillsmin.gov.lk> accessed on 21/06/2012

<http://www.afghanistan.culturalprofiles.net/?id=8> accessed on 21/06/2012

<http://www.moe.gov.np/> accessed on 24/06/2012

Resolution of the 9th Asia/Oceania Region Intergovernmental Ministerial Meeting on Anti-Doping in Sport

✍️ Surya Prasad Sharma

The Sport Authority of Thailand, in Cooperation with the World Anti-Doping Agency (WADA), the Olympic council of Asia and the National Olympic Committee of Thailand hosted 9th Asia/Oceania Regional Intergovernmental Ministerial meeting on Anti-Doping in Sport which was conducted during 28-29 June, 2012, in Bangkok, Kingdom of Thailand. Twenty Seven countries of Asia/Oceania Region including Nepal, were the participants in this meeting.

Previous intergovernmental meeting which was held in Riyadh, Saudi Arabia in may 2011, have achieved significant outcomes, including provision of information on anti-doping, the establishment of networks amongst Asian and Oceania Countries, the facilitation of regional anti-doping program development and the opportunity for governments to discuss common anti doping issues.

These achievements have made it possible for countries in Asia and Oceania to fulfill their responsibilities as part of the global anti doping

movement. In this 9th meeting the presentation of the first draft of the revised world Anti-Doping Code provide opportunity for the member countries to input their suggestions on this code which is under consultation process. Besides, there was a hot discussion about Asian Region Governments contribution to WADA for 2013 and beyond Apart from this other topics of the agenda for discussion were as below:-

- WADA's global report on anti-doping and the Asia/Oceania Regional Plan.
- Regional Anti-Doping Organizations activity;
- The UNESCO fund for the Elimination of Doping in Sport.
- Election process to the WADA Foundation Board for Asia and
- Individual country anti-doping reports.

In this meeting 27 countries participants

take active part in discussion over these agenda. The names of participating countries were:

Afghanistan, Bahrain, Bhutan, Brunei Darussalam, China, India, Indonesia, Iran, Iraq, Japan, Jordan, Kazakhstan, Kuwait, Malaysia, Maldives, Nepal, Oman, Pakistan, Palestine, Qatar, Republic of Korea, Samoa, Singapore, Sri Lanka, Syria, Thailand and United Arab Emirates.

After discussion among participants, the government participating in 9th Asia/Oceania Region Intergovernmental Ministerial Meeting on Anti Doping in Sport adopted the following Resolutions:

Respect the messages given by H.E. Mr. Sombat Kuruphan, Vice Minister of Sports and Tourism of the Kingdom of Thailand, and Mr. David Howman, Director General of the World Anti-Doping Agency (WADA) and wish to continue to work together in the fight against doping in sport.

1. Appreciate the progress reports and presentations given by participating countries on the recent development of anti-doping policy and activities in each of their countries.
2. Appreciate the report on the anti-doping policy development and the anti doping policy development by the National

Olympic Committee of Thailand and the Sports Authority of Thailand.

3. Appreciate and commend the work of Mr. Kanokphand Chunkasem, Governor of the Sports Authority of Thailand and his team for preparing and organizing the meeting so effectively and efficiently.
4. Appreciate the support and presentation by the Olympic Council of Asia on their regional anti-doping program and recognize the importance of the continued promotion and cooperation with the Sport Movement to achieve the goals of anti-doping policy.
5. Agree that the Governments of all participating countries recognize the importance of each Government's Commitment to carry out the fight against doping in sport in cooperation with the Sports Movement and will undertake the following actions:
 - a. Urge and encourage the eight remaining countries in Asia and four in Oceania that have not yet ratified the UNESCO international convention against Doping in Sport (the Convention) to urgently become a State Party;
 - b. Encourage countries who require assistance with anti-doping projects to apply to the UNESCO fund for the Elimination of Doping in Sport

(Voluntary Fund) in cooperation with UNESCO and WADA, recognizing that a country must have ratified the Convention to make an application to the Fund, and note that, following the decision of the 3rd Session of the Conference of Parties meeting in Paris in November 2011, States Parties must complete the UNESCO Add Logic online Survey in order to receive funding from the Voluntary Fund;

- c. Prior to the London Summer Olympic Game, 27 July – 12 August, 2012 and Paralympics Games 29 August – 9 September 2012, the remaining non-compliant Signatories, i.e. the National Anti-Doping Organization (NADO), or the responsible National Olympic Committee (NOC) complete as expeditiously as possible the final code compliance requirements in order to become code compliant;
- d. Provide support to and cooperate with the WADA Asia/Oceania Regional Office to attain the goals of the Asia/Oceania Regional Plan for 2012.
- e. Agree that following the deliberation and recommendation of the ad hoc finance committee, a delegated sub-committee of the Asian Finance Committee, comprising China, India, Brunei, Darussalam, Qatar and Jordan (9 chair) that the Asian region contribution to WADA for 2013 until 2017 be calculated as follows: Japan and Brunei Darussalam maintain their 2012 contribution amounts, the least developed countries Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Cambodia, Laos, Maldives, Nepal, Timor-Leste and Yeman (nine) pay at least USD 5000, and any WADA budget increase from 2012 to 2013 and beyond be shared by equal ratio across all other countries, such decision may be revisited in five years, 2017, if appropriate;
- f. Recognize the work undertaken on the framework to establish the Asian Anti-Doping foundation (AADF) and agree with the recommendation of the working sub-group of the Asian Region Finance Committee, that they continue their work with the WADA Asian/Oceania Regional Office as the Secretariat, to examine issues related to the establishment of the AADF and encourage expected contributors to take the initiative to promote and lead the process for the establishment and initial implementation of the program of the AADF;
- g. Agree that the WADA Regional Office continue to coordinate the election process of the Asian Regional

- WADA foundation board member representative at the request of the Governments present. It was further agreed that in order to be able to vote and be considered as a candidate for election, a country must have fulfilled the following three (3) criteria: 1) Made a full financial contribution to WADA (2005-2012); 2) Be a state Party to the UNESCO international convention against Doping in Sport; and 3) The Signatory, i.e. the National Anti-Doping Organization (NADO), in a country be declared compliant with the World Anti-Doping Code. It was also agreed that the number of votes for each country would not be released to candidate countries based on the decision reached by Governments after consultation carried out by the WADA Asian Regional Office immediately following the 8th Asia/Oceania Regional Intergovernmental meeting in Riyadh in 2011.
6. Assist and promote the activities of the Regional Anti-Doping Organizations (RADOs) and the development of National Anti-Doping Organizations, where appropriate through enhanced regional cooperation.
 7. Recognize the work undertaken by WADA, to date, to review the World Anti-Doping Code, thank the WADA Director General for his in-depth presentation of the first draft version of the 2015 Code at the meeting and encourage all governments and relevant stakeholders in the region to actively take part in the consultation process by making submission online to WADA at <https://connect.wada-ama.org/home.php> in advance of the second consultation deadline of 10 October 2012. Noting also the third and final consultation phase for the revised 2015 Code will be between 1 December 2012 and 1 March 2013, with the final draft presented to the WADA Executive and Foundation Board for approval in November 2013 at the 4th World Conference on Doping in Sport.
 8. Note that the Government of South Africa will be hosting the 4th World Conference on Doping in Sport, in Johannesburg, South Africa and wishes to invite and encourage all government. Ministers and officials responsible for Sport and Anti-Doping, Anti-Doping Experts and other key stakeholders to attend the Conference to show their support for the global fight against doping in sport.
 9. Appreciate and accept the kind offer from the government of the Maldives to host the 10th Asia/Oceania Region Intergovernmental Ministerial Meeting on Anti-Doping in Sport on 28-29 March, 2013. For the 11th

Intergovernmental meeting in 2014, kind tentative offers to host the meeting have been received from the governments of Brunei Darussalam and Japan. The WADA Asia/Oceania Regional Office will liaise with the respective countries to determine the host country, the schedule and agenda, and advise all Governments of the outcome.

General conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) passed international Convention against Doping in Sports in 2005. One of main purpose of this convention is to get concerned with the use of doping by athletes in sports and the consequences for their health, the principle of fair play, the elimination of cheating and the future of sport. In this connection Nepal agreed to sign in this Convention and the parliament of Nepal approved in January 2010. After that time we

become its member state and we develop our good relation with the international community as well as World Anti –Doping Agency.

Now we are working according to WADA Code to fight against Doping in Sport. For this purpose Ministry of Youth and Sport conducted various programmes with the help of UNESCO and some fund from the government of Nepal. We are moving forward. Government alone is not enough, so we need moral, technical and financial support from Civil Society, Educational and other institutions, Government and Non Government Organizations and different agencies from outside the country. After that we will be able to fulfill the objective of this Convention. And the resolutions of this 9th Meeting on Anti-Doping in Sport will be very helpful to fight against Doping in Sport in Nepal as well as Asia/Oceania Region.

Internet

✍ Uttam Khatiwada

Internet

Internet is a global system of interconnected computer networks that use the standard internet protocol suite to serve billions of users worldwide. It is network of networks that consists of millions of private, public, academic, business and government networks of all over the world. Today it becomes the man-made wonder and more useful to every one due to World Wide Web also called oceans of information.

It has almost redefined all other traditional invention of communication media; telephone as Voice over Internet Protocol (VOIP), television as Internet Protocol Television (IPTV), Newspaper, book and other print publishing are adapting to Web site technology. It has enabled and accelerated new forms of human interactions through instant messaging, internet forums and social networking.

The internet has no centralized control in either technological implementation or policies for access and usage; thus it has some weakness as well along with its huge advantages. Let's have some arguments about this matter.

The Advantages and Disadvantages of

Internet

Nowadays, internet plays an important role in our daily life. Now we can use computer, laptop, 3G phone or else to connect on the internet. Human are addicted seriously by internet in this century. Human will like to spend lots of time for surfing on the internet. It seems like it had already become an essential things in our life. By contrast, we should know the advantages and disadvantages that the internet brings.

First, for the advantage we can learn additional knowledge and collect useful information that we need by surfing internet. Actually, internet it's like a big library in our daily life. We can search lots of useful information and message from the internet. There are lots of useful browser for us to use and browse information like Google Search, Yahoo Search and others. It makes our life easier and more convenient. Nowadays human will like to read news, novel, and comic or find some references by the internet. It is because it is the easiest way for us. Moreover, the invented

of internet connected the people all over the world. People can communicate easily by internet. There are lots of ways to communicate with others, no matter where they are staying. We can use MSN, AIM, Yahoo Messenger, Skype, Facebook and others to stay in touch with our lovely family or friends. These can let us stay in a good relationship with each other with an easier way.

However, a coin has two sides. Internet has lots of advantages, but also the disadvantages. The negative information or message which posted on the internet can influence human minds. For example the violent video or picture and the pornography are unsuitable for youngsters. We have to take this matter seriously, especially to those young children who are yet able to differentiate what is right or wrong. In other words, the content posted in the internet can influence people behavior and minds. In addition, online gaming, gambling, stock market and others may cause unhealthy human life too. Nowadays, lots of people are addicted by those activities in internet. For example, people who are addicted by online games, they will treat the game as a real life world and spend most of their time on it. They rather sacrifice their bed time and seldom eat just for playing and stay active inside the game. This can make their health become worse day by day.

In conclusion, nothing can be perfect. Just like the internet have its advantages and also the disadvantages. In my opinion, we

must know the advantages and used on it as well. From the other angle, we should know the disadvantages it will brings, and try our best to avoid it so that we won't be the person who addicted seriously in the negative stuff on the internet. So that we can let Internet to benefit our life but not to let it controls our life.

Electronic mail

Electronic mail commonly known as e-mail, is a method of exchanging digital messages from an author to one or more recipients. Email operates through the Internet or other computer networks. Email systems are based on a store-and-forward model so that sender and the recipient both should not be online at the same time as instant messaging.

An email message consists of three components, the message envelope (inbox), the message header and the message body. The message header contains an originator's email address and one or more recipient addresses along with some descriptive information such as subject header field and a message submission date/time.

To use e-mail service:

We can find lots of free e-mail service provider websites on Internet. Gmail (www.gmail.com), Yahoo mail (www.yahoo.com), Hotmail (www.hotmail.com) are most popular among them.

- First select the e-mail service provider as you like. (let www.yahoo.com)
- Run browser (internet explorer, Mozilla Firefox, Google chrome etc.) then type www.yahoo.com on name box and press enter.

- Click on **sign up** link to create new account and we need to fill the electronic registration form displayed completely including unique e-mail id, valid password and other details asked (name, gender, birthday, country, language, secret questions and visual code).
 - After that we should click on **create my account** button accepting terms and conditions of e-mail service provider.
 - Next page provides you the information about your yahoo account. You can print or save the information for future convenience. Then click on **continue** button.
 - The Yahoo home page appears and you can click on **mail** link to use email service.
 - Click on **inbox** link to see welcome message from yahoo.
 - Click on **sign out** to close your account.
- Steps to sign in your yahoo account after having yahoo account:**
- Run browser (internet explorer, Mozilla Firefox, Google chrome etc.) then type www.yahoo.com on name box and press enter.
 - Click on **sign in** button after typing your yahoo id and password on the id name field and password field.
 - Now you can click on **mail** link to use email service.
 - Click on **inbox** to see message and **Compose** to send message.
 - Click on **sign out** to close your account.

Using your Email

- Use the **Mail** buttons on the page to

perform actions

- “Compose” – write an email
 - “Check Mail” – go back to your Inbox (check email)
 - “Reply” – Respond to an email someone sent you (Re)
 - “Forward” – Pass along an email to someone else (Fwd)
 - “Delete” – Moves Email to your trash bin (in Yahoo)
- You have Folders on the side navigation of your email to store messages
 - “Inbox” – Where your new email comes in
 - “Drafts” – If you start writing an email but don’t want to send it yet, you can “Save as Draft”, and it will be in this folder
 - “Sent” – Copies of emails you have sent to others
 - “Bulk” – Where Spam hopefully goes (junk mail)
 - “Trash” – Where messages you delete go

Some basic rules of e-mail:

- Email addresses and Webpage addresses have NO SPACES:
 - www.yahoo.com → Right
 - www. yahoo. com → wrong
- Email addresses and Webpage addresses are NOT case sensitive
YAHOO = yahoo = YaHoo
- If you have already made your email-id, you must go to www.yahoo.com and click “Mail” to access email
- Structure: username@serviceprovider.

- com {ex: ramthapa@yahoo.com}
- Always an @ sign (Shift + 2) just after user name.
 - No spaces in emails, but can have underscores (_) or dashes (-) → {ex: ram_thapa@yahoo.com, ram-thapa@yahoo.com}
 - Your email will be _____@yahoo.com
 - _____ will be whatever you choose as your user name.
 - Your first choice may have already been taken so you may need to try more to make your user id unique.

Power of Email

- Can communicate with somebody at anytime, anywhere, for no cost
- Can write messages as long as you want
- Can attach files
 - Send documents (ex: resume),
 - Send pictures
 - Send links to webpages
- Can keep an address book of contacts for easier use
 - Can type in person's name if you have them in your address book
 - Can also keep other information (optional) – Address, birthdate, etc
- Can use simple formatting with the toolbar (very similar to Word)
 - Also has smiley's ☺

Search Engine

The World Wide Web has millions of pages of

information. This makes it extremely difficult to locate the needed information on the Internet. Search engines are programs that help to search webpage on the Internet containing information on specified topics. Search engines use automated programs called spiders to read web pages. These spiders search the web for web pages, assign keywords to the pages either by content or using the keyword field on the webpage, and then creates a database of information. When you type in a search request into a search engine, a program matches your keywords to keywords in the database.

Although Google is by far and away the most popular search engine, no single search engine, not even Google, can cover even a fraction of the entire Internet. To perform a more comprehensive search of the Internet and, hence, increase your odds of finding additional useful information about a topic, be sure to use these other general purpose search engines:

AllTheWeb (www.alltheweb.com), AltaVista (www.altavista.com), AOL Search (www.aol.com), Ask (www.ask.com), Bing (www.bing.com), Hotbot (www.hotbot.com), SurfWax (www.surfwax.com), Excite (www.excite.com), Gigablast (www.gigablast.com), Lycos (www.lycos.com), Wisenut (www.wisenut.com), MSN (www.msn.com), Yahoo (www.yahoo.com) and Google (www.google.com)

Simple Google Search Tricks

Keywords	Description	Examples
site:	Search information from particular website.	EDV Result 2013 site: www.espotnepl.com

define:	Provide definitions for words, phrase and acronyms from the web.	define: youth	Find web pages containing definitions for word "youth"
filetype:	Find documents of the specified type or extension name.	Youth mobilization : pdf Youth mobilization : doc Women empowerment: ppt	Find youth mobilization in pdf format, Find youth mobilization in doc format, Find women empowerment in ppt format.
time	Find out what time it is anywhere in the world.	Time London	Displays what time it is in London.
safesearch:	Exclude adult-content	Safesearch: sex education	Search for sex education material without returning adult sites.
#..#	Search within a range of numbers.	Earthquake 1990-2010	Displays information about earthquake that took place in between 1990 to 2010
Book	Search full-text of books.	Book Clash of Titans	Show related information of book "Clash of Titans"
Author	Search information from particular author.	social networking author: Mark Zuckerberg	Shows for Mark Zuckerberg articles on social networking.
Movie:	Find reviews and show times.	Movie: apocalypto	Search for information about this movie.
Location:	Find news articles from sources located in the specified location or particular country.	Mountain : Nepal	Find Nepali news articles on Mountain
Info:	Find info about a page.	Info: www.facebook.com	Find information about the facebook website.
Or	Find info for different topics at once.	Ghost or vampire	Search for either the word ghost or vampire
	Google Calculator (typing into the browser's search box)	25+75-10*5/5 5% of 400 2^5	90 20 32
	currency conversions (typing into the browser's search box)	500 Euros in USD 130 lbs(pound) in kg 5 in binary	500 Euros = 624.6 U.S. \$ 130 pounds = 58.967 k.g. 5=0b101
	Area code	971 415 977	Info about given area code

Result
Display info about EDV Result 2013 only from www.espotnepal.com

(युवा साहित्य प्रतियोगिता २०६८-६९ मा प्रथम भएको निबन्ध)

युवाशक्ति : राष्ट्रको भविष्य

शिवराम सापकोटा

युवा दानीमा दानवीर दधीचि हो । ज्ञानीमा ज्ञानसागर मनीषी हो । बलमा बलशाली हनुमान हो । बुद्धिमा विदुरभैं विद्वान हो । गुणमा गुणरत्न गुरु हो । मानमा स्वयं संसारकै अभिमान हो । युवाशक्ति सगरमाथाको सान हो, अन्नपूर्णको स्वाभिमान हो, लालीगुराँसको लावण्य र सुनगाभाको सौन्दर्य हो । कर्मलाई नै जीवन मान्ने युवा कर्मवीर हो । जस्तोसुकै आपतमा पनि अविचल रहने युवा धीर हो । युवा, जस्को एक इसारामा सृष्टि हाँस्छ, जस्को एक प्रयासमा सृष्टि बाँच्छ । शक्तिकै कुरा गर्ने हो भने पनि संसारले शक्तिको जति नै गुणगान गाए पनि, 'जसको शक्ति उसको भक्ति' मनाए पनि, युवाशक्तिको सामु टिक्न सक्ने शक्ति न हिजो थियो, न आज छ, न भोलि हुनेछ । हो, त्यही भएर होला युवा शक्तिलाई राष्ट्रको भविष्य मानिएको, राष्ट्रको भावी जीवन ठानिएको ।

सामान्य भाषामा भन्नुपर्दा बाल्यकालबाट विदाई पाएका र बुढ्यौलीले स्वागत नगरिसकेकालाई युवा मान्न सकिन्छ । 'केही गरौं र अधि बढौं', भन्ने सोच राखेका सक्षम र सबल जनशक्तिलाई नै युवा भनिन्छ । शब्दकोशकै शब्द सापटी लिएर भन्नुपर्दा 'युवा' भन्नाले तरुण, जवानीले नछाडेका र बुढ्याईले नछोएका व्यक्तिलाई बुझिन्छ ।

हुन त युवाजोश भएकालाई युवा मान्दा हुन्छ, तर विश्वका विभिन्न मुलुकहरूले युवाका सम्बन्धमा आ-आफ्नै उमेरसीमा तय गरेका छन् । संयुक्त राष्ट्र संघ र विश्व बैंक लगायतका संस्था र अन्य केही मुलुकले १५-२४ वर्ष उमेर समूहका महिला, पुरुषलाई युवा मानेका छन् । भारतले १५-३५ वर्ष, चीनले १४-२८ वर्ष, जापानले ०-२४ वर्ष उमेरकालाई युवा मानेको छ भने नेपालको युवा नीति, २०६६ अनुसार 'युवा भन्नाले १६-४० वर्ष उमेर समूहको महिला, पुरुष तथा तेस्रो लिङ्गिलाई समेत जनाउनेछ' भनिएको छ । यस अर्थमा युवा भन्नाले हामी १६-४० वर्ष उमेर समूहका मानिसलाई मान्न सक्छौं, तथापि युवा उमेरले होइन, उत्साहले जन्मन्छ । समयसीमाले होइन, संयोजनकारी भूमिकाले चिनिन्छ । जे होस्, युवा उन्नतिको नायक हुन्, उत्साहका परिचायक हुन्, राष्ट्र निर्माणका प्रमुख स्रोत हुन् । युवा राष्ट्रका अमूल्य निधी हुन्, परिवर्तनका संवाहक र विकासका उत्प्रेरक हुन् ।

प्रायशः राष्ट्रको सबैभन्दा बढी हिस्सा युवाले नै ओगटेको देखिन्छ । नेपालको जनगणना २०६८ को प्रारम्भिक अनुमानअनुसार नेपालमा १५-२४ वर्ष उमेरका युवा ४९ लाख र १५-३५ वर्ष उमेरका युवा

८१ लाखभन्दा बढी छन् । अझ १६-४० वर्ष उमेरको युवाको आँकडा निकाल्ने हो भने त्योभन्दा पनि बढी नै हुन्छ । यी सबै युवा राष्ट्रका सबल जनशक्ति हुन् । तर संख्याले मात्र होइन, सोचले पनि शक्तिशाली हुन्छन् युवा । परिणामले मात्र होइन, गुणले पनि बलशाली हुन्छन् युवा । त्यसैले त युवालाई राष्ट्रको शक्ति मानिएको हो, जुन शक्ति नै राष्ट्रको भविष्य हो ।

युवा त्यस्ता शक्ति हुन् जसलाई सही तरिकाले परिचालन गर्न सके युवा नदी बनेर सुख्खा धर्तीमा हरियाली भर्छन्, फुल बनेर जीवनमा सुवास छर्छन्, घाम बन्छन् र अँध्यारो चिर्छन् । युवा हरेक राष्ट्रका सुनौला सपना हुन्, त्यस्तो सपना जुन हरेक आमाले आफ्नो सन्तानप्रति साँचेकी हुन्छिन् । त्यो सयपत्री सपना, त्यो सुखद् सपना, त्यो हराभरा र लालित्यपूर्ण सपना, जहाँ ममताको मिठो मुस्कान बोकेर एउटा शिशु आँउछ र आमाले सपनालाई सुखको संसारमा पुऱ्याउँछ । हो, हरेक राष्ट्रले युवाप्रति यस्तै अपेक्षा र आशा राखेका हुन्छन् कि कोही त्यस्तो आओस्, जसले उसको गुम्दै गरेको सौन्दर्य र हराउँदै गएको ऐश्वर्यलाई पुनः एक पटक चमकदार र तेजवान् बनाओस् । प्रायशः राष्ट्रहरूको यो सपनाले सफलता हात पारेको पनि छ विगतमा । वर्तमानमा पनि पाइरहेछ र भविष्यमा पनि पाउनेछ, किनकि राष्ट्रलाई सफलताको सोपान चढाउने एक मात्र भरपर्दा अभियन्ता हुन् युवा । युगका सारथि र समयका सहयात्री हुन् युवा । वर्तमानका सेतु र भविष्यका भरोसा हुन् युवा । युवा रोगीका निम्ति औषधी, भोकाका निम्ति भोजन र आश्रयहीनका निम्ति आश्रय हुन् । अपाङ्ग समयको एक मात्र बैसाखी हो युवा, जो हरेक संकटमा साथ रहन्छ । यसरी

हेदै जाँदा लाग्छ-सबथोक हो युवा । माटोको रक्षक र ममताको संरक्षक हो युवा । उत्साहको खम्बा र सिर्जनाको धरोहर हो युवा, जस्को जाँगरले हाम्रो मनोरथ पूरा हुन्छ, जस्को संस्कारले हामी धन्य हुन्छौं ।

युवालाई राष्ट्रको भविष्य कपोलकल्पित भ्रमका आधारमा मानिएको होइन । युवाले इतिहासमा बनाएको उसको छविका आधारमा युवालाई राष्ट्रको शक्ति र भविष्य मानिएको हो । चाहे जुनसुकै क्रान्ति होस्, त्यसको अगुवा युवा नै हुन्छ । चाहे जस्तोसुकै विपत आओस्, राष्ट्रमा सर्वप्रथम त्यसको सामना युवाले नै गर्छ । अमेरिकाको स्वतन्त्रता संग्राम होस् वा फ्रान्सको राज्यक्रान्ति, अंग्रेज विरुद्धको भारतीय आन्दोलन होस् वा रसियाको क्रान्ति, चाहे नेपालकै २००७ सालको क्रान्ति होस् वा २०४६ र २०६२/६३ को आन्दोलन होस्, त्यसको सारथि युवा नै थिए । आज पनि परे क्रान्तिमा पहिलो गोली थाप्ने युवा नै हुन्छन् । विद्रोहको राँको सल्काउने पनि युवा, विकासको बाटो देखाउने पनि युवा नै हुन्छन् । आज मात्र होइन, इतिहासको प्रारम्भबाटै युगलाई आफ्नो काँधमा बोक्ने काम युवाले नै गरेका छन् र राष्ट्रलाई संकटबाट बचाउने अभिभारा पनि युवाले नै उठाएका छन् ।

गोवर्धन पर्वत उठाएर सारा गोकुलवासीलाई इन्द्रको प्रकोपबाट बचाउने कृष्ण पनि युवा नै थिए । परपीडक राक्षसहरूको वध गरी ऋषिहरूको प्राण रक्षा गर्ने राम पनि युवा नै थिए । आगोसँग खेल्न सक्ने प्रमिथस हुन् वा शत्रुका विनाशक वीर शिवाजी हुन्, यी सबै युवा नै त थिए । दरबार छाडेर ज्ञानको खोजीमा वन-वन भौँतारिने बुद्ध हुन् वा राष्ट्रका लागि अहिंसाको युद्ध लड्ने गान्धी हुन्, रङ्गभेद विरुद्ध

आवाज घन्काउने लिङ्गन हुन् वा विश्व सञ्जाललाई एक सूत्रमा बाँध्ने आजका मार्क जुकेनवर्ग हुन्, सबै सबै युवाकै प्रतिनिधि पात्र न हुन् ।

‘विहानीले दिनको सङ्केत गर्छ’ भनेभै वर्तमानले भविष्यलाई डोच्याउँछ । जसरी आजको सानो विरुवा भोलि ठूलो रुख बन्छ र छहारी दिन्छ, त्यसरी नै आजका युवा भोलि राष्ट्रका नेता, प्राध्यापक, प्राविधिक वा प्रशासक बन्छन् । आजका युवा भोलि राष्ट्र चलाउने चालक बन्छन् । त्यसैले पनि भविष्यको जहाजरूपी देश चलाउने क्याप्टेनरूपी युवा मन, वचन र कर्मले नै इमान्दार, परिपक्व र परिष्कृत हुनुपर्छ । र त्यस्का लागि आजैदेखि त्यसप्रकारको संस्कृति र संस्कार युवालाई दिइनुपर्छ ।

जुन देशका युवाहरू रोजगारीका नाममा दिनहुँ खाडी मुलुक जान बाध्य छन्, जुन देशका योग्य जनशक्ति ‘ब्रेन ड्रेन’ अर्थात विदेश पलायन हुँदैछन्, जहाँ बालक र वृद्धहरूको बस्ती बाक्लो र युवाहरूको उपस्थिति शून्यप्रायः देखिँदैछ, जहाँ मलामी जाने युवा पाइन छाडिसके, जुन देशको माटोमा युवाको पसिना बग्न छाडिसक्यो, त्यो राष्ट्रले कदापि उन्नतिको उँचाई चुम्न सक्दैन । त्यो पाखामा परिश्रमको पराग उड्दैन र अन्ततः त्यो धर्ती मरुभूमितुल्य बन्नपुग्छ ।

देशमा जबसम्म नातावाद र कृपावादको सञ्जाल बलियो रहन्छ, तबसम्म युवालाई निराशावाद र बेरोजगारीको समस्याले सताइरहन्छ, र जबसम्म राष्ट्रका आधारस्तम्भ मानिएका युवाहरू नै सबल र सक्षम हुँदैनन्, तबसम्म राष्ट्रको उन्नति र प्रगतिको कल्पना गर्नु केवल दिवास्वप्न मात्र हुनेछ । अनि देशकै मेरुदण्ड मानिने युवाविना विकासको कल्पना गर्नु घामलाई हत्केलाले छेकेर संसार अँध्यारो

बनाउँछु भन्नु जतिकै भ्रामक हो, अक्सिजनबिना मानव जीवनको अस्तित्व रहन्छ भन्नु जतिकै हास्यास्पद हो । त्यसैले विकासका सही सूत्रधार युवा नै भएकाले युवा सहभागितालाई व्यापक र विस्तृत बनाउनु आज अत्यावश्यक भइसकेको छ । राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक विकासका आयाममा युवालाई सामेल गराउनु देशकै लागि लाभदायक छ । युवाशक्तिको सामर्थ्यलाई समयमै बुझी त्यसको उचित व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु आजको समयको माग पनि हो । यदि समयको मागलाई सुनिएन भने समयमै, समयले कसैलाई पर्खदैन, बगेको खोला फर्कदैन । पढेका र केही गर्न अघि बढेका युवालाई समयमै प्रोत्साहनका पोका थमाउन सकिएन भने भोलि युवाहरूको लामै लाइन प्रत्येक एम्बेसीको ढोका रँगेर बस्दैनन् भन्नेमा के ग्यारेन्टी ?

हुन त युवालाई र युवाको महत्वलाई बुझेरै होला, आजकल राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रियस्तरमै युवालाई प्रोत्साहन दिन थालिएको देखिन्छ । राष्ट्र र विश्वप्रतिको युवाको उपस्थिति र आवश्यकताको सारगर्भितालाई हृदयङ्गम गर्दै संयुक्त राष्ट्र संघले सन् १९८५ लाई अन्तर्राष्ट्रिय युवा वर्षका रूपमा मनाएको थियो । युवाको अद्वितीय र अनुपम योग्यताको कदर गर्दै संयुक्त राष्ट्र संघले नै सन् १९९९ अगस्ट १२ देखि ‘अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस’ पनि मनाउँदै आएको छ । नेपालले भने सन् २००३ देखि यो दिवस मनाउँदै आएको छ । तर युवा दिवस मनाउनुको तात्पर्य वर्षमा एक दिन युवाको गुणगान गाउनु र अन्य दिन त्यसको महत्वलाई बिर्सनु कदापि होइन, न यो ललिपप देखाएर युवाहरूलाई आफ्नो स्वार्थसिद्धिको साधन बनाउनु हो । हुन त कतिपय अविकसित तथा विकासोन्मुख मुलुकमा युवालाई राजनीतिको मोहरा

मात्र बनाउने गरिएको पाइन्छ । सकेसम्म युवालाई कुलतमा फसाएर फाइदा उठाउन चाहनेको ठूलै भुन्ड पनि छ समाजमा । तर त्यसो भन्दैमा युवाले पनि कसैले कागले कान लग्यो भन्दैमा आफ्नो कानै नछाम्ने होइन । युवाले त फरक छुट्याउन सक्नुपर्छ सत्य असत्यबीचको । युवाले त परख गर्न सक्नुपर्छ सक्कली सोचको । युवा राजहँस बन्नु पर्छ राष्ट्रको र राष्ट्रमा व्याप्त बेरोजगारी, भ्रष्टाचार र कुविचारको समूल अन्त्य गर्ने अभियानमा लाग्नुपर्छ ।

तर आज गैरी खेत बेचेर दुवई धाउँदै छ सन्तवीर । आमाको गहना बन्धकी राखेर पासपोर्ट बनाउन सहर पसेकी छे मनमाया, अनि विदेश पसेको सातै दिनमा जेल परेकी छे जमुना । यस्तै हृदय विदारक कथा छ हामीसँग आज । हाम्रै अस्थिर राजनिति र भ्रष्ट सामाजिक संरचनाको कारण दिनहुँ युवाहरूको दयनीय दैनान्दिनी देख्न बाध्य छन् हाम्रा आँखाहरू । यसको वास्तविक दोषी को ? सरकार, जनता वा देश ? यसको जवाफ समयले माग्नेछ हामीसँग ।

हुन त युवाको हकहित र स्तरोन्नतिको लागि सरकारी निकायबाट कामै नभएका त होइनन्, काम भएका छन् । वि.सं. २०५२ असोज ६ गते युवा, खेलकुद तथा संस्कृति मन्त्रालयको स्थापनाले युवाशक्तिको पहिचान गरेको देखिन्छ भने हाल कायम युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले युवाशक्तिको महत्वलाई सरकारले बुझेको प्रमाणित हुन्छ । युवा स्वरोजगार कोषको स्थापना होस् वा राष्ट्रिय स्वयंसेवक कार्यक्रम होस्, यी कुनै न कुनै रूपमा युवाप्रति लक्षित कार्यक्रम हुन् जसले आर्थिक र सामाजिक रूपमै युवालाई सबल र सक्षम बनाउन मद्दत गर्दछ ।

सरकारी वा गैरसरकारी संस्थाहरूले गर्ने युवा लक्षित आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कार्यले पनि युवाको स्तरोन्नतिमा सघाउ पुऱ्याउँदै आएको छ । त्यसै गरी नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को 'राज्यका निर्देशक सिद्धान्त'मा युवाको महत्वलाई मध्यनजर गर्दै 'युवा परिचालन' को कुरा उठाइएको छ । चाहे अन्तरिम योजनामा होस्, युवाको नाममा केही न केही कार्यक्रममा रकम छुट्याइएकै हुन्छ । यसको अर्थ युवाप्रति राज्य पूरै उदासीन छ, मूकदर्शक छ भनेर भन्न चाहिँ मिल्दैन । युवाकै हकहित र विकासका लागि गठित युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय आफ्नो स्रोत र साधनले भ्याएसम्म युवा विकासको अभियानमा जुटेको देखिन्छ । हो, स्रोत र साधनमा हामी कमजोर होलाऔं, तर सोच र साधनामा छैनौं । प्राविधिक कमजोरी देखिएला, तर प्रवृत्तिमा कमजोरी छैन । यस कुरालाई आत्मसात गर्दै सबैले आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रबाट युवाका लागि कार्य गर्ने हो भने युवाको भविष्य सबल रहेको पुष्टि हुन्छ । हिजोका अशान्ति र अस्थिर राजनीतिको धडधडी अबै बाँकी रहेको र जन अपेक्षित संविधान नबनिसकेकाले युवा पलायनको बाटो खुलेको न हो । जुन दिन शान्तिपूर्वक आफ्नै माटोमा पसिना बगाउने अवसर पाउँछ युवा, त्यतिबेला विदेशी भूमिमा अपहेलना र अभावको जीन्दगी साट्न को जान्छ ? आफ्नै आँगनमा रोजगारी र रमणीय वातावरण पाए को अर्काको अधिनमा रमाउँछ ? स्वतन्त्र जीवन बाँच्ने इच्छा कसलाई पो हुँदैन र ? आफ्नै पाखोबारीमा बसेर मकै-भटमास चपाउनुको मज्जा विदेशीको बर्गर र स्यान्डविचमा कहाँ ? त्यसैले सर्वप्रथम युवालाई शक्तिको मूलधारमा ल्याई शान्तिको अभियानमा सामेल गराउनु पर्छ । शान्ति भएपछि विकास त स्वयं हाम्रो ढोका ढक्ढकाउन

आउँछ । जसरी भनिन्छ, नि - सरस्वती साथमा भएको मानिसले लक्ष्मीको पछिलागिरहुनु पर्दैन, लक्ष्मी स्वयं सरस्वतीको पछिलागिन्छन् । हामीले प्रत्येक वर्ष मनाउँदै आएको अगस्ट १२ को 'अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस'को मूल आशय पनि यही हो - युवाशक्तिको सही सदुपयोग र युवा-प्रगतिको प्रयास । सायद युवालाई उन्नत बनाउन नसके राष्ट्र पनि समुन्नत हुन नसक्ने भएकाले होला, हिजोआज युवालाई विशेष प्राथमिकतामा राखेर हेरिन थालेको छ, जसअनुरूप युवासम्बन्धी नीति र कार्यक्रमहरू बन्न थालेका छन् ।

युवा अल्लारे मात्र होइनन्, अन्वेषक पनि हुन् । समयका सहचारी त हुन् नै, साथमा सफलताका संयोजक पनि हुन् । यही कुरालाई मध्यनजर गरेर होला, संयुक्त राष्ट्र संघ र पोर्चुगल सरकारको संयुक्त आयोजनामा सन् १९९८ को अगस्ट ८-१२ सम्म आयोजित युवासम्बन्धी लिस्वन घोषणापत्रले निम्न आठ विषयमा आफ्नो प्रतिबद्धता जनाएको छ, जसले युवा विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्छ । ती यसप्रकार छन् - १. राष्ट्रिय युवा नीति २. युवा सहभागिता ३. शान्ति ४. विकास ५. शिक्षा ६. रोजगारी ७. स्वास्थ्य ८. लागु औषध दुर्व्यसनको नियन्त्रण । यी र यस्तै कुरालाई ध्यान दिँदै नेपाल सरकारले पनि युवा नीति, २०६६ तयार पारेको छ । युवा नीतिको रचना, युवा संसदको अवधारणा, युवा सम्मेलन, युवा परिचालन र विकासमा युवा सहभागिताको कुरा उठान गर्नु र यस प्रकारको सोच बनाउनु पनि युवाप्रतिको साँचो सम्मान र युवाशक्तिको पहिचानको खोजी हो । युवा कस्तुरीभैँ आफ्नै सुगन्ध थाहा नपाएर भौतारिइरहेको समयमा युवाको महत्वलाई मनन गर्नु पनि आफैँमा उदाहरणीय

र प्रशंसायोग्य कदम हो । तर युवाको महानतालाई अक्षरको खेती र भाषणबाजी मात्र बनाउने हो भने त भन्नु केही छैन । तर साँच्चै युवालाई राष्ट्रको जिम्मेवारी सुम्पने हो र भविष्यको भार बहन गर्न सक्षम बनाउने हो भने सर्वप्रथम युवा आवाजलाई प्राथमिकताकासाथ सुनिनु पर्दछ । चाहे त्यो संविधान सभाको भवनमा होस् वा गाउँको चौतारीमा, चाहे त्यो सडकको किनारामा होस् वा ज्ञानको मन्दिरमा, चाहे नयाँ नेपाल बनाउने सन्दर्भमा होस् वा नयाँ नीति तर्जुमा गर्ने समयमा । युवाको उपस्थितिलाई उपेक्षा नगरिकन काम गर्ने हो भने पक्कै पनि नयाँ नेपालको सपना साकार र सार्थक हुन सक्छ, किनकि युवा त त्यस्ता शक्ति हुन्, स्वप्नद्रष्टा हुन्, जो सपना मात्र देख्दैनन्, सपनालाई विपनामा परिणत गराई छाड्छन् र त विश्वासका बलिया बाँध हुन् युवा । उन्नतिका उँचा साँध हुन् । सुन्दर सोचका स्रष्टा र संकल्पका सफल प्रयोक्ता हुन् युवा । युवा नदीको छालमा बगिहिँड्ने स-साना बुट्यान होइनन्, यी त स्वयं नदी हुन्, जो ठूलाठूला पर्वतलाई हाँक दिन्छन् र आफ्नो अलग्गै परिचय बनाउँछन् । अर्काले बनाइदिएको बाटोमा मात्र हिँड्ने होइन, स्वयं नव निर्माणमा जुट्छन् युवा । र त युवाको उपस्थितिमा अन्यायले आँखा चिहाउने आँट गर्दैन, अत्याचार र दुराचारले तर्साउने साहस बटुल्दैन । युवाको उपस्थितिमा युग निर्भय हाँस्छ । युवाको सहमतिमा समय निसंकोच बाँच्छ । त्यसैले पनि युवाले विकासको विशिष्ट विगुल फुक्नुछ र आफ्नो राष्ट्रलाई विशेष चिनारीले विश्वमा चिनाउनु छ ।

युवा त सबैलाई एकत्रित पार्ने शक्ति हो । 'भाइ फुटे, गाँवार लुटे' भनेभैँ एकापसमा फुटे युवा, अराजकता र अस्थिरताले गाँच्छ, देश, अनि

हामीले भोग्छौं अस्थिर समय र सहन्छौं समयका आततायी व्यवहारहरू, जसरी हिजो हामीले भोगेका थियौं। अब त्यस्तो अनुभवबाट पाठ सिक्नुपर्छ युवाले। इतिहासबाट पाठ सिकेर वर्तमानलाई सिर्जनशील बाटोतर्फ डोच्याउनु छ। विनाशको विरुद्ध विकासको दैलो उघार्नु छ युवाले। अरुले गरिदेला र हाम्रो देश बन्ला भन्ने सोच राख्ने हो भने हाम्रो देशले कहिल्यै प्रगतिको पथ भेटाउन सक्दैन। भोलि गरौंला र देश बनाउँला भन्ने सोचे रावणको भैं दुर्दशा नहोला भन्न सकिँदैन। त्यसैले अल्लीहरूको भुण्ड होइन युवा, स्वयं जाँगरको पर्याय हो। यो तथ्यलाई साकार पार्ने अभिभारा युवाकै काँधमा, सफलताको सगरमाथा ठड्याउने यो युवाकै हातमा छ। 'एकले थुकी सुकी र सयले थुकी नदी' भनेभैं हातमा हात र काँधमा काँध मिलाएर युवाशक्ति राष्ट्र निर्माणको अभियानमा लाग्ने हो भने हामी ओलान्चुङ्गोलामा अमेरिका उभ्याउन सक्छौं, सिरुवारीलाई सिङ्गापुर बनाउन सक्छौं।

साँचै भन्दा बालक मनभोगमै रमाउँछ, वृद्ध विलापमै बरालिन्छ। विकास विस्तार र विजय अरुको शब्दकोशमै छैन। मात्र यो छ भने केवल युवाको शब्दकोशमा मात्रै छ, जसलाई राष्ट्रको भविष्य मानिएको छ। अब युवाले नै उन्नयनको गाण्डीव नउचाल्ने हो भने त्यो चेतनारूपी चराको आँखामा निसाना कसले लगाउँछ र समाजलाई समयको सही समालोचना कसले गर्छ त? 'घुम्दै फिर्दै रुम्जाटार' भनेभैं आखिरमा बिरालाको घाटीमा घन्टी भुन्डाउने जिम्मा त युवाले नै लिनु पर्छ र यो जिम्मेवारी युवाले लिँदैआएको पनि छ। सबैको सहारा बन्न सक्ने र सबैले भरोसा गर्न सक्ने यदि कुनै शक्ति राष्ट्रमा छ भने त्यो युवाशक्ति नै हो। यसमा शङ्के छैन। तथापि बेलाबखतमा युवाले पनि धोका

खाँदै आएको छ। समयको निर्मम प्रहारले प्रताडित बन्दै आएको पनि छ युवा। तथापि 'हरेक कालो बादलभित्र चाँदीको सेतो घेरा हुन्छ' भनेभैं समस्या भए त्यसको समाधान पनि हुन्छ। हिजो राणाकालको अन्धकारबाट देशले मुक्ति पायो र प्रजातन्त्रको घामले झलमल्ल भयो। आज गणतन्त्रले आलोकित हुँदैछ, देश र हरेक क्षेत्रमा उत्साहको नव सञ्चार हुँदैछ। आज विज्ञानको प्रगतिसँगै विश्व विकासको विशिष्ट खुडकिलो चढ्दैछ र हामी पनि त्यसैको पदचाप पछ्याउने प्रयासमा छौं। यदि आजको समयलाई सही सदुपयोग गर्न सके हामी जुम्लाबाट जापान नाघ्न सक्छौं, न्युरोडलाई न्युयोर्कमा बदल्न सक्छौं र हाम्रो देशलाई संसारकै सर्वोत्कृष्ट देश बनाउन सक्छौं।

सधैँभरि सगरमाथाको सान र बुद्धको गानले मात्र कति चिनाउनु विश्वमा नेपाललाई? कहिलेकाहिँ त विज्ञानको नयाँ नयाँ हलचलले हल्लाउन सके पनि त हुन्थ्यो, कहिलेकाहिँ त विकासको ठूलै विस्तारले तान्न सके पनि त हुन्थ्यो। अनि कहिलेकाहिँ कल्पनाको काल्पनिक लोकमा मात्र होइन, यथार्थको धरातलमा पनि देशलाई उन्नतिको उत्साहले उठाउन पाए पनि हुन्थ्यो। हो, यस्तै सोच राख्ने युवा जन्माउनु परेको छ आज, जसले रत्न सक्नु देशको विकसित बाटो र हिँडाउन सक्नु विवेकको पाइला। बस्! यस्तै युवाशक्तिको खाँचो छ आज राष्ट्रलाई, जो निजी जीवनलाई भन्दा जमिनलाई प्यारो ठान्नु, जो लागुपदार्थको लतमा नफसुनु, जो अर्काको इसारामा नचलुनु। यस्तो युवा चाहिएको छ देशलाई, जो जीवनको साँचो अर्थ बुझ्नु र जीवनलाई जीवन्त बनाउन सक्नु, जो आफू बाँच्नु र अरुलाई बचाउनु। 'संघे शक्ति कलौ युगे' को मर्म जानु जो, 'वसुधैव

कुटुम्बकम्' जसको मूल मन्त्र होस् । सिसीफसको मिथ पढेका हुन् जसले र जो जति प्रयास गर्नुपर्दा पनि नथाकुन् । जो बूढो माझीको जीवनीबाट नहार्ने कथा सिकुन्, जो अर्जुनभैं 'जर्नुनदृष्टि' राखुन्, जो कुवेरभैं एकगोडा अन्नको अस्तित्व सोचुन् । जो आकारमा सानै हुन्, फरक पर्दैन, तर आँखाको नानी हुन् । आज यस्तै युवक भविष्यको भार वहन गर्न सक्नुन्, जो बुद्ध होइन, बुद्ध बन्न सक्नुन् ।

अन्त्यमा, हुन त 'तिमी आँट, म पुरा गर्छु' भन्छन् रे भगवानले । यही भनाइलाई मनन गर्दै राष्ट्र उत्थानको बाटोमा लाग्न सके युवा जुम्लाको स्याउले व्यापार नपाएर त्यहीं सड्नु पर्दैनथ्यो होला । उपचार नपाएर डोल्पाकी दिदीको पेटको बच्चा पेटमै मर्दैनथ्यो होला । युवाले देशको बागडोर सम्हाले बुद्धको भूमिमा विदेशी डलर मनग्य भर्ने होलान् । सगरमाथाको शिखरमा समृद्धिको शो-केस भरिन्थ्यो होला । भारी बोक्दै गरेका भरिया भाइहरू न्युटनको आविष्कारमा घोट्लिन्थे होलान्, हिमालमा 'यार्सा' टिपिरहेका हाम्रा शेर्पा बहिनीहरू म्याडम क्युरीको पदचाप पछ्याउँथे होलान् । राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपमै सम्पन्न पार्न सके राष्ट्र, कुहिएको चामलको लागि कर्णाली रुँदैनथ्यो होला । हामीले ग्याँस पेट्रोलको अभावमा सधैं सधैं पिरोलिनु पर्दैनथ्यो होला । पछौटेपनले पिछडिएको गाउँमा बोक्सीको निहुँमा कसैलाई जलाईदैनथ्यो होला । कुप्रथाले कुल्चिएका देउकी, भुमा र छाउपडीमा बस्न बाध्य विवश चेलीहरूले मुक्तिको सास फेर्न पाउँथे होलान् ।

जलस्रोतको धनी देशमा पनि सधैं सधैं 'काकाकुल' बाँच्नु पर्दैनथ्यो होला ।

नेपालजस्तो पर्यटकीय दृष्टिकोणले सम्पन्न राष्ट्रमा युवाशक्तिलाई पर्यटन व्यवसाय र अतिथि सत्कारको सही सूत्र सिकाउन सके हामी सजिलै सम्पन्नताको सोपान चढ्न सक्छौं । विदेशी 'वैभव' देखेर विलासिताको कल्पना गर्ने हाम्रो कल्पना सपनाको चार घेराभित्र होइन, यथार्थको आँगनमा झलमलाकार हुन सक्छ । हाम्रो जल, जमिन र जडीवूटीको सही सदुपयोग गर्ने कार्यमा युवालाई जुटाउन सके हामी यतिमाथि उठ्छौं कि सम्पन्नतामा हामी पेरिसमा ब्रेकफास्ट खाई अमेरिकामा आराम गरेर काठमाडौंमा डिनर खान भ्याउँछौं । तर आजको यो सडक्रमणकालीन समयमा अरुलाई दोष थोपरेर आफू पानीमाथिको ओभानो बन्दैमा मुलुकले विकास पाउँदैन, विकास पाउँदैन । प्रगतिका प्रतीक युवाशक्तिलाई राष्ट्र निर्माणको मूल क्षेत्र राजनीति, शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, उद्योग, वातावरण संरक्षण, यातायात र सञ्चारमा सामेल गराउन सके साँच्चै नयाँ नेपालको सुनौलो सपना सार्थक हुन सक्छ । वर्तमानले मात्र होइन, यसो गर्दा भविष्यले पनि साकार सपना पाउँछ । राष्ट्रको भविष्य, युवाशक्तिले सही बाटो पहिल्याउन सके देश अनन्तसम्म सुख, शान्ति र समृद्धिको सौन्दर्यले सिँगारिन सक्छ । युवाशक्ति राष्ट्रको सच्चा पहरेदार बन्न सके मक्किएका विचार र थोत्रा संस्कारको अन्त्य भई हाम्रो राष्ट्र साँच्चै अद्वितीय राष्ट्र बन्न सक्छ ।

युवा साहित्य प्रतियोगिता २०६८/६९ मा प्रथम भएको कविता

हाम्रो नेपाल : राम्रो नेपाल

मनोज भिक्षुक

चपल पल दगुर्छन् कुञ्जमा कस्तुरीले
मधुर महक ढोल्छन् स्वर्गबाटै परीले
परिचित छ चिनारी विश्वमा सौम्य प्रीत
अविलय लयमा छन् नित्य माधुर्य गीत

छलकपट हटाई ज्ञानको ज्योति बाल्ने
अभिनव सपना, यो देशलाई उचाल्ने
प्रगति गति बढेको लक्ष्य कल्याणकारी
सतत पथिक दौड्छन् देशलाई पुकारी

अथकित पसिनाले खेतबारी फलेका
सबल बल हुनाले भाग्य आफै बनेका
विमल मन विछट्टै डाहको जन्म हुन्न
यस मुलुक नपुग्दा कबै कबै स्वर्ग छुन्न

अनुपम गरिमा छन् कर्मको हुन्न हार
सरगम सबलाई बाँड्छ रातो गुँरास
कलह अब कहिल्यै हुन्न, खेल्ने छ शान्ति
वदन तन सिँगादै हाँस्छ निर्वैर कान्ति

जति किरण चुम् रे, प्यास मेटिन्न मेरो
अटुट मिलन हाम्रो, ह्वैन तेरो न मेरो
असल मनुज देखी जूनले हार मान्यो
धवल मुलुक हाम्रो ईन्द्रले स्वर्ग ठान्यो

अमर सुखहरू यै देशमा छन् अतुल्य
सफल छ इतिहासै सिर्जनाले अमूल्य
अवगुण अब फाली, देख नेपाल राम्रो
अभय जय भएको सत्य नेपाल हाम्रो

छन्द: मालिनी

(युवा साहित्य प्रतियोगिता २०६८।६९ मा दोस्रो भएको निबन्ध)

युवाशक्ति : राष्ट्रको भविष्य

✍ अनिल पौडेल

जुन पाउले धरती टेक्यो, त्यही पाउले चन्द्र टेक्ने छ । जुन आँखाले नेपाल देख्यो, त्यही आँखाले संसार देख्ने छ । जुन वचनले आफ्नोपन बाँड्यो, त्यही वचनले संसार जोड्ने छ । जुन आत्मविश्वासले गोर्खाली बनायो, त्यही आत्मविश्वासले सारा बाधा तोड्ने छ । अन्धकारमा दियो बनेर, सम्बन्धको मियो बनेर, सिलाउने छ संसार सारा विवेकको सियो बनेर । पसिनाका धाराले यो भूमी भिजाउने, एकताको आवाज जगतमा फिँजाउने, कहिले उर्लंदो भेल, कहिले करुणाको खानी बनेर, खस्छ युवा खडेरीमा अमृतसरी पानी बनेर । जस्तासुकै बाधाबन्धन तोड्न सक्ने, पसिना बगाई धरती आकाश जोड्ने सक्ने, अनि जति आयु रहन्छ, त्यति नै यो मातृभूमिमा श्रम गर्न चाहने, अनि यही माटोको टीका लगाई यही माटोमा मर्न चाहने कोही छ भने त्यो हो— युवा । युवा भन्नासाथ काँधमा काँध जुटेर आउँछ, छेक्दै न कुनै बाधा कष्टले, समस्या आफैँ फुटेर आउँछ, एक गर्जनमा मेची, काली, हिमाल, तराई उठेर आउँछ । त्यो हो युवा, जसले परचक्रीको अगाडि बार बार्न सक्छ, काँधमा देश बोकी पीडाबाट पार तार्न सक्छ, अनि त्यो हो युवा, जसले आवश्यक परेमा त्यो आकाशबाट खोसेर बल्दो सूर्य यो भूमिमा भार्न सक्छ ।

जब परिवार, समाज, देश, अनि समग्र विश्व परिवेश नै कठिनाईपूर्ण परिस्थिति गुजारिरहेको हुन्छ, तब खाँचो पछि कर्मठताको, तिव्र इच्छाशक्ति अनि साहस र सामर्थ्यको, जुन एक युवासँग हुन्छ । यो त्यही बेला हो, जुनबेला एउटा युवाको काँधमा आफू, आफ्नो परिवार, समाज, देश, अनि पुरा विश्वकै मुहार फेर्ने साहस हुन्छ । उखरमाउलो गर्मीले गाँजेको भूमि, अनि कठ्याङ्ग्रिदो चिसोले कुँजिएको परिवेशले छपकै छोपेको अवस्थामा वर्षा बनेर खस्ने गर्छ युवा, अनि न्यानो रुवा बनेर साथै बस्ने गर्छ युवा । प्रेमभावको मूल थुन्दैन युवा, जोड्छ पुल भ्रातृत्वको, इर्ष्यालु सपना बुन्दैन युवा ।

‘युवा’ भन्नु नै तागत हो, ‘युवा’ भन्नु नै साहस हो, अनि ‘युवा’ भन्नु नै आफ्नो राष्ट्र अनि समग्र जगतको विगत, वर्तमान र भविष्य हो । हाम्रो मुलुक जुन विश्व मानचित्रमा सानो देखिन्छ, तर के छैन हामीसँग ? हामीसँग हिमाल छ, हामीसँग पहाड छ, हामीसँग तराइ छ, अनि हामीसँग बनजङ्गल र पानी पनि छ, अनि हामीसँग वीर गोर्खाली भएर बाँच्ने बानी पनि छ । सानो, सुन्दर, मनमोहक हाम्रो मुलुक संसारमै परिचित छ, किनकि हामीसँग सगरमाथा

छ, अनि बुद्ध पनि । हामी त्यो हिमालमा हाँस्ने गछौं, त्यो तराईमा नाँचन सिकाउँछौं, मातृभूमिको माया गरी यो संसारलाई बाँचन सिकाउँछौं । तराईको सुन टिपी हामी हिमाल टल्काउँछौं, हिमालको अमृत लगी तराईमा बाला भल्काउँछौं । त्यसैले हामी नेपाली हौं, हामी यो मातृभूमिका नोकर हौं । हामी तसर्थ गर्व गछौं, किनकि हामी संसार उचाल्ने सामर्थ्यवान् युवा हौं । सही लगानी, आवश्यक प्रयत्न र सान्दर्भिक विचार पर्खिरहेको युवा वर्ग कताकता उचित मार्गदर्शनको अभावले नकारात्मकतातर्फ लागिरहेको पो हो कि भन्ने भान पनि हामीलाई परिरहेको छ । राष्ट्रको विकासका लागि युवाको खाँचो महसुस गरी नेपाल सरकारले युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयको स्थापना गरेको छ । कुनै पनि देश विकासको पथमा लम्किरहेको परिस्थितिमा असाध्यै प्रयत्न गर्ने युवा हाम्रो मुलुकमा केही हदसम्म निस्कृय प्रायः रहेको छ । संख्यात्मक हिसावले ३८.८ प्रतिशत रहेको यो जोशिलो, रसिलो अनि विवेकी जमातले गुणात्मकता बढाउने, अनि कर्मठ पाखुरी लडाउने हो भने यो मुलुकका जुम्ला, कालीकोट, सोलखुम्बु, अनि डोल्पालाई जर्मनी, क्यानडा, सिङ्गापुर, अनि डेनमार्क बनाउन कुनै कसर बाँकी राख्ने छैनौं, तर त्यसका लागि चाहिन्छ लगानी राष्ट्रको । पाखुरीमा जोश जाँगर रहेपछि, आलस्यता धेरै पर गएपछि, के पो यहाँ हुन्छ र, युवा साहस भएपछि ।

घुमाउरो विश्व जगतको जग भने पनि युवाको उपमा कम हुँदैन, किनभने त्यो सिङ्गापुर अनि त्यो जापान युवा बिना बनेका हैनन्, न त बने दुनियाँको कल्पनाको देश अमेरिका अनि बेलायत

नै । त्यसैले त नेपाल सरकार युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले राष्ट्रको सुनौलो भविष्य निर्माणका लागि युवाको सक्रियता बढाउन राष्ट्रिय युवा नीति नै अगाडि सारेको छ, जुन नेपाल सरकारको मन्त्रीपरिषद्बाट स्वीकृत भई वि.सं. २०६६/१०/१४ बाट कार्यान्वयनमा रहेको छ । यो निश्चय नै हरेक परिवर्तनको अग्रमोर्चा सम्हाल्ने पाखुरीहरूका लागि खुसीको कुरा हो । “गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक (Qualitative and Quantitative) दृष्टिले युवा वर्ग राष्ट्रको मेरुदण्ड भएकाले युवाहरूको सर्वाङ्गीण विकास गरी उनीहरूको क्षमतालाई राष्ट्र विकासको मूलधारमा ल्याउनु जरुरी भएको छ ।” सकारात्मक परिवर्तनका लागि ज्यानको बलिदान दिन समेत पछि नपर्ने युवाका लागि उल्लेखित पंक्तिहरू अवश्य नै आशाका विषयहरू हुन्, जुन राष्ट्रिय युवा नीति २०६६/२०१० ले समेटेको छ ।

केही वर्ष अधिसम्म स्पष्ट लिङ्ग पहिचान भएको भए मात्र युवा भन्ने गरिए तापनि उक्त राष्ट्रिय युवा नीतिमा भने युवाको परिभाषामा दिइएको छ कि “युवा” भन्नाले १६-४० वर्षको उमेर समूहका महिला पुरुष तथा तेस्रो लिङ्गीहरूलाई जनाउने छ ।” यो परिभाषा पनि पछिल्लो जनआन्दोलन ०६२/६३ मा भएको युवा सहभागिताकै प्रतिविम्ब हो भन्दा सायदै अत्युक्ति होला । उचित नीति, नियम, व्यवस्था लागु गरी आवश्यक ढंगले परिचालन गर्न सके कल्पनाभन्दा बाहिरको उपलब्धि चुम्न हामी सक्षम छौं । भनाइ नै छ – ‘इच्छाशक्ति भएको दरिलो मुटुका भएकाका लागि असम्भव भन्ने कुरा केही पनि छैन ।’ यसै भनाइलाई आधार मानेर हेर्ने हो भने मात्र

३२ वर्षको जोसिलो, रौसिलो उमेरमै आफूभित्रको अदम्य साहसले आधा विश्व प्राचीनकालमै ग्रीसका अलेक्जण्डर महानले कब्जा गरे। उनको अदम्य एवं अद्भुत साहसका अगाडि अभै कैयौं भूभाग भुक्ने थिए। यो कुनै कल्पनाको फोस्रो प्रस्फुटन हैन, किनकि उनका पिताले गरेको विजय देखेर उनले युवा अवस्थामै भनेका थिए - 'अब कुनै ठाउँ नै बाँकी रहेन, मैले विजय भण्डा कहाँ फहराउने होला!' आफ्ना बुवाले केही मुलुक विजय गर्दा संसारमै आफ्ना लागि कुनै ठाउँ बाँकी रहेन भनि ठान्ने उनको सोचाइबाट नै प्रष्ट हुन्छ, कि उनीसँग जोश जाँगर कति थियो भनेर। निश्चय नै यो उनको युवा जोश, अनि शक्तिका कारणले मुलुकको भविष्यको खाका कोरिएको एउटा प्रगाढ नमुना हो। हाम्रै प्राणभूमिका दीपक विष्ट, जो आफ्नो शक्ति, सामर्थ्यका कारणले दक्षिण एसियाली खेलकुदमा लगातार चार स्वर्ण हात पार्न सफल भए, यसले पनि हामी गोर्खालीको अद्भुत साहसको प्रतिनिधित्व गर्दछ, अनि खेलकुद मार्फत राष्ट्रको भविष्यको मार्गदर्शन गर्दछ।

यो संसारमा त्यस्ता कुनै चीज छैनन्, जुन सदा स्थायी रहन्छन्। संसारका सबै चीज मानिसका अगाडि फिका छन्, अझ युवा उत्साहका लागि त हर चीज सम्भव। नेपोलियनले भनेका थिए - असम्भव भन्ने शब्द नै शब्दकोषबाट हटाए हुन्छ। यसको सिधा अर्थ हुन्छ - सबै कामकुरा इच्छाशक्तिका अगाडि सम्भव। आफूलाई सफलताको शिखरतर्फ उक्लन सहयोग गर्ने एउटा रेखा हत्केलामा छैन भनेर ज्योतिषीले बताउँदा तत्कालै हत्केलामा तरवारले चिरेर रेखा बनाउने उनको युवा जोश असम्भव

भन्ने कुराको विरुद्धमा कुन हदसम्म उदाहरणीय छ, हामी विचार गर्न सक्छौं। भर्खरै मात्र हाम्रै नजिकको छिमेकी राष्ट्र भारतको उत्तर प्रदेश निर्वाचनमा विजय हासिल गर्ने अखिलेश यादव पनि युवा नै हुन्, जो मात्र ३८ वर्षका छन्। उनी आफ्नो सकारात्मक शक्ति, सामर्थ्यको प्रयोगले आफ्नो राज्यको उज्वल भविष्य निर्माणका लागि प्रयत्नरत छन्। यी उल्लेखित उदाहरणहरू आफ्नो राष्ट्रको भविष्यको निर्माणका लागि युवा शक्ति, सामर्थ्यकै प्रगाढ नमुना हुन्।

राष्ट्रिय युवा नीति २०६६/२०१० का अनुसार 'युवाहरू आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक परिवर्तनका संवाहक भएकोले यस वर्गलाई राष्ट्रिय नीतिबाट विशेष रूपमा सम्बोधन गरी राष्ट्र निर्माणमा अग्रसर गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता रहेको छ।' लाखौं युवाहरूको अथक योगदान, रगत पसिनाको फलस्वरूप भएका थुप्रै राजनैतिक परिवर्तन जस्तै- वि.सं. २००७ र २०४६ पश्चात् पनि युवा वर्गको हितका लागि कुनै विशेष ठोस कार्यक्रम नआइरहेको समयमा फेरि मुलुकले आन्दोलनको आवश्यकता महसुस गर्‍यो र अर्को नयाँ जनआन्दोलन २०६२/६३ (वि.सं.) सम्पन्न भयो। युवाको अकल्पनीय सहभागिता, अनि बलिदानबाट उक्त आन्दोलन चरमोत्कर्षमा पुग्यो र हाम्रो मुलुक गणतन्त्रको स्वर्णीम घुम्टोले नव दुलहीभै सिँगारिएको छ। तत्पश्चात् मात्र युवाको खातिर विभिन्न बहसहरू भए र नेपाल सरकारले मात्र युवाको लागि भनेर सिङ्गो एउटा मन्त्रालय नै स्थापना गरेको छ। यिनै पछिल्ला परिवेशसँगै कर्मठ युवाको मन खुल्ने मौका केही हदसम्म मिलेको छ।

आवश्यक सम्पूर्ण कुराहरू प्रकृतिले नै उपहार सुम्पेको हाम्रो देश तिनै उपलब्ध श्रोत साधनको सदुपयोगका लागि दृढ इच्छाशक्तिको अभावमा 'तेस्रो विश्वको' मुलुकको दर्जामा घिसिरहेको छ । हामीसँग जोश छ, उत्साह छ, आफ्नो राष्ट्रको सुनौलो भविष्य निर्माण गर्ने ठूलो चाहना छ, तर नीति निर्माण तथा शासकीय संरचनामा उच्च स्थानमा रही कार्य गर्नेहरूले डोच्याउनु पर्‍यो । बेरोजगारी, बहूदो अशिक्षा, सम्पन्न राष्ट्रको फोस्रो नक्कल जस्ता कुराले हामीलाई लगभग छोपिसकेको छ । के हामी ती सम्पन्न राष्ट्रका युवाको हैसियतको बराबरीमा पुगेका छौं ? अवश्य पनि छैनौं । ती राष्ट्र सफल भए, नीति नियम तथा 'केही गरौं राष्ट्रका लागि' भन्ने भावनाले सार्थकताको दिशामा कार्य गर्न जिम्मेवार व्यक्तिलाई उत्प्रेरित गर्‍यो र मुलुक बन्यो । के ती मुलुकको सुनौलो भविष्यको कागजी नमुनालाई प्रयोगको क्षेत्रमा ल्याउने काम कर्मठ युवाले गरेनन् होला त ? पक्कै पनि गरे । त्यसै अनुरूप ती सम्पन्न मुलुकको उदाहरणलाई पछ्याउँदै उचित नीति, नियम निर्माण गरी भोलिवादको पछाडि नलागी शक्ति, सामर्थ्य, र उत्साहलाई विवेकपूर्वक प्रयोग गर्न सके यो मुलुकको सुखद् भविष्य यति चाँडो निर्धारण हुनेछ, सायदै संसारको कुनै पनि मुलुकको निर्माण त्यति छिटो भएको होला ।

स्वप्न मुलुक ठानिएको बेलायतले ३०० वर्षमा गरेको प्रगति अमेरिकाले १०० वर्षमा गर्‍यो, अमेरिकाले १०० वर्षमा गरेको प्रगति जापानले ४० वर्षमै गर्‍यो, जापानले ४० वर्षमा गरेको प्रगति सिङ्गापुरले १० वर्षमा गर्‍यो, आवश्यक नीति

नियम निर्धारण गरी त्यसैमा दत्तचित्त भई कर्म नै पूजा ठानेर युवालाई अगाडि सारेमा हामी त्यो सिङ्गापुरले १० वर्षमा गरेको प्रगति ८ वर्षमा गरेर सारा संसारलाई देखाइदिनेछौं । माथि उल्लेखित उदाहरणीय प्रगतिका कार्यहरू बालबालिकाले पक्कै गरेनन्, अनि गरेनन् प्रौढावस्थाका मानिसले, गरे त केवल तिनै मुलुकका सामर्थ्यवान् युवा वर्गले । आफ्नो जन्म भएको माटोको प्रेमले उनीहरूलाई केही गर्ने उत्साह दियो र प्रयोग गरे आफ्नो बाहुबलको, अनि कोरे आफ्नो प्राणभूमिको उज्ज्वल भविष्य । आफू र आफ्नो भूमिप्रतिको दायित्व हामी पनि निभाउन सक्छौं, तर त्यसका लागि अग्रजको दिमागबाट नीति कार्यक्रम आउनुपर्‍यो, अनि मात्र केही हुन्छ । हामी पनि आफ्नो उर्जाशील शरीर, अनि मष्तिष्कको प्रयोगले यो संसारलाई चकित पारिदिन्छौं ।

महाकवि लक्ष्मप्रसाद देवकोटाले भनेजस्तै यहाँ कैयौं शेक्सपियरहरू नागिमा भेडा चराइरहेका छन्, कैयौं न्युटनहरू पहिरोमा हराइरहेका छन् । कैयौं जोन किट्सहरू कर्णालीमा भोकमरीको शिकार भएका छन्, अनि कैयौं पेले, ब्रूसलीहरू पैसा कमाउन विदेश गएका छन् । कैयौं फ्लोरेन्स नाइटिङ्गलहरू भेलबाढीमा परेका छन्, अनि कैयौं रोजा लक्जेम्बर्गहरू भाडापखालाले मरेका छन् । हौस्याउनु पर्छ युवालाई गरेर सही लगानी, भुल्ने छन् बाला, लहराउने छ बेला, संसारै भुकाउन सक्नेछौं हामी, हुनेछन् शेक्सपियर, हुनेछन् शेली । बेलायतका जोन किट्स त्यस्ता व्यक्तित्व हुन्, जो आफूभित्रको अद्भुत एवं अपत्यारिलो साहित्यिक प्रतिभाले गर्दा मात्र २६ वर्षको उमेरमा महाकवि बने । राष्ट्रिय युवानिति

२०६६/२०१० ले दिएको 'युवा' को परिभाषाको मध्य अवस्थामा नै उनको जीवनलीला समाप्त भयो । हाम्रै मुलुकका अग्रणी साहित्यिक व्यक्तित्व मोतिराम भट्ट, अनि खेलकुदका हस्ती बैकुण्ठ मानन्धर पनि त्यस्ता व्यक्तित्व हुन्, जसले युवावस्थामै केही गरेर भावी पुस्तालाई बाटो देखाए । यसबाट पनि स्पष्ट हुन्छ की क्षमता, प्रतिभा, युवामै हुन्छ, जुन न कसैले छेक्न सक्छ, न कसैले दबाउनै सक्छ । फरक यति हो, त्यो प्रतिभा, क्षमता कसैले सफल ढङ्गले उपयोग गर्छन् र सफल हुन्छन्, कति उचित मार्गदर्शनको अभावमा पतन हुन्छन्, अनि कतिले वातावरण पाएर पनि नजरअन्दाज गर्छन् र पछुताउँछन् ।

लामो समयदेखि अकर्मण्यताको सिकार भएको यो हाम्रो प्राणभूमिलाई कथित 'पहिलो विश्व' का मुलुकको दाँजोमा पुऱ्याउन हामी जुनसुकै हदसम्म प्रयत्न गर्न सक्छौं । दैनिक हजारौं र वार्षिक लाखौंको संख्यामा युवा पिँढी विरक्तिपर बाहिरी सम्पन्न मुलुक चहारी रहेको छ । वृद्ध आमाबाबु गर्दछन् आशा कि चुहिने छानु टिनले छाउँछ, भक्कानिन्छन् आमा कठै ! किनकि सग्लो छोराको सुन्दर शरीर एकाएक बाकसमा आउँछ । बिहान साँभ हातमुख नजोडिएपछि, एकसरो नयाँ लुगा फेर्न नसकेपछि, बाध्यताले केही गर्छु भनेर गएको हो, उतै मर्छु भनेर होइन । देश बन्ला, सुख होला भनेरै छपक्कै फुलिसकेका ती र त्यस्ता वृद्धवृद्धाको सपना पूरा गर्न, अनि भावी पुस्ताको मुहार सधैंसधैंका लागि उज्यालो पार्नका लागि हालको युवा पिँढी पलपल प्रयत्न गरिरहेको छ ।

सानो बालकलाई भविष्यमा के बन्ने बाबु/नानी ? भनेर सोध्दा सिधा जवाफ आउँछ, कि डाक्टर, पाइलट, पुलिस, नर्स आदि । जन्मजात मस्तिष्कमै तयारी उत्तर लिएर आएभैं उच्चारण गरिएका यी पदहरूलाई आफ्नो जीवनसँग मिलाउन उनीहरूले चाहेर पनि सक्दैनन् अथवा अत्यन्तै कमले मात्र सक्लान् । राष्ट्रको उच्च तहका महत्वपूर्ण पदहरू जसले हत्याएका छन्, तिनीहरू सुविचारले पूर्ण छैनन्, अनि भएकालाई विभिन्न ढंगल हतोत्साही गरिन्छ । हुन त उच्च पद, प्रतिष्ठा भएर मात्र देश बन्छ, भन्नु पनि पूर्णतः सान्दर्भिक छैन, जस्तै कि हामीसँग प्रहरीबाटै सहकर्मी प्रहरी सुन्तली धामीको बलात्कार भएको घटना तथा आफ्नै श्रीमती गीता ढकालको विभत्स हत्या गर्ने डि.आइ.जि. रञ्जन कोइराला छन्, तथा चिकित्सकीय लापवाहीले घाँटीको उपचार गर्नुपर्नेमा पाठेघर सर्लककै फालिएका उदाहरण पनि छन् । यी र यस्ता घटनाक्रमबाट पनि स्पष्ट हुन्छ कि समय र परिस्थिति अनुकूल चाल चलन नसक्दा के कस्ता गम्भीर परिणामहरू आउन सक्छन् । त्यसैले तोते बोलीमै डाक्टर, नर्स, पुलिस बन्छु भन्ने कोपिलालाई उचित शिक्षादीक्षा वातावरण तथा अन्य आवश्यक परिवेशको निर्माण सरकारले गरिदिने हो भने ती बालबालिकाका अबोध आकांक्षा पूरा हुने मात्र नभई भविष्यमा समग्र देशले नै उच्च किसिमको प्रतिफल पाउने कुरामा दुई मत छैन ।

त्यो जापान - आहा ! त्यो अस्ट्रेलिया - आहा ! त्यो जर्मनी - आहा ! अनि त्यो कोरिया पनि - आहा ! तर सम्पन्न मुलुकको गुणगान गाउँदा गाउँदै समय बितेको हामीलाई के थाहा ? त्यो मुगु - आहा ! त्यो

कालिकोट - आहा ! अनि अछाम, जुम्ला पनि आहा भन्न सक्नुपर्छ, सम्पन्न राष्ट्र नेपालका हामी बन्न सक्नुपर्छ, स्वर्ग देखेर लोभिएर मात्र हुँदैन, यथार्थमा गोरेटो खन्न सक्नुपर्छ । त्यो वाजुरामा अन्न छैन, हामी रित्तो भाँडो चुलोमा बसाल्छौं । अरू ५००० मिटरमाथि रेल कुदाउँछन्, हामी बाटोबाट ५०० मिटर तल गाडी खसाल्छौं । शब्दको माला उनेर हामी मेची, काली धपक्कै पाछौं, चोकमा चारजना भेला हुँदा देश सुनैले भपक्कै पाछौं । आफ्नो देशको सबै नराम्रो, भन्छौं - राम्रो केही रहेन । बोल्दछौं धेरै, गर्दैनौ थोरै, अनि भन्छौं - हत्तैरी ! यो देश त पटकै भएन । हुन पनि भक्ति थापा, बलभद्रले खुँडा, खुकुरी नचाएको कति पुस्तासम्म गाइरहनुपर्ने भन्ने किसिमको भावनाले गर्दा पनि हालको युवा पुस्ताले त्यस्ता वाक्य वाक्यांशको उच्चारण गरेका हुन् ।

नशा नशामा बगेका नदी, मुहार मुहारमा हाँसेका हिमाल, अनि मोतीका मालाभैं भुलेका बालालाई सदा सर्वदा स्थायी राखिरहनका लागि हामी युवा पूर्ण उत्साही छौं । हामी चाहन्छौं - यो राष्ट्रको विगत जसरी सशक्त युवाले प्रज्वलित पारे, त्यसरी नै हामी वर्तमानलाई थप उर्वर बनाई भविष्यको लागि समेत उन्नत बनाउनेछौं, तर प्रश्न आउँछ - कसरी ? स्पष्ट उत्तर छ - कागजमा पुल बनाएर मान्छे ताने सरकार हैन, कर्मठ सरकार बन्नुपर्छ । शक्ति, सत्तामा पुगेकाले पहिले 'देश' भन्नुपर्छ, अनि मात्र यो मुलुक बन्छ भन्ने भनाई सत्यतामा परिणत हुनेछ । त्यो खाडी मुलुकको चर्को घाम, अनि पराइको कटु बचन सहेर रगत भैं अमूल्य पसिना बगाउँदै छ युवा, कमाई राम्रै छ भन्दै घरमा आशा जगाउँदै

छ युवा, तर ती नै युवालाई यही माटोमा पसिना बगाउने वातावरण बनाउन सके हामी भुसिलो खोरियामै कोरिया देख्ने थियौं, गुन्डी, राडी बनाएरै खाडी भुल्ने थियौं । यति धेरै इच्छाशक्ति, यत्रो ठूलो कल्पना छ, तर डोच्याउनेले कहिल्यै सही बाटो देखाएनन्, खाडीको बालुवामै 'पालुवा' देखे, आफ्नो मुलुकको माटो देखाएनन् ।

यो जगतमा जसले केही गरेर देखाए, ती युवा हुन्, जो स्वभाविक प्रकृयाबाट जन्मे, साहस जमाए, केही गरे, देखाए । हामी पनि त्यही युवा हौं, जो उस्तै प्रक्रिया पूरा गरी यस धरतीमा पदार्पण गर्छौं । पेले कुनै परलौकिक व्यक्ति हैनन्, न त मार्क्स नै । उनीहरू जे जस्ता काम गरेर महान बने, आफू, आफ्नो मुलुक, अनि संसारलाई नै सफल भविष्यको बाटो देखाए, ती र त्यस्ता काम गर्ने सोच, शक्ति, इच्छा, चाहना, क्षमता अनि उत्साह हामी नेपाली युवामा पनि छ, मात्र योजना तर्जुमा गर्ने क्षेत्रले सही ढङ्गले डोच्याउनुपर्छ । हामी गर्न सक्छौं, हामी दुःखको मुहान टाल्न सक्छौं, आलस्य धेरै पर फाल्न सक्छौं, अनि हामी अशान्तिको मूल थुन्न सक्छौं, अनि समग्र देश अनि विश्वकै नयाँ विकासात्मक योजना बुन्न सक्छौं ।

चिसो, मध्यम र न्यानो, जुनै पनि किसिमको हावापानी पाउन सकिने हाम्रो मुलुकमा त्यही अनुरूप हिमाली क्षेत्रमा जडिबुटी सम्बन्धी, पहाडी क्षेत्रमा नगदेवाली सम्बन्धी (जस्तै : कुचो, अलैंची आदि) अनि तराइमा उन्नत प्रविधिको कृषि प्रणाली कार्यान्वयन गरी युवाशक्ति परिचालन गर्नुपर्दछ । पछिल्लो

परिवर्तित समयसँगै स्थापित युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयले राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, वैज्ञानिक क्षेत्रमा युवा सहभागिता बढाउने उद्देश्यले राष्ट्रिय युवा नीति अगाडि ल्याएको छ । यसको उद्देश्यमा भनिएको छ - “राष्ट्र निर्माण एवं राष्ट्रिय विकासमा युवाहरूको भूमिका र सम्भाव्यताको विकास र विस्तार गर्ने ।” यस्तै यस्तै आशालाग्दा अरू ६ वटा बुँदा पनि समेटिएका छन्, जसबाट करीब करीब बौद्धिक पलायन (Brain drain) को अवस्थामा पुग्न लागेको मुलुकले पुरै काँचुली फेर्नेछ भन्ने आशा पलाएको छ । केही काम गर्ने वातावरण नपाएपछि गलत कृयाकलापमा संलग्न भइरहेको छ युवा जमात । यस्तै परिवेश कायम रहिरहने हो भने यो मुलुकको भविष्य कतातिर जाला ? लागुऔषध कारोवार, हत्या, अपहरण लुटपाट जस्ता प्रायः सम्पूर्ण क्रियाकलापमा युवाकै संलग्नता रहेको पाइन्छ । आफ्नो शारीरिक एवं मानसिक ऊर्जालाई उत्पादक क्षेत्रमा सही ढंगले लगानी गर्ने वातावरण नपाएपछि नै हो युवाहरू नकारात्मक काममा लाग्न बाध्य भएका । पलपल प्रतिफल प्राप्तिको अपेक्षामा दगुरिरहेको हाम्रो समाजमा के, कस्ता र कसरी अवसरको सृजना गर्नुपर्छ भन्नेतर्फ भने केही कम ध्यान गएको देखिन्छ । यसको तात्पर्य हामी प्रत्येक प्रयत्नका पछाडि केही न केही प्रतिफलको आशा गरिरहेका हुन्छौं, तर सही ठाउँमा दृष्टिलगाई पाखुरी जुधाउने अवसरको सृजना भने अवश्य नै भएको छैन ।

विश्वकै अग्र पंक्तिको अति समृद्धमध्येको एक राष्ट्र सिङ्गापुरमा कम्प्युटर प्रविधिसँग सम्बन्धित आफ्नो ज्ञान एवं दक्षताको प्रयोगले मासिक लाखौं

रूपैयाँ आर्जन गरी स्तरीय जीवन व्यतित गरिरहेका हाम्रै भापाका युवा डम्बर खनालको आफ्नै माटोमा केही गर्ने चाहनालाई त्यो एस आराम एवं विलासी जीवनले रोक्न सकेन र आए फर्केर यही भूमिमा, र थाले तरकारी खेती । हाल उनी दैनिक हजारौं रूपैयाँ आम्दानी यही देशमा गरिरहेका छन् । कम्प्युटरको की बोर्ड (Key Board) मा चल्ने उनका औंला अहिले आलुका जरामा, अनि गाईको थलामा चलिरहेका छन् । उमेर छउञ्जेल बाहिरी भूमिमा श्रम खर्चेर अशक्तप्रायः अवस्थामा स्वदेश फर्कनेहरूका लागि यो एउटा निकै गतिलो उदाहरण बन्न सक्छ । यस्तै साहस र शक्तिको प्रयोग सबैले गर्ने हो भने केही समयभित्रै बाहिरी मुलुकबाट हामीले मजदुर भिकाउनुपर्ने हुन्छ । करीब सत्तरी लाखको हाराहारीमा रहेको युवा पिढीले एक एक चपरी माटो फाल्ने हो भने सत्तरी लाख हुनेछ, गौरवले उठ्छ तराई, अनि उच्च सगरमाथा छुनेछ । यी सबै उदाहरणहरू हाम्रै आँखा अगाडि प्रकट भइरहेका छन्, डाँडा रुन्छन् नदी हेर्दै, सीमापारी गइरहेका छन् । यस्ता कुराहरूको सही सदुपयोग तब हुन्छ, जब मुलुक बनाउने अशत्रु (राजनीति) को प्रयोग उचित एवं फलदायी हिसाबले गरिन्छ । तर आफ्नो सीमित इच्छा, आकाङ्क्षा पूरा गर्नको लागि यसको प्रयोग कदापि राष्ट्रहितमा हुँदैन र भइरहेको छैन ।

सन् २००४ मा पूर्व सोभियत गणराज्य जर्जियामा संयुक्त राष्ट्रिय आन्दोलन (United National Movement) को नेतृत्व गर्ने ३६ वर्षिय मिखाइल साकस्भिली युरोपका सबैभन्दा कान्छा राष्ट्रपति बने । सन् १९८३ देखि सन् १९०६ सम्म

बेलायतको प्रधानमन्त्री बनेका विलियम पिट पनि प्रधानमन्त्री हुँदाका बखत मात्र २३ वर्षका थिए । हाम्रै छिमेकी भारतको आसाममा २७ वर्षको उमेरमा मुख्यमन्त्री बनेका प्रफुल्ल महन्त सन् १९८५ देखि लगातार २००३ सम्म सोही पदमा कायम रही प्रगतिका कार्यमा लागि रहे । हाम्रै मुलुकमा पनि करीब १७ वर्ष जतिका दुई भाइले कपालबाट बिजुली निकालेर देखाए, पुल्चोक इन्जिनियरीड क्याम्पसका केही उत्सुक युवा विद्यार्थीहरूले डाँफे जहाज आफ्नै प्रयत्न तथा श्रोतबाट निर्माण गरी गगन सयर गराए, अनि लुजेन्द्र ओझाले मङ्गल ग्रहमा पानी भएको कुरा बताएर संसार हल्लाए, अनि विराटनगरका नवीन कार्कीले न्युटनको सिद्धान्त पूर्ण छैन भनेर अमेरिकी अन्तरिक्ष अध्ययन संस्था नासा (NASA) मा खैलाबैला मच्चाए । युवा जगतका उत्कृष्ट व्यक्तित्वहरू मध्येका अग्र पंक्तिका उदाहरणहरू हुन्थी । हाम्रो नेपालमा पनि युवा जमातका बलिष्ठ काँधमा राष्ट्र विकासको असाध्यै गहन जिम्मेवारी आएको छ, जुन पूरा गरी हामी विश्वकै नम्बर एक स्थानमा रहन सफल हुनेछौं । यो कुनै अर्धचेतनाको फोस्रो प्रष्फुटन हैन, दिशानिर्देश र इच्छाशक्तिले पूर्ण हुने हो भने सहज रूपमा पूरा हुने कुरा हो । हामी आगोमाथि कुद्न सक्छौं, हामी हिउँमाथि सुत्न सक्छौं, हातेमालो गरी हामी कम्मर कस्न सक्छौं, अनि हामी आफ्नोपन जगतमा फैलाई मिलेर बस्न सक्छौं ।

हाम्रो विकसित मानसिकताले राज्यले मप्रति के दायित्व बहन गर्‍यो भन्दा पनि मैले मेरो प्राणभूमिलाई फुलाउन, सिँगान अनि सुखद् भविष्यको बाटो देखाउन के कर्तव्य पालन गर्न सकेँ, सक्छु र

सक्नेछु भनी सोचेर त्यही अनुरूप कदम चाल्नुपर्ने यथार्थता प्रष्ट छ । लाखौं युवा आफ्नो योग्यता, क्षमता अनुरूपको रोजागारी नपाई बरालिएर हिंडेका छन्, विभिन्न प्रकारका लागुपदार्थको दुर्व्यसनमा फसेका छन्, संगठित अपराधिक गतिविधिमा चाहेर या नचाहेर वा भनी बाध्यताले संलग्न भएका छन् । ती सबैलाई आफ्नै मातृभूमिमा आफ्नो बलिष्ठ पाखुरीभिन्नको ओतप्रोत शक्ति विशिष्ट उद्देश्यका साथ खन्याउने वातावरण सिर्जना गर्नलाई नै निश्चित रूपमा यो राष्ट्रिय युवा नीति २०६६/२०१० अगाडि आएको हो । युवालाई देश र परिवेश अनुसार सक्रिय गराउने किसिमका कुल २४ वटा नीतिगत बुँदाहरूले जुनसुकै मूल्यमा राष्ट्र र राष्ट्रियताको लागि युवा शक्तिको खाँचो एवं अपरिहार्यताका लागि वकालत गरेका छन् ।

यी पाखुरीमा नशा छन्, नशाभिन्न जोश छ, जाइलाग्ने छौं त्यसैमाथि, जसले गाँस खोस्छ । छल्ल जान्दैनौं, ढाँट्न जान्दैनौं, गोर्खालीको प्रतिष्ठाको रेखा व्यर्थै हामी काट्न जान्दैनौं । यो संसार जितेकै हो, कहिल्यै हामी हारेर बस्दैनौं, कसैले केही भाला र खाउँला भनेर हामी मुख आँ स स पारेर बस्दैनौं । एकताको गर्जनले सारा जगत थर्काएका छौं, अझ थर्काउन पनि सक्छौं, बैरीका घर आँगन क्रूर मुटु चर्काएका छौं, अझ चर्काउन पनि सक्छौं, अनि हामीले उल्टो भेल फर्काएका छौं, अझ फर्काउन पनि सक्छौं । हामी बैरीबाट पनि राम्रा कुरा सिक्न सक्छौं, अनि गिद्धे दृष्टि राख्ने ती जिलेस्पी, अक्टरलोनीहरूका आँखा भिक्न सक्छौं । सारा विश्व यतै तान्ने बाटो खन्न सक्छौं, कहिले कठोर काँढा, कहिले फुल बन्न

सकछौं, अनि मातृभूमिलाई दुःखबाट पारी तार्न पुल बन्न सकछौं ।

हाम्रो मुलुकले पनि भौगोलिक विविधता एवं प्रादेशिक स्वच्छन्दतालाई सही नीति, कार्यक्रम तर्जुमा गरी जोगाउने, फुलाउने एवं सदा प्रगतिपथमा लम्काउनका लागि विशिष्टीकृत क्षेत्रका लागि उपयुक्त किसिमका कार्यक्रमहरू, जस्तै जडीबुटी खेती, अदुवा, अलैंची, माछापालन आदिमा हामी युवाको उर्लदो जोश एवं इच्छाशक्तिको उचित प्रयोग गर्न सके यो राष्ट्रका सुनौला दिनतर्फको बाटोमा पूर्णतया सहजताको सृजना हुने थियो । पछिल्लो समय द्वन्द्वात्मक परिवेशबाट गुज्रिएको हाम्रो मुलुक हाल गणतन्त्रको घुम्टो ओढेर राम्रो आर्थिक विकासका लागि लम्किरहेको छ । सधैं प्रगतितर्फ गइरहेको विश्व परिवेशसँग एकाकार हुने क्रममा रहेको हाम्रो मातृभूमिमा पलपल दशनङ्ग्रा खियाउन उत्सुक लाखौं हातहरू कार्यक्षेत्र र ज्यावल पक्रन

आतुर छन् । आवश्यकताको पहिचान गरी यहाँका युवाहरूको सक्रियताका लागि उचित जिम्मेवारी बहन गर्न सके हामी यो मुलुकलाई दुनियाँका सामु छोटो समयमै टिपुं, समाउँ र खेलाइरहुं लाग्ने फुल बनाउन कति कसर बाँकी राख्ने छैनौं ।

त्यसैले त दुनियाँ भन्छ - युवा नै भरोसा, युवा नै आशा, प्यासीलाई बन्छ पानी, भोकालाई गाँस । उही हो युवा, जसले देशको लागि हरप्रहर पसिना चुहाउँछ, त्यसैले त राष्ट्रको हुर्कदो विगत, उर्लदो वर्तमान, अनि चम्कदो भविष्यको उपमा युवालाई दिन सुहाउँछ ।

पसिना यहीं भ्राछौं हामी, रगतको खोली पनि,

दुनियाँ नै भुक्छ यतै, अमृतमय बोली पनि ।

रोप्यौं हिजो, गोड्यौं आज, टुसाउने छ भाग्य हाम्रो,

युवा हौं हामी, पोख्छौं शक्ति, सिंगानेँ छौं 'भोलि' पनि ।

युवा साहित्य प्रतियोगिता २०६८/६९ मा दोस्रो भएको कविता

हाम्रो नेपाल : राम्रो नेपाल

राजेन्द्र तारकिणी

ढुक्ढुकीमा फुलेको यो छ्यती मेरो स्वदेश हो
हिमाल शिर, पहाड ढाड, पाउ मधेश हो
मेची-कोशी-महाकाली अखण्ड रक्तका शिरा
म फुट्न दिन्न नेपाल, नहोस् राष्ट्र चिराचिरा !

पुर्खाको पौरखी छानो खेलौना चैं नसम्भ ए !
बगेर खेर गो पानी, लौ कुलो खन्न लम्क ए !
रोपाइँ राष्ट्रमा गर्दै यो कर्मधार प्युनु छ,
राष्ट्रियता फलाएर स्वाधीनसाथ ज्युनु छ ।

सत्ताको लड्डु बाँड्दैमा हजार गुट-फूटले
दिन्दन देश किचो छ, पराई तीक्ष्ण बूटले
युद्धको घाउ तप्केको सहिदरक्त खेर गो
नयाँ विकासको फूल रोप्न धेरै अबेर भो ।

म सिन्धु तर्न है दिन्न, यी राष्ट्रधार पाउ हुन्
जननीवक्ष कुल्चेर जाने ती राष्ट्रघाउ हुन्
चट्टान चूर पार्ने ओ ! भागी नजा न पाखुरी,
हँसा न देश फाँडेर अँध्यारो हुण्डरी-हुरी !

यो देशगर्भका लाख प्रकृतिमा जुहार छन्,
कलाको राजधानीमा संस्कृतिमा अपार छन्
सहस्र बन्धु आओ हे ! जवानी श्रम-जोशले
मथेर राष्ट्र यो हाम्रो भिकौँ 'कौस्तुभ' होशले ।

सहिष्णुता, समावेशी, समानता र एकता,
कर्मज्ञ वीरको भूमि, सुभावना, पवित्रता-
यही नेपाल राम्रो हो बुद्धको शान भल्किने,
यही नेपाल हाम्रो हो हिमाली दाँत टल्किने ।

-०-

छन्द : अनुष्टुप

राष्ट्रिय युवा नीति, २०६६

१. पृष्ठभूमि :-

युवा शक्ति राष्ट्रको अमूल्य सम्पत्ति हो । युवा वर्ग राज्यको अजस्र स्रोत र परिवर्तनको वाहक शक्ति पनि हो । युवाहरू आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक र सांस्कृतिक रूपान्तरणका अग्रदूत तथा परिवर्तनका संवाहक शक्ति हुन् । साहस, सिर्जनशीलता, सिकने क्षमता एवं उच्च आत्मविश्वासका कारण यो वर्ग राष्ट्रको प्रमुख धरोहरको रूपमा रहेको हुन्छ जसलाई राष्ट्र निर्माणको प्रमुख स्रोत समेत मानिन्छ । नेपालमा १६-४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या कूल जनसंख्याको ३८.८% रहेको छ । गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक दुवै दृष्टिले युवा वर्ग राष्ट्रको मेरुदण्ड भएकोले युवाहरूको सर्वाङ्गीण विकास गरी उनीहरूको क्षमतालाई राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा ल्याउनु जरूरी भएको छ ।

युवाहरूमा राष्ट्र, राष्ट्रियता र जनताप्रतिको बफादारी; युवाहरूका आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति; समानता एवं समतामूलक वितरणको सिद्धान्त; संवैधानिक सर्वोच्चता, वैयक्तिक स्वतन्त्रता, विश्वव्यापी मानवाधिकारको सिद्धान्त, लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता; जाति, भाषा र वातावरणीय सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा सह-अस्तित्व जस्ता आधारभूत मूल्य मान्यताहरूको प्रवर्द्धन हेतु यो नीति तर्जुमा गरिएको छ ।

२. युवा नीतिको आवश्यकता :-

युवाहरू आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक परिवर्तनका संवाहक भएकोले यस वर्गलाई राष्ट्रिय नीतिबाट विशेष रूपमा सम्बोधन गरी राष्ट्र निर्माणमा अग्रसर गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता रहेको छ ।

नेपालको हरेक राजनीतिक परिवर्तन, लोकतन्त्रको स्थापना र अन्य सामाजिक आन्दोलनहरूमा युवाहरूको महत्वपूर्ण योगदान रही आएको छ । विगतमा भएका शान्तिपूर्ण जन आन्दोलन, दस वर्षे सशस्त्र द्वन्द्वकाल, मधेश आन्दोलन, थरूहट आन्दोलन लगायतका आस्था र पहिचानका आन्दोलनहरूबाट युवाहरूको विद्यमान अवस्थालाई विशेषरूपमा सम्बोधन गर्नुपर्ने माग उजागर भएकाले युवासम्बन्धी नीतिको आवश्यकता बढ्न गएको हो ।

नेपालमा सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनाको लागि युवाहरूले गरेको उल्लेखनीय योगदानको कदर स्वरूप वर्ग, जाति, भाषा, धर्म र लैङ्गिकता जस्ता विषयहरूलाई एकातिर सम्बोधन गर्नु पर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतिर अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत, शारीरिक एवं मानसिक रूपमा अपाङ्ग र पिछडिएको क्षेत्रमा रहेका युवा वर्गलाई समेत विशेष रूपमा सम्बोधन गर्नु जरूरी छ । समावेशी, समानुपातिक र समविकासको सिद्धान्त अनुरूप सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई संस्थागत गर्न, राष्ट्रिय स्वाधीनता तथा नेपालको सार्वभौमसत्तालाई अक्षुण्ण राख्न, आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक तथा सांस्कृतिक रूपान्तरणमा युवा नेतृत्वको सम्भावनालाई मूर्तरूप दिन र राज्य सञ्चालनका हरेक प्रक्रियामा युवाहरूको सक्रिय सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न राज्यले ठोस नीति अवलम्बन गर्नु पर्ने भएको छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ बमोजिम देश विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्नु पर्ने कुराको दिशाबोध गरेको परिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय युवा नीतिको आवश्यकता भन्ने बढेर गएको छ । शिक्षा आर्जनको क्रममा रहेका, रोजगारी तथा वृत्तिको अवसरको खोजीमा रहेका तथा वृत्तिविकासको अवस्थामा रहेका युवाहरूका मुद्दा तथा प्राथमिकताहरू स्वभावतः फरक हुन्छन् । कलिलो उमेर समूहमा पर्ने युवाहरूको संवेदनशीलतालाई दृष्टिगत गरी जीवनयापनका विविध पक्षहरूबारे मार्गदर्शन गर्ने राज्यको प्रमुख दायित्व रहेकोले त्यस्ता युवाहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक भएको छ ।

युवाहरू राष्ट्रको महत्वपूर्ण मानव स्रोत भएकाले आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक लगायत जनजीवनका हरेक क्षेत्रमा उनीहरूमा निहित क्षमताको विकास गरी राष्ट्र निर्माणमा अग्रसर गराउन राष्ट्रिय युवा नीतिको आवश्यकता अझ घनीभूत भएको छ । युवाहरूमा सिर्जनशीलता, वैज्ञानिकता, जिम्मेवारीपूर्ण व्यवहार, उद्यमशीलता, नागरिक सोच र जवाफदेहिताको विकास गरी न्याय र नैतिकतामा आधारित स्वच्छ सामाजिक जीवनको विकास गर्न उनीहरूमा रहेको अन्तर्निहित क्षमताको विकास गर्नु जरूरी छ ।

जोखिममा रहेका युवाहरूलाई आवश्यक सहयोग पुर्याउन र उनीहरूका अन्तर्निहित क्षमता उजागर गर्न, युवा प्रतिभा पलायनलाई रोक्नका लागि उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न तथा विश्वव्यापी रूपमै सिर्जना हुने अवसरहरूमा नेपाली युवाहरूको पहुँचलाई सुनिश्चित गर्दै थप सम्भावनाको विकास गर्न पनि युवा नीतिको आवश्यकता पर्न गएको छ ।

३. परिभाषा :-

यस नीतिको प्रयोजनका लागि :-

(१) “युवा” भन्नाले १६-४० वर्षको उमेर समूहका महिला, पुरुष तथा तेस्रो लिङ्गीहरूलाई जनाउने छ ।

- (२) “प्राथमिकताको समूह” भन्नाले महिला, आदिवासी, जनजाति, दलित, मधेशी तथा पिछडिएको क्षेत्रमा रहेका युवाहरूलाई जनाउने छ ।
- (३) “विशेष प्राथमिकताको समूह” भन्नाले द्वपीडित, जोखिममा परेका युवा, अपाङ्गता भएका युवा र सीमान्तकृत अल्पसङ्ख्यक समुदायका युवालाई जनाउने छ ।
- (४) “द्वन्द्वपीडित युवा” भन्नाले २०५२ साल देखि २०६३ मंसिर ५ गते सम्म नेपालमा भएको सशस्त्र द्वन्द्व र पछिल्ला समयका द्वन्द्वमा परी मृत्यु भएका पीडित परिवारका, अङ्गभङ्ग बनाइएका तथा विस्थापित भएका युवाहरूलाई जनाउने छ ।
- (५) “जोखिममा रहेका युवा” भन्नाले एच.आई.भी./एड्स सङ्क्रमित, बेचबिखनमा परेका, लागू औषधको प्रयोगकर्ता, यौन व्यवसायमा संलग्न, सडकमा रहेका, मुक्त कर्मैया परिवारका तथा असुरक्षित गन्तव्यका मुलुकहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न युवाहरूलाई जनाउने छ ।
- (६) “अपाङ्गता भएका युवा” भन्नाले सबै प्रकारका शारीरिक र मानसिक अपाङ्गता भएका युवाहरूलाई जनाउने छ ।
- (७) “सीमान्तकृत अल्पसङ्ख्यक समुदायका युवा” भन्नाले भौगोलिक विकटता, जातीय, भाषिक, सांस्कृतिक, क्षेत्रीय, वर्गीय तथा लैङ्गिक आधारमा राज्य तथा गैरराज्यका सेवा सुविधाबाट वञ्चित, सीमान्तकृत तथा राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा आउन नसकेका अन्य युवाहरूलाई जनाउने छ ।

४. दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य :-

(१) दीर्घकालीन सोच :

युवाहरूको आधारभूत अधिकारहरूको प्रत्याभूति गर्दै युवा सशक्तीकरणको माध्यमबाट कलिलो उमेरका संवेदनशीलतालाई समेत दृष्टिगत गरी सामर्थ्यवान, उद्यमशील, सिर्जनशील तथा वैज्ञानिक एवं सकारात्मक सोचयुक्त समृद्ध युवा तयार गरी राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक र सांस्कृतिक जीवनमा अर्थपूर्ण योगदान दिन सक्ने गरी राष्ट्रका युवाहरूलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गराउनु यस राष्ट्रिय युवा नीतिको दीर्घकालीन सोच हुनेछ ।

(२) लक्ष्य :

सार्थक सहभागिता, क्षमता र नेतृत्व विकासको माध्यमबाट युवाहरूलाई राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा

समाहित गर्दै समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माण गर्न युवाहरूको भूमिका र तिनीहरूमा रहेको अन्तर्निहित क्षमतालाई गुणात्मक बनाउनु यस नीतिको प्रमुख लक्ष्य हुनेछ ।

५. उद्देश्यहरू :-

यस नीतिका उद्देश्य देहायबमोजिम रहेका छन् :

- (१) राष्ट्र निर्माण एवं राष्ट्रिय विकासमा युवाहरूको भूमिका र सम्भाव्यताको विकास र विस्तार गर्ने,
- (२) युवाहरूलाई राष्ट्र एवम् राष्ट्रियता, जनता र सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र प्रति समर्पित र प्रतिबद्ध बनाउँदै उत्तरदायित्व र जवाफदेहि भावनामा वृद्धि गर्ने,
- (३) युवावर्गमा सिर्जनशीलता, उद्यमशीलता र नवोन्वेशी (Innovative) क्षमताको विकास गरी विकासको आधारभूत शक्तिको रूपमा विकास गर्ने र उनीहरूमा रहेको अन्तर्निहित क्षमता उजागर गर्ने,
- (४) श्रमप्रति सम्मानगर्ने संस्कृतिको विकास गर्दै युवाहरूको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, नैतिक तथा संवेगात्मक पक्षको समुचित विकास गरी उच्च मनोबलयुक्त, नैतिकवान, सुसंस्कृत, सिर्जनशील तथा व्यावसायिक रूपमा दक्ष युवा तयार गर्ने,
- (५) युवाहरूका आधारभूत अधिकारहरूलाई सुनिश्चित गर्दै उत्पादनशील स्रोतहरूमा युवा वर्गको पहुँचलाई वृद्धि गरी राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक एवं सांस्कृतिक क्षेत्रका सबै तहका नीति निर्माण, निर्णय एवं कार्यान्वयन प्रक्रियामा लैङ्गिक संवेदनशीलतामा आधारित अर्थपूर्ण सहभागिताको माध्यमबाट नेतृत्व क्षमता विकास गरी युवाहरूलाई राष्ट्रिय विकासको संवाहक शक्तिका रूपमा स्थापित गर्ने,
- (६) शिक्षा आर्जनको क्रममा रहेका तथा समाजमा आफ्नो पहिचान स्थापित गर्ने संवेदनशील अवस्थामा रहेका युवाहरूको शिक्षा, रोजगारी, वृत्ति लगायतका वैयक्तिक एवं सामाजिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने,
- (७) प्राथमिकताको समूह तथा विशेष प्राथमिकताको समूहमा परेका युवाहरूलाई सकारात्मक विभेदको माध्यमबाट सशक्तीकरण गरी विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउने ।

६. नीतिहरू :-

राष्ट्रिय युवा नीतिले लिएका उद्देश्यहरू हासिल गर्न देहायबमोजिमका नीतिहरू अख्तियार गरिनेछ :-

- (१) युवाहरूलाई परिवर्तनका संवाहक र दिगो विकासका उत्प्रेरक शक्तिको रूपमा विकास गर्न राष्ट्र, राष्ट्रियता, राष्ट्रिय एकता, राष्ट्रिय अखण्डता, लोकतन्त्र र मानवाधिकारका आधारभूत सिद्धान्त एवं मूल्यमान्यताहरू बोध गराउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (२) देशको आर्थिक, सामाजिक तथा शासकीय पद्धतिको रूपान्तरणको प्रक्रियामा युवाहरूको भूमिकालाई उच्च महत्व दिँदै सो प्रक्रियामा युवाहरूको संलग्नतालाई बढावा दिइनेछ ।
- (३) राज्यका नीति निर्माणमा अर्थपूर्ण योगदान पुऱ्याउन युवाहरूलाई आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक एवं सांस्कृतिक सशक्तीकरणका माध्यमबाट प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (४) विश्व अन्तरसम्बन्धबारे युवाहरूलाई जागरूक गराउँदै सहस्राब्दी विकास लक्ष्य लगायत अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरिएका युवासम्बन्धी प्रतिवद्धताहरूको परिपालनामा जोड दिइनेछ ।
- (५) युवाहरूलाई समाजका कर्मठ, क्रियाशील, नवीनताको पक्षधर र रचनात्मक शक्तिमा परिणत गर्न समाजप्रति जवाफदेहि र उत्तरदायित्व वहन गर्ने एवं लोकतान्त्रिक प्रणाली प्रति प्रतिवद्ध रहन सक्ने बनाउन विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (६) युवाहरूलाई उनीहरूको उमेर समूहको आवश्यकतालाई दृष्टिगत गर्दै खास गरी शिक्षा आर्जन तथा वृत्तिको अवसरको खोजीमा रहेका युवाहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न विशेष जोड दिइनेछ ।
- (७) युवाहरूमा नैतिकता, चारित्रिक गुण तथा अनुशासनको विकास गर्न चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी राज्य र समाजप्रति दायित्व बोध गराउने र श्रमप्रति सम्मान गर्ने संस्कारको विकास गरिनेछ ।
- (८) समाजमा विद्यमान गरिबी, अशिक्षा, छुवाछुत, कुरीति, विभेद र विषमता जस्ता समस्याहरू हटाउन युवा परिचालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- (९) निजी तथा गैरसरकारी संस्था एवम् स्थानीय निकाय समेतको सहकार्यमा युवाहरूलाई सामाजिक परिवर्तनका वाहक शक्तिको रूपमा विकास गरिनेछ ।
- (१०) आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक क्षेत्रमा देखिएका विचलनबाट मुक्त सचेत युवाशक्ति तयार गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (११) सवै जातजाति, धर्म, वर्ण, लिङ्ग, वर्ग र क्षेत्रका युवाहरूको सशक्तीकरण र विकासका लागि समान अवसरहरूको सिर्जना गरी विविधताको उपयोग अनुकूल वातावरण तयार गरिनेछ ।
- (१२) जनजीवनका विविध क्षेत्रमा विशेष योगदान गरेका युवा प्रतिभाहरूलाई राज्यको तर्फबाट

सम्मानित गरिनेछ ।

- (१३) युवाहरूमा अन्तर्निहित प्रतिभाको प्रस्फुटन, सीप र क्षमताको विकास गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा उपयोग गर्न युवा प्रतिभाको खोजीलाई संस्थागत गर्दै सशक्तीकरण गर्न निजी क्षेत्रसमेतको सहभागितामा उनीहरूको ज्ञान, सीप र क्षमता विकासका लागि समुचित लगानी गरिनेछ ।
- (१४) युवाहरूमा उच्चमशीलताको विकास गर्न विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (१५) मुलुकको भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाबारे जानकारी दिलाउँदै राष्ट्रको विकासमा युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रूपमा सहभागी गराउने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- (१६) राष्ट्रिय विकासमा युवाहरूको भूमिका र सम्भाव्यताको विकास गर्न गुणस्तरीय शिक्षा, तालिम, अध्ययन र अनुसन्धानका समुचित अवसरहरूको सिर्जना एवं विकास गरिनेछ ।
- (१७) युवाहरूमा सकारात्मक एवं वैज्ञानिक विचार र सोचको विकास गर्न अध्ययन, अनुसन्धान र युवामैत्री वातावरणको सिर्जना गरी युवा परिचालन कार्यक्रमका माध्यमबाट युवाहरूको क्रियाशीलता बढाइनेछ ।
- (१८) विभिन्न क्षेत्रका प्रतिभावान् युवाहरूलाई देशभित्रै वृत्तिविकासका अवसरहरूको सिर्जना गरी प्रतिभा पलायन हुनबाट जोगाउने वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।
- (१९) साहित्य, कला, संस्कृति, सङ्गीत, अभिनय र खेलकुद जस्ता सिर्जनशील क्षेत्रहरूमा युवाहरूको संलग्नतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ । यस क्षेत्रमा संलग्न युवाहरूलाई प्रोत्साहनको माध्यमबाट राष्ट्रिय गौरव बढाउन जोड दिइनेछ ।
- (२०) खेलकुदलाई व्यावसायीकरण, आधुनिकीकरण र वैज्ञानिकीकरण गर्दै यसलाई विकासको अभिन्न अङ्गका रूपमा लिई उचित साधनस्रोतको परिचालनबाट युवाहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धामा सक्षम बनाउनुका साथै खेलाडीहरूको वृत्तिविकास एवं व्यावसायिकताको विकासमा जोड दिइनेछ ।
- (२१) राज्यका विभिन्न निकायहरूबाट युवाका लागि सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत रूपमा समन्वय गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ ।
- (२२) युवाहरूको स्वास्थ्यमाथिको पहुँचलाई अभिवृद्धि गरी स्वास्थ्य चेतना प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रमहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (२३) विश्वव्यापीरूपमा विस्तार हुँदै गइरहेको दुर्व्यसनमूलक र गैरसामाजिक क्रियाकलापहरूबाट नेपाली युवाहरूलाई मुक्त गर्दै युवाहरूमा सकारात्मक सोच र संस्कृतिको विकास गर्ने तर्फ

सामाजिक प्रयासहरू लक्षित गरिनेछन् ।

(२४) प्राथमिकताको समूह तथा विशेष प्राथमिकताको समूहमा रहेका युवाहरूलाई राज्यको तर्फबाट उपलब्ध गराउने सेवा सुविधामा विशेष प्राथमिकता प्रदान गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

७. प्रमुख कार्यनीतिहरू :-

प्रस्तुत नीति कार्यान्वयन गर्न राज्यका क्षेत्रगत नीतिहरूसँगको तादात्म्यतामा देहायबमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

(१) जीवनयापनका आधारभूत अधिकार :-

(क) युवाहरूका लागि गास, बास, कपास, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सुरक्षाको अधिकारलाई स्थापित गर्न समन्वयात्मक तरिकाले कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

(ख) युवाका लागि वर्गीय, जातीय, पेशागत, भाषिक, धार्मिक, क्षेत्रीय, लैङ्गिक र अपाङ्गताका आधारमा गरिने भेदभावबाट मुक्त र भयरहित वातावरणमा आत्मसम्मानका साथ बाँच्न पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

(२) शिक्षा :-

(क) उच्चमाध्यमिक तहसम्मको शिक्षालाई क्रमशः निःशुल्क तथा अनिवार्य बनाउनेतर्फ पहल गर्दै युवाहरूको शिक्षा माथिको पहुँचलाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

(ख) शिक्षालाई वैज्ञानिक, व्यावहारिक र सीपमूलक बनाउँदै श्रमसँग आवद्ध गरी प्रवेशिका तहको शिक्षापश्चात् सामान्य जीविकोपार्जन गर्न सक्षम बनाइनेछ ।

(ग) नेपालको जलसम्पदा, वनसम्पदा, पर्यटकीयसम्पदा, कृषि, पशुपालन, जडीबुटी आदि विषयमा जोड दिई प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गरी प्राविधिक जनशक्ति तयार गरिनेछ ।

(घ) प्रतिभावान् युवाहरूका लागि उच्चशिक्षाको अध्ययनलाई सहज र सुलभ बनाइनेछ, भने विशेष प्राथमिकताका समूहलाई लक्षित गरेर विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

(ङ) दिगो शान्ति, राष्ट्र, राष्ट्रियता, लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यता, कानुनी राज्य, नागरिक अधिकार एवं दायित्वप्रति उन्मुख बनाउने खालका शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

(च) विशेष प्राथमिकताको समूहमा पर्ने युवाहरूको शिक्षाको अवसरलाई बढावा दिनका निम्ति विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

- (छ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा आवश्यक दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने खालका शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् । साथै विदेशी श्रम बजारमा संलग्न युवाहरूलाई लक्षित गरी विशेष शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ज) उच्च शिक्षामा अध्ययनरत वा अध्ययन गरी सकेका इच्छुक युवाहरूलाई व्यावहारिक ज्ञान दिलाउन ग्रामीण क्षेत्रको विकासमा स्वयंसेवकका रूपमा सहभागी गराउने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (झ) औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित युवाहरूका लागि आवश्यक सीपमूलक तालिम तथा साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ञ) नेपालको प्राकृतिक स्रोतसाधनहरूको सदुपयोग हुने गरी पर्यटन, घरेलु उद्योग, कृषि उद्योगका विषयमा सीप प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना गरी तालिम दिइनेछ, भने सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट शिक्षामा भइरहेको लगानीलाई कृषि, पर्यटन, पशुपालन, वन विज्ञान, जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन, जलविद्युत् लगायतका क्षेत्रहरूमा समुचित प्रविधिको विकास गर्नका लागि केन्द्रित गरिनेछ ।
- (ट) द्वन्द्व, अपहेलना र अभाव लगायत विविध कारणले औपचारिक शिक्षा छाडेका युवाहरूलाई लक्षित गरी विशेष शिक्षाको व्यवस्था गर्न पहल गरिनेछ ।
- (३) **स्वास्थ्य तथा परिवार कल्याण :-**
- (क) युवाहरूको आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सुलभ गराउँदै स्वास्थ्यसम्बन्धी सूचनामा युवाहरूको पहुँच कायम गरिनेछ ।
- (ख) स्वास्थ्य शिक्षालाई प्रारम्भिक तहको पाठ्यक्रमदेखि नै समावेश गरी शुद्ध खानेपानी, स्वस्थ जीवनशैली, पोषण, स्वस्थ वातावरण, जोखिममुक्त काम आदिका बारेमा प्रशिक्षित गरिनेछ ।
- (ग) युवालाई यौन स्वास्थ्य सुरक्षासम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्दै सबै प्रकारका यौनजन्य हिंसाबाट मुक्त गराउँदै सुरक्षित र सकारात्मक यौनव्यवहार अपनाउन प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- (घ) एच.आई.भी./एड्सको सम्भावित जोखिमवारे आम नेपाली युवालाई जनचेतनामार्फत् सचेत गराउँदै त्यसबाट सुरक्षित राख्ने रणनीति लिइनेछ । साथै यसबाट सङ्क्रमित युवाहरूका लागि विशेष परामर्श सेवा केन्द्रहरू सञ्चालन गर्ने, एन्टी रिट्रोभाइरल औषधिहरू सुलभ तरिकाबाट नियमित रूपमा उपलब्ध गराउने र सङ्क्रमित युवाहरू उपर हुने गरेका सबैखाले सामाजिक विभेदबाट मुक्त गराउँदै सीपमूलक शिक्षा दिई समाजमा सम्मानित र सहज जीवनयापनको वातावरण तयार गरिनेछ ।

- (ड) घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट युवालाई जोखिममुक्त गराउन स्वास्थ्यसम्बन्धी परामर्श सेवा केन्द्रहरूको स्थापना गरिनेछ ।
- (च) युवाहरूको खाद्य अधिकारलाई सुरक्षित गर्दै कुपोषणबाट बचाउनका लागि आहार विहार, सरसफाइमा ध्यान दिने स्वस्थकर बानी बसाल्न प्रशिक्षित गरिनेछ ।
- (छ) भोकमरी र कुपोषणबाट प्रभावित युवाहरूको पहिचान गरी उनीहरूप्रति लक्षित विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ज) दाम्पत्य जीवनसँग सम्बन्धित विषयमा युवालाई मनोवैज्ञानिक तथा अन्य संवेदनशिल विषयमा परामर्शका लागि युवा सूचना तथा परामर्श केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
- (झ) राज्यका तर्फबाट युवाहरूको स्वास्थ्य अधिकारको रक्षाका लागि स्वास्थ्य वीमाको व्यवस्था गर्न पहल गरिनेछ ।
- (ञ) परिवार नियोजन, मातृशिशु स्याहार, मातृत्व अधिकार, शिशु जन्मान्तरजस्ता विषयमा स्वास्थ्य संस्थाहरूसँग समन्वय गरी युवाहरूलाई प्रशिक्षित गरिनेछ ।
- (ट) महिलाहरूको प्रजनन अधिकारलाई स्थापित गर्दै उनीहरूको प्रजनन स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ठ) गर्भवती र प्रसूती अवस्थाको हेरचाहलाई राज्यको दायित्वको रूपमा स्थापित गर्नेतर्फ कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ड) युवाहरूको मानसिक स्वास्थ्य अभिवृद्धिका लागि राष्ट्रव्यापी चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै युवाहरूलाई मानसिक स्वास्थ्यप्रति जागरूक गराइनेछ ।
- (ढ) मानसिक अस्वस्थता बेहोरिरहेका युवाहरूको उपचार र समाजमा पुनर्स्थापनका लागि विशेष लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

(४) सामाजिक सुरक्षा :-

- (क) बेरोजगार युवाहरूलाई रोजगारीको व्यवस्था नहुँदासम्म सामाजिक संरक्षण प्रदान गर्नेसम्बन्धी विषयलाई अध्ययनको आधारमा अगाडि बढाइनेछ ।
- (ख) युवाका लागि स्वास्थ्य, वृत्तिविकास लगायतका क्षेत्रमा परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- (ग) युवाहरूको पारिवारिक जीवनलाई सहज र सुमधुर बनाउन प्रोत्साहित गर्दै घरेलु हिंसा र

यौनजन्य हिंसाका विरुद्ध जनमत तयार गरिनेछ ।

(घ) बालविवाह, बहुविवाह जस्ता कुप्रथालाई अन्त्य गर्नका लागि युवालाई परिचालन गरिनेछ ।

(ङ) विशेष प्राथमिकताको समूहमा पर्ने युवाहरूलाई सामाजिक सुरक्षाका विषयहरूमा प्राथमिकता दिइनेछ ।

(५) रोजगारी :-

(क) रोजगारी अभिवृद्धि गर्न उद्यमशीलता तथा अन्य व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्दै ग्रामीण र कृषि जन्य उद्योगको विकासमा जोड दिइनेछ ।

(ख) युवाहरूमा व्यावसायिकता तथा उद्यमशीलताको विकास र रोजगारीको सिर्जना गर्नका लागि आवश्यकतानुसार वित्तीय संस्थाको स्थापना र विकास गर्नेतर्फ पहल गरिने छ । प्राविधिक ज्ञान तथा सीप भएका युवाहरूमा उद्यमशीलता विकास गर्न प्रमाणपत्रको आधारमा युवा मैत्री ऋण र बीउ पूँजी (Seed Money) उपलब्ध गराउने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(ग) श्रमबजार र श्रमशक्ति उत्पादनमा देखिएको असामान्यता कम गर्दै श्रम बजारको आवश्यकता अनुरूपको युवा जनशक्ति तयार गर्नमा जोड दिइनेछ ।

(घ) युवाहरूलाई सार्वजनिक सेवामा आकर्षित गर्न उपयुक्त रणनीति तयार गरी सोका लागि आवश्यक सुविधाहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।

(ङ) आर्थिक र सामाजिक रूपान्तरणका लागि गाउँ र शहरमा सहकारीको स्थापना गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(च) कृषिऔजार, बीउबिजन आदि उपलब्ध गराउँदै कृषिक्षेत्रमा आधुनिकीकरण एवं व्यवसायीकरण गर्न आवश्यकतानुसार ऋण उपलब्ध गराई त्यस क्षेत्रको रोजगारमा लाग्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(छ) “युवा रोजगार प्रवर्द्धन केन्द्र” स्थापना गरी युवा रोजगार कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक तरिकाले स्थानीय तहसम्म विस्तार गरिनेछ ।

(ज) परम्परागत पेशालाई आधुनिकीकरण गर्न युवाहरूमा अभिरुचि बढाई त्यस क्षेत्रमा संलग्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान गरिनुका साथै बजार व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । उनीहरूमा सक्षमता र सीप प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम ल्याइने छ ।

(झ) वैदेशिक रोजगारमा क्रियाशील दक्ष युवाहरूलाई स्वदेश फर्की स्वरोजगार र उद्यम गर्ने

वातावरण तयार गरिनेछ ।

- (ज) वैदेशिक रोजगारमा जानुअगावै देशभित्रै युवाहरूलाई जनशक्तिको माग अनुरूपको औपचारिक तथा प्राविधिक तालिम दिई रोजगारीमा पठाउने कार्यक्रमलाई बढावा दिइनेछ ।
 - (ट) विदेशमा रहेका युवाहरूका विविध समस्याहरूलाई समाधान गर्न आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरी युवाहरूलाई वैदेशिक रोजगारका नाममा ठगिनबाट बचाइनेछ ।
 - (ठ) महिलाका लागि गुणात्मक र मर्यादित वैदेशिक रोजगारी सुनिश्चित गर्न सुरक्षा र रोजगारमूलक कार्यक्रमहरूमा जोड दिइनेछ ।
 - (ड) युवा रोजगारी प्रवर्द्धन गर्न रोजगारसम्बन्धी कार्ययोजना बनाई क्रमशः कार्यान्वयन गरिनेछ ।
 - (ढ) वैदेशिक रोजगारीको सिलसिलामा मृत्यु भएका, अङ्गभङ्ग भएका, शारीरिक एवं मानसिक शोषण र विभेदमा परेका युवालाई क्षतिपूर्ति दिलाउन उचित पहल गर्दै उनीहरूलाई उद्धार गरी नेपालमा पुनर्स्थापना गराउने कार्यक्रम अधि बढाइनेछ ।
 - (ण) विभिन्न कारणले अन्यायमा परेका, हिरासतमा परेका, जेलमा परेका, कामबाट निकालिएका, सेवा सुविधा पाउन नसकेका युवाहरूलाई सम्बन्धित नेपाली दूतावासमार्फत कानुनी सेवा उपलब्ध गराई उनीहरूको श्रमिक अधिकारको रक्षा गर्न पहल गरिनेछ ।
 - (त) मजदुर युवाको लागि आठ घण्टे कार्यदिन र न्यूनतम ज्यालादरको निर्धारण गरी त्यसलाई प्रभावकारी बनाउने र युवा मजदुरहरूउपर कार्यथलोमा हुने शारीरिक एवं मानसिक शोषण र विभेदको अन्त्य गरिनेछ ।
 - (थ) सुरक्षित, स्वस्थ र मर्यादित कामको प्रत्याभूति गर्दै श्रमिक अधिकारलाई स्थापित गर्ने कार्यक्रमहरूलाई बढावा दिई मजदुर युवाहरूको विकासमा जोड दिइनेछ ।
 - (द) जोखिमपूर्ण कामबाट युवालाई मुक्त गराउन सुरक्षित र मर्यादित काम सम्बन्धी नीतिसँग तादात्म्य हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
 - (ध) सबै प्रकारका बर्धुवा मजदुर प्रथालाई अन्त्य गर्न कानुनी र सामाजिक पहल गरिनेछ ।
 - (न) समान कामका लागि समान ज्यालाको प्रणाली लागू गरिनेछ ।
- (६) युवाको सशक्तीकरणतथा नेतृत्व विकास :-
- (क) युवाहरूको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, एवं सांस्कृतिक सशक्तीकरणका लागि युवा सचेतना एवम् अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

- (ख) युवाहरूको वैयक्तिक र सामाजिक क्षमता विकास गर्न स्थानीय निकायहरूमार्फत कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ग) युवाहरूलाई स्वदेश तथा विदेशको अनुभव दिलाउन युवा आदान-प्रदान, अध्ययन भ्रमण, देशदर्शन तथा युवाशिविर कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (घ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा रचनात्मक कार्य गरी ख्याति कमाएका युवाहरूलाई पुरस्कृत गर्दै सम्मान दिलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ङ) समानता, न्याय र स्वच्छताको संस्कृति विकास गर्न एवं युवाहरूको मनोवृत्तिमा सकारात्मक परिवर्तन गर्न युवा जागरण तथा जनचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
- (च) युवाले नेतृत्व गरेका सङ्घसंस्था एवं सङ्गठनहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (छ) युवाहरूको वृत्तिविकास तथा नेतृत्वविकासका लागि परामर्श तथा सेवाकेन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।

(७) सहभागिता तथा परिचालन :-

- (क) नेपालको शान्ति प्रक्रिया, राज्यको पुनर्संरचना र संविधान निर्माण तथा तत्पश्चात्का राष्ट्रनिर्माणका कार्यहरूमा युवाको अर्थपूर्ण सहभागितालाई अभिवृद्धि गराई त्यसको कार्यान्वयनमा युवाहरूको अग्रणी भूमिकालाई जोड दिइनेछ ।
- (ख) अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चहरूमा युवाको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ग) नीति निर्माण, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका प्रक्रियाहरूमा युवाहरूलाई प्राथमिकताका साथ सहभागी गराउँदै लगिनेछ ।
- (घ) युवाहरूमा उद्यमशीलताको विकास गर्न व्यवसाय सिर्जना (Business Incubation) सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ङ) युवाहरूलाई आर्थिक क्षेत्रका नीतिनिर्माण र निर्णयप्रक्रियाहरूमा सक्रियरूपमा सहभागी गराउन उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- (च) देशका प्राकृतिक स्रोत साधनहरूको सन्तुलित उपयोगमा समुदायको पहुँच कायम गर्दै सो कार्यमा युवाहरूलाई परिचालन गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (छ) हरेक तहका सामाजिक प्रक्रियाहरूमा युवाहरूको अर्थपूर्ण सहभागितालाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

- (ज) विद्यालय व्यवस्थापन, सामाजिक विकास कार्यका लागि सञ्चालित सडक निर्माण, सामुदायिक व्यवस्थापन, समुदायमा आधारित विविध सङ्गठनहरूमा युवालाई सरिक गराइने नीति अख्तियार गरिनेछ ।
- (झ) युवालाई समाजप्रति उत्तरदायी बनाई सामाजिक रूपान्तरणका वाहकका रूपमा परिचालित गर्न उत्तरदायित्व प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ञ) युवाहरूलाई सामाजिक कार्यक्रममा हिस्सेदारका रूपमा सक्रिय सहभागी गराई सामाजिक जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व बहन गर्ने वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।
- (ट) युवाहरू नै संस्कार र संस्कृति निर्माणका संवाहक भएको हुँदा आम नेपाली युवालाई सांस्कृतिक विचलनबाट मुक्त गराउँदै जनमुखी र प्रगतिशील संस्कृतिको निर्माणमा सहभागी गराइनेछ ।
- (ठ) छुवाछुत, भुमा, देउकी, वादी, कमाराकमारी, हलिया, हरूवा, कमैया, दाइजो, छाउपडी प्रथाजस्ता कुरीति, अन्धविश्वास र चिन्तनबाट ग्रसित संस्कृतिका विरुद्ध आम युवालाई परिचालन गर्दै जनमुखी र लोकतान्त्रिक संस्कृतिलाई स्थापित गर्ने चेतनामूलक कार्यक्रमहरूमा युवा परिचालन गरिनेछ ।
- (ड) सामाजिक सेवाका विविध पक्षहरूमा युवालाई स्वयंसेवकका रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- (ढ) महिला र पुरुष बीच समानताको संस्कृति विकास गर्न युवा परिचालन गरी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ण) युवालाई सही विचार र सकारात्मक दृष्टिकोण निर्माण र विकासको वातावरण तयार गरी स्वच्छता र सदाचारका लागि सामाजिक एवं सांस्कृतिक कुरीति र कुसंस्कारका विरुद्ध सशक्तरूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- (त) युवाहरूलाई तालिम दिई स्वयंसेवकका रूपमा देशको आर्थिक, सामाजिक रूपान्तरण तथा विकासमा सरिक गराउने र राज्यमा आइपर्ने विपत्ति, दुर्घटना तथा आपत्कालीन अवस्थामा उद्धार कार्यमा युवा परिचालन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- (थ) लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यता र संस्कृतिको विकास एवं प्रवर्द्धनमा युवा परिचालन गरिनेछ ।
- (८) कला, संस्कृति, खेलकुद तथा मनोरञ्जन :-
- (क) नेपालमा रहेका विभिन्न कला र सांस्कृतिक धरोहरहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न युवाहरूलाई प्रशिक्षित गरी परिचालन गरिनेछ ।
- (ख) युवाहरूलाई राष्ट्र र जनताका सेवामा अभिप्रेरित गराउन जनताको मानसिक र शारिरीक

तन्दुरुस्ती राख्ने कुरालाई ध्यान दिँदै राष्ट्रको गौरव र प्रतिष्ठा बढाउने ढङ्गले खेलकुद क्षेत्रलाई संस्थागत रूपमा विकास गर्न जोड दिइनेछ ।

- (ग) खेलकुद, कला र साहित्यको विकासको लागि विद्यालय र क्याम्पस तहदेखि नै योजनाबद्ध ढङ्गले नियमितरूपमा प्रशिक्षण गराउने र स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट राष्ट्रियस्तरका खेलाडी, कलाकार र साहित्यकारको विकास गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- (घ) विभिन्न साहित्यिक संस्था, सांस्कृतिक समूह, नाट्य मण्डली, खेलकुद क्लबहरूलाई प्रोत्साहित गर्न आकर्षक पुरस्कार, सम्मान र आर्थिक तथा भौतिक सुविधा प्रदान गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ङ) युवाहरू माझ खेलकुद, सिर्जनशीलता तथा अभिव्यक्ति कलाप्रति अभिरूचि बढाउन प्रशिक्षण, प्रतिस्पर्धा एवम् प्रोत्साहन गर्नुको साथै अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरूमा प्रतिस्पर्धात्मक सहभागिता बढाई राष्ट्रको गौरव बढाइनेछ ।
- (च) टोल, गाउँ, नगर र जिल्ला तहमा सांस्कृतिक तथा खेलकुद केन्द्रहरू खोल्न प्रोत्साहन गरी सांस्कृतिक, कला र खेलकुदको विकास गर्न स्थानीय निकायहरूलाई परिचालन गरिनेछ ।
- (छ) खेलकुदमा महिला सहभागिताको विस्तार गर्न विभिन्न प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरिनेछ ।
- (ज) अपाङ्गता भएका युवाहरूबीच मैत्रीपूर्ण खेलहरू सञ्चालन गरी मनोरञ्जनात्मक गतिविधिहरूलाई बढावा दिइनेछ ।

(९) लागू पदार्थ दुर्व्यसन नियन्त्रण :-

- (क) युवाहरूमा दुर्व्यसन र विकृतिलाई निरूत्साहित गर्न निरोधात्मक तथा उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सरकारी, निजी क्षेत्र, राजनीतिक सङ्गठन र गैरसरकारी सङ्घ संस्थाहरूलाई व्यापक रूपमा परिचालित गरिनेछ ।
- (ख) लागूऔषध प्रयोग गर्ने युवाहरूको पुनर्स्थापना गर्न परामर्श तथा पुनर्स्थापना केन्द्रहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ग) लागूऔषध प्रयोगकर्तालाई पुनर्स्थापना एवं रोजगारीको व्यवस्था गरी उनीहरूको सामाजिक जीवनलाई सहज बनाउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (घ) १८ वर्ष मुनिका युवाहरूलाई मदिराजन्य र सुर्तीजन्य पदार्थको खरिद बिक्रीमा पहुँच नहुने व्यवस्था गरिनेछ ।

(१०) मानव तस्करी तथा मानव बेचबिखन नियन्त्रण :-

- (क) विभिन्न मुलुकहरूमा भइरहेको नेपाली युवाहरूको तस्करी रोकन कानुनी व्यवस्थालाई अभ्य कडाईका साथ लागू गरिनेछ ।
- (ख) अवैध एवं असुरक्षित गन्तव्यमा नेपाली युवाहरूलाई विदेशिन नदिन आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ ।
- (ग) मुलुकभित्र र बाहिर हुने गरेको मानव बेचबिखन खास गरी महिला बेचबिखनलाई रोकन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै यस्ता जोखिममा रहेको समुदायलाई शिक्षा र रोजगारीका लागि विशेष प्राथमिकता प्रदान गरिनेछ ।
- (घ) बेचबिखनमा परेका तथा वैदेशिक रोजगारीका नाउँमा ठगिएका युवाहरूलाई नेपाल फर्काउन विशेष प्रबन्ध गर्दै तिनलाई नेपाली समाजमा सहज जीवनयापन गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।
- (ङ) अन्तर्राष्ट्रिय सीमाक्षेत्रमा युवाहरू खासगरी महिलालाई सङ्गठित गरी मानव ओसारपसार तथा बेचबिखनको रोकथाम तथा नियन्त्रणमा परिचालन गरिनेछ ।

(११) वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागिता :-

- (क) युवाहरूलाई विश्वव्यापी जलवायु परिवर्तन, तापमानमा वृद्धि, अन्तरिक्ष प्रदूषण, जलवायु प्रदूषण, प्राकृतिकस्रोतको अव्यवस्थित अतिदोहनलाई रोकन वातावरण संरक्षणसम्बन्धी प्रशिक्षणमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ख) वातावरण संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा आम युवालाई सहभागी बनाइने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- (ग) दिगो विकास तथा वातावरण संरक्षणमा युवासमूहहरूको सहभागिता बढाउने कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(१२) विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँच :-

- (क) विज्ञान तथा प्रविधि क्षेत्रका विशिष्ट युवा प्रतिभाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने तथा उनीहरूलाई विदेशमा अध्ययन तथा तालिमको व्यवस्था गरी स्वदेशमा सम्मानित स्थान दिने वातावरण तयार गरिनेछ ।
- (ख) साधनस्रोतहरूको उपयोग, कृषि, पशुपालन, जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन, जलविद्युत् लगायतका क्षेत्रहरूमा आधुनिक प्रविधिको विकासमा मेधावी युवाहरूलाई आकर्षित गर्न विशेष

छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।

- (ग) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा ग्रामीण क्षेत्रका युवाहरूको पहुँच कायम गर्न समन्वयात्मक ढङ्गले कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (घ) विशेष प्राथमिकताको समूहमा परेका युवाहरूलाई सूचना प्रविधिसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ङ) विश्वव्यापीकरणको युगमा आम नेपाली युवालाई सूचना र सञ्चार प्रविधिमा दक्ष बनाउँदै विश्व बजारमा रहेको प्रतिस्पर्धामा खरो उत्रन सक्ने गरी तयार पार्ने कार्यक्रमहरू अगाडि ल्याइनेछ ।

(१३) अपराध तथा हिंसामा संलग्नताबाट युवालाई मुक्त गर्ने :-

- (क) विभिन्न प्रकारका हिंसामा देखिएको युवाहरूको संलग्नतालाई निरूत्साहित गर्न विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ख) आपराधिक, गैरकानुनी, तथा असामाजिक क्रियाकलापमा युवाहरूको संलग्नतालाई निरूत्साहित गर्न विशेष प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- (ग) अपराध, हिंसा, गैरकानुनी तथा गैरसामाजिक क्रियाकलापहरूमा संलग्न युवाहरूलाई सुधारपश्चात् पुनर्स्थापित गर्ने र समाजमा सहज जीवनयापनको वातावरण बनाउन समन्वयात्मक ढङ्गले कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

(१४) दिगो शान्ति स्थापना र द्वन्द्व समाधानमा युवा सहभागिता :-

- (क) शान्ति स्थापना, मेलमिलाप र सत्यनिरूपणका प्रक्रियाहरूमा युवाहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- (ख) युवा सङ्घ/सङ्गठन तथा संस्थाहरूलाई शान्ति स्थापना तथा द्वन्द्व समाधानमा सहभागी बनाइनेछ ।
- (ग) वर्ग, जाति, भाषा, क्षेत्र र लिङ्गका आधारमा देखिएका विभाजनहरूलाई कम गर्न युवाहरूलाई प्रशिक्षित र परिचालित गर्ने कार्यक्रमहरूलाई बढावा दिइनेछ । विविधताको सम्मान गर्दै राष्ट्रिय एकता कायम गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(१५) **समविकास :-**

- (क) सामाजिक समावेशीकरणको नीति कार्यान्वयन गर्न विशेष प्राथमिकताको समूहमा रहेका युवाहरूलाई दृष्टिगत गरी विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- (ख) आर्थिक दुरवस्थाबाट गुज्रिएका गरिव युवाहरूको प्रतिभा पहिचान गरी राज्यले उनीहरूको विकासमा सहयोग गर्ने कार्यक्रमहरू अघि सार्नेछ ।
- (ग) अध्ययन तथा छात्रवृत्तिका लागि प्राथमिकताको समूहमा परेका र गरिवीको रेखामुनि रहेका युवाहरूलाई सकारात्मक विभेदको कार्यक्रममार्फत् राष्ट्रिय मूलधारमा ल्याइनेछ ।
- (घ) प्राथमिकताको समूह तथा विशेष प्राथमिकताको समूहमा रहेका युवाहरूका लागि शिक्षाको प्रचार प्रसार गर्न शिक्षित र सक्षम युवालाई संवाहकका रूपमा परिचालन गरिनेछ ।

(१६) **विशेष समूहगत प्राथमिकताहरू :-**

- (क) अपाङ्गता भएका युवाहरूले सहज ढङ्गले शिक्षा ग्रहण गर्न सक्ने विशेष शिक्षण पद्धति अपनाउँदै सुविधायुक्त विद्यालय र शैक्षिक केन्द्रहरू स्थापना गरिनेछ । क्षमता अनुसारको सीपमूलक र व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्दै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले कार्यसम्पादन गर्न सक्ने रोजगारीको पहिचान गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ । सार्वजनिक यातायात, भवन, शौचालय लगायतका स्थान वा सेवालाई अपाङ्ग मैत्री बनाउने व्यवस्था मिलाइनेछ । साथै अपाङ्गता भएका युवाहरूलाई आवश्यक पर्ने सहयोगी सामग्रीहरूलाई सहज र सुलभ ढङ्गले उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- (ख) जोखिममा रहेका युवाहरूको उपचार एवं पुनर्स्थापनाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै सीपमूलक र व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गरी उचित रोजगारीको व्यवस्था गरी समाजमा पुनर्स्थापित गराउने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- (ग) द्वन्द्व पीडित युवाहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीका क्षेत्रमा विशेष प्राथमिकता प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाई पुनर्स्थापना गर्ने कार्यक्रमहरू अघि वढाइनेछ । साथै सीपमूलक तालिमको व्यवस्था गरी रोजगारीको उचित प्रबन्ध गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (घ) अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तकृत युवाहरूको प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक एवं परम्परागत स्रोत माथि पहुँच कायम गर्न विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् । साथै परम्परागत पेशा र सीपको संरक्षण, सम्वर्द्धन र आधुनिकीकरणमा विशेष जोड दिइनेछ । शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको क्षेत्रमा यस समूहका युवालाई विशेष प्राथमिकता प्रदान गरी सशक्तीकरण र

अभिमुखीकरण गर्दै राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा समाहित गरिनेछ ।

(१७) साभेदारी :-

- (क) युवा समुदायको विकास गर्न सरकार, स्थानीय निकाय, युवा सङ्घ-सङ्गठन, दातृ समुदाय, गैरसरकारी संस्थाहरू र निजी क्षेत्रको साभेदारीमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ख) अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपालले गरेका प्रतिबद्धताहरू कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- (ग) गैरआवासीय नेपाली युवाहरूलाई लगानीको उपयुक्त नीति र वातावरण बनाई नेपालमा लगानीका लागि आकर्षित गरिनेछ ।
- (घ) सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूसँगको सहभागितामा शान्ति र विकासका क्षेत्रमा युवाहरूसँग साभेदारी गर्ने र युवासम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यकतानुसार कोषको स्थापना गरिनेछ ।
- (ङ) स्थानीय निकायबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूमा निश्चित बजेट छुट्याई युवा विकासका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- (च) यस नीतिले प्राथमिकता निर्धारण गरेका क्षेत्रमा गरिने लगानीलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।

द. संस्थागत व्यवस्था :-

(१) सरकारी क्षेत्र :-

यस युवा नीतिको कार्यान्वयनका लागि छुट्टै ऐनको व्यवस्था गरी एक स्वशासित एवं कार्यकारी राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन गरिनेछ । यसमा सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधि, राजनीतिक दलका युवा सङ्गठनका प्रतिनिधि लगायत नेपाल सरकारबाट नियुक्त पदाधिकारीहरू रहनेछन् । परिषद्को केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म संरचनात्मक व्यवस्था मिलाइनेछ । परिषद्मा नेपाल सरकारबाट पदाधिकारीको नियुक्ति तथा मनोनयन गर्दा मधेसी, आदिवासी जनजाति, दलित, पिछडिएको क्षेत्र, अपाङ्ग, अल्पसङ्ख्यक समुदायहरूको समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था गरिनेछ । साथै सबै तहमा ३३ प्रतिशत महिलाहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । परिषद्ले सरकारी गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित युवासम्बन्धी कार्यक्रमहरूको संयोजन, समन्वय तथा सहजीकरण गर्नेछ । स्थानीय तहमा युवाहरूको आवश्यकतानुसार यस नीति बमोजिम युवा सूचना तथा अनुसन्धान केन्द्र, युवा परामर्श तथा सेवा केन्द्र, युवा रोजगार प्रवर्द्धन केन्द्र जस्ता संरचनाहरू

स्थापना गरिनेछन् । परिषद् तथा मातहतका निकायहरूको कार्यसंचालन गर्न आवश्यकतानुसार कानून बनाई आर्थिक तथा प्रशासनिक व्यवस्थाहरू मिलाइनेछ ।

(२) **गैरसरकारी क्षेत्र :-**

युवासम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न युवा सङ्घ/सङ्गठनहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी सङ्घ-संस्थाहरू, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र स्थानीय निकायहरूलाई प्रोत्साहन तथा परिचालन गरी उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । यस्ता संघ-संस्थाहरूको स्रोतलाई युवासम्बन्धी कार्यक्रममा परिचालन गर्न साभेदारको रूपमा लिइनेछ । यस कार्यको निर्देशन तथा समन्वय राष्ट्रिय युवा परिषद्ले गर्नेछ ।

९. **अनुगमन र मूल्याङ्कन :-**

यस राष्ट्रिय युवा नीति कार्यान्वयन गर्दा यसले प्राप्त गर्ने प्रतिफल र उद्देश्यहरू पूर्ण वा आंशिक रूपमा पूरा भए भएनन् सोको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने संयन्त्रका रूपमा नेपाल सरकारको युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहने छ । यसका लागि आवश्यकतानुसार मन्त्रालयको संस्थागत क्षमताको अभिवृद्धि गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सहभागितामूलक अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्ने नीति अख्तियार गरिनेछ । यो नीति प्रत्येक ५ वर्षमा नियमितरूपमा पुनरावलोकन गरी परिमार्जन र सुधार गरिनेछ । यस नीतिको तर्जुमा गर्दा बृहद् राष्ट्रिय युवा सर्वेक्षण गरी नसकिएकोले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले गर्दै गरेको किशोर तथा युवा सर्वेक्षणपश्चात् यस नीतिलाई आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिने छ ।